

Леопольдъ Д. Лурье

Пинскъ.

1.97

1875 г.

Donated by

Wm Rinowitz

N 75

האבות והבנים

ספור־אֲהָבִים

מאת

שלום יעקב בן־חיים משה אַבְּרַמָּוִיץ.

אדעסא

בדפוס מ. א. בעלינסאן:

תרכ"ח

Дозволено Цензурою, Одесса 4 Марта 1868 г.

Дозволено Цензурою, Одесса 4 Марта 1868 г.

ℵ

לכבוד

גביר ונדיב מפואר, יקר רוח ואיש תבונה, חוטר מגזע אצילים, נודע לשם ולתהלה בצדקתו וישרת לבבו, מוה׳ שמעון נ״י בהרב החכם מהו׳ נפתלי הירץ ז״ל,

המכונה

סימאני בערנשטיין

מיקירי אדעסא

מִנְחַת זִכָּרוֹן
מַזְכֶּרֶת אַהֲבָה

מאת

המחבר.

אדון נכבד!

ירושת פליטה לנו השפה העבריה מכל מחמדינו בימי קדם. אותה השאיר ה׳ למחיה, להחיות בה, לעתים מזומנים, רוח בני עמנו ולהעיר תשוקתם לדבר חכמת בינה. משפת עבר תְּפַתַּח תמיד השכלת היהודים, על ידה תָּחֵל רוח הדעת לפעמם ורבים מישני אולת יקיצו לחיי עולם. היא היתה רֵאשִׁית השכלת היהודים בארצות המערב ומטה אלהים היתה לראשונה בידי משה בן־מנחם, אשר בו שם בגרמניא אותותיו. באור התורה, המאספים ובכורי העתים, ועוד ספרי חכמי לב המה חרשו רוח נכון בקרב העברים; המה הביאו להם חיל ידיעות הטבע ולשונות הגוים; המה שרו אותם מוסר והעירו אזן להם לשמוע בלמודים ולהתהלך באור החיים, עד כי עתה אחינו שמה עם כל עם הארץ שפה אחת ודברים אחדים. גם בקרב רבבות אלפי ישראל, הגרים בארצנו, אשר בסבות מסבות שונות הם בודדים במועדיהם, הַרְחֵק מידיעות העולם, ואינם יודעים עוד שפת המדינה, הנה גם בקרבם הלא יתעורר החפץ בראשונה לְמַדָּע וְהַשְׂכֵּל רק על ידי השפה העבריה, הוא תפקח עיניהם ותלמדם ראשית דעת; היא תתן שפע החיים בנעוריהם ובזקניהם והיא תוכיח דרכם אל פניהם ותעוררם להיטב צעד, לטוב להם כל הימים. הדבר הזה ברור הוא לכל מבין, לכל היודע רוח בני עמנו ולא אחת שמענוהו מפי סופרים ומשכילים על דבר אמת, ובכל־זאת מעטים המה, גם מהחושבים השכלת אחינו, המתעוררים להחזיק בשפה העבריה ולעשותה למליץ בינותם ובין העם; מעטים

המה למורת רוחנו, גם מהרואגים לטובת היהודים והשׂכלתם, אשר יתמכו בידי חוברי חברים מסופרי העברים. למען יוכלו להועיל, ובעבור זה השׂכלת היהודים תתנהל בעצלתים בארצנו; ובעבור זה יש מַאֲפֵל בין המשׂכילים ובין המון בני עמנו ולא יקרבו זה אל זה, וידי המבקשים לעמוד בפרץ ולתקן לא תעשׂינה תושיה. – ואם על זה דָוֶה לבנו, הנה מה נשׂמח במצאנו באחד המקומות איש נדיב, אשר בחשבו טובת עמו יחזיק גם בשׂפתו וביד סופרים להשׂכיל להיטב. האיש ההוא יכּתב עם מצדיקי הרבים, זכרון לבני ישׂראל עד עולם. אתה הוא ארני האיש הנדיב. אשר מצאתי בעיר משכנך! אתה דורש טוב לעמך באמת וימינך פשוטה לתמוך תמיד כל דבר טוב ומועיל בלבב שלם ובנפש חפצה. עשׂות חסד ואהבת עמך והצנע לכת אלה מדותיך הטובות. אשר ירושה הן לך מאבותיך המהוללים ומאביך הישׁר באדם. ואם רבים בעירך יודוך ארני וזכר רב טובך יביעו, אף אני אודך בקהל ולשמך אקדיש את ספרי זה עקב אשר רוחך נאמנה את שׂפתנו הקדושה וחפץ אתה בטובת עמנו בכל מאדך. וערבה לך ארני מנחתי הדלה הזאת, כי היא מוגשה ברגשי אהבה ותודה מקירות לב

אוהבך, מוקירך ומכבדך כערכך הרב

ש״י אַבְּרַמָּוִיץ.

האבות והבנים

א

הֵפֵר בְּרִית.

– מה לך אפרים, כי קראת לי בקול פחדים, שאלה שָׂרָה את אישה, אשר הלך בזעם אחת הֵנָּה ואחת הֵנָּה בחדרו. מה לך, כי הרימות קול ותבהל להביא אותי אליך? הטרם תדע, כי בלעדי לא תרים האמה את ידה לשפות הסיר, בלעדי לא יִרְבְּדוּ הערש ולא יטאטאו הבית, ובלעדי לא יגע איש לכל עבדת מלאכה. כשור מְסֻבָּל בעולו הקשה אנכי כל היום, אויה לי! – הידעת כי חדש אלול עתה, עת המועדים הגיעה וקול השופר נשמע בעירנו, ואני, אויה לי! לא החלותי עוד להכין לחג. סובב סובב הולך ראשי כגלגל, בזכרי כי יקרבו ימי חתונת בננו ועוד לא הכינותי מאומה. אויה לי, הזמן קצר והמלאכה מרובה! –

אפרים היה איש עשיר ונשוא פנים בִּכְסָלוֹן ומעשהו באדעסא עיר רוכלת העמים, כי שם בית-רְכֻלָּתוֹ, אשר עשה זה מימים רבים, ובן משק ביתו אליעזר, איש קרוב אליו ממשפחת שרה אשתו. והלך אפרים מעירו מימים ימימה, להשגיח ולראות הליכות בית-מסחרו באדעסא, ואחרי ישב שמה כחדש ימים שב אל ביתו כְּסָלוֹנָה במתנות רבות: בגלומי תכלת ורקמה ובמטפחות ובצניפות ובשְׂלָמוֹת הרבה מאד לאשתו ולבניו. גם הביא בכליו מִזִּמְרַת ארץ הקדם: תאנים וְצִמּוּקִים, בָּטְנִים ושקדים עם כל פרי מגדים ויין הלבנון טוב. אבמיו מלאו תמיד כל טוב, עד אשר היה לִמְלָּה לכל העיר: כי אפרים טובל בשמן רגלו ובני ביתו רוחצים בפלגות נהרי נחלי דבש וחמאה. ונשי כְּסָלוֹן סִפְּרוּ תמיד את כבוד שרה ורוב אָשְׁרָהּ, כי בעלה יתן יְקָר לה וארשת שפתיה בל ימנע סלה. ובכל-זאת היתה שרה כמתאוננת תמיד על גורלה המר, כי אין לה דֵי מחסורה ותזנח מִשְׁלוֹם נפשה. ככה בְּקֻשָּׁה גם תוֹאֲנָה תמיד לצעוק על אנשי הבית, כי נרפים הם נרפים ורק היא לבדה צופיה הליכות ביתה ונלאה מנשוא כל הַמַּשָּׂא הזה, אם כי באמת לא עשתה

דבר ועוד הפריעה את כל איש ממעשיו בצעקתה.

– הנחמי! אמר אפרים לאשתו בשחוק מכאיב יורד חדרי בטן, הנחמי! כי הניח ה' לך מעצבך ומרגזך ומן העבדה הקשה. – בדברו שלח אצבע והורה לה צרור מכתבים על השלחן. אחרי–כן החזיק בה ויאמר: הא לך צמידים על ידיך ועגילים על אזניך!

– אבוי! צעקה שרה בתמהון לבב ונערה כפה מתמוך בבלי חפץ, אשר נתן אישה בידה, כאיש נסוג אחור בבהלה אם תחת שושנה עלה בידו חוח. אבוי! הלא המה הצמידים והעגילים, הנשלחים אשכר לבת ירחמאל בבואה במסרת הברית עם בננו, עם שמעון!

– עוד תשובי להשתומם יותר, השיב אפרים במנוחה–מדומה, כמו דומית–יה, השוררת מעל הרי שרפה בטרם יתצבו להבות אש. שמעי נא ואקרא באזניך את כל הכתוב פה באגרת הזאת על אדות בנך יחידך ופחד ורהב לבך..... עוד שחוק מר התמלט כברק מפיו, אחריו שאג קול וירעם בחמה אפו:

– הוי! מדוע לא מבטן לקבר הובל בננו זה סורר ומורה, הנולד לבשתי ולבושת ערות משפחתי הקדושה, למה זה מרחם יצא לראני עמל ויגון ולכלות בבושת ימי שיבתי?! מעת ארח לחברה עם פועל און, עם דוד המורה בבית–הספר, לבי נשבר בקרבי והוחלתי, כי אמחה כעב פשעו בעוד ימשכהו בחבלי–שוא, אבל בעבות העגלה היתה חטאה, הן הביא אל ביתי תועבה, את התנ"ך עם הבאור וחטאתו זאת מודעת עתה לכל.

– אשה לא מלומדה אנכי, אמרה שרה ברוח כהה, ולכן שאני אם אשאלך הפעם את אשר זה כבר חפצתי לשאל. הגידה נא לי, מה זה תנ"ך, תועבת נפש יהודי, אשר בגללו הכית את שמעון לחי ומרטת פאת ראשו ואותו לארץ השלכת? –

השאלה הזאת, הנשאלת בתום–רוח, הביאה את אפרים במצודה ' השפיל קולו ויאמר:

— תנ"ך הוא ראשי מלות תורה נביאים כתובים, את התורה הלא ידעת, היא התורה הכתובה בספר „צאינה וראינה", אשר תקראי בו מדי שבת בשבתו ושנים הנותרים המה ספרי הנביאים.

– אם–כן, קראה שרה משתאה ומשתוממת, מדוע אפוא יתעבום היהודים וכל התוגה בם לקלסה ולשנינה כעבר תורות והלף חק? הבעבור זה הפלאת את מכות שמעון, כי בתורת ה' חפצו ובספרי נביאינו יהגה! אין זאת כי אם תלעג לי אפרים, תלעג לאשה לא מלומדה כמוני.—

מדבריה אלה נבוכו מעט עשתנות אפרים. הכרת פניו ענתה בו, כי חלף בקרבו רעיון–זר ויסיתהו בשפק, אבל לא נתנו להתמהמה בתוכו. כי זה דרכם בכסל לכל הנתעים בשוא ושטי כזב, אשר גם בעת יגונב אליהם

לעתות רעיון בהיר אחר מרעיוני דעת, אז עד מהרה יְסֹער מקרבם כמוץ מגורן, מבלי תֶת לו ידים לנוח מעט ולהתבונן אליו הטוב הוא אם רע, אבל ידפוהו ויגרשוהו ויתאמצו לאטום לבבם עוד יותר מבראשונה, לבלתי יבקע שם שביב אור דעת וּמְזִמָּה וימש חשך. — אזכרה בהיותי נער הגידו לי רֵעַי, כי לצדקה תחשב להרע לצפור דרור ולהרוס קִנָּה, יען אשר עזרה לרעה למחריבי בית קדשנו ותמט עליו גחלים, להגדיל המדורה*) והנה כאשר נכמרו לפעמים נחומי ורוח מבינתי שאלני, מדוע אפוא נרע לצפור תמימה זאת והיא נודדת ובאה מארצות תימן לחסות בצל קורתנו ותבטח בנו ושתה קן לה מעל חלון בתנו, בפִּנַת הגג. עוד זאת, כי יש בה מועיל בטהרה את הרות מכל שקץ ותבער הרמש מן הארץ, ולו גם אמת נכון הדבר, כי אבותיה שׂרפו מקדש אֵל, הכי נפקוד עון אבות על בנים? אם כן אפוא, הלא נשטום איש אחד, או עם כֻּלו, בעבור אבותיו, שהרעו לפני אַלְפֵי שנים לאבותינו? אם כן אפוא, הלא נְכַבֵּד גם את הָאַוָּזִים בגלל מעשה אבותיהם, אשר הצילו את רומא? — הנה אחרי כל המחשבות האלה התאמצתי להקשיח לבי עוד יותר ונחמתי בלבי על אשר חשבתי ככה באמרי כי הקצפתי את ה׳ וחללתי קדש בהגיון חול ופגול כזה, ובמה התרצתי אל ה׳? הלא בקני צפור תמימה זאת, אשר נָתַשְׁתִּי ונתצתי. — רעיון דעת ההוא, אשר נגלה פתאם בנפש אפרים נדף עדי רגע, כהנדוף עשן, והרבה להעיר כל המתו ויקרא:

— מה אדבר ואשתעה עם אשת פתיות כמוך! רב לך שרה, רב לך, אל נא תוסיפי לשאלני עוד הבלים כאלה... ואולם דעי, אנכי דעת קדושים ארע, והם אסרו אִסָר על כל איש יהודי, אשר לבו רָד עם אֵל, לבלתי (ילמוד) כתבי הקדש ומה לך עוד? —

המלים המעטות האלה היו דַיָם להיות תשובה שלמה לשאלת שרה, וכאשר ינוד הקנה במים, כן התנודדה כשהיתה שומעת את שם הקדושים הנכבד מְפוֹרָש יצא מפי אישה, ובלב נכנע השיבה אמריה:

— אם הם אסרו, הטיבות אפרים כי חללת קדש ורמסת ברגלים את הת נ״ך... ואנכי מראש הלא הקדמתי להגיד, כי אשה לא מלומדה אני. מה אני ומה חיי? אויה לי!

באנחה סוערה מקרב לב עמוק הושיט אפרים את ידו ויקח את האגרת מעל השלחן וישם אל אשתו פניו.

— „בן רע תוגת אמו" אמר בלב נשבר, לכן הִכּוֹנִי לקחת גם אַתְּ חלקך בשת וכלמה ושמעי את דברי האגרת.

---

*) במסורת קדומה זאת, המתהלכת בין דַלַת בני עמנו, נחלקו יהודי ליטא מיהודי פולין. הראשונים אומרים כמו שכתוב, והאחרונים אומרים לא כי, העכביש נשׂא גחלי אש לשרוף את בית המקדש, והדרור נשאה מים לכבות התבערה.

קורא: *)

„לידידי הרבני הנגיד המפורסם מוהר״ר אפרים נ״י״

„הנני מודיע לכם, שברוך השם אני בקו הבריאה. אמן כה לחי.— מאד אפלא, דהנה נאמר אפילו בהמות של צדיקים אין הקב״ה מביא תקלה וכו׳ בניהם לא כל שכן. ולפלא אם כן בעיני איך הביא על ידי מעלתו תקלה וד״ל.״

— בערה אני ולא ארע אל מה ירמזון המלים האלה, אמרה שרה בתמהון אל אישה, אשר העתיק לה דברי האגרת בלשון יהודית המדוברת.

אבל אפרים לא שעה אל אשתו ויוסף לקרוא:

„אנכי נכד הצדיק הישיש פלוני . . . שהיה איש מופת, כנודע ליודעי חן, ומשפחתי הקדושה מצוינת מעולם בשלשה דברים הללו: שלא שנו את לשון יהודי פולין, אשר היא שפת יהודים ישרים ולא ידעו גם להתום בלשון הגוים, ובלשון הקדש היתה להם ידיעה גם–כן, אבל לא למדו חלילה פסוק, כלל וכלל לא, כנודע, ובכל–זאת חִבר אבי זקני זצוקל״ל חבור נפלא על תורה ועל הפטרות, ומאריך שם על פי פרד״ס, כידוע שהיה לו גלוי אליהו הנביא. . . גם לא שנו את בגדיהם, כנודע שבזכות זה נגאלו אבותינו וכ״ו וגם עתה בזמן הגזרה לא שנו חלילה אפילו ערקתא דמסאני, וְכֻלם נושאים, בעזרת השם, בגדי–יהודים כשרים עם מנעלים ופוזמקאות כדת משה וישראל. ואפילו דודי . . . . שהוא מעורב עם ערלים ונושא כובע עם ראש״ק ובגד עם תפירה באמצע, אפילו הוא מחליף שמלתיו לכבוד שבת וילבש אז כובע— שעיר, שקורין שטרימל״ע בלע״ז. ועוד שאר מעלות טובות, שאין לשער. בה״ש המעלות היקרות האמורות יש גם בי. והנה גם מעלתו הוא בַ ר־א ב**) וממשפחה רמה ובודאי אתה ג״כ ידען ובר מעלה, ולזאת נעתרתי להתחתן אותך.— אבל שמעתי ותרגז בטני לקול צללו שפתי המון עם, כי בנך החתן יצא לתרבות רעה ותתחבר לאנשים רעים וחטאים, שמבלים ימיהם בספרים חיצונים והמתרבים אצלנו בעוה״ר. אי שמים! שמעתי מספרים, כי בחדרו נמצאו מליצה ספרים (ספרי מליצה) החדשים, הנדפסים בווילנא ודקדוק ספר של בן–כלב ***) ופסוק ישעיה עם באור משה ארעסער ****) ראוי לקרוא

---

*) מערבוב האותיות השרועות והקלוטות והנפתלות בעקלקלות שונות לא היה ביכלתנו להעתיק לפני הקורא את כל דברי האגרת בכתבו והיינו נלחצים לפעמים להוסיף דבר ולתקן הדברים לפי חוקי הדקדוק. גם הצבנו ציונים להפריד ולקרב הענינים, בכדי שיקל להקורא להבין הכונה. אפס כי בכל עֹז התאמצנו לבלתי הרחיק חלילה עד מאד מסגנון הלשון. זכרה לנו אלוה לטובה!

) אַ טאַטינס אַ קינד.— *) בשם הזה יכנו לגנאי את בן–זאב, מחבר „תלמוד לשון עברי״.— ****) את החכם הרמבמ״ן יכנו בטעות ארעסער, לפי שנולד בעיר דעסויא, וישבשו דעסויא שבאשכנז בעיר ארעסא.

על שמועה כזאת, כי מלבד שאסור לאדם ללמד בנו מקרא כידוע *) הנה הוא עוד מוסיף חטא על פשע ללמוד עם הבאור, ימח שמו. מודיע אני למעלתו, כי יודע אנכי את הכל, גם ידעתי זאת, אשר עשה לכפרתך בערב יום הכפורים העבר..."

– לא הוא עשה זאת, אמרה שרה בנפש נענה, על דברתי, לא הוא עשה זאת, הלילה!... אויה לי! לא הוא, רק צוה להמשרת כי....

– מה לנו לכחד שרה! השיב אפרים בלב רגז ויוסף לקרוא:

"ידעתי גם ידעתי כי בחצות ליל ערב יום כפורים העבר גנב את תרנגולך הלבן, שהזמנת בשבילך עוד מראש חדש אלול, וצבע אותו מכף רגלו ועד ראשו בצבע שחור, והיית מוכרח "להכות כפרות" בתרנגול שחור!.. הנשמע נבלה כזו?! לזאת באתי להודיעך, שאני בה"ש בחיים ושלום וכל בני ביתי ג"כ בחיים ושלום ואחזור לך את "התנאים" כי איני רוצה בשום אופן לתת את בתי הבתולה לעם הארץ.... גם שולה אני לך בחזרה את המתנות, ששלח מעלתו להכלה, ומעלתו יחזור לי ג"כ מצדו את המתנות ששלחתי להחתן, ודי לחכימא ברמיזא. — תכתב ותחתם לאלתר בין צדיקים גמורים. היום יום ד' פרשה שופטים. שנת גרת"י לפ"ק, ג י־הַצְּבָ֫עִים. הקטן ירחמאל."

– איך מִלְאוֹ לבו להתל בנו! נתנה שרה בקולה כנואשה, ואנכי, אויה לי! הלא זה הכינותי הכל לחתונת בננו. הכל כאשר לכל הכינותי, קניתי דבש ונופת צופים לאפות רקיקים, קניתי גם ביצים ועופות הרבה: תרנגולים וברבורים אבוסים. אוי לי! מה אפוא אעשה עתה עם כל זאת, עם הדבש הטוב ועם העופות השמנים? "יכנס רוח באבי אביו!" **)

– הרוח יכנס בלב בנך יחידך! דִבר אפרים רָתֵת ותרק שן, השמעת? בלב בנך, אשר אני הולך אליו כעת לבשרהו הבשורה הזאת ולברכהו ביד חזקה וזרוע נטויה.

בעוד רגעים אחדים נשמע בבית המבשלים קול שרה, אשר צעקה משבר רוח וגערה באנשי ביתה. ומשרתים יֵחָפזון וחיל ורעדה יאחזון וצעקת תרנגולים וברבורים עלתה עד שמים. גם מחדר שמעון נשמע קול צעקה וקול ענות חלושה, ותרב בבית אפרים תאניה ואניה.

---

*) עיין הכרמל שנה שנית. גליון ז מכתב מארבעה חסידים.

**) היא הקללה השגורה בפי כל בני פולין „א רוח אין דיין טאטענס טאטען אריין" המהדרים נוהגים לכפול השם טאטען ולשלש וכו'.

ב

אֶחָד חָכָם וְאֶחָד תָּם.

בעלית–קיר קטנה, אשר שם היו אך מִטָּה וְשֻׁלְחָן ושני כסאות ישבו למו שני רֵעִים בליל הושענא–רבה ונדברו יחד. השמים התקדרו בעבים ומטר נתך בעצלתים ארצה. כל כוכבי אור אספו נגהם, כמו געלה נפשם בעבדת משמרתם, להשקיף תמיד על האדמה השרהרת, המלאה תוך ומרמה, ויפנו לה עורף. דומיה שאננה שוררה בכל העיר והשכה גדולה נופלת עליה. רק לעתות נשמע קול הרוח, המתהלך לשוט בארֻבות–העשן, ושאון נטפי גשם, הדולפים מגג ומרוח סערה יעבטו לפעמים ארחותם ויתדפקו על החלונות; גם קול מצעדי גבר ההולך שְׁפִי אל בית ה׳ עם מנורה בידו לתת שם זמרות כל הלילה: ולעתות נשמע קול שומר הַחֲנוּיוֹת, אשר מְרֵי יֵעוֹר משנתו, קולו לעיר יקרא פעמים ושלש לאות, כי על משמרתו הוא נצב כל הלילות. — הנה הלילה ההוא לקחהו אופל ובכל מקום השליך הס! זולתי שם בשמים לא ינום ולא יישן שומר ישראל, אלהים ישב על כסא קדשו ומלאכי עליון נאספים בהמולה, להרוין משפט עמו, ולטמון ספר משפטם ודינם משנה העברה בין שפוני טמוני כל ספרי–דין הישנים מימות עולם, ולחלק לפנות בקר לאיש איש תעודתו ואת אשר נגזר עליו. — גם עם אלהי אברהם בארץ לא יעלו על ערש יצועם, לתת שנת לעיניהם ולבני ישראל אור במושבותם. פה ישב איש אחד אצל הַשֻּׁלְחָן וקורא בנעימות משנה התורה, להשלים אותה עד תומה, ומעת לעת אמנם ישפיל קולו מרוב שרעפיו בקרבו, ויתגנב להביט בלב חרד על הכותל לראות, הֲיֵשׁ צל לראשו ויחיה, או סר צִלּוֹ מעליו והשנה הוא מת. ועל הַשֻּׁלְחָן הזה לעמתו עומדים נערים גדולים עם קטנים ועושים אֲגֻדּוֹת ערבי נחל, מְסַפְּרִים איש לאחיו את קורותיהם ואת רוב אגוזיהם, אשר רכשו היום, וכל מעשה תָקְפָּם וגבורתם בסוד הילדים המשחקים ברחובות, ומהגים ומתלוצצים מטוב לב. ושם נצבת אֵם הבנים שמחה ותעשה לְבִיבוֹת–מְשֻׁלָּשׁוֹת, אשר יאכלן היהודי שלש פעמים בשנה ויטעום בהן טעם עדן ורגשות קדש. — מה אעירך ומה אדמה לך הלביבה הנחמדה! הלא אַתְּ תְּלַבֵּב את כל אשר בשם יעקב

יכנה; רואיך אליך ישגיחו בשמחת כל לבב, אליך יתבוננו ורשמי קור ותיהם ותקות נפשם בך יחזו. הראו נא ליהודי לביבה משולשת ויזכר שלשה דברים: יזכור ימי הפורים, אשר אז פרה ה׳ את יעקב וגאלו מיד צר ואויב, וכל דברי מגלת אסתר הלא יקרא על הלביבה הזאת; יזכור את יום הכפורים עת יבא להתיצב על ה׳ והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו, וגם ביום הושענא־רבה זה יזכור, אשר הוא קץ סליחה וכפרת פשע. — אך לשוא לצים תרחיבו פה תאריכו לשון להבזות הלביבה בלזות שפתים, כי היא נולדת במזל מאדים, יען אשר בכל עת תעלה על אופק קערת היהודי, ישמע קול מהלומות ומכה רבה במחנה העברים: קול כלי־געש ורועשים; קול שֶׁבָּוִים אומללים, הנשחטים למאות ולאלפים; קול ערבי נחל נחבטים ומושלכים. נאמנים ונחמדים לי הרעש, המהומות והמהלומות האלה, כנגינות נבל וצלצלי שמע יעירו בקרבי רגשות מאליפות ורחשי לב ומחשבות מרֻבָּבות, ואל עָל יקראוני, לבא בסוד שרעפי קדש על הקורות את בני ישראל ועל הגיגם והגיונם. ובאמת הֲראו לי אתם צמאי חדשות ומתעבי ישנות מצבה יותר טובה ונצחית מהלביבה, הן עמודי מצרים ימושו וגבעותיהם תמוטינה, והלביבה הקטנה, יסודה מבצק, לדור דורים תעמוד ולא תמוש מפינו ומפי זרענו ומפי זרע זרענו מעתה ועד עולם! באהבת הלביבות אשגה תמיד, ולמורת רוחכם אצוה להכין לי בעתן הרבה הרבה מאד. — והנה בלילה ההוא, אשר כל יושבי העיר לא נתנו לעפעפיהם תנומה, ישבו בעלית־קיר קטנה שני אנשים וישיחו לאור הנר.

– השמרת מוצא שפתיך יונתן? שאל האחר.

– עשיתי, דוד, כאשר דברתי. השיב השני.

דוד היה כבן חמש ועשרים שנה, לא יגבוה ולא שפל הקומה עם יפי עינים וטוב ראי. מלבושיו והליכותיו היו כאורח הארץ בזמן הזה. למד דעת מפי מורים וספרי חכמה, ויותר מזה מפי הנסיון, המורה הנאמן מאין כמוהו. כי בעודו רך וצעיר לימים התעו אותו אלהים מבית אביו לגור בארץ אחרת בין אנשים נכרים, ובעת ילדים אשר כגילו שמחו בילדותם והטיבו לבם בימי בחורותם באין הבין, הנה אז החל שכלו להתפתח וראה, כי הילדות והשחרות הבל. וזה מותר ילד מסכן מילד עשיר, הן בעת השני מפנק נפשו בחיק הוריו, וכל מעשיו, אם טובים ואם רעים, ייטיבו בעיניהם מבלי העלותם על מאזני־בקרת, אז על הראשון לחשב דרכיו ולהזהר מאד, כי כל לשון תקום אתו למשפט, וכל מעשהו שקול ישקל ועל כל מצעדיו שבעה עינים, ובני האדם הלא המה מבקשים חשבונות רבים. במחיר יקר קנה דוד חכמה, לא בכסף ולא בזהב, כי אם בזעת אפו ויגיעת נפש. ידע לשונות העמים וגם באהבת השפה העבריה שגה תמיד ועוד העיר את רוח רבים לכתוב בשפה הזאת חברים מחֻכָּמים להשכיל להועיל, בחשבו למשפט, כי כל עוד היהודים בארצנו בודדים במועדיהם ואינם מכירים לדבר כלשון עם המדינה, אין עצה להעתיקם מעמדתם

ולתת להם מהלכים בארחות חיים, ואין תחבולה להטות לבם לתבונה, רק בעזרת השפה ההיא לבדה. ויען אשר דבר השכלת היהודים נגע בלבו ויחשוב לחובה קדושה על כל איש משכיל לשית ידו עם העמלים להטיב מצב עמנו, ולהיות חבר לעושי טוב, הנה בִקש לו כהונה כזאת, כי יוכל לאכול פת להם ולהועיל גם הוא לבני עמו כפי יכלתו וכיד ה׳ עליו. ומאד שמח לבו כאשר חפצו בידו הצליח והיה למורה בבית-הספר בעיר כסלון. אמנם לא רק בית הספר לבד היה המקום לפעלו, כי הגדיל תושיה ונשא דעו למרחוק, למשוך אליו צעירי כל יושבי כסלון, לפתח שכלם עודנו באבו ולהבינם אמרי בינה, וביתו היה, ברבות הימים, בית ועד להצעירים, אשר באו אליו דָרֹש לשמוע לקח מפיו ויקראו בתורת הארהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא ובספרי חכמה ומליצה מאירי עינים. דוד לא פנה אל רהבים ושטי כזב הזקנים לימים להשיבם מדרכם ולעשות להם לב חדש ורוח חדשה, מדעתו כי לא תמיד יצלח להפיח רוח חיים בעצמות יבשות וכי כל עמלו יהיה לא לעזר ולא להועיל, רק להעלות חמה וקצף המהבילים, רק להגדיל הטונם ושאונם ולהעיר רוגז והמולה ורעש גדול בעדתם, ואולם כל ישעו וכל חפצו לזרוע זרע הדעת בלב בני הנעורים, אשר לא יארכו הימים ויקומו המה תחת אבותיהם עם מחשבות נכונות ועם מזמות נכוחות ואז יִמָנֶה כל חסרון והיה העקוב למישור באין פוצה פה ומצפצף. הן אמנם איש רֵעים היה דוד וְשִׂמַּח את מְתֵי סודו במתק שפתיו ובמדברו הנאוה, אבל לעתות אהב להתבודד ולצלול במחשבות לבו והברת פניו הזועפים ענתה אז בו, כי רעות רבות אפפו עליו בימי חייו ונענה עד מאד. פגעי העת הקשיתו את לבו וילמדוהו להטות שכמו לסבול ולהתבונן לכל דבר בהשכל ודעת, עד כי השכל לבדו היה מַדְרִיכו בדרך ילך ומלמדו תורת החיים; בכל-זאת לא הצליחו פגעיו לנער מנפשו כל הרגשותיו העדינות, הנטועות בו מלֵדה ומבטן. עם רוח בינתו התאחד לעתות רגש לבב, והרגש הזה הצליח לפעמים לְפַעֲמו ולעשותו למליץ ואיש הזוח. לכן בעת הטה לבו לתבונה ולְדַבֵּר חכמת בינה בהליכות העולם והטבע, הקשיב גם למשל ומליצה אזנו. — איש אשר כדוד, הלא יעמוד תמיד כצופה על המשמר ויתבונן היטב לבלתי יתרוצצו הלב והשכל בקרבו ולבלתי תעלה יד איש על רעהו, ואת כל מעשיו יביא תמיד במשפט אם טוב ואם רע....

יונתן היה כבן חמש ושלשים שנה, יְליד כִּסְלוֹן. התהלך בְּחֻקוֹת בני עירו ולא נבדל מהם במלבושיו והליכותיו, אבל בתוכו התחפש רוחו ואהב חכמה ומוסר-הַשֵּׂכֶל, בוזה דעת בעיניו נמאס ואת חכמי לב כִּבֵּד, אכן בינתו היתרה שמה מעצר לרוחו, כי זממו בל יעבר-פיו, פן יְבֻלַּע לו. במושב מַהְבִילִים ישב כתמים, לא הִתְנַפֵּח אִתָּם לאמר לרע בעיניהם טוב ולטוב רע, לא הוכיח דרכם אל פניהם ולא הביע להם רוחו, אך ישב דומם כאיש אשר אין בפיו תוכחות ותם הוא ולא ידע; על-כן כבדוהו תושבי עירו ונתנו לו

מהלכים ביניהם. היה כותב להסוחרים את אגרותיהם וגם לִמַד נערים ונערות את הַמִכְתָּב וארבעה אבות החשבון, ומזאת מצא חית ידו וטרף ביתו. — כי תבא קורא יקר כְּסָלוֹנָה, לא יכבד עליך למצוא שמה בית יונתן, כי גם ילד קטן יגיד לך איה מקום משכנו, וכי תשאל על אדותיו בשער העיר יאמרו לך, כי הוא איש נכבד והולך תמים, רק בעיניך תביט עליו ותאהבהו בלבך. — והנה מעת בא דוד אל עיר מולדתו הפיץ בו יונתן מאד ואהבת נפשו אהבו.

בעת השיב יונתן, כי עשה כאשר דִבֵּר, הביט אליו דוד בנפש גרסה לתאבה, וכאיש אֲסִיר התקוה שאלהו:

— הגידה נא לי יונתן רֵעִי, היש לי תקוה?

— יש, אבל....

— אל תגרע לפני שיחה, קרא דוד, השיבני כל אשר בלבבך ואל תדבר עמדי בחידות.

— הכי חידות הֵנָּה מלותי האלה?! ארמה כי בַנְתָּ לרעי ומחשבות לבי. הוא אשר דברתי אליך זה כבר.

— ובכל-זאת, דִבֶּר דוד תחנונים, הסר שמרה מפיך, נִצְרָה מעל דל שפתיך וספר לי הכל בָּאֵר היטב, כי אתה לא ידעת את נפש המצפה לדבר בכליון עינים, רגע ליום ויום לשנה בעיניו, ובשנה הלא יוכל לְהִוָּלֵד חרשות הרבה ולְהֵעָשׂוֹת חליפות שונות.

— הדמיון משנה עתים ומחליף את הזמנים ומְסַדֵּר דברים כרצונו, ובכל-זאת העולם כמנהגו נוהג. ומהעת ההיא, אשר יחדו המתקנו סוד ועד עתה, הנה באמת עבר רק כחדש ימים וחליפות עוד בל נעשו, ומי יודע אם חליפות כאלה, אשר אתה מבקש, יתכנו להיות גם אחרי שנים רבות... ואולם דע אפוא, כי אנכי עשיתי כעצתך והפצך בידי הצליח, וזה כשלשה שבועות אשר החלותי ללמדה...

— ואיכה נהיה הדבר? שאל הוד בחפזון.

— אפרים קרא אותי אליו ויבקשני להשיב דבר לְמַחְתְּנוֹ, אשר הפר ברית.

— הפר ברית! קרא דוד משתאה ומשתומם.

— מזאת נדבר באחרונה, השיב יונתן ויוסף לספר: בהיותי אצל אפרים ראיתי לסבב פני הדבר, כי ילמד את רָחֵל בתו לכתוב, לבלתי תגרע מיתר רעותיה. נֵאֹות אפרים. ובמשך הימים הצלחתי לחקור את לבה ואבין הגיגה.

— במה? שאל דוד והטה אזנו לשמוע דברי רעהו.

— ראיתי ראשית לי לדעת הֲלָךְ נפשה, מה תחשוב על בני כְסָלוֹן ודרכיהם ומה בני דור החדש בעיניה. חקרתיה היטב וראיתי כי אף אמנם היא לא מלומדה ערנה, אכן רוח היא בקרבה, ובינת-אדם ישרה תְּבִינָה

לשמוע משפט ולהבין טוב טעם. ראיתי, כי הַכְּסָלוֹנִים לא זַכּוּ בעיניה והליכותיהם אַךְ זָרוּ לה.

— ואיך הגעת אל המשפט הזה ועל מה אדניו הָטבעו? שאל דוד ולבו פָחַד וְרָחַב.

— בהתאסף אנשי העיר במוצאי שבת אל בית אביה להיטיב את לבם, אז ראיתי כי יפקד מקום רָחֵל ואיננה, ותשב לה לבדד בחדרה. ויהי בשאלי אותה לא אחת ולא שתים, בלמדי אותה, מה זה ועל מה זה? השיבה לי, כי לא תוכל לסבול עשן מקטרתם, ומכאב ראשה לא תוכל לנשוא קול מנגינתם. אז חשבתי בלבי, אני ידעתיך רחל, ידעתי כי התחכמי לי להתעות אותי בדברי מרוהים, אבל כל זאת לא תועיל לך, הן פעמים רבות עשנתי את מקטרתי בפניה ועתר ענן הקטֹרת עלה באפה לריח ניחוח. ובעת שאג הרעם בגלגל וינועו אמות הספים, וְהָרְאת בארֻבות רופפו ויתמהו מגערתו, הנה אהבה לשבת תמיד אצל החלון. אות טוב הוא, חשבתי בלבי ואמרתי אסב שיחתי דרך ענין אחר, וכמו לתומי שאלתיה, האם תכיר אותך?

לדברים האלה התלקח לב דוד ונכסוף לשמוע אחרית דבר.

— משאלתי הזאת, הוסיף יונתן לספר, התאדמו מעט פניה, ואני התחפשתי כמו לא אשגיח אליה. בקול שפל השיבה, כי ראתך פעמים בבית אביה. לא אכחד, עד מאד השתוממתי וכמעט לא האמנתי להשמועה הזאת. אתה דוד, אתה היית פעמים בבית אביה?!.. ולמה לא הגדת לי?

— כן הדבר. ענה דוד בבוא הפקודה, כי בכל עיר ועיר, אשר שם בית-הספר, יִבָּחֵר משגיח מעשירי העדה ונכבדיה, אז אמרתי אלכה לחלות פני אפרים, כי יקח המשרה על שכמו. ובְדַבְּרִי אתך על צְפוּנַי, שבתתי מרוב סערת רוחי להגיד לך, כי בבית אביה שם ראיתיה לראשונה.

— מה ענך אפרים? שאל יונתן.

— ענני, כי אף אמנם הוא חפץ, כי תפוץ ההשכלה בישראל ומאד שמח בלבו לו היה ביכלתו לעשות מה לטובת בית-הספר בעירו, אבל חֹק שם לו, לבלתי התערב בעניני העיר.

— איך השכיל פיתו לדבר בלשון ערומים! קרא יונתן בשחוק.

לוּ ראית, אמר דוד, איכה רגז אפרים לקראת בואי והייתי בעיניו כמבשר בדבר הפקודה ההיא. אמנם גם אנכי לא בער מאיש. במבטי עיני חפשתי אז כל חדרי בטנו וראיתי, כי דברי נחתו כחץ בקרבו ויפלחו כליותיו. — אבל, קרא דוד ליונתן, הואיל נא לספר עוד ולהשמיעני דבריך.

— אחרי כן ראתך פעמים רבות בבית אֲבִי רעותה. הוסיף יונתן, שם דברתם שניכם.

— כן הוא, אמר דוד, בבית אבי רעותה דברנו רבות פעמים, כאשר

ספרתי לך זאת רֵעִי, זה כבר. שם שאלתיה על אחיה שמעון בעת החל לבוא אלי הֶרֶש. מעט מעט לִבבתני ביפיה ובשׂכל מליה, עד כי באחרונה לקחה את לבי ונפשי תערוג אליה כעת באהבת-עולם, אשר גם רוח מבינתי לא תוכל לכבותה ונהרות הנמנעות, המפרידות בינינו, לא ישטפוה מקרבי. על כן אמרתי אשפכה שׂיחי לפניך ואגלה לךָ את לבי. אולי יקל מעט מעלי. אבל כמעין נובע לב אדם, אשר כל עוד ישאבו מימיו כֵּן יָקָר יותר.... בקשתיך רֵעִי, חליתי פניךָ, כי תבור לךָ דרךְ ישרה להיות לאיש הבינים ביני ובין אהובת נפשי, ובחסד ה׳ הנה זה הצלחת להפיק זממי. עתה אתה יקירי, ספרה נא לי הכל, סַפר, למען ארע!

בתמהון ומנוד ראש הביט יונתן אל דוד ויוסף לספר:

– עוד ימים מעַטים עברו, ואני הוספתי לחקור את לבה, והיא גם היא הסכינה עמי לאט לאט, ותחל לגלות לפני מעט לעת מצפוניה. כאשר שאלתיה עוד הפעם, מרוע תלךְ לה בעת נקהלו אֹהבי אביה, לשתות יין חמר מלא מֶסֶךְ ולנצח בנגינות, אז ענתה בפנים זועפים, כי לא תוכל לנשוא אותם ואת שׂיחם. – הראית אמש, אמרה אלי באנחה, הראית את התן בנימין עול ימים, אשר בנימין פזר עליו הון רב כאפר ובכל מאמצי כֹח יגע עדי הצליח להביאו במסֹרת הברית עם מִרים בתו, הרכה וְהָעֲנֻגָּה? הראית את עול ימים זה, איךְ בבלי דעת מלין הכביר ואיךְ רקד כאיל ומחא כפים ועקבותיו נגלו ממנעליו? כל רואיו שבחוהו וקראו לפניו אַבְרֵךְ יקר! הה, זה חלק בנות ישׂראל וזה גורל בתולות יהודה!... רסיסי דמעות התנוצצו כספירים על עפעפי עיניה ותאנק דום. דבריה גם דומית-תוגה עִצבו את רוחי והעירו בקרבי רגשי-יגון, עד כי הייתי כאיש נדהם. ממרי שׂיחה תצא תורה ומשפט ישר: כי שאר רוח לה להרגיש היופי ולהבין בין טוב לרע.

– האח! קרא דוד בשׂמחת כל לבב, סמָן טוב ומזל טוב לי!

– אמן! ענה יונתן בשׂחוק מהול בעצבת לב. אבל השׂכרת רֵעִי, כי אין רצון עלמה נחשב ביהודים למאומה? הלא גם אהבתה גם שׂנאתה כאין הֵנה, ורגשי-אֲהָבִים הלא הם חטאת מרי! – כצאן לטבח תובלנה בקרבנו עלמות-חן לְחֻפָּתָן עם נערים נעורים, רכים וריקים מבלי שאול את פיהן. – שאל נא איש עברי מה היא אהבה? ויגדך: כי עלינו המצוה לאהבה את ה׳ ולאהוב לְרֵעֵנוּ כמונו, ככתוב; אמנם כי יאהב בחור בתולה ונקבה תסובב גבר זאת לא ידע, אהבה כזאת להם לבשת וגם לחרפה, ואתה שׂחוק לרבים תהיה אם תשמע על פיךָ. הטרם תדע כי אבי רָחֵל הוא אחד מאלה, העושׂים בבניהם כרצונם והמקריבים אותם לקרבן לעגל הזהב ולאליל יחש-תהו? ואתה הנה בידךָ אין לא כסף ולא זהב ולא ספר היחש, ונוסף על זאת, הלא גם חכמתךָ בזויה, והיא עוד תשפילךָ לפני איש כאפרים, ומה אפוא כחךָ כי תיחל לנפלאות ממך, להתחתן בו? – הוי דוד, דוד! גרש מלבךָ האהבה

הזאת, אם הפין חיים אתה, כָּלה תגרשה עורה בראשיתה, פן תְּבוֹאָתְךָ רעה ומרה תהיה באחרונה.

שני הרעים נאלמו דומיה, איש איש ישב תפוש במחשבות נוגות. הנר החל לכבות והאור והחשך נאבקו יחדו. רגע גָּבַר הנר חילים ויאסף שרידי תעצומותיו והעלה אורו, ורגע אסף נגהו ותעז עליו יד החשך.

— היא מלחמת הבערות עם ההשכלה, אמר דוד באנחתו, עוד מעט אהה! ויד הבערות רוממה.

עוד מעט והנר כבה! —

עוד מעט נפתחו דלתות שערי מזרח. השחר יצא בלבוש־ארגמן ונסו ענן והחשך! ומנוגה נגדו התאדמו קצות השמים, כמו נהפכו לנהרי נחלי אש, וישלח קַוֵּי זהרו ויפיצם וַיֵּרָאוּ מִכְּבֵּי עיר כְּסָלוֹן וַיִּגָּלוּ כל בתי הקריה וַיִּפּוּזוּ כפתורי בתי־התפלה, הבנוים לתלפיות, גם קיר עלית דוד נהפה כבית באור־פז, בשלוח השחר את שביבי אִשּׁוֹ בעד החלון. כמלאך שלוח רץ השחר לפני צאת השמש, מַלְכַּת השמים, ויזרע תקות טובות ונעימות בקרב כל לב ונפש. אז התעוררה גם נפש דוד ויונתן מרגשות־יגון ותמלא רגשות־תקוה ונחומים, רגשות נעימים ונעלמים ובלולים בלי חשבונות וסדרים, רגשות לא ברורים האלה, המשביחים לעתות עמל איש נאנח ומְשֻׁמָּם ומנבאים לו עתידות, לא באומר ודברים קשורים לרעיון אחד, כי אם ברוח קל, אשר לא ישמע לאזנים ולא יִתָּפֵשׂ בכף השכל ולא יעלה במעלות ההגיון, כי הוא בלי ראשית ובלי תכלית . . . . .

— ראה, אמר דוד, ראה, המחזה היקר הזה יְדַבֵּר שלום לנו, כי הבערות כעשן תכלה ותעבור החשך מן הארץ! —

ג

בָּרוּךְ הַבָּא.

תשואות מלאה עיר כְּסָלוֹן! כל תושביה נעו בחוצות, זה הלך ברגש לטבול במקוה מים בטרם יבוא לֵרָאוֹת את פני ה׳ ביום הקדוש והנורא ההוא, וזה הלך הָדוּר בלבוש חג ובידו כפות תמרים ופרי עץ הדר, לשמוח לפני ה׳ בפעם האחרונה ובחיקו ישא ערבי נחל, להבוט אותם בבית אלהים. פה הולך נער המלמד ונושא על שכמו שני ילדים רַכִּים אשר חִכּוּ בכליון

עינים ליום טוב כזה, כי בו כל יקר תראינה עיניהם, ערבה אגודה נחמדה למראה ודגל יפה תאוה לעינים, מעשה ידי הנער ההוא, אשר שם ישפוך רעיוני לבו בתוים שונים, הנפלאים מכל יודעי פשר דברים עתיקים, וזולת לב הילדים לא ידעם כל חכם הרזים ומשׂכיל במסתרי קדמוניות, ואך הם מבינים סוד ציוני הרגל וציוריו, המלבבים אותם וימלאום גיל וחדוה בלי מְצָרִים; ושם הולכת אשה אחת, מזוינת בכל כלי–חפץ, הדרושים ליום הזה, ועיניה הנה זה רטובות עוד בצאתה מביתה, אך תצער על מפתן בית אלהים יבקעו מעינות דמעתה ותשפכן לפני היושבי בשמים, לפני אֵל רחום וחנון, שומע קול בכיות ומאזין רחשי שבורי לב, לפני אֵל אלהי הרוחות, אשר רק אליו לבדו גלויה נפש בנות יעקב העדינות. — הלא רַכָּה היא וַעֲנֻגָּה בת יהודה, אמנם באו נא אל ביתה, אם תאבו להכירה היטב, הלא תשתוממו למראה עיניכם כל העברה, אשר עליה ותאשרוה, איכה בענות–חן ונפש חפצה תאמץ זרועותיה, צופיה הליכות ביתה ותכין הכֹּל בעתו, בטח בה לב בעלה, כי לא תבוא בסוד משחקים, ובהמון חוגגים, המבלים ימיהם במשתה לא תמצא. כל כבודה פנימה, בחיק משפחתה, שמה תשׂא ותסבול, שמה תשׂמח ותגל, ושמה הַצִּיר, אשר תסובב עליו בכל הגיגה והרגשותיה. בצר לה לפני זר לא תשפוך שׂיחה ואמרי–אֲהָבִים לא יעברו על דל שׂפתיה. הנה זאת תבונת אשה ישראלית ומנת חלקה בארמה!... האשה ההיא ההולכת שמה, הנה כל הלילה לא נתנה שנת לעיניה מרוב העבדה: שקדה ובאה אצל כְּלוּב מלא עוף, הוציאה משם צ מ ד תרנגולים וְשִׂגְּרָתַם ביד איש עִתִּי להשוחט. עד כה ועד כה התישה צעדיה לבית–המבשלים וקרבה לתנור, עצים העריכה שם והשיקה ויצאה. הביאו לה התרנגולים, ישבה למרוט נוצתם וְנִתְּחָה אותם לנתחיהם ותמלחם במלח ויצאה. כפצה שנית אל המבשלות, מְחַבַּת בימין וּבָזָךְ בשׂמאל ותקח את הבצק ותלש וַתְּלַבֵּב לְבִבוֹת. עוד לא כלתה מלאכתה והבנים והעוללים צועקים ומיללים ואומרים: כי הם רעבים, ונופלים פניהם. תמהר החדרה ותתן טרף לביתה, גם תקרב אל נער בוכה בערשו ותקח את הילד ותניקהו. כאשר השכיבה ילדיה על משכבם וַתְּיַשְּׁנֵם, הכינה ליום מחר סדינים ומעטפות לבנות, לפרוש על ערש יצועה, כתונת וכסות לבעלה, כתנות ובגדי חמודות לילדיה, גם צָנִיף טהור לראשה. — נכנסה בשלום עוד הפעם אל בית– המבשלים ובשלה ארוחת מחר כסדר: דגים, מרק עם בשר ולפת. אך עלה השחר היש לבשה בגדיה ותקח בידה את ספר הַתְּפִלָּה וְהַתְּחִנָּה והושענות רבות, כאשר תוכל שאת, בעדה ובעד יונק שדיה ונערותיה, ותרוץ עתה ברגש לבית אלהים עם עינים רטובות, שמה תשפוך שיחה ותשוב שנית לעבדתה בבית: לבשל ולאפות, להניק פרי בטנה ולהיות אֵם לבנים, לכלכלם ברחמים ולעשות גם רצון בעלה!...

דוד ויונתן ישבו כעלות השחר אצל השלחן והמוליאר רָתַח לפניהם

והוציא מקרבו תמרות אד וקטור, אשר עלו למישרים מעלה מעלה, ואחרי־כן התפצלו וילפתו ארחות דרכם בעקלקלות ונפתולים שונים. פתאם נשמע קול מצעדי גבר והדלת נפתחה.

– שלום לכם ארני! אמר האיש בבואו ויפשט את מעילו מעליו. שאוני אם באתי לְשַׁחֵר פניכם בעת לא נכונה.

– ברוך הבא! ענה יונתן בלכתו לקראת האיש, וברגע הציגהו לפני דוד ויאמר:

– הוא נַחום הקמחי, מְחַבֵּר.

רוח עצבת עברה בנפש דוד בהביטו אל נחום.

– זה מקרוב בא, הוסיף יונתן על דבריו, בהורותו על נחום באצבעו, זה מקרוב בא, לאסוף התומים על ספרו "מתוק מדבש".

לשמע שם הספר עִוָּה דוד מעט פניו ויושט ידו לנחום ויאמר אליו בשפה רפה, כמעט לא לרצונו:

– באךָ לשלום. שב נא, הן עוד בשתי שעות עד עת הֵאסף העם להתפלל בבית־הספר.

נחום היה כבן ארבעים שנה, ארמוני וזקנו מגודל, קְוֻצּוֹתָיו תלתלים כִּתְּרוּ את ראשו וירדו על כתפיו. מצחו גבוה ושטוחי, אפו ארוך וכפוף מעט בקצהו; על לחיו השמאלית, אצל הנחירים, יַבֶּלֶת זרועה בשערות צהובות. פיו היה כנחל נובע ולא גרע שיחה בְּדַבְּרוֹ, ובני המון עם אמרו עליו, כי לשונו מלוטשה ושפתותיו נוטפות פנינים. בשבתו עם אנשים היה רק הוא לבדו שיחתו וכל היום הגה אךְ בו ונשא דֵעו למרחוק. ואם נסה איש לענות אף הוא חלקו, הנה הוסיף לו לְדַבֵּר, מבלי פנות אל האיש הדובר בו, ויהי כחרש לא ישמע. על כל דבר יצא מפיו העיר בשחוק נעים לתומו, כי כבר כתב על זה במקום אחר, ומעת לעת שלח את שומעיו לעיין בספרו "מתוק מדבש" אשר אתו בכתובים והמכלכל כתובי, לפי דבריו, ענינים נשגבים מאד נעלים, אשר יפקחו עיני כל בית ישראל. כל סופרי יְשֻׁרוּן העביר לפני שומעיו כבני מרון, כמעט כֻּלם יריצו אליו אגרותיהם וכמעט כֻּלם לא ישרו בעיניו. ומעט לו הלאות אנשים בדבריו וּבִמְשָׁלָיו וספוריו, כי הֶלְאָה אותם גם במכתביו לרעיו ולמיודעיו, אשר התענג לקרוא אותם באזני כל איש, להראות כחו ועצם ידו בשפת עבר, המעתיק מקראות וכתובים ממקומם וכוללם יחד לעשות מהם מטעמים כרצונו. – ואם הבביר מלין בחברת בני אדם מהמון עם, הנה ידע להזהר, בעבור הושו בו, ולשמור לפיו מחסום בשבתו בחברת נבונים וראה, כי דבריו לא יהיו בעיניהם כפנינים רק כצנינים. אז בחר לשון ערומים, התרפס וְרָהַב את המשכיל ההוא, אשר לפני רגעים אחדים דבר עליו תועה, ולעתות עליו לבדו משל נשא והשפיל גאותו. סוף דבר נחום היה ערום מאד וחסרון בינתו ודעתו נטמנה בערמתו

הָרַבָּה, אשר היא גורל כל איש לא לֻמָּד וכל עם לא בינות.

– אתכבד להראות לך ספרי, אמר נחום בהוציאו מחיקו צרור כתבי יד והניח על השלחן לפני דוד, ולמשפטך ארוני איחל, הן שמעתי עליך לאמר: תשמע שפת עבר ולבך ראה הרבה חכמה ודעת.

על שפתי דוד עבר שחוק קל בפתחו שער הספר וראה, כי עליו כתוב באותיות גדולות „מתוק מדבש".

– הנך רואה כי לא עת קרוא היא, אמר דוד בפנותו אל נחום, הגידה נא לי במלין מעטות מה תבנית ספרך ומה היא המטרה אשר אליה תקלע חצי רעיוניך?

– מטרה?! קרא נחום כנבוך ומשתאה ויאנק דום, וכמעט רגע ענה שנית ויאמר: בי ארני, קרא נא שתים שלש דלתות ותראה, כי חדושים ופירושים, שירים משל ומליצות צפנתי שמה. ויותר מזה תקרא נא בשום–לב את מאמרי „על דבר זליכה אשת פוטיפר", „השקפה עיונית על בנות לוט ועל בנות צלפחד" מי היה אביהן? ומה שמו? אם היו בתולות עד מותן? ועוד דברים כאלה, הנוגעים לתולדות היהודים ולקורות ימי עולם בשנים קדמוניות.

דוד הפך עלי הספר לאחר אחד ושחק לרגעים, ולמען הָסב עיני נחום מדוד, לקח יונתן דברים עמו וישאלהו:

– האם כלית את מלאכתך פה? הקבצת חתומים על ספרך?

– את מלאכתי כליתי, ענה נחום, אבל לא ראיתי נחת. אתמול שבעתי נדודים עדי נשף והלכתי אל כל האנשים, אשר נקבת לי בשמותם על הגליון.

– ומה? שאל יונתן.

– אם אתה שומע לי אעבור לפניך את כל הנקובים בשם ואגיד לך תשובתם.

– טוב הדבר! ענה יונתן.

נחום הוציא מחיקו גליון גדול ויקרא:

„הגביר שמואל".– בבואי חרד לקראתי הגביר הזה, בחשבו כי שיח ושיג לי עמו בהליכות המסחר. ויהי בשמעו כי אנכי מחבר ויסוג אחור מספר צעדים ויתן עלי בקולו: „הניחה לי! האינך רואה, כי לא בידי עתותי ולא אוכל לקחת מועד לקרוא בספריכם? האם נער אנכי וטומן יד בצלחת, כי אתה בא אלי בדברי שחוק–במליצות ותעתועים? לא אפונה כי טוב לכם מאד, על כן תשעו לדברי שעשועים כאלה, לעשות ספרים ולהג הרבה אין קץ.... אבל אם אנשים מאושרים אתם הסופרים, ושעשועים חמדתם לכם כילדים, חוסו נא אפוא עלינו, העמלים במסחר וכשרון ואל תפריעו אותנו בהבל ורעות רוח.... רב לכם מחברים, רב לכם לנוד בארץ, להיות למשא על אנשים, המבקשים לחמם בזעת אפיהם, מבלי

יוכלו לבלות ימיהם בדבר לא יסכון ומלים לא יועיל בם! שעה מעלי ולך לשלום!״ — כאיש רועה רוח וכגבר לא יצלח בימיו הייתי בעיני, וכן הייתי אנכי וכל המחברים בעיניו. נפעמתי ויצאתי מביתו בלב נשבר.

— צר לי עליכם סופרי העברים! אמר יונתן במגור ראש.

דוד הפך את עלי הספר „מתוק מדבש" כקדם ורגז ושחק חליפות. ונחום הוסיף לספר ליונתן את כל הקורות אותו.

„הגביר משה". — בנפש נענה ורוח שפל באתי אל בית האיש הזה, כמו אשמתי וחטאתי לו חטאה גדולה. ובראותי מרחוק כי שיח לו עם איש אחד נשארתי באולם הבית. בעוד רגעים אחדים יצא לקראתי וישתחוה לי בהדרת חן ואני השתחויתי כמו כן, כמעט עד עפר, וישנה להשתחות ואנכי אחריו, וישלש, וגם אני לא עמדתי בחבוק ידים ואסגוד ואשתחוה בלי אומר ודברים, עד כי כל הבא פתאם וראה אותנו כורעים ומשתחוים אמר לבטח בלבו, אין זה כי אם בית־מסגד הישמעאלים. ובראות הגביר, כי למרבה השתחויות וכריעות אין קץ, שאלני במתק שפתים מה חפצי, ויבקשני בשחוק נעים וקל לבוא אתו החדרה, כי חשבני לאיש סוחר. אז אחזני חיל וכל עצמותי רחפו. בלי־נוע עמדתי על מקומי והייתי נבוך מאין דעת מה לעשות. כמעט גמרתי אומר לברוח מלבי אי־זה ענין ולדבר עמו אחותיו. אבל עד מהרה נחמתי וכמודה על פשעו אמרתי בשפתים רועדות ובקול תחנונים: אדני, אבל אנכי מחבר! ואחלה פניך, כי תתן ידך לקבל ספרי. הדבר יצא מפי ופני הגביר התעותו ויענני עזות: האינך רואה כי חלש אנכי ואין בי כח לעמוד, ברכי כשלו מאין אונים ונלחצתי לכרוע כמה פעמים, ואתה באת להלאות אותי בעת בתחנונים באלה? בדברו נמלט אל חדרו ויסגור הדלת בעדו, ואני יצאתי אבל וחפוי ראש.

אז אמרתי הנה להגבירים, ינוחו בשלום על אמתחותיהם ואלכה לי אל המשכילים והמה ינחמוני מעצבוני. שמתי פעמי אל

„המשכיל, האדון, זאלאמא". בלב מלא תקוה פתחתי את הדלת ואמרתי, אכן פה אבלה רגעים אחדים בנעימים עם אנוש כערכי, אשר פתוח יפתח את ידו לי וברוח נדיבה יסמכני. — ויהי בראותו את פני עמד ויתבונן בי, ובקרוץ שפתים שאלני מה חפצי בביתו? וכאשר הוצאתי ספרי מחיקי והגדתי לו מה פעלתי, רעם פנים פתאם, כמו חללתי כבודו, וידבר אלי בגאוה ובוז: אנכי לא אקרא בספרים כאלה! יש לי רב מה לקרוא במאה התשע עשרה הזאת, ואתה לך לשלום עם ספרי שפת עבר, שפת לא ידעתי ולא אובה לדעתה... לך לשלום ואל תפריעני מעבדתי!... בדברו קמט עור פניו בגאה וגאון ולטש עיניו לי, כאומר: דע לפני מי אתה עומד! לפני איש ממאה התשע עשרה, לפני איש, אשר לא ידע שפת עבר הבזויה והשוממה!...

– המשכיל הזה, השיב יונתן, הוא אחד מהמשכילים בבלי הַשֵׂכֶל, אשר אנשי המקום יקראום בלעג ובוז: „אשכנזים, צרפתים" רק בעבור אשר הם לובשים מלבוש נכרי...

– לוּ שאלת את פי, אמר דוד, אשר החריש עד כה ואשר לא נתן עוד את נחום לכלות דבריו ולספר כל אשר קָרָהוּ, לוּ את פי שאלת, הנה הגדתי לך מראש, כי אך לשוא תניע רגלך ושומע לא יהיה לך מבית ישראל. ואם כי יזעף לבך, בכל זאת לא אכחד תחת לשוני ואדברה: הן אמת, חלק לב עמנו מהשפה העבריה ואין להם חפץ בספרי סופרינו; אולם נחפשׂה נא דרכינו ונחקרה סבת הדבר הזה, הלא נראה, כי לא אתם תלין משוגתם ולא בהם העון, אבל הסופרים לבדם יסבו בכל אלה ואך המה הֵסַבּוּ את לב העם אחרנית.

– במה תוכיח זאת? שאל נחום בתמהון לבב.

דוד הביט על מורה-השעות, אשר הוציא מחיקו, ואחרי--כן פתח את פיהו ויאמר:

– בעת אחרת הרביתי לדבר עמך, ועתה יהיו דברי אך מעטים. הספרות מכלכלת בתוכה ענינים כוללים ופרטים. כי לכל עם מעמי הארץ, באשר הוא אדם, נחוץ לו לדעת המושׂגים הכללים, השוים לכל נפש משכלת, הלא המה החכמות והמדעים, המלמדים לאנוש בינה, לעשות בכל מלאכת מחשבת ולפעול כל למענהו בתבל ארצה; ובשגם הוא עם נבדל מיתר העמים בהליכותיו ובמנהגיו וקורותיו, לזאת אפוא נחוץ לו לדעת עָצמו מה הוא? מה טובו ומה יפיו ושרש דבר נמצא בו? והנה ספרות הגוים מסתעפת לשני הסעיפים האלה, האחד ישא עליו פרי כל דבר חכמה ומדע, המועילים והדרושים בעת היה ועליהם לתרופה לכל האדם; והשני הוא אך קנין גוי אחד, כי עליו יתלו כל כבוד בית אביהם, הצאצאים והצפיעות, כל כלי מכורותיהם ומלדותיהם, מנהגיהם וַהֲלָך נפשם ותכונותיהם, ולכן צמאה נפש העם לספרי סופריהם, שהם מובנים ודרושים לכל; ולכן הספרות היוצאת ממקור חיי העם וקורותיו, תשוב אחרי כן לפעול על חייו ובהיותה מסובבת תשוב להיות הסבה הפועלת, עד שהיא והעם פועלים ומתפעלים כאחד. אבל הספרות העברית בימינו, אשר דבר אין לה עם העם ומחכוריו, ואיננה מתפעלת מחייו היא לא תוכל להיות פועלת, ואף למותר היא בארצות החיים. לכן הגביר שמואל עומד ושואל מה הספרות הזאת לכם? מה חפצה ומה יתרון לבעל הלשון? לכן המשכיל שלמה בוז יבוז לה בלוות שפתים. ולא עליו תלונת הסופרים, כי אם עליהם...

– באמת, אמר יונתן, קצה נפשי במליצות ריקות לא מועילות ובדברי תהו לא לעזר ולא להועיל. לא אכחד, כי גם אנכי, אשר לשוננו הקדושה יקרה לי מכל לשונות העמים, בכל--זאת לא אקרא רוב ספרי המחברים

החדשים ומאמריהם, ועל משכבי בלילות הנני קורא בטרם אישן רק דברי ראשינו הנביאים ותתענג נפשי. — אבל שָׁאני ואשאלךָ רֵעִי, אתה אומר לשוֹת שפת עבר לכל לשונות הגוים, כי גם בה יכתבו ספרים מועילים, ואני אשאל: למי כל העמל הזה? הלא החכמים קוראים בספרי העמים, וההמונים תועי לבב הם ושונאי מדע. אם־כן אפוא למי יכתבו? ולמי יועילו?.

— לא צדקת, ענה דוד ואמר, הן אמנם לפני כל נבון נפתחים ספרי לאומים, בכל־זאת היה נעים לו לקרוא דבר חכמה בשפת עבר, לו תִכָּתב בסדרים ומערכי לב. וזה לךָ האות, כי מִדֵי קראךָ ספר „שבילי עולם" אתה שמח, ולא אחת ולא שתים הגדת לי, כי אף אמנם דרשת לגלילות הארץ מעל ספרי העמים, הנה נעים לךָ מאֹד לקרוא כל אלה בלשוננו הקדושה ותתענג אז עונג בלי מְצָרִים. ואשר אמרת, כי אין לב העם להשכיל, שגית כמו כן, כי סבת בערות העם, לפי דעי, היא לא בקרבם ורק מחוצה להם.

— הואילה נא לבאר דבריךָ.

— לא אפונה, אמר דוד אחרי התבונן מעט. כי האיש אשר רוח ה׳ בו ונשמת שדי תחיהו, הנה הוא לא יוכל להלוךְ נגד רוחו, נגד חייו וטבעו; לא יתכן הדבר, כי האיש, המשתוקק תמיד לשנות מצבו בלי חֶשֶׂךְ, לא יתן לבו להתבונן; לא אפונה, כי האיש אשר בקרבו יש שֶׂכֶל, הנה יש לו גם התשוקה להשכיל, כאשר יש התשוקה לכל החיים, המהלכים תחת השמש, לעשות כל הפעולות האלה, המתאימות עם תכונות נפשם ובנין אבריהם. כל אֵבֶר, כפי היותו, הנה יורה גם על כִּשְׁרוֹן המעשה הנמצא בו, ושני אלה משולבים יחדו תמיד ומסובבים איש מאחיו. לכן האדם באשר בראשו יש מוח, הוא האבר או כְּלִי־הַשֵׂכֶל וההגיון, הנה הוא משתוקק מטבעו לעשות תפקידו: להשכיל ולהגות הגיון סלה. אפס כי להתשוקה הזאת יִדָּרֵשׁ עזר חיצוני להוציאה לפעולת אדם. האיש אשר ההצלחה, או המקרה, תכין לו אמצעים טובים ונאותים, הוא יעלה מעלה מעלה ושביב תשוקתו הטבעית יֻנָּפֵחַ והיה לשלהבת־יה. וכמו באפס עצים תכבה אֵש, כן באפס אמצעים טובים חיצונים תכבה התשוקה והיא עוממה באפר חיי־בשרים, ואז כל עמל האדם אךְ לפיהו ותשוקת הנפש לא תמלא, כי אךְ בצלם יתהלךְ איש ויתמכר לתעתועים והבלים. כל זה נתתי אל לבי, אשר החכמים והכסילים רוח אחד לכל, רק לפי המקרה לפי תכונת המקום והזמן ולפי תכונת החברים והמורים וכדומה, רוח אלה עולה למעלה למשכיל, ורוח אלה יורדת היא למטה לארץ. — סוף דבר, כל השונא חכמה הוא אךְ מאשר לא ידע אותה מעולם בסבות חיצוניות. גם המון עם, אשר אמרת, כי תועי לבב הם ובוזי דעת, הוא לא מאשר לבם רחוק בטבע מחכמה, כי אם להפךְ, מאשר החכמה רחוקה מאתם. ולו הואילו הסופרים ללכת לפני בני עמנו בעמוד אֵש המדעים להאיר

להם, כי עתה נעלה ענן הבערות לאט לאט ולבני ישראל היה אור במושבותם. ועוד הפעם אני מגיד, כי הבלי-שוא אינם סבת העדר חכמה בעם, ונהפוך הוא, אשר העדר החכמה בעם הוא סבת הבלי-השוא ותעתועיהם. החלומות אינם סבת העדר כח השופט באיש ישן, כי אמנם העדר כח השופט הוא סבת החלומות בלי הגיון וסדרים... תנו להמון העם ספרים מועילים ונחמדים, דברו אליהם מה טוב לאדם בחיים, הלא אז יקיצו משנתם, השכל יתנער מעפר התעתועים והחלומות כליל יחלוף!

– אבל, אמר יונתן, באיזה דרך תבוא ההשכלה בלב העם, אם אינם אובים לקרוא?

– אל תדאג לזאת יונתן, שמש הדעת יִפַלֵג לשטף קרניו תעלה ודרך בלבותם, ואורו יבקע לאט לאט בעד המסכה הנסוכה על פניהם ויראו אור.

נחום ישב דומם כל העת ההיא, מחריש משתאה לדברי דוד. אחרי כן פנה אל דוד ויאמר:

– לדבריך, יש לכתוב ולהעתיק רק דבר חכמה ומדע, ומה נעשה אפוא להמליצה בת אלהים, אשר כסא כבוד ינחילוה בכל ספרות העמים.

– אמנם כן, השיב דוד, גדולים מעשי המליצה אם היא ב ת א ל ה י ם– בת הטבע והחיים ואם נשמת הרעיון תְּחַיֶּהָ. הדר המליצה הוא אך הַכָּרַת היופי והנשגב ומִפְלְאוֹת תמים דעים, אשר תציגם לעינינו בטוב טעם ודעת כמשפט; אך הכרת הטבע והחיים, שיתגלו בקרבה, אך בהם גדול כבודה ואך הם הוד והדר יְשַׁוּוּ עליה. שקר חֵן-דבר שפתים והבל יופי התרוזים אם מזמור שיר אין יסודתו בהררי הדעת. אבל למורת רוחנו מליצים רבים בלהג מלהגים בקרבנו מבלי אשר יכירו וידעו דרכי הטבע לאשורם ומבלי אשר יתפעלו מחיי בני עמם ולשאול מהם רעיון, לשוב ולפעול אחרי-כן על קוראיהם; ורבים עוד בתוכנו, האומרים, כי כל משורר מרוחו הוא משורר כצפור, וכל אשר הפיץ יעשה בשמים ובארץ... סמוך לבי בטוח, כי לוּ עמלו המליצים בכשרון, לכתוב ספורים נמלצים, המכלכלים בתוכם הליכות עולם, גם רוח בני עמם וא־חות דרכם, אז היו לוקחים נפשות ורבים הִתְאַוּוּ לספריהם. וגם אתה נחום, לוּ שמת לבך לתת לפני בני עמנו דברים היוצאים ממקור חייהם, כי עתה השגת שכר לפעולתך והועלת מאד בזאת, אשר הרבית קוראים בישראל.

– ראה, אמר נחום, אתה אומר לכתוב ספורים מחיי העם ולא שמת על לבך את הקצף הגדול, אשר יוכל המחבר למשוך עליו בספרו. הלא נחוץ יהיה לפגוע בעטו באנשים רעים והביא עליו קללה.

– הנה הסופר יכתוב רק את כל הנעשה תחת השמש, השיב דוד, וכבוד איש פרטי לא יחלל, יגלה רק את החטאים לא את החוטאים, את ההבלים לא המהבילים, ככל המון המוכיחים בשערי ישראל, האומרים לרע רע, ואל

הַכֵּם שׁופר להריע על מדות נשחתות, ומעולם לא יזעף לב הקורא בספרי מוסר וראה את תתפתה, אשר הוכן לרע מעללים ונשמת המחבר כנחל גפרית בערה בה, יעמיק ירחיב מדורתה, אש ועצים הרבה.. ולמוכיחים עוד ינעם ותבוא עליהם ברכת טוב. –

– מה אומר ומה אדבר, קרא נחום, אשר הרגיש בנפשו, כי הוא כְּאַיִן לפני דוד, לְךָ הצדקה אדני, ודבריך טובים ונכחים, אבל מה יכולתי עשׂו; ואני בעל אשה ובנים ויש לי „בתולה גבוהה למעלה מעשׂרים אמה", אשר עָתְּה עת הודים! עבודות רבות הנה זה עשׂיתי בחיי הבלי: הייתי סוחר, מסוחר הייתי סרסור ומסרסור נהפכתי למלמד והייתי גם מגיד מישרים, ובכל־אלה לא מצאתי חית ידי, ואומר לנסות להיות גם מחבר, ועתה הנה הבאתי את ספרי „מתוק מדבש" ראשית בכורי פרי עטי!

דוד ויונתן לא יכלו להתאפק משׂחוק, ונחום שׂחק גם הוא, עד כי התארמה הַגֻּבֶּלֶת על לחיו כדם ושׂערותיה התנועעו. אחרי־כן קם ממושבו וילבש מעילו ויאמר: לכו ונלכה אל בית ה', כי עת התפלה הגיעה.

ד

בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו.

מהעת ההיא, אשר נדברו שׁני הָרֵעִים יחד, עבר כחדש ימים. ימי החג חלפו ואתם כל יתר פליטת הקיץ. העצים התנצלו זה כבר את עֶדְיָם מעליהם ויכפו ראשם לפני הרוח, המתגעש בסעיפותיהם. הָאִכָּר הוציא מגנו את יתר האבטיחים וְהַקִּשֻּׁאִים והיה לְבָעֵר לפרות ולעזים. עוף השמים נדדו ושתו כל בנות השיר. החסידה עזבה ביתה על ברוש עתיק ימים, העומד בתוך הגן, ותפרוש כנפיה לתימן. הארץ תאבל וקדרו השמים ממעל. כל הדרכים התקלקלו ממטרות גשם וכל האנשים בוססים בטיט חוצות. פה ילך משה הרוכל, אשר לפני חדש ימים היה הדור בלבושו, כתונת בד לבן לבשׁ ויצנוף מצנפת חדשה וגאה גאה בבגדי קדש, ועתה הנה הוא הולך המוץ בגדים, צֹעֶה הרפשׁ ברב כחו, הולך הלוך וְשָׁתוֹחַ, כמו אבלה נבלה נפשו מעולם והתוגה מצאה קן לה על מצחו מיום הֻלָּדוֹ; ושם עומד יעקב,

אשר שש ושמח בשמחת תורה, התחפש לשר הצבא וְשִׂמַּח את שְׁכֵנָיו ואנשי העיר ויהי אז מאושר וצלח בארץ, עומד הוא עתה אהה! בבגד עֲדִים ובלואי הסחבות ומים נִתָּךְ עליו מן השמים, ועוד לא הצליח להטות לב הָאִכָּר, להזיל לו מן המחיר שתים שלש קשיטות ... שבת משוש העיר ובשיר לא ישתו עוד יין! איש איש ישעה לפעלו, ושב גם המלמד לעבדתו ויסגר בחדר, לענות נפשות חדשות, אשר צדה בחרמו ולהכותם בשבט עברה, וילדים שמחי לב נאלמו שנית וילכו קדורנית תחת סבל למודם הקשה. — הוי ילדים! הנני מרגיש יגונכם המר, בצאתכם פתאם משמחה לאבל ומֵחרות לעבדות ובעד רגעי מָשׂוֹשׂ תשבעו עתה משנה שִׁבָּרוֹן, אבל אהה! כי תחת לנוד לכם ולנחמכם אומר אליכם, למורת רוחי, כי אך צל הצלחתנו בארץ, הבל הבלים שמחתנו, הכל הבל! תבואו בימים, תזקינו, הלא אז תראו כי ברמנו נשלם בעד כל רגע טוב, ושבעתים נֵעָנֶה בעד עונג-קל; תראו, כי במעט שמחה רב-כעס ומתענג כמעט קט יוסיף מכאוב! — אף יונתן היה מְסֻבָּל בעבדתו ולא יכול עוד להשתעשע עם דוד רֵעוֹ. בהיות הבוקר רץ לבית בנימין לכתוב לו אגרותיו, ובערב מהר ללמד את בן שמואל, נער בן שבע עשרה שנה, אשר בקרוב יבוא מְחֻתָּנוֹ לשמוע חכמתו ולנסהו בלמודים, והוא איננו יודע עוד למשוך בעט... קדר התהלך דוד בעת ההיא, וענן התוגה הֵעִיב מעט לעת את פניו, כמו השתרר סִתְיו גם בקרב נפשו וכל תקותיו גם יחד נָבֵלוּ, קָמֵלוּ. ברוח כֵּהָה ישב יום אחד אצל השלחן וכתב את דברי האגרת הזאת:

„רֵעִי כאח לי! היטב חרה לך לבטח, על אשר נאלמתי דומיה למן העת נפרדנו איש מעל אחיו ועד עתה. ואולם מי יתן וידעת את עָצְבִּי וְרָגְזִי וכל נחלה, שעבר על נפשי בכל העת ההיא, כי עתה בכית לקשה-יום כמוני; מי יתן וידעת את כל אלה לבדך, כי אנכי בל אוכל להגידך גם שמץ מִנְהֶם, הן אין אדם שליט ברוח, לכלוא אותו באומר וניב שפתים, גם איש דברים יֵאָלֵם בעמוד רוח סערה בקרבו, בתוכו ישתומם אז לבו ויראה, כי רק שקר הַדִּבֵּר והבל גם המליצה, לגלות שטף שרעפיו ורעם רגשותיו; יעמוד וישתומם וישים יד לפה!"

„אַיֵּכֶן תקות ילידי הרמיון? אַיֵּכֶן תקות חנפות, אשר הצגתן לפני את הארץ כעדן, ששון ושמחה ימצא בה, ותראוני את דרך החיים, כי היא סלולה, בלי רכסים והדורים? אמרתן על כפים אנשא ולא תְאֻנֶּה אלי רעה, רק בעיני אביט והצלחתי אראה, רק את ידי אשלח ומעדנים לנפשי אמצא. — הה! מאושר הייתי בעוד ישבתי בקרית ברלין המעטירה, אשר יחדו המתקנו סוד ונספר ברגש איש לרעהו כל תקותיו בימים יְצָרוּ. כמו כִּכַּר-חמר, מעשה ידי צָיָר, הנשקפה בעד הַצָּפִית, כן היתה אז הארץ בעינינו בהביטנו עליה מרחוק בעד הרמיון-הכוזב. בכליון עינים תאבנו לבוא שמה, לראות

איך פרחה הגפן פִּתַּח הסמדר ולחריח בתענוגים את ריח הדודאים, הנחמדים למראה. אבל הה רֵעִי! באתי לכבר זאת ונבהלתי, הן היא אך משוחה בששר! הדודאים וכל פרחי-נועם, אשר ראינו שמה לראשונה, אך שוא המה... קְרַב אליך, אל תגש בה אם עוד מרחוק תעמוד; קרב אליך אל תגש, אם עוד מרחוק תחזה בה בעד דמיונך-המתעה; קְרַב אליך רֵעִי, אל תגש בה, כי למה תשומם!"

„בכלותי חק למודי בשבת-תחכמוני, בעיר ברלין, חַשְׁתִּי כעל כנפי נשרים לשוב לארץ מולדתי ולבית אבי. - ילעגו לנו צוררינו ריקם ויתרפונו לאמר: אין ארץ מולדת ליהודי ולא ירגיש כל רגש אהבה לארץ, אשר הוא יושב בה. אנכי יודע וָעֵד, כי שקר ידברו. בארץ אשכנז המהוללה שם ישבתי גם בביתי בזכרי את רוסיא ארצי. אהבתי לשוח תמיד בשדה, בעת מצפון נשף רוח קר, פי פערתי ואשאפה אותו אל קרבי, כי הוא הֵעִיר בתוכי זכרונות נעימים, וכמו בסערתו דִבר לי שלום ממולדתי היקרה וזכר החורף וקרתו לפני בא. כי קנאתי תמיד לעוף שמים, אשר שבו באביב מארצות תימן ועפו בכתף צפונה. בחרפה הבטתי אז עלי, מדוע אין לי כנפים וכתולעת הנני זוחל על האדמה. בבוא איש אחד מארץ מולדתי, כיהודי כאיננו יהודי, ראיתי בשמחה את פניו, כראות פני אלהים. משֹשתיו והרחתי את ריח בגדיו כריח שדה, אשר ברכו ה׳, ולא גרעתי עיני ממנו. ובקראי באחד מכתבי העתים, כי יד רוסיא רוממה על מרומי שדה וימינה תעשה חיל ותחי נפשי, התגדלתי והתרוממתי בעיני ואסיך נסך דמעות גיל ותודה לאלהי צבאות. - ואני כבואי אל קצה גבול ארץ מולדתי הברוכה כרעתי בֶרֶך, נשקתי אדמתה ואת עפרה חוננתי, ובגודל לבב אמרתי אז אל לבי: איש רוסיא אנכי! - שש ושמח הלכתי לעיר משכן אבי ובדמיוני חזיתי לי רק עינג והדוה. דמיתי לי המחזה הנעים ההוא, איך יחרדו אבי ואמי לקראת באי ואיך יחבקוני בזרועותיהם ונתעלסה בתענוגים. הלא ימים רבים גַרְתִּי בארץ נכריה ופניהם לא ראיתי וגם לא שמעתי על אודותם מאומה, מטעמים הרבה אשר ידעת. אמרתי עוד מעט ואנכי לא אהיה עוד גר ובודד בארץ; עוד מעט ואני מאושר ובחיק הורי היקרים אשפוך שיחי ואספר להם את כל המוצאות אותי; עוד מעט ונשכחו הצרות הראשונות, אבל אהה רֵעִי! ותקותי היתה אך מפח נפש... שם בבית ההוא אשר לפנים בימי טובה התענגה בדשן נפשי, וקויתי לראות שמה בטוב עוד שנית; בבית ההוא, אשר במה לו בשרי שנים רבות, הנה שמה מצאתי בבואי אנשים זרים, אשר הקיפוני והביטו אלי משתאים ומשתוממים, וכשמעם את שאלותי ודברי, הנמלטים מפי לא בחשבון וסדרים, הגידו לי, כי אמי מתה זה כעשר שנים ואבי נדד ולא נודע מקומו אַיּו, וביתו נשאר בידי נושיו. נעותי משמוע כל זאת ובמנוסה יצאתי החוצה ונכנסתי אל מלון אורחים, להנפש שמה ולשפוך כנחל דמעות על שברי, כי הֵפֵר שדי לי מאד. ויהי

ממררת בצאתי שער אלי קרת וַתֵּהֹם כל העיר ויאמרו: זה דוד בן אלקנה! ראוני נערים ותמהו עלי וישישים קמו עמדו ולשונם לְחִכָּם דבקה, מבלי דרוש שלומי וטובי, רק יחדו התלחשו עלי, זה הראה מרחוק על מעילי הקצר וזה— על פאת ראשי וזקני, אשר לא כדת, וזה ירק כמה פעמים בפני ונהם כדוב, ואהי בעיני כבן–בליעל, וכן הייתי בעיניהם. אז השתפכה עלי נפשי וגמרתי אומר, לעזוב את העיר, אשר זה לא כַּבִּיר היתה משושי ומהרתי אליה כיונים אל אֲרֻבּוֹתֵיהֶם, ולנוד לבקש את אבי מחמדי. כשתי שנים התהלכתי בארץ מולדתי לארכה ולרחבה, בעירום ובחסר כל, ואבקשה את שאהבה נפשי, אבל אהה, בקשתיו ולא מצאתיו!"

„מעיר כְּסָלוֹן תשמע קולי, בעיר כסלון אערך לך היום מכתבי זה; בעיר, אשר זה שבתי בה כשנה, ואנכי מורה שמה בבית הספר. רבת שבעה לה נפשי מצוקות וצרות, רבות נסיתי וסבלתי בְיָמַי, ועתה, אוי נא לי, יָסַף הזמן יגון על מכאובי, כי דָרַךְ קַשְּׁתּוֹ והביא בכליותי בני אַשְׁפָּתוֹ— חִצֵּי אהבה השנונים; אנכי ירידך שְׂבַע עמל ורוגז, אנכי העני והנעזב, אנכי המורה, אשר עבדתי בזויה בעיני בני עירי, אנכי אהה, אֹהב עלמת–חן, בת איש עשיר ושומר הבלי–שוא, אשר צלמי יבזה!..."

מקול מצעדי האיש, הבא פתאֹם החדרה, הֵקִיץ דוד כישן ממזמותיו, וַיַּשְׁלֵךְ מידו את הָעֵט ויבט מאחריו.

— האת, יונתן! קרא דוד, בלכתו לקראת רֵעוֹ. לא קִוִּיתִיךָ היום בביתי, מדעתי, כי רבו מאֹד מעשיך. אין זאת כי בָרָא ה׳ חרשה ובשורה בפיך.— אבל, קרא דוד בתמהון לבב, בהביטו בפני יונתן, מדוע פניך זועפים?...

ה

בָּרַח!

דוד ויונתן החרישו רגעים אחדים והביטו איש בפני אחיו, וכל אחד חִכָּה את רעהו ברברים, אחרי–כן פתח דוד את פיהו ויאמר:

—רואה אנכי יונתן, כי דאגה בלבך, ומדוע לא תַשְׂחֶנָּה? עד מתי תגרע

לפני שיתה. כמו בשבתך בחברת תושבי עירך? אנא הגד נא לי, מה היה הדבר?

– שמעון ברח ואיננו! השיב יונתן.

– לבי נִבָא לי, קרא דוד בבהלה, כי שמעון לא יוכל לסבול את כל הלחץ הגדול, אשר אביו לוחץ אותו. צר לי עליו!

– צר לי מאד! קרא יונתן גם הוא. אני דואג פן תצמח מזה רעה... ובדברו העיף עינו בדוד ויבט עליו בדאגה.

– גם אני דואג לאחרית שמעון פן מרה תהיה, ענה דוד ואמר. הלא ידעת את שמעון, כי לבו חם בקרבו ונפשו גחלים תלהט. בחרות אפו, אז יאבדו כל עשתונותיו ואין מעצר אז לרוחו. רק השכלה תמה או אמונה שלמה תוכל למשול ברוח איש כמוהו, רק הֵנָה תְשַׁבְּחְנָה שאון גלי נפשו ותנהלנה על מֵי מנוחות, לבלתי יאבד הדרך הישרה, ושמעון הן לא עוד באמונתו יחיה, כי זה הֵחֵלּו לשרש מלבו אמונת–תֹפֶל שרש אִתּה גם אמונה טהורה, יען לא השכיל עוד היטב לדעת בין טוב לרע, ובקנאת אביהו לא למד עוד דֵי בינה, אבדה האמונה ונכרתה ממנו ועד ההשכלה עדנה לא בא. איש כזה אשר בשלבת תולה הוא מחלת–הנפש, ובטרם יצמחו עֲלֵי–דעת חדשים תחת עלֵי–פְתַיוּת המושלכים, הוא נכון לפגעים הרבה: כי תאכלנו תולעת–הַשֶּׁפֶק וכל לבו ונפשו יירש צלצל–הכפירה. בעת ההיא ידרש לו איש אֹמֶן נאמן, היודע להרכיב בו נצר קדש משרשי עין הדעת ועץ החיים, אשר בתוך גן המוסר. – אבל כמה אנשים נחלו מחלה רעה כזאת מבלי הֶרְפֵא, באין מורה יושר נתיבות האמת? וכמה יהלו עוד וילכו שובב בדרך לבם?... מי יתנני למוכיח בשערי עמי, כי אז הוכחתי להם בצדק, שבחסידותם היתרה יחרב מקדש הדת ורק בגלל צדקתם הַרְבּה למאד יחטאו בניהם לסור מדרך ה'. לכו נא ונוכחה, אמרתי להם, אתם הממאנים לשלוח בניכם אל בתי–הספר, לחנכם כמשפט בתורה ודרך ארץ, מדאגה מדבר פן יפתה לבבם לסור אחרי כן מתורת ה' וישימו כל מעינם בהליכות עולם ובחכמות חיצוניות, הנה באמת מחשבתכם לטובה, פאר וכבוד לכם! כי תֵרָאו בזאת תם לבבכם, מה נאמנה רוחכם את אֵל ותורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב לדור דורים. אבל הנסיון יורנו המעשה הרע, הצומח ממחשבתכם הטובה ההיא, ואנחנו רואים כי אין הבנים יורשים מחשבות האבות. הלא האב דואג לבנו עודנו באבו, למלאות כרשו מעדני התלמוד וימנע אותו מן ההגיון ומשאר חכמות מועילות ודרושות לחיי האדם וקיום העולם, למען אשר בהיותו כיונת אֵלֶם קצוצת כנפים לא יגביה עוף תחת שמי המחקר, וטוב שיהיה סכל ותלמודו בידו מהיות חכם הולך בדרך תבונות, פן יקראנו אסון; הלא כה עצת האב ומחשבתו הטובה, אבל מה יעשה הבן? בהיותו נער בא בימים וישים לדרך החיים פעמיו, אז מזמות חדשות ומחשבות אחרות

תולדנה לו, ומפני רוח ספק מצויה, המפעם בקרבו, ינוע לבבו כנוע עצי יער מפני רוח שאינה מצויה וכל רעיוני לבו ירעשו ויתגעשו בתוכו, ואם ישלח ידו לנתק חוט אחד, אשר ארג אותו עד כה באמונתו, הנה עד מהרה יסע את־היתר הארג ואת המסכת, ופתאם נוע תנוע נפשו כשכור ואין לה מעמד, והנה הוא פוסח על שתי הקצוות מדלג מחסידות לכפירה ויצא לתרבות רעה! — ומי יכזבני וישים לאל מלתי, הן הוא יכזב בהנסיון ויטעון נגד החוש. הלא האנשים האומללים האלה רבים הם אתנו בזמן הזה, לבשתנו ולבושת ערות עמנו, ומרביתם המה מן המשפחות המיוחסות בישראל. רבים המה בני התמימים והישרים, שנתגדלו בנעוריהם, בבית אביהם, על מדות חסידות ופרישות ושוו לנגד עיניהם תמיד ספרי מוסר, המפחידים וְהַמְיָרְאִים בדין קשה ובענוים קשים את כל אשר יעבור גם על מנהג קל, ועתה אבוי! הנם תועים כשה אובד בנתיבות תהו וצלמות. בן חסיד פלוני עזב למודו ומבלה ימיו בתהו, ובן צדיק פלמוני שב מצדקתו ובגוד יבגוד, ובן איש אלמוני, אשר בקדש היה דרכו, הנה הוא בשרירות לבו ילך והוא עָיֵף ויגע מספקות הרבה ולא ירא אלהים, הוא מֻדְכָּא מדעות־שוא מְחולל מרעיוני־תהו נגוע ומעונה ויקוץ בחיים; כאלה וכאלה תחזינה עינינו יום יום, שנאחזים כדגים במצודה ואין להם מושיע. ואיה אפוא אם־כן חסרי אבות? אך מעטים מהם יצליחו להנצל כצבי מיד, למצוא הדרך הטובה, ההולכת בית־אֵל ואל מבצר החכמה, אשר תגֵן עליהם, גנון והציל משרירות לב, פסוח והמליט נפשם ורוחם. ומי יאשם בכל אלה? מי נתן לחרם יעקב ובני ישראל לשובבים? הלא אתם אבותיהם! אתם, אשר מנעתם מאתם את הטוב, את הדעת וההשכלה ובחורים בַחורים הָחבאו, על כן דרך שלום לא ידעו ונער לא יזכה את ארחו, להיות לבו תמים באמונה ולדעת ולתור חכמה ומדע, וכאשר אך ירית מרחוק את ריח פרי עץ הדעת, אשר השכין אביו סביביו מקדם את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת ושבטי אֵש וברזל, הנה מות תמות מנוחת נפשו לעולם, והעץ הזה, אשר עץ חיים הוא למחזיקים בו ביושר לבב, הנה נעשה לו סם־המות! — לו חכמתם בני עמי, תשכילו זאת ותבינו לאחרית דבר: איך לפתח ההסידות־היתרה הכפירה רובצת, כי עתה שבתם ממחשבתכם הטובה והשבתם מחשבות אחרות על בניכם, התאמצתם עתה לחנכם בדרך אחרת, לאַחר בלבותם התורה והחכמה בימי הילדות והשחרות ולנחותם בדרך הממוצע, אז גם כי יגדלו ילכו לבטח דרכם ולא יכשלו, כי ישרה היא ודרך הקדש יקרא לה. —

שני הָרֵעִים הרגישו בלבם רעה, הנולדת מבריחת שמעון, אבל בדרכים שונים: יונתן פחד פן יבולע לדוד, כי אפרים יתאנף בו לאמר, מעט בא אל עירו סר בנו מדרך הטובה ויהשדהו כי בעצתו ברח; ודוד בתומו דאג לשמעון, פן השחת ישחית דרכו וילך אחרי התהו. ואנחנו נראה במרוצת ספורנו מי מהם הֵטיב להרגיש.

ו

הַבּוֹקְקִים.

לכה קורא יקר, נעזבה נא מעט קט את העיר כסלון ונלכה יחד אל מקום אחר. כי הנה הבציר עבר, הגשם חלף הלך לו. האדמה מחתה דמעה–את הרפש והמים, מעל פניה, כמו התנחמה על צאצאיה הנחמדים, אשר זה כמשלש חדשים עלה הטורח עליהם, ותכס בצעיף–שלג לבן ותתעלף. תורי זהב עם נקודות הכסף יעשה לה השמש ביום והירח והכוכבים בלילה, ובמבטי–חן מלאים זיו ומפיקים נוגה יצהלו לה. – אַל תִּרְאוּהָ שהיא מֵתָה עטופה כתונת לבנה ונאלמת דומיה. דומה הוא בעיני לכלה, אשר בטרם ישקנה דודה מנשיקות פיהו תכסה בצעיף פניה. כי אראה שביבי אור שמש, המתנוצצים כספירים וְהַרְכְּמוֹנִים בתוך השלג אדמה, כי הוא חליתה ועדיה, אשר תעדה, ובאשכלות כְּפִיר הַנִּצִּים אראה העגילים על אזניה. בדומית–יה אביט אז ענות–חן, השפוכה עליה, ובקרבי תולדנה תקות נעימות ותנחומות אֵל: אדמה לי אז גם תרפי ויומי האחרון, ובהגיגי עיני לנוכח יביטו ואמר: לא אבד נִצְחִי ותוחלתי מה׳! הן התולדה היפה לא תמות לשחת, וגם בעת היא יְשֵׁנָה שנת–מות לעינים, רוח ה׳ חי בתוכה ולא יחדל מעשות גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר. מחורף הבריאה לא תחריש, וגם אז רוח ה׳ חי בתוך מִזְרַע הצמחים וביצי הרמשים, הזורעים כה וכה מתחת שִׂכְבַת השלג ובבטן האדמה: אצל הקבר עומד עֶרֶשׂ יְצִיר נברא ואצל רְקַב–עצמות תתכונן נשמת חיים חדשה! – קום לך קורא נעים, נצא השדה ונבואה אל עיר גדולה רַבָּתִי יהודים, אל צַלְמוֹנָה עיר תומיה, קריה עליזה, נשוה ישמה ברחובות וליד שערים לפי קרת נהלכה, כי דברים חדשים גם ישנים דודי, צָפַנְתִּי לך!

כבואך העירה דרך רחוב–הַרַקָּחִים יהי רחוב בְּקַעַת–קְבְצְאֵל לימינך. בהביטך מרחוק אל הרחוב הזה תשתומם ותאמר: הלא אה הוא לכל חוצות

קריה, בני עיר אחת המה, ומדוע הבדילה אותו לרעה כבן סורר ומורה, וַתַּפֵּל לו חבלים לא בנעימים? הן מרחוק תראה חומות רחוב זַמְזֻמִּים גדולות ובצורות, אשר שם הזהב, ופה אך בתי–חמר שפלים ונטוים לנפול, האזוב מקיר תצמח וחציר מגגות נשקף. אין אלה כי אם בתי עֳנִי וזה רחוב אביוני אדם!

שם ברחוב ההוא עומד בית קטן ושפל, מקורה בתבן; כָּתְלוֹ מאחור נשען על שני עמודי–עץ, התקועים בארץ בעקלתון, והגג יָשְׁפַל שמה מאד, כמעט לעפר, עד כי הפרות והעזים הרעבים יוכלו לאכול ממנו בנקל, ולכן יחסר שם התבן במקומות אחרים. – בבית ההוא ישבו אנשים ונדברו יחד, ומפתח אולם–הבית הושיט לרגעים איש אחד ראשו והביט לכל רוח, כצופה על משמרתו.

הלילה החשיך את כל העיר וַיַּהַס תְּשֻׁאות יושביה, כלם הוזים שוכבים וינומו שנתם, רק לעתות נשמע מרחוק הֵד קול כלב, החורץ לשונו לאיש, הַמְאַחֵר לָבֹא לביתו, וקול געש אופן העגלה, המתגלגל בכבדות על פני השלג, גם תאניה ואנקת חתולים, המתרפקים על רהיטי הגג ועוררים לִוְיָתָן, כי הגיעה עִתָּם, עת דודים. – מורה–השעות השמיע מראש המגדל את השעה הראשונה אחרי חצות הלילה.

– בלילה הזה נדדה לבטח שנת צָדוֹק, אמר אחד מהאנשים, היושבים בבית. לבטח יתמרמר כעת בחדר משכבו ויתגעש על כל אשר קרהו היום. יָקְשֵׁנוּ לו וגם נלכד. נתן הדג לַחֲטֹא חִכּוֹ לִלְחוֹךְ, והעלה בְּחַכָּה... פאר וכבוד לנו, כי עשינו לו מנורה! *)

– לא אנחנו הלבשנוהו הכובע **) אמר השני. כי אריה טמן הרשת להצבוע הזה, ומה ישמח כעת בְּהִוָּדְעוֹ, כי לכדנו את השועל הערום, אשר יארוב לו זה מימים רבים.

– למה אנחנו יושבים. אמר השלישי. השכחתם כי עוד לנו לעשות מה בדבר אריה? הלילה לא לָשֶׁבֶת נברא!...

– הכי קרא שמך זאב. ענה השני, הן כזאב תוכל להיות עֵר כל הלילה; אין עיף ואין כושל בך. בבקר תאכל עד ולערב תחלק שלל.

– הכי קרא שמך דוב, השיב זאב, הלא גלמי אתה כדוב וכמוהו תאהב לרבוץ וללקק כפך.

---

*) געמאכט אַ לעמפעל. – **) אָן געטהון אַ שטריימיל. את שני המאמרים האלה יאמרו בלעגי שפה להורות, כי התחכם איש לרעהו והדיח עליו הרעה.

– הדוב הוא אך גלמי ועצל לעינים, ואמנם יסק עצים גבוהים כתתול, בהריחו דבש. כַּתַּר זְעֵיר, הרף ממני כמעט רגע!

– אתה ידעת את אריה, אמר זאב, כי הוא אהב להשלים חפצו במועדו ובזמנו.

– עוד חזון למועד, השיב דוב, כַּתַּר זעיר ואבליגה, ואחר אצא לפעלי. הן ידעת כי דבר אריה לי כדבר מלך שלטון. מאת הכרתיו הנה כמן נהפכתי לאיש אחר... יְקָתְנִי אֹפֶל! אם לא דבקה נפשי אחריו ככלב נאמן.

– ישאני הרוח! אם לא בו חיי רוחי, אמר צבי, אשר החריש עד כה.

– מאז ידענוהו, אמר זאב, לא ידעו הצבועים פה שָׁלֵו; חבלים נַחֲלֵק להם באפו ונקה הלקנו במחשך מאשר יְבַצְּעוּ בְּאור יום בשקר תרמיתם.

– נשתה נא לחיי אריה! קרא צבי בהחזיקו בקבוק-יין, אשר עמד לפניהם על השלחן. נשתה נא לחיי אח יקר זה, אשר – לא אֲכַחֵד – דרכו נסתרה ממני ולא אוכל לבוא עד תבונתו...

– כוס יין אשא, ולשם אָח-יָקָר אשתה! קרא דוב אף הוא. – יְקָתְנִי אֹפֶל, אם לא יפלא גם בעיני! תמיד התבוננתי אליו והתאמצתי לדעת דְּבַר-מָה מתעלומות לבו וקורותיו, אשר לבטח נוראים המה להפליא, אבל לשוא, יְקָתְנִי אֹפֶל! לא יכולתי לדעת גם שמץ דבר. ועתה אבדה לי כל תקוה להשיג חפצי, כי יעצור במלין וירחיקני מאהלו מעת דלתיו לָאֹרַח נפתחו.

– ואיך בא זה אל ביתו? שאל זאב.

– זה כשלשה ירחים, השיב דוב, באתי אל בֵּית מָלוֹן פנחס מרענו, ואהה לא היית אז בעיר – וראיתי שם אַבְרֵךְ אחד בא מדרך. ויהי כחצות הלילה והוא נרדם, ואגש אליו בלאט והוצאתי את צקלונו מתחת מראשותיו ונשאתי את רגלי לְמַהֵר עם השלל אל אוצרנו זה. אבל מה השתוממתי בפתחי דלת הבית וראיתי, והנה קול רגלי האברך, התרנגול הנמרט, אחרי!

– פלאים דבריך! קראו זאב וצבי.

– כי בהוציאי את צקלונו, הוסיף דוב לספר, אז נֵעור לבטח משנתו ואמנם עוד אבדו עשתנותיו, וכאשר טהרו רעיוניו כמו רגע ונודע לו כל הנהיה, השתער החוצה וירץ בעקבותי עדי השיגני פה.

– עז נפש הוא! קראו כאחד שני האנשים. איך ערב את לבו לבוא הנה לבדו בלילה!

– בעת ההיא היה פה אריה ויפלא בעיניו לראות אותי ואיש זר באים הֵנה יחדו. – דומיה שוררה בבית כרגע אחד, ואחר שאג הָאַבְרֵךְ ברוגז קולו: אבן נתפשת! ועתה הבה לי את צקלוני, ואם אַיִן...

– את אשר שללתי לא אשיב. עניתי בנחת. הדבר יצא מפי ופני האברך התאדמו מכעס. «הוי זד! נתן עלי בקֹלו, האם אנכי כדגי הים, או כרמש, כי אהיה לך לשלל ותאספני במכמרתך בלי פחד? ואתה אך גנב

אתה, אחד מחברי גנבים, הנמצאים בעיר צלמונה, הנודעים בכל הארץ ואשר שמעתי על אורותם זה כבר." — אז אָנַפְתִּי בו והנפותי עליו זרועי עוזי, אבל אריה העיף עינו בי וקרץ בשפתיו לאות, כי אשתוק מזעפי וידי אל תהיה בו. וברגע נָמַר רוחי, מנָמֵר נהפכתי לשה בן-תרבות והשיבותיו מענה רך:

לקחתי שללי במשפט.

במשפט! קרא האברך בתמהון ועצמותיו רחפו מעט מפחד, וכמו רעיון-מכאיב העיב את פניו ויבט בי בעין חודרת. אמנם כרגע הבליג וידבר אלי, כאיש יתקור תעלומות לב: "הלא תגיד נא לי, הכי שולחת מאת שופטי העיר, או אולי תשגה להכיר צקלוני כי לא לי הוא?" —

לא זו אף לא זו, עניתיו.

רוח חיים נפחו בקרבו דברי האלה, גיל וזעם נאבקו בלבבו, ובקול זר צעק: "אם-כן, השיבה לי את צקלוני! ולא, אקחהו מידך במשפט."

הוא שופטנו! אמרתי אליו והוריתי באצבעי על אריה.

אריה והנער נפגשו במבטי עיניהם ומדדו בדומיה איש את רעהו רגעים אחדים. אריה עמד ויתבונן בו מכף רגל ועד ראש, ופניו התאדמו והלבינו חליפות, לתמהון לבבי. אחרי-כן החזיק ביד האברך ויוצא אותו החוצה וידבר עמו ברגש... ומעת ההיא יושב הארח בביתו.

— הוא הולך וקרב! קרא פתאם האיש, אשר עמד בפתח אולם-הבית.

— הוא הולך! קראו כֻלם כאחד, ואנחנו עוד לא עשינו מאומה.

וברגע שות שָׁתוּ כלם המערה, אשר בחדר השני.

ז

הַסֵּפֶר הֶחָתוּם.

ברגע ההוא, אשר דוב וזאב וצבי ירדו שלשתם המערה, בא אל הבית איש אחד לבוש אדרת שער וטוב תואר מאד; שערות ראשו וזקנו היפה, היורד על פי מדותיו, כְּעֵין הָעַרְמוֹן; מראה פניו צח ולבן, כצחצחות פני עשירי עם, המפנקים מנוער נפשם. עיניו מלאות זיו ומפיקות מבטי עז ונועם

גם יחד ומבין קמטי מצחו הגבוה נשקפה התתבוננות.

– מנשה, האם נעשתה פקודתי? שאל האיש הזה בבואו את האיש, העומד בפתח אולם–הבית.

– שפטני אריה השיב מנשה וְעָוָה פניו כמתעצב, הן נתפשתי אני וצבי רעי בערב יום והובאנו הֵנָּה.

– האם הוציאו מידך את הפנינים? שאל אריה עוד הפעם.

– גם את כסף מחירם לקחו ממני. השיב מנשה.

– ואיך נהיה הדבר? שאל אריה בשלישית.

– כפקודתך באתי עם חרוזי פנינים היום לפנות ערב אל בית מָלון פנחס. וצבי, הנודע לסרסור, יעד למבראשונה את צדוק, לבוא חרש ולקנות במהיר–מעט פנינים ואבני חפץ יקרים. – בערב באו צדוק ואשתו מכוסים בבגדים, וימהרו לשקול על ידי את המחיר. ויהי אך שלחתי ידי להוציא הפנינים מחיקי והנה שני שוטרים בָּאים הביתה. רעדה אחזה צדוק ואשתו ויקרצו עין לי, לבלתי אוציא מחיקי את הָעֲדָיִים עד אם ילכו למו השוטרים, אבל אנכי לא נזהרתי למורת רוחם, ובאחזי בכפי את כל הפנינים, התגוללו עלי פתאם השוטרים בגערה והוציאום מידי וגם את כסף מִכְרָם לקחו ממני. – אבן נבעו מצפוניך! נתנו עלי בקולם. זה כמה ימים אנחנו אורבים לך שועל נחמד, והנה באת במצודה. עתה, עתה לך נא אחרינו דוד יקר! – חלחלה שברה לבי בראותי את צדוק המצטרק וצלעתו הישרה בנשים עומדים בלי נוע מפחד פתאם, והשוטרים הוכיחום בשבט פיהם, וגם חרפו את שם כבודם. ואחרי כלו מוסר תוכחתם החזיקו בידי הנאהבים והנעימים האלה ויאמרו להוליכם אל בית המשפט. אז נפתחו ארובות עיניהם, בכו ויתחננו להשוטרים על נפשם, והיה כי הרבו להתחנן נעתרו השוטרים לקחת כופר נפשם וישלחום וילכו. ואותי ואת צבי רעי תפשו והביאו הנה!...

– ואים אפוא שוטריך? שאל אריה.

– המה עושים כעת מלאכתם במערה.

– קראם!

כמו הנה באו דוב וזאב הביתה.

לבמה הבין הקורא, כי דוב וזאב הם היו השוטרים, אשר התחכמו לצדוק, לתפשהו ברשת בערמה.

– הלא הגדתי לכם, אמר אריה, כי עם פריץ עשיתי חוזה והבטחתיו, כי היום בלילה יובא אל פתח ביתו כל חפציו. לכן היו נכונים לעשות כאשר דברתי.

– במלאי את האמתחות, אמר דוב מצאתי צרור מכתבים וביניהם ספר חתום, והביאתיו אליך, אולי יועיל להפצך.

כְּתֹבֶת הספר החתום הגיעה עד כאר נפש אריה ונכסף לדעת מה שרש

דבר נמצא בו. רגעים אחדים התבונן, אחרי־כן פתח את הספר ויקראהו בלחש, הֵנִיעַ ראשו ושרק כמשתאה.

– המכתב הזה, יקר לי מכל חפצי פרץ, אמר אריה, בשומו את הספר הנמצא, בחיקו. תשואות חן חן לך דוב יקר!

ח

וְאֵלֶּה תוֹלְדוֹת פֶּרֶץ.

חֻקַּת כח המושך, אשר על פיה יִשַּׁק כל צבאות השמים, הנה היא גלויה לעיני איש מבין בכל מדרך כף רגלו בארץ מתחת; כי החוקה הזאת לא נפלאת היא ממך, קורא יקר, ולא רחוקה היא, לא רק בשמים היא לאמר: מי יעלה לנו השמימה ויראה איך יָסֹבּוּ המַזָּרוֹת בלכתם סביב השמש, המושך אותם בכחו, כי קרוב אליך הדבר מאד, במקומך בעירך לראותו. ראה בכל עיר ועיר יש איש אחד, או יותר, המזהירים כזוהר השמש ורבים מאנשים יסבו אותם לצבאותם ככוכבים לעולם ועד! איש אחד מִכַּבִּירֵי כח האלה הוא מְסִבּוֹת רבים מהפך בתחבולותיו לפעלם; אשר בידו רוח כל תושבי עירו ועתותיהם עם צרורות כספיהם, ואל כל אשר יחפוץ יַטֵּם; לו כל חֹסֶן העיר, אף־לו כבוד, יינק חֵלֶב התושבים ויתעדן בטוּבָם, והמה עוד זכר רב טובו יביעו, ימשכם אליו בכחו וישאף חֵילָם, והמה עוד צדקתו יְרַנֵּנוּ... הכח העצום הזה, הנה לא בחכמי לבב ימצא ולא ביודעי דעת ומביני מדע, רק בתוך עשירי עם, אשר נוגה הכסף להם מסביב. ובני האדם הלא המה כרמש־ בעל כנפים, אין תבונה בו, המְפַזֵּז במעופו סביב הָאֵשׁ, עד כי תלהטהו להבה וִישָׂרֵף!.. והנה פרץ היה שמש עיר צלמונה, בכחו הגדול משך אחריו המון רב ובכה אַכְפּוֹ עליהם הכביד, עד כי בלעדו לא הרים איש את ידו ואת רגלו בכל העיר. במלין לא כבירים אתאמץ להציג את פרץ לפניך הקורא, ועמך הסליחה אם אגרע מתבונותיו. הן השמש הזה חדש עדנה בתבל, והסופרים, הצופים הליכות כל הַשְּׁמָשׁוֹת בקרבנו, לא דִבּרו עוד על אֹרוֹתיו כראוי, זולתי אשר פה אחד הגידו, כי בפניו יש כתמים רבים עד אין מספר, ואך צל כסף אתה רואה בכסף וינבאו מראש,

כי נכון בידו יום חשך.

פרין היה בן איש רופא, הבא זה כחמשים שנה לגור בצלמונה, ופרין היה בעת ההיא עולל ויונק שדים. כל אנשי העיר כבדו מאד את הרופא הארח ובטחו בו. — עוד חיים אתנו כהיום הזה ישישים וזקנים לימים, אשר ידעו אותו היטב ויספרו, כי היה רופא נאמן, לא כרופאי אליל בזמן הזה. בבואו אל החולה, הנה הֵסיר מַחֲלָה מקרבו בְּיָד, לא כרופאים החדשים... אבן לא מפי הזקנים אנו חיים ולא מדבריהם נחליט, כי היה מָהִיר במלאכתו. הן זה דרך כל הזקנים לְהַלֵּל את הימים הראשונים וּלְהַלֵּל את העת-ההיה, לְשַׁבֵּחַ בני הדור הישן שכבר מתו והלכו לעולמם ולהתאונן על בני הדור החדש, אשר המה חיים עדנה. כמוהם נתאונן גם אנחנו לעת זקנה ושיבה על בנינו, ודור יבוא יקום ויתאונן על בניו, ובאמת אך כזב בני איש, במאזני השכל לעלות המה מהבל יחד! — ואמנם ראה, זאת מודעת אל נכון, כי כל תושבי העיר דרשו ברופא אהובם, על כן עשה עושר רב, וכסף תועפות לו. ואחרי מותו הנחיל את פרין בנו יחידו את כל אשר לו. פרין הואיל הלך בדרכי המסחר עוד בחיי אביהו, ואחרי מותו, הגדיל מעשיו ברוב ענין. ויגדל פרין ושמעו הלך בארץ, ובצלמונה נשגב שמו. רבים כבדוהו ברעדה ויתניפוהו בחלקות, גם קול נגידים נחבאו ויהבו לו כבוד ועז, הן בידו כל עתותיהם ועל ידו שפע המסחר יינקו. — ואולם באמת אבד פרין את חוגו בענין רע זה כבר, וזה מימים רבים בא רקב באשיות בתי-מסחרו, אבן בערמתו הִרְבָּה העלים זאת מעיני הארץ, והיא עמדה לו, לעשות לו שם תפארת. מדעתו כי עניני המסחור חלומות המה בדורותיו, וכל החלומות הולכים אחר הפה: על כן התאמץ לקנות לו פי העדה, אבן-חן זאת, אשר תוכל לעשות נפלאות ביד איש בעל מזימות, כאבן-פילוסופית, אשר מעין רקבון תעשה זהב. וירא ויתבונן, כי רק על אַדְנֵי הַצְּבִיעוּת יִכּוֹן ביתו בעירו ורק אם יתחסד על פני כל העדה יכבד, ומה נקל להשיג יותר מזאת? — מי החפץ להיות אמן וחכם חרשים, הלא ימלא את ידו לעבוד בזעת אפו; והחפץ להשכיל, יעטול ביגיעת נפש, ובלמודים יהגה יומם ולילה, וגם אחרי כל אלה לא רבים יחכמו. אבל מי החפץ לעשות חונף ולהיות מאמין לכל דבר, הלא שפתיו אך ימללו: „אני מאמין" וישיג חפצו עד מהרה. הן כאשר יְבַטֵּא האדם שְׁתֵּי מִלּוֹת האלה, עד מהרה יִגָּלוּ לעיניו שמים חדשים וארץ חדשה וטוב לו. את כל זאת ידע פרין היטב, לכן גמר בלבו להתחסד ולעשות סַמִּים. הוא היה מעוז להבלי-שוא ומחסה לתעתועים, המתהלכים תמיד בין המון עם; הוא פתח את ביתו לרוחה ועניי הדעת היו בני ביתו; הוא היה מנדה כל משכיל וכבה מאורות ההשכלה בעירו; הוא פגע את שָׂשׂ ועושה צדק וישת ידו עם הקדושים אשר בארץ, המה גדלו שמו, כי חסיד הוא בכל מעשיו, והוא היה עליהם חומה, לחכב החצים ואבני קלע, אשר יורו עלימו

לעתות מְבַצְּרֵי התורה וההשׂכלה בישׂראל, וכל כלי יוצר עלי חוק עליהם לא יצלח... בקשׁ פרץ למצוא דברי חפץ– חֵן וכסף, התאמץ להתחתן בבעלי היחש מגזע קדש ולבוא אתם בברית עולם. במטה החסידות–המרומה אשׁר בידו עשׂה מופתים: כל ההמון היו בידו והם תֻּכּוּ לרגליו, נשׂאו מִדַּבְּרוֹתיו. הוא היה הדואג לטובת בני עירו ומחסוריהם; להאכילם בשׂר ולכלכל דבריהם במשפט, ואת מִכְסָם וכל כסף העיר לקח בחזקתו אליו, להיות המוציא והמביא כטוב וכישׁר בעיניו. וכנחלים הולכים אל הים הלכו אליו נחלי כסף וזהב מנחלות אלמנות ויתומים, מכסף הַנִּדָּה ומכסף הצדקה, אשׁר הָפְקַד אתו, והים הזה אמנם לא היה מלא גם–כן, כי אל מקום שׁנחלי–כסף הולכים, שׁם הם שׁבים ללכת, וגלגל חוזר היה עשׁרו;– כל אחד התחפשׂ לפניו בְּאֵפֶר החסידות, להפיק רצון ממנו, ולא ידע, כי פרץ יתחפשׂ גם הוא לבקשׁ רצון. – הן אלה קצות דרכי פרץ; וכל מעשׂה תָקפּוֹ וטובותיו לבני העיר, וּפָרָשַׁת עלילותיו מי יתבונן?

ט

עָמָל וּרְעוּת רוּחַ.

ראה, קראתי בשׁם אנשׁים מִבַּעֲלֵי צלמונה ואעביר אותם על פניך, קורא יקר! ואני ידעתי, כי תתאוה כעת לְהַכִּיר מַעְבָּדֵיהֶם ולהקשׁיב חדשׁות ונצורות, אשׁר החלותי להשׁמיעך, כהבטחתי. אבל מה אעשׂה לך, קורא נעים? ואנכי לא אוכל דַבֵּר מאומה, עד אם אספר הקֹּרֹת מקדם. חכה לי מעט, ואזכור ראשׁונות, למען תבין שׁמועה היטב.

בחדר בית גדול ורחב ידים, הבנוי לתלפיות ברחוב עיר כסלון, שׁם הלוך הלך בזעם אישׁ אחד, פעם עמד מעט רגע ויסלסל פאת זקנו, בהגיעו אותה לרגעים על פיו, כאישׁ מתנודד והושׁב מחשׁבות, ופעם מִהֵר אל החלונות ונשׁקף בעד האשׁנב בבליון עינים; הביט לכל העובר מרחוק, וּבְהִוָּדְעוֹ לו, כי שׁגה ברואה ואיננו האישׁ, אשׁר הוא מְבַקֵּשׁ, רקע ברגל ובזעם צעד ארץ וילך אל עבר הבית השׁני; אבל עד ארגיעה מִהֵר שׁנית אל

החלון, הביט בלב דופק ובעינים כלות, ולדאבון נפשו שנה עוד הפעם ברואה. כה הלך האיש בביתו הלוך ושוב, עד כי לא עבר גם אחד ברחוץ, מבלי ישגיח אליו בעד אֶשְׁנַבּו. פתאם נשמע קול צעדה באולם הבית ועוד מעט נפתחה הדלת.

– בעלת-הבית! בעלת-הבית! קראה בקול רם אשה אחת, אשר באה בפתח ושלחה ראשה החדרה.

– לַשֵׁדִים אַתְּ! גער בה האיש, אשר עוד הפעם בוש מתוחלתו. עד-כמה פעמים אני מְצַוֶה אותך, אשת-פְתַיוּת, לבלתי תבואי אל חדרי ברעש וצוחה. לַשֵׁדִים אַתְּ אמה שׁוֹבֵבָה!

מבלי מַשִׂים הֵריקה האמה כְּיין-אפה ותצא. והאיש הוסיף להתהלך ולהתנודד, להביט ולהקשיב בכליון עינים, עד כי באחרונה נפתחה הדלת שנית.

– שרה? ! קרא האיש.

– אויה לי, אפרים! נתנה שרה בקולה על האיש, כבואה הביתה. אויה לי, מה מר גורלי בתבל! המעט לי עבדתי בבית, הן בלעדי לא ירים איש את ידו לעשות מאומה, ואת רגלו לצעוד שנים שלשה צעדים, בלעדי לא יטאטאו הבית ולא ישגיחו לְכְלוּב, לתת להעופות את אכלם בעתו; המעט אשר אשא לבדי טרחכם ומשאכם, אויה לי! וכשור מְסֻבָּל בעולו הקשה אנכי כל היום, הנה עוד עלי, האומללה, לנוע ביום סגריר כזה, אשר „גם כלב משוגע לא נראה בחוץ"! – בטח נגזר עלי, כי „אִשָׁתֵר בחיי הבלי*) ונולדתי במזל רע"... צדיק אתה ה' ומשפטך צדק! – ביום ענן ושלג כזה נלחצתי ללכת אל בנימין, היושב בקצוי תבל – אצל בָּתֵּי-הַמְטְבָּחַים החדשים!.. ראה נא והביטה, איך נעלי נמלאו קרח ושלג וכל מלבושי אגאלתי.

– מה הגיד לך בנימין? שאל אפרים בנפש גרסה לתאבה. האם אמת נכון הדבר, כי פגע אותו בדרך?

– אוי לי אמי, כי ילדתני! צעקה שרה בקול. המעט לי צרותי הישנות, כי השליח בי ה' צרות חדשות! אם לא היום, הנה אמותה מחר, אמותה בפתע פתאם מפני צרותי... לא אוכל עוד שאת!

– מה הגיד לך בנימין? שאל אפרים שנית.

– נִקְאֵיתִי נְשׂא! נתנה שרה בקולה ונאנחה ממעמקי לבה: אויה לי, מה רבו צרותי!... אתה אפרים סִבּוֹת בכל אלה, אתה, אתה, אך אתה! ואנכי אשה בערה עוד אשמע בקולך ואלך אל כל אשר תשלחני...

---

*) פערשוואַרצט ווערען, ר"ל לסבול עמל וצרות.

– אַתְּיו לראותו, כי נמצא ! .. נשמע פתאם קול רעש גדול באולם–הבית. מקול הקורא בהמולה יצא שרה ואפרים מן הבית דחופים ומבהלים.

– מה דאבה נפשי בברחו, הוליכה האמה את קולה לנערות–הבית.

– מה הקול הזה ? שאלה שרה במבוכה.

– נמצא, נמצא ! קראה האמה, כראותה את גבירתה, ופני להבים פניה. נמצא, כן אמצא את שאהבה נפשי ! כרגע אֱבִיאֶנּוּ הֵנָּה.

כמשמרות נטועים עמדו שרה ואפרים על עמדתם והעתיקו מהם מלים.

– עתה תראו, כי כֵנים דברי, דִּבְּרָה האמה, בשובה כרגע מבית המבשלים, בל יוסיף מעתה לברוח...

עוד מלתה על לשונה הוציאה מתחת מטפחתה תרנגול אדמוני ובריא, אשר קרא בגרון מטוב לב, בראותו את כל אנשי–הבית, הנאספים לקדם פניו, ואשר לא אֵחַר, לנטות להשפיל אַחֲרָיו ולהפקיר פקדון, מזכרת אהבה בכף האמה, אשר עד מהרה השליכה מידה את הפקדון ההוא בגועל נפש.

– אם אשלח את ידי, הלא אז „יכנס הרוח באבי אביך !" גערה שרה באמתה, פְּתִי אָכַלְתְּ תקיאי אַתְּ בת–הבליעל ! הקצור קצרה ירך לְחַזֵּק בְּרִיחֵי הכלוב כראוי ? ! – מעט רגע לא הייתי בביתי והנה כל דבר אין עוד על מכונו ! . . .

אפרים התגנב עד כה ועד כה לבוא החדרה, בראותו את שגיונו ובכל העת ההיא, אשר נצבה שרה לריב עם אנשי ביתה, התנודד בחדרו ונפשו כלתה לשמוע אם אמת הדבר, כי בנימין פגע את שמעון בדרך. נפשו יצאה כמעט מתוחלת ממושכה לראות את אשתו ולשמוע מה בפיה, ועתה כי באה הנה היא עומדת לריב על אדות שֶׂכְוִי אחד. – הוי נשים, נשים ! דבר אפרים מרוב שיחו וכעסו ויסלסל בחזקה פאת זקנו. מה נפלאו דַּרְכֵּיכֶן נשים ! . . . מעת בנך איננו, הלא בָּכִית הרבה בכי ואני אביר לב לעינים, ועתה הנסת דבר אליך שכחת חַנּוֹת, והשכוי נגע עד לִבֵּךְ ! . . . דמעותיכן, נשים, אך מים ואנחותיכן תהו ! הוי נשים, נשים ! קרא עוד הפעם אפרים במנוד ראש ויוסף לסלסל פאת זקנו בחזקה עוד יותר מבראשונה.

– הראית אפרים ? צעקה שרה בשובה אל חדר אישה, הראית את כל הנעשה והנהיה ? מעט קט לא הייתי בביתי והנה שַׁמָּה וְשַׁעֲרוּרָה ! עתה דע וראה את עָנְיִי ואת יגיע כפי. – אויה לי אין עוד כח בי לשאת ולסבול. לא נַחְתִּי עוד מדרכי הרחוקה והנה מַתְּלָאָה חדשה ! . . .

– מה הגיד בנימין ? שאל אפרים, אשר לא יכול עוד להתאפק.

– דְּמֵה לך, כי הלכתי מהלך רב עד בואי אל בנימין, היושב בקצוי תבל– אצל בתי–המטבחים!

– ומה הגיד לך ?

– אין קול ואין קשב, אללי לי ! תמול שב בנימין מדרכו וישבע לי

בֵּתִי עולם, כי לא ראה את שמעון ולא שמע מכל הנהיה בלתי היום, וכדי לו בזיון וקצף מצרותיו, מַתְּנָתוֹ הנחמד, אשר לקח את כל טובו בידו ונחבא לברוח אל קדושו.... זה שָׁבוּעַ אחד, אויה לי! אשר בר-בִּטְנִי עזבני... כי יודע אנה פנה ואנה הוא נודד כעת ביום השלג?! — אהה, בני, בני!

— אהה, תרנגול, תרנגול! נהם אפרים מרוב כעס ורעות רוח.

— קרא לי עוד הפעם את האגרת, אשר עזב שמעון בחדרו טרם צאתו, אולי אשמע ממנו שמץ דבר. רק ראה, אפרים, לבל תכשל עוד בלשונך, בקראך את האגרת, ותעתיק לי כל דבר בָּאֵר היטב, למען אדע.

אפרים התבונן מעט, אחרי-כן הוציא אגרת מחיקו, לעשות רצון אשתו, ויקרא כדברים האלה לאמר:

„שלום לכם הורי היקרים!"

„בדמעות עיני אערך מכתבי זה בטרם אלך מביתכם! רַבּוֹת אנחותי ולבי דוי לעזוב מולדתי ובית הורי ולהרחיק נדוד כצפור; אבל השבתי דרכי וראיתי, כי אין טוב לי לשבת פה."

— דום אפרים! אמרה שרה, הבינני פשר דבר.

— שמעון כותב... שמעון אומר... נסה אפרים להעתיק דברי האגרת, ובראותו כי לא יצלח לו, שנה עד מהרה את טעמו ויאמר: שמעון כותב עמל ואון, כי לא טוב לו לשבת בבית הוריו.

— אויה לי! נאנחה שרה.

אפרים הוסיף לקרוא בדבר אשתו.

„הן לא נבחר ממני לב אבי וידעתי, כי בל יחדל להוכיחני ולהלמני באֵש עברתו ובקנאתו אם אטה מדרכו אך מעט, והוא צעדי יספור ויביאני במשפט על כל דבר נקלה. ואני, עדי ה', לא אוכל להיות איש כלבבו. מה אעשה אם לבי עֵר ונגזלה שנת הבערות מעיני? מה אעשה אם רוחי הַנֵּעור מֵאֵן לנום שנות, והוא יעיר לי אוזן לשמוע בלמודים ולבקש מענה על השאלות, המתחדשות בקרבי מיום ליום? האם בי העון, אשר הספרים ההם, שהגיתי בם עד כה, לא יוכלו לַמְּדֵנִי טוב טעם ודעת ולפתור לי הליכות עולם ומִפְלְאוֹת תְּמִים דעים, אשר לנגד עיני תמיד? האם בי העון, אשר אתם תלין משונתם, להשגות עברים בדרך ולְעֵוֵּר עיניהם לבלתי יחזו בנאות ה'? המה אומרים: „רק על הגוים המצוה לשבת יצרה, לחקור ולהבין בכל איפני מועיל לישוב העולם ולהוציא כחות הטבע לתכלית הישוב באופן היותר מועיל, וההדר בריאתו של מלכו של העולם. אבל את ישראל הבדיל ה' ובחר אותו לו לממלכת כהנים מכל גוי ולשון ונטל מצות ישוב העולם מהם ותכלית הויתם בעולם לקיים תרי"ג מצות..."*) אבל איך נוכל לשמור

---

*) ספר „לב העברי" חלק ראשון, בהקדמה כוללת.

מצות ה׳, לאהבה וליראה אותו מבלי הַשְׂכִּיל בַּאֲמִתּוֹ ומבלי הָבִיא לבב חכמה, להביט אל פועל ה׳ ולהתבונן במעשיו וברואיו הנפלאים והגדולים? וכל בעלי אֲסֻפּוֹת, רועי אבן ישראל הקדמונים מְצַוִּים אותנו, לדרוש ולתור בחכמה על כל אשר נעשה תחת השמים ולעשות בכל מלאכת מחשבת **) לא, אבי, לא אוכל לעשות בנפשי שקר, לְשַׁקֵּר בשכלי ובחושי ורגשות נפשי במצות מורי שקר; לא אוכל לשמוע מוסרך, לשגות מאמרי דעת למען אפיק רצון מהנבערים מדעת. אין נפשי אליהם, אל מְאַשְּׁרֵי העם האלה, ההולכים חשכים ואין נוגה להם! גם כי תפליא את מכותי מכות גדולות ונאמנות ותפרצני פרץ על פני פרץ, הנה אנכי לא אעזבה מחשבותי, תְּאַלְצֵנִי אך להיות איש מרמה: להתחפש ולעשות חונף, לבחור לשון ערומים ולְדַבֵּר בלב ולב ולהיות צבוע בכל מעשי, ומה אפוא אחרית איש כזה?..."

— רב לך אפרים! אמרה שרה לאישה, הנה זה הרבית לקרוא, עד כי עיפה נפשך, ולי עוד לא העתקת מאומה.

— מה אומר ומה אעתיק לך. ענה אפרים, הבל הבלים כתב שמעון, הכל הבל. האמיני לי, כי גם אנכי לא אדע חלומותיו ומליו, אשר בבלי דעת יכביר.

— ואיך לא אאמין לך׳ השיבה שרה, אחרי רואי, כי בזעת אפך תקרא דברי האגרת וְתִכָּשֵׁל לרגעים בלשונך, כהולך בְּמַהֲמֹרוֹת. — בהיותך צעיר לימים כשמעון, אז לא יכולת גם אתה לכתוב כמוהו, ורבות עמלו לקרוא את מכתביך ולהבין מה כתוב בם; וכאשר יבוא שמעון בשנים ויגדל כמוך היום, אז יוכל גם הוא לכתוב. ולו הפיק ה׳ והיה תתן לירחמאל, אז למדהו חותנו לכתוב היטב. הן כמה פעמים הִלַּלְתָּ את ירחמאל, כי הוא ספרא רבה" והעתקת לי תמיד את מכתביו ברוב נחת... אולם "יכנס הרוח באבי אביו!" — ואתה אפרים קרא את המכתב, עד תומו, אולי תמצא שמה שמץ דבר.

„לכן אבי — הוסיף אפרים לקרוא — אין טוב לי, כי אם לנוד מביתך, אני את נפשי הצלתי בזאת, גם מופת לרבים אהיה, לבלתי ירדו בשכל בניהם בחזקת היד; יראו ויקחו מוסר, כי לא טוב לשלוט ברוח האדם במקל חובלים ולא טוב לאב, ללכוד נפש בניו ולעשות בה כרצונו. בן יְכַבֵּד אב בהונו ובכל מאדו, אבל לא בנפשו — תִּתְּנָה ביד אביהו, כי אל כל אשר יחפוץ יטנה, הן כל הנפשות לה׳ הֵנָּה, כנפש האב וכנפש הבן, „שתיהן הייבין בכבוד אל": הַשְׂכֵּל וְיָדוֹעַ אותו ולבחור דרך אמונה ברצון ושום שכל; על-כן את כל מעשה בני האדם, האלהים יביא במשפט

**) ראה הלכות יסודי התורה פ"ב. הלכות תלמוד תורה פ"ג. סימן י׳ הלכות תשובה פ"י, סימן ו׳. — גם דברי בעל חובות הלבבות בהקדמתו הגדולה. — הערות הבחור הזעטצער.

ועל־כן בן לא ישא בעון האב, ואב לא ישא בעון הבן ... לב איש יחשב דרכו, ולכן בשלום ובהשכל ילכו אתו. וזאת תורת לב האדם, לפי דברי איש חכם אחד. אשר שפתיו ישמרו דעת ותורה בקשתי מפיהו, ואשר מרבית רעיוני מכתבי לו המה... שלום לכם הורי היקרים! בלב נשבר הנני קורא לכם שלום בטרם אלך ואינני. מי יודע מתי אשוב לראותכם שנית? ועד העת ההיא אַחלי אבי! כי לא תתפשני, הן אך לשוא יהיה כל עמלך. — עוד הפעם יאמר לכם שלום בנכם. הגולה מעל שלחן אביו. שמעון.

— גם פה כתוב להג הרבה. אמר אפרים, ולא מצאתי דברי חפץ רק פריסת שלום אלינו.

— פריסת שלום אלי! קראה שרה בבכי ואנקה. אוי לְאֵם שוממה! ... למה לי חיים ושלום. אם בני, מחמד נפשי. איננו והוא נודד בארץ! אתה, אפרים, אתה, אך אתה סבות בכל אלה. כי תמיד הכבדת עליו ידיך ובחרפה הכית את לחייו. מלאת פניו קלון ולא יכולת דַבְּרוֹ לשלום כאב את בנו.

— הטוב טוב היה לך. השיב אפרים. אם הנחתיו ללכת בשרירות לבו? הלא קללת רבים עליך תבוא. כי אַתְּ אֵם הורתו. ובכל־זאת הנחמי שרה! מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, כי הבל כל דברי שמעון ותהו מכתבו הארוך עם מליצתו גם יחד. בעוד ימים מעטים יִתּוֹם מעט כספו וילאה מנשוא עמל הדרך. אז ינחם וישוב. אל תיראי שרה. כי בוא יבוא, חַכִּי לו בכל יום שיבוא.

שרה מחתה דמעה מעל פניה, כי דברי אישה נתנו תקוה בלבה.

— אם את לו שמעיני. אמר אפרים. יעצתיך להדליק נר. כי רד היום ונלכה לבקר בחדר שמעון, אולי ימצאון שמה עוד ספרי מליצה. אשר הדיחוהו מדרך ישרה. ונבערם. למען אשר בשובו לא ימצאם עוד ולא יהיו לו למוקש.

ו

הַבִּקֹּרֶת.

ויהי בפתוח אפרים את ארון הספרים בחדר שמעון, ותאמר שׂרה: „רבונו של עולם. יכנס הרוח באויבי וישתגעו משׂנאי" כי מהם תצא רוחי ושבר רוחי מהספרים האלה. ארור שנתן אותם לבני בטומאתו!

– הגישי הנר. אמר אפרים לאשתו. למען אוכל לראות היטב לאורו.

– אם תוצא מארון ספר אחר, ספר אחד. השיבה שׂרה, אז לא תכלה מעשׂך עד מחר; ואני לא אוכל להתמהמה פה. המעט לי עבדתי בבית?– כי יעצתי הַשְׁלֵךְ תַּשְׁלֵךְ אותם מהארון כֻּלם כאחד, ובמקומם אשׂים פה עוד היום כַּדֵּי החלב ויהיו בטוחים מחתולנו הזולל והסובא מַחֲמָאוֹת.–

– חלילה לי מעשׂות כדבר הזה, אמר אפרים, אולי יש פה גם ספרים טובים. חלילה לי! לאחר אחר אוציאם ובין טוב לרע אבקר. ואם טוב בעיניך שׂרה. תוכלי גם אַתְּ לעזרני וְהָקַל מעלי. היום יכאבו עלי הַטְּחוֹרִים עד מאֹד ומלאו מתני חלחלה...

– אשה לא מלומדה אנכי, השיבה שׂרה. ואיככה אוכל לשפוט ולְחַוֹּת דֵּעִי על דבר לא ידעתי?

– התדמי בנפשך. אמר אפרים. כי לְהַכִּיר ספרי–המתקר החדשים נחוץ לקרוא את הכתוב בם? – חלילה! הלא „אסור לאדם מישׂראל לקרוא ספרים חיצונים ולהגות בשום חכמה חיצונית". *)

– ואם לא יקראו את הכתוב בם. שאלה שׂרה בתמהון. איך אפוא ידעו כי רעים המה? אולי דבריהם יֵיטִיבוּ אם יקראום ויתבוננו בם?.. אין זאת, כי אם תלעג לי אפרים. תלעג לאשה לא מלומדה כמוני.

השאלה התמימה הזאת הביאה את אפרים במצודה. ואחרי החריש מעט אמר אל אשתו בתלונה:

– הלא זה הגדתי לך שָׁלִשִׁים, כי בל תשאלני עוד הבלים כאלה. עלינו רק להאמין בדברי מורינו, כי הספרים ההם רעים המה.

– אם מורינו מעידים כזאת, הוסיפה שׂרה לדבר עוד לתומה. הנה עליהם המשפט להגות בספרים הרעים ההם...

---

*) ראה בספר „לב העברי" מדף י"ח ואילך. –

– שׂרה! קרא אפרים בתלונה. שמרי לפיך מחסום ואל נא תוסיפי מעתה לְמַלֵּל כאלה ולהכביר מלין ולהג הרבה...

– אפרים! קראה שׂרה גם היא ברוגז. מה לך, כי לקחת מועד בערב הזה להורני דעה, לענות בתי ולהלאות אותי בדברים. הבלתי נוגעים אלי. הניחה לי, אפרים! הרף ממני ואלכה לי לעבדתי, ואתה פה עמוד ובַקֵּר לך הספרים! –

– תְּהִי נא ידך לעזרני! חנן אפרים קולו, עזריני נא שׂרה, כי כבד ממני הדבר הזה, ואני דַּךְ וְכוֹאֵב!

– ואיך אפוא ארע להבדיל בין טוב לרע? שאלה שׂרה את אישה, אשר הֵרַךְ לִבָּהּ בקול תחנוניו.

– אני אמסור לך במלין מעטות סימנים כוללים, הוסיף אפרים לְדַבֵּר תחנונים ולהתרצות אל אשתו, אשר הכעיסה לראשונה בדבריו. – דעי שׂרה, כי בחסד אלהים יש בארצנו רק שני בתי־דפוס עבריים **) האחד בעיר יַבְנְאֵל והשני בקרית שְׁטוֹם־אור. בדפוס הראשון יעלו לרצון על מכבש אחד ספרים טובים עם רעים; לא כן דפוס השני, המאיר לארץ בספריו, שמה לא נדפסו מעולם ספרי מליצה החדשים כפי חוקי הדקדוק.

– מה הוא דק... דק...? שאלה שרה, אשר לא יכלה להוציא מְפֹרָשׁ השם: הדקדוק מפיה.

אפרים התאבך עוד הפעם משאלת אשתו ולא מצא מענה. הן עד כה לא נתן לבו להתבונן ולדעת באמת מה הוא דקדוק, אם כי תמיד שפך בוז עליו ועל ההוגים בו. – רק בפעם הראשונה התבונן אפרים והגה בפשר דבר זה, להשיב לאשתו, אשר השבתהו לאיש מבין ויודע כל דבר, ככל הנשים, אשר יתנו יקר לבעליהן ואומרות בלבבן, כי הכל גלוי וידוע להם, רק מאשר המה גדולים ובעלי אשה ובנים וזקנם יורד על פי מדותיהם...

– כבד מאד, החל אפרים לבטא, כאיש ערל שפתים, אחרי בַּקֵּשׁ רגעים אחרים מענה לכבודו ולכבוד זקנו, מאד כבד להבינך... לפרוש לאשה דבר בזה כבר מאד... אבל... אני אעשה את הפצך. דעי, כי לפי האמת יש שלשה מיני דקדוק: דקדוקי עניות; דקדוק רש"י; ודקדוק סופרים. – מדקדוקי עניות יצילנו ה'! פשוט, ה' יצילנו מדקדוקי עניות... ודקדוק רש"י לא ידעתי, ואין לומדים אותו. גם אדירי התורה בעלי משנה וגמרא, רבנים ומורי הוראות מפורסמים ידלגו תמיד את הדקדוק רש"י במנוד ראש ובקרוץ שפתים, כי לא יבינו אותו... ואני זוכר, כי מלמדי, מנוחתו כבוד, שהיה

**) בחמלת הממשלה עלינו נתן הרשיון בשנת 1862 לעשות בתי דפוס להעברים בכל מקומות מושבותם. – הערות הברור הוֹעֶטְצֶער.

דַיָּן ומורה צֶדק בכסלון. הנה בהחלו לפרש לי דברי רש״י בפסוק „בראשית ברא״ נכשל בלשונו לרגעים. ויגע להבינני בכל בַּדֵּי עורו וְיִצְרֵי גֵוו. ובראותו כי כל זה אך ללא עזר וללא הועיל הודה אחרי־כן בתומו, כי גם הוא לא בא בסודו... אולם דקדוק סופרים, הנקרא „טיקטיק״ הוא נבזה ונמאס, ולא נכון לדבר בו... והנה, שרה, בקרית שְׁטום־אור לא נדפס מעולם ספר כפי תוקי הדקדוק; לכן בהוציאך ספר מהארון הגדול הזה וראית על השער, אם משטום־אור הוא, אותו תציג לבד, כי טוב וקדוש הוא.

— ומה אעשה, שאלה שרה, אם על הספר ימצא כָּתוּב יַבְנְאֵל? הן שמה יודפסו ספרים טובים עם רעים.

— ספרי מליצה, הוסיף אפרים למסור סימנים לאשתו, המה בעלי שולים רחבים עם שורות קצרות ועם ציונים ונקודות וקוים מ׳ןים שונים; לכן כל ספר נָקוד רְחַב־השולים וּקְצַר־השורות אך רע רע הוא!...

— תורתך בתוך מעי! אמרה שרה לאישה, עֲלֵה אפרים על הכסא, עֲלֵה והגש לי הספרים מתוך הארון ואני אבקר, כי הפעם אוכל להבין בספרים כמוך!...

אפרים רָעַם מעט פנים מִשיחות אשתו התמימות, המשפילות כבודו, ואמנם התאפק והוציא הגות רוחו הקשה בְּטַלְטֵלַת־כתפיו. ויעלה על הכסא ויוצא מהארון ספר אחד ויתנהו לאשתו.

— שטום־אור! קראה שרה צהלה ושמחה.

— הניחיהו על השלחן, אמר אפרים, בהשפילו להביט אל הספר. מחברו „בוצינא קדישא״!... הֵא לך עוד ספר אחד.

— שטום—אור! קראה שרה בשמחת כל לבב.

— מרחוק אכיר את הספר הנחמד הזה, אמר אפרים, שיהין קדישין בו ומחברו „פטיש החזק״!... הניחיהו על השלחן והֵא לך עוד ספר.

— שטום־אור! קראה שרה בשמחה.

— גם את זה אכיר, כי קדוש הוא, פירושיו על התורה והפטרות נפלאים מאד ומחברו „עמוד הימיני״!... הניחיהו וקחי מידי את הספר הזה.

— קץ כל בינתי בא! קרא שרה בתמהון. אין על הספר שם העיר שנדפס בו. בַּקְרהו אתה, אפרים, אם תוכל.

— הוא ספר יקר מאד, אמר אפרים בהשפילו להביט בספר, הוא מכלכל בתוכו כל דיני נשים בפרטיהם ופרטי פרטיהם בשפת יהודית, ללמד כל בנות ישראל, בתולות ובעולות בעל, איך תבדקנה את עצמן בימי דְותָן ואיך תנהגנה עם בעליהן בעת...

— אנכי אחזה לי, אמרה שרה, אשר פניה התאדמו מבשת וּכְלִמָּה, בקרוא אפרים את דברי שער הספר, בדעת־נשים אשר לי אחזה אנכי, כי לא טוב לבאר ולפרוט דברים כאלה לבנות ישראל, כי עוד יעירו את דמיונן וילמדון להיות...

– למתכרו הגדול הבישי ואל תתני עוד את פיך להשוא בדבריך! אמר אפרים בתלונה והגיש לאשתו עוד ספרים.

אפרים הוציא מהארון את כל הספרים, הערוכים שם במערכת–הקדמונה ורע לא נמצא בהם.

– יראו שונאי ויבושו. אמרה שרה ברגש. יראו שונאי צדקת בני, כי ספרי מוסר ויראת ה׳ היא אוצרו. ואתה אפרים. צעקה בקול, אך לשוא הבית בני ותגרשהו מעיני׳ בִּשְׁלָךְ נדד כצפור נודדת מקנה ויסבול חסר וכפן. אתה, אתה, אך אתה הִשְׁבַּתָּ כל משושי. תַּגִי, תְּרְשִׁי, וְשִׁבְתִּי! הבה לי את בני, אפרים!... ואם אַיִן, אנוד גם אני... אנוד, כמו שאני מזרע היהודים!

– הַרְגְעִי ודומי! השיב אפרים, אשר השתומם לכל מראת עיניו ונעוה משמוע קול צעקת אשתו. חכי כמעט רגע ונראה מה במערכה האחרונה.

שרה הביטה בשער הספר, אשר הגיש לה אישה ותאנק דום. ותהפוך הספר מצדו אל צדו.

– למה תחרישי? שאל אפרים.

– לא אוכל קרוא! ענתה שרה.

– הוי, הוי! קרא אפרים בהביטו אל הספר, הוא אחד מספרי הגוים. ראי הפעם ערמת בנך, אשר ערום הערים להסתיר תועבה תחת ספרי קדש!...

– מה כתוב בספרי הגוים? שאלה שרה בנפש נרסה לתאבה. אנחנו היהודים לומדים ויש לנו תורה וספרי מוסר, חוקים ומשפטים; אבל הגוים אינם לומדים... גם בניהם לא ילמדו בחדר עם מלמדים כבנינו... הכי קראו שמם גוים?!...

– כל ספרי הגוים, השיב אפרים, מהבל המה גם יתר... מפי איש אחד שמעתי, כי להגוים אין ספרים משיבי נפש ומחדדי השכל כספרי היהודים, ובימי חגיהם יקוץ המתנצר בחיים מרוב הבטלה, כי אין לו מה ללמוד... והוא נלחץ אז ללמוד „משניות“ ולהגיד „תהלים“... ועוד מתנצר אחד סִפֵּר לי, כי אין תבונה ומועיל בספרי הגוים; תוכם הבל ולהג הרבה. עוד הפעם מעשה בבתולה העוגבת על מאהבה... עוד הפעם מעשה בבחור החומד את אשת רעהו... ומעשה בשני רוזנים, אשר אחד פגע מעט בכבוד אחיו, ויצאו הפתאים המשוגעים האלה לירות איש את רעהו... ועוד הפעם מעשה ביפת תואר ובנערה שנתפתתה ובאלמנה יפה וצעירה... בְּדַבְּרוֹ ירק כמה פעמים והגיש לאשתו ספר אחר, אחרי השליך מידו בחרפה את הספר הראשון.

שרה הביטה בשער הספר ונאלמה דומיה.

– למה תחרישי עוד הפעם? שאל אפרים.

– כי עוד הפעם קץ כל בינתי בא! השיבה שרה, הן זה הספר נדפס בוויען.

אפרים נאנח וישם אחור ימינו, לעומת הָעֵצָה הכואב, ושחה שנית לקחת הספר מיד אשתו.

– הוי, הוי! קרא אפרים משבר לב. כפתחו את הספר. הנשמע נבלה כזאת, לשום בארון אחד עם ספרי קדש את הספר הנתעב „קנאת האמת“ אשר מחברו הזר לא יאמין במציאות השדים והשטן, וילעג לכשוף ולגלגול הנפש... אשר לא ידע בושת להפאות על איש – השם הנורע דברים כאלה: „כי בהיותו יושב במלון אורחים, אשר שכר לו בכפר אחד, למד מתושבי הכפר, אשר לא מזרע היהודים, לרפא איזה חלאים בצמחים ובעשבים ולהועיל לעקרות בסממנין ידועים, ובזה גנב את לב בני ישראל להאמין בו, לקחת רפואות ממנו ולתת לו כסף מחירן וכסף בעד הברכות, שברך אותם!...“ אוי ואבוי! קרא אפרים מנהמת לבו, ובהחלו לטלטל את הספר טלטלה גבר, צעק פתאם בקול נורא מאד: הוי! גם הלץ והמתלוצץ הזה בביתי! גם הספר הנבזה „הצופה לבית ישראל“ נעצר פה!... יוכו בסנורים עיני הצופה הזה, אשר יראה יגיד!„ יסכר פי הלץ הזה, אשר יגיד מה יראה ומה יחלום בחלומותיו. בחלומו יהגה ריק על אחד קדוש „בי שועל – אדם הוא בתוכנו ומאמיניו צאן – אדם הם, בהמה המה להם...“ המעט זאת כי עוד ירהיב ברשעו לאחוז בכנפות השמים וינערו בני אלים מהם, ובשם סני וסנסני וסמנגלוף, המלאכים הקדושים, ידבר תועה על כל צבא המרום במרום!... אוי ואבוי לי, אם בביתי חבור שני רשעי ארץ כאלה! – רדה לארץ! קרא בחמת נקם והשליך את הספר אל תחת השלחן. ויוצא מתוך הארון עוד ספר ויגיש אותו לאשתו.

– יבנאל! צפצפה שרה כאוב מארץ.

– התראי, התראי מעשי בנך? דבר אפרים רתת, התאמץ תמיד לעקבני ולהסתיר רעתו מנגד עיני, – אבל הפכי העלים וראי.

– יש נקודות וקוים!... השיבה שרה באנחה.

– השליכי אותו כתועבה תחת השלחן! והא לך עוד ספר גדול וכבד.

– יבנאל... עם נקודות וקוים!.. השיבה שרה בנפש מרה.

– תחת השלחן מקומו! קרא אפרים, אל תביטי אל מראהו ואל כבד משאו השליכי, השליכי אותו בלא משא פנים!

– מה שם הספר הזה? שאלה שרה, אשר אמרה לשים לו כבוד למען כבד משקלו וגדלו.

– הוא אחד מספרי תנ״ך עם באור. השליכיהו!

– אזכרה, אמרה שרה, אשר הגדת לי לפני שלשה ירחים, כי תנ״ך הוא תורה, נביאים, כתובים...

– כן הוא, השיב אפרים. השליכיהו, השליכיהו!

שרה התאבכה מעט מאין דעת מה לעשות, אולם עד ארגיעה הבליגה והשלך מידה את הספר בחוקה, עד כי רגזה רצפת החדר, וינועו אמות הספים מקול מפלתו. והוא היה ספר בראשית!...

יא

וּצְפִיר הָעִזִּים הִגְדִּיל עֲצוּמָיו.

בנשף בערב יום מחר יצאה שרה מביתה ונשאה דבר-מה תחת מעילה. ולמען לא תשורנה עין עִבְּטָה ארחותיה ותלך שְׁפִי דרך רחובות צרים, הנשכחים מִנִּי רגל; אבל למורת רוחה ולראבון נפשה ראתה והנה אשה הולכת לקראתה ואין דרך לנטות ימין ושמאול. ויהי בלכתה עוד מספר צעדים בלב חרד כגנב, ותרא והנה חַנָּה הַטּוֹבֶלֶת נצבת עליה.

– אוי, אוי לי! צעקה חנה בראותה את שרה. הנה את הולכת לטבול במים, ואני לא הכינותי מקוה מים חמים!.. סלחי לי שרה. את לבדך אשמה, כי למה לא שלחת להגיד לי זאת היום בבקר? – אבל, הוסיפה לדבר, הָבִי המטפחת, הכתונת וכל אשר לך תחת מעילך. אני אשא ואלך אתך.

שרה נבוכה ולא ידעה מה להשיב. רגעים אחדים החרישה ואחרי-כן התמלטו מפיה דברים מעטים, כמעט בלי דעת.

– לכי לשלום חנה! הנני הולכת... הנני הולכת באשר אני הולכת...

– למקום אחר אַתְּ הולכת? ההיתוני שרה. נחמתיני, ינחמך ה'! "כמו גללת אבן מעל לבי, תתגלג לי בטוב כל ימי חייך!" ואנה זה אפוא תלכי שרה?

– הנני הולכת... הנני הולכת חנה, באשר אני הולכת...

– הגידי נא לי, בתולת כבודך, מתי התקדשי מטומאתך? הגידי לי, למען ארע להכין מקוה מים חמים. אִשָּׁבַע! כי תשכחי גם אז להודיעני בעתה.

– לא אשכח חנה, על דברתי! כי לא אשכח, השיבה שרה, בצפיתה להרחיק מפניה את חנה באמריה אלה.

– מה זאת תחת בגדך? שאלה חנה, אשר עוד לא חשבה לעזוב את שרה.

– אין דבר, אין דבר. השיבה שרה והריצה פעמיה ללכת.

– האם אמת הדבר? שאלה חנה עוד הפעם בהחזיקה בכנף בגד שרה ותמאן להפרד ממנה. האם אמת הדבר, כי בנך נדד ולא נודע מקומו איו?...

שרה נבוכה עוד הפעם. לשונה לְחִכָּה דבקה ולא מצאה מענה.

– לו שמעת בקולי והאזנת לעצתי, אמרה חנה, איעצך לדרוש באשת צוענית המכשפה, היושבת בקצה העיר אצל חצר־מות הישן, והיא תְחַבֵּש לעצבותיך... בשנה העברה באה אליה אשה נוגה, חגורת שק על בעל נעוריה, אשר עֲזָבָהּ זה כמה שנים, ותשאל גם בבעלי שם, גם באנשי מופת ואין עוזר לה, לא עבר אחד מהם בעירה, אשר לא נתנה לו כסף פדיון נפש. ואמנם ישועה רחקה ממנה. ותבוא אל האשה הצוענית ותפצר בה לְרַפֵּא את שִׁבְרָהּ ולהביא לה את אישה. ותצא אִתָּהּ לפנות ערב וקסמים בידיה, ותעמוד על אֵם הדרך בראש שני דרכים, אצל בֵּית־הָרֵחַיִם הֶחָרֵב, ותשפות סיר מלא עצמים וקרב כל שקין על מדורת אֵש, וַתְּלַחֵש ותעש כּוּנִים ותרתח רתחיה. אז צותה להאשה להביט בתוך הסיר ולא תְפַחֵד מכל אשר תראה שמה. שמרה האשה פקודתה והביטה אל תוך הסיר הנפוח ותרא, והנה לפניה עוברים צבאות שעירים למפלגותיהם ומלך בלהות בראשם, ואחר עברה לילית עם חילה הגדול, ומלאכי שחת יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן כעגלי מַרְבֵּק, לְכֻלָּם קרן־חזות בין העינים וזנב ארוך יסרח על הארץ, ורגליהם כרגל שֶׁבְוִי עם צפרנים ארוכים ושנונים מאד, איש לשונו עד בטנו ועיניו רָצוא ושוב כצפעונים בחוריהן. והאשה התאוששה ולא פחדה מגערת פניהם ומתנופת ידיהם, כי חוג חגה הקוסמת ובחוג היא עומדת. פתאם אחזתה רעדה, חיל כיולדה ותצעק בקול גדול. – אַל תיראי, אמרה המכשפה, כי מה ראית? ותאמר האשה, את אישי ראיתי עולה מן הארץ והוא עוטה מעילו הישן, אשר לבש בו לפנים בביתו! – לכי בשלום לביתך! הגידה הצוענית, אראה בנחמה אם לא תיראי עוד היום בלילה את אישך!... ויהי אך עלתה האשה על משכבה בלילה ותתן שנת לעיניה, והנה קול דודה דופק: פתחי לי רעיתי יפתי! פתחי לי יונתי תמתי! ותקם לפתוח לדודה, אשר התפרץ הביתה דחוף ורוכב על מגרפה ובידו מַטְאֲטֵא!...

דברי חנה הנפלאים באו במשכיות לב שרה, הכרת פניה ענתה בה, כי מאד ישרה בעיניה העצה היעוצה.

– חנה יקרה! אמרה שרה, בהחזיקה ביד חנה באהבה ווידידות. הואילי נא חנה, חַיֵּי רוחי, ובואי אלי מחר ונועצה יחדו. ועתה הפרדי נא מעלי ולְכִי לך, ואני אלך לדרכי.

– חֲיִי בשלום מאה ועשרים שנה אַתְּ ובעלך ובניך! אמרה חנה, אשר עוד עמדה על מקומה. מחר אבוא אליך. ברצות ה', ונלכה יחד אל הצוענית, הרופאה לשבורי לב. – עוד בשנה הזאת בא המכשף, ההולך בסתר פֶּרַת שְׁכֶנְתִּי, בא בתבנית חתול עד בית שכנתי, בעת בשלה שמה הצוענית את הַמְסַגֶּנֶת במים על הָאֵש, ויתדפק על הדלת ויהמה תמרורים כִּכְאֵב בטן ומשבר רוח, ובראותו כי היא לא תפתח לו הדלת ולא יתן לו חֲנִינָה, התהפך בערמתו לכלב, מכלב נהפך לְעֵז, ויתן בקולו קול

עז, מעז נהפך לפרה. ומפרה נהפך לבעלה ויהגן, ללא הועיל, בקולו, ומבעלה... עוד לפני הדש יכים תטפה את הקדחת הארורה, אשר השתנה בהתבולותיה לנקודה שחורה וצפה על פני החלב בקערת ראובן מוכר-יין, ותאטר לבוא אל קרבו עם החלב ולפרוע שם פרעות. אבל להצלתנו. הכירה אותה הצוענית כרגע, ותשלח ידה בתוך הקערה ותקחה. ותשם אותה בתוך שלהופית... השמעת את אשר עשתה להגלגול בתוך התול שחור ! . . . ברוך מזכיר נשכחות ! . . . הידעת מה עשתה ליצחק-האדמוני. ההולך אחרי מותו „בעולם התועה״ ? פגעה אותו בערב אצל . . . . . . *)

הנה הואילה לספר כל הנפלאות האלה מראש ועד סוף בָּאֵר היטב, אבל בראותה, כי אין שרה אצלה הרימה גם היא פעמיה ותלך.

ושרה הלכה ובאה עד בית-התפלה ותעלה במעלות אל עזרת נשים, ותגש אל אָרוֹן-עֵץ גדול מֻשְׁכָּב מצפון לפתח אולם הבית הזה בְּבֹאָהּ. כי כן המנהג בכסלון מימות עולם, לשום בעזרת נשים ארון כזה, אשר יכיל בתוכו דברי קדש שונים: רצועות וטוטפות ישנות; בלואי טלית וכסוי-הראש; קְרָעֵי פרכת וכפרת; עָלֵי ספרים שונים בָּלִים ומגֹאלים; ערבי נחל נחבטים וכפות תמרים מבוקעות; גם עפר וחול מהמנורות, אשר ביום הכפורים העלו שמה נרות-דונג, ועוד דברים רבים באלה. — בתוך הארון הזה אמרה שרה לשום את הספר בראשית, אשר הושלך אמש ארצה כנצר נתעב, ואשר בדבר אישה נגזר עליו לְהִטָּמֵן בעפר **) ובלכתה לבדה לעשות בו משפט קִוְּתָה נפשה, להפיק רצון מה׳ ויתן לה את-שַׂרָתָהּ, אשר תשאל מעמו.

והיה בהפנות שרה שבכה ללכת, הִכְּתָה פתאם נִפְּה רַבָּה ונכשלה. . . .

שמע קורא יקר והתפלא על כל התלאה, אשר מצאה את שרה הישרה בנשים בעת שָׁשָׂה לעשות צדק ומִצְוָה!

---

*) דברי הנה אינם בדוים מלב, אבל הם מקובלים אצל המון העם במדינת פולין. כן דרך העם להאמין, כי המכשפים והמכשפות חולבים ומחסרים חלב הפרות. ובעת יבשלו המכננת, שמכננים עליה הלב, יכאב בטן המכשפים ויבואו בתבנית כל חיות הבית ויתנו קולם, לפתוח להם הדלת הסגורה ויתפרצו אל הבית לכבות הָאֵש על הָאָח ולא יוסיפו לדאבה עוד. — וכן יאמינו בשאר הדברים הנזכרים פה.

**) אמר הבחור הועטציר, אפרים טעה בהלכה, כי ספר תורה שנכתבה מין טעון שרפה מדינא. וכך עשו אנשים ידועים בני-הצבועים, אשר זה לא כביר מצאו חומש אחד עם באור בבית מדרשם וידנוהו בשרפה: הדליקו נרות בבית אלהים, ואיש איש מהם לקח עלה ויעלהו על הלהב עד אשר תמו כל עלי הספר. כמו שנתפרסם הדבר הזה במ״ע.

עיר כְּסָלוֹן רַבָּתִי פרות מְלֵאֲתִי עזים תמיד. והנה יען אשר ליהודים הגרים שמה אין רפתים וגדרות למקניהם. כי הם עם לא־בָדָד ישכון, ומטוב ונעים להם שבת אחים גם יחד, מגיעי בית בבית עד אפס מקום להשתין וכמעט בכל המחנה אין יד לצאת שמה חוץ; לכן הפרות שוכבות בראש כל חוצות ותתבקנה אשפתות ללון שם, אחרי התיכו בעליהן את הלב שדיהן, ולא אחת יכשל בהן ההולך באישון לילה; על עגלת בקר ופרה ידרוך ויפול על עבי גביהן. והנה זה קרה כמה פעמים, כאשר נפל איש על פרה, קמה פתאם על רגליה ותלך לה עם רוכבה הנבהל והאוחז בקרניה! — והעזים הקלים ברגליהם מתרפקים ועולים על הכסאות אשר לפני החנויות. גם יעלו על הגגות ולא יבושו לעשות פועל־און, לאכול את התבן מעל הָרְהִיטִים. ויש מטיבי לכת ומגמת פניהם, אל בית־התפלה. שם ילחכו את הכתלים, אשר כל עובר משתין בהם. וילינו הלילה בעזרת נשים, הפתוחה לרוחה. לרב ילין שמה התיש, הנקנה מכסף הערה, וישכב בכבוד כפחה בתוך המון נשיו האהובות... הנה כן גורל הפרות ומשפט העזים בעיר כסלון! —

והנה כהפנות שרה שכמה, דרכה בלי ראות על התיש הנכבד, הרובץ אצל עזיו, וייקץ כגבור מתרונן מיין ויתמרמר אליה ויך אותה בקרניו הגדולות, ותצעק ותפול ארצה ותתעלף!

בעת ההיא נקהלו העם להתפלל מנחת הערב, ויהי בשמעם פתאם קול ענות חלושה וזעקת שבר ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו.

— הוא קול האשה המשתגעת! קרא „השמש“ בזעם אפו. אך גרשתיה משם, באה שנית. — על מה תכה עוד תוסיף סרה, הנה זה ראשי לחלי ולבבי דוי!

— שמטוה, שמטוה! קראו כל האנשים פה אחד.

— אדמה, כי לא תשנה עוד באולתה, דבר „השמש“ בקצפו, וכאשר אגרשה כעת לא תוסיף עוד לבוא מעתה ועד עולם. — וכדברו כזאת הוציא מתוך ארונו את „המלקות“, השמורים שמה מיום כפורים אחד עד יום כפורים הבא.

— התפקדו נערים! קרא נער אחר, הפוחז הגדול באחיו. לכו ונלכה גם אנחנו אחרי „השמש“. נכה את המשוגעת ונקה לא ננקה גם את „השמש“ אויבנו ומפריע שעשעינו, כי עת־מצא היא... לכו אחרי! מה ראיתם עשיתי מהרו עשו כמוני.

כרגע יצא „השמש“ לפעלו עם שבט עברתו, אחריו רצו הנערים השובבים, ובראשם הנער הפוחז הגדול, מדלג ומרקד כאיל. הוא מלא כפו קרח ויגלגלהו מעל פני שכבת השלג וילך הלוך וגדל, עד כי גדל מאד וכמוהו עשו כל הנערים, הסרים למשמעתו. אחרי־כן עלו ברגש לעזרת נשים כהמון חוגג.

— קומי צאי משוגעת! הֵהֵל „השמש“ בשרה המתעלפת וינח על גֵוָה שבט־מוסרו הנורא. רב לך שבת פה! לא אחמול עוד עליך המלה... מה

תשתוחחי ומה תחרישי ?.. השמיעיני, השמיעיני את קולך! ... אני ידעתי זהונך... הֵא לך, דודה יקרה, הֵא לך מטעמים וּמעם דבש הזה וְהָאִרְנָה עיניך! — בפיו דִבר ובידו מִלֵא ורש בשרה שנית.

והנער הגדול אף הוא לא עמד בחבוק ידים וירה כדורי—השלג בשָׂרָה.

— אוי צעקה שרה, אשר התעוררה מִפּתֵי קרח ומכה רבה.

— השליכו עליה איש את כדורו! נתן בקולו הנער הפוחז הגדול.

— אנה, אנה אנכי? צעקה שרה והתנערה מעפר נבוכת ומבהלה. אוי! למה סבותם אותי בדבורים?!... תרחיקו, תרחיקו ממני עזי פנים!

— שרה?! קרא „השמש" בתמהון ובבהלה, בהביטו בפניה.

— יכנס הרוח באבי אביך! קללה אותו שרה באפה:

— נשבעתי באמונתי ובזקני ופאותי! קרא „השמש" במבוכתו הגדולה, חי נפשי, שרה! וחי נפש אשתי ובָנַי, כי חשבתיך למשוגעת!... אני אמרתי בחפזי, כי אַתְּ האשה המשוגעת, הצועקת תמיד במקום הזה... ה' עדי, כי חשבתיך למשוגעה!...

ובעוד „השמש" נשבע ומצטדק, והנערים השליכו עליו מכל עֵבר שלג וקרח, בלואי סחבות לחים וכל אשר אך מצאה ידם בתוך הארון.

— תדלו נערים, הדלו! קרא „השמש" דַהֲמָה, אל תשליכו, כי שרה היא! תרפו בני „תברה לבנה" *) אל תשליכו כי שרה היא!...

— אנכי אספר לאישי, דִברה שרה בכעס, לא אחריש ואספר הכל, למען ידע הסדרים החדשים, אשר במקום הזה. אין זה בית אלהים — אל יחשוב לי ה' עון — כי אם מרבץ עזים ועתודים!... כל עזרת נשים מלאה קיא צואה בלי מקום!.. הבזה יהיה בית ה'?!.. אַיֵה כבודו? איה קָדְשו? אַל יחשוב לי ה' עון אם אגיד שנית: אין זה בית אלהים, כי אם רפת ומרבץ עזים!.. זה שְׂכָרֵנו נשים מכל עמלנו, זה גוֹרָלֵנו נשים, אשר כעזים נחשבנו להגברים, הן הבית הזה פתוח לרוחה לנשים ולעזים!... בוש וְהִכָּלם „שמש" אתה וכל עדתך! הַב, הַב! תקרא תמיד ותקבץ על יד בראשי חדשים ובמועדים, ובבואי הֵנָה לשמוע הָרִנה והתפלה ביום מות אבי והנה... עוד מִלָתה על לשונה, הבקיעה שרה במחנה הנערים ותצא בחפזון ובמנוסה.

— האם אדליק נרות ואתפלל? קרא בגרון „השמש" אשר היה אחד מאלה, האומרים „קדיש" תמיד כל ימי חייהם והנשכרים לעבדה זאת בעד בצע כסף וערך בגדים וכובע, אשר ינחילו להם האנשים המתים ערירים.

— מה לשרה פה, ומה צעקה? שאל נער אחד.

---

*) ווייסע חברה. כן נקראים לגנאי נערים שובבים ומורדים. ועיין קִנְאַת האמת צד 7. בהערה.

– כי הבירה פה את עִזָּה, השיב הנער השני.
– עוד לא תתיכו את חֲלֵב שריה. אמר השלישי.
– השמש חולב את העזים! . . . קרא הרביעי.
– לכן יעצרם פה . . . קרא החמישי.
– חברה לבנה! צעק השמש.
– צאן קדשים! קרא הנער הפוחז הגדול.
כל הנערים נתנו קולם קול עֵז: מֶע! מֶע! מֶע! מֶע!
– סגרו את השמש וילין פה עם העזים.
– חברה לבנה! חברה לבנה! צעק השמש בחמת רוחו.
– החזיקו בקרנות עֵז שׂרה!
עד מהרה נתפשה העז התמימה. נער אחד החזיק בזנבה, על גַּבָּהּ רכב הנער הפוחז הגדול ויתר הנערים החזיקו בקרניה והובילוה בשמחות וגיל אל בית אפרים! –

יב

מִתְהַפֵּךְ בְּתַחְבּוּלֹתָיו.

כחדש ימים חלף עבר מעת ברח שמעון. כל התחבולות לדעת את מקומו, אשר תהיה רגלו, היו אך ללא הועיל. הנה שׂמרה מוצא שׂפתיה ותלך לא אחת ולא שתים עם שרה לדרוש באשת צוענית, אבל קסמיה לא עשׂו כל תושיה. הן אמנם בֶּעָלוֹת שׂרה על משכבה בלילות שמעה פעם אחת קול דופק באולם הבית, אבל תוחלתה נכזבה. כי בפתחה הדלת באה בחפזה הָעֵז, אשר כשעיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ נשאה עליה חטאת גברתה. כי „השמש" נתן לה ספר כריתות, מעת נכשלה שׂרה בעזרת – נשים, ויגרש אותה מֵהִסְתַּפֵּחַ בחברת העזים ולהתעלס באהבים עם התיש הנכבד בבית תענוגיו . . . כמעט בכל יום המתיקה שרה סוד עם חנה, אשר ברוב לִקְחָהּ, ובְחֵלֶק שפתיה לקחה את נפשה ותהי יוֹעַצְתָּהּ. צרתה לפניה הגידה תמיד ותתאונן באזניה על מר גורלה בתבל ותגד לה את כל לבה, את מחשבותיה ואת חלומותיה. פעם ראתה את שמעון בחלומה, והנה הוא כחתן יכהן פאר, יושב אצל

מלמדו בראש הקרואים ודורש ומטיף לפניהם, ובדוה שפתיו ים התלמוד ישים במרקחה. נשים באות ומתברכות בו, ומכל עבר אֶשְׁכָּר לו יקריבו: מצנפת ואבנט ועטרת-זהב גדולה מעשה רוקם כרובים ותמרת ופטורי צצים, בתי-טטפות, גם, הדס-זהב" מעשה שושן, ועוד בגדי קדש וכלים מכלים שונים... ופעם ראתהו-והנה הוא תועה כשה אובד בישימון דרך, הלוך ילך ובכה עד כי פתאם נפל בבור תחתיות. בזעקת שבר ורוח נבאה תמהר אל הבור והנה שמעון עומד בין מלמדיו ושרבגיו ובין אריות ודובים. אל תשחיתוהו! תתנן קולה, אל תבלעוהו בדמי ימיו, כי בני יחידי הוא, רוח אפי ומשוש נפשי! ולפתע פתאם הלך המראה מעיניה, אין בור, אין שמעון, אין מלמדים ושרבגים ואין אריות... פעם היא עומדת בחלומה בכר נרחב, שם עזים ואין מספר, תישים הולכי על שתים, עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים ומנגחים ילדים בחמת כחם... ופעם תחלום כי היא עושה פתילה עבה מחוטים רבים, כמספר נפשות ביתה ומשפחתה, ובמתחה „חוט-הַשִּׁמְעוֹני" ותעבתהו בתפלה ותחנונים ובבכי תמרורים והנה קול דופק מאחרי הפתח, חיש מהרה תפתח את הדלת ושמעון בא רוכב על מַטְאֲטֵא ונופל לרגלה... כאלה וכאלה תספר שרה בבכי ואנקה, ולהנה תמיד פתרונים טובים: כי בקרוב שוש תשיש בבנה, מחמד נפשה ותצא במחול ביום חתונתו וביום שמחת לבו, על אף שונאיה הרעים בהיתו טרף..: וּבְדַבְּרָהּ כזאת על לב שרה, תפיח לה עד כה ועד כה כְּזָבִים ותוציא דִבָּה על שְׁכֵנֶיהָ, על רעותיה ועל מיודעיה, ושתיהן התחלנה לקלל את שונאיהן קללות נמרצות: כי יסכר פיהם ולא יחצו ימיהם, ואחרי-כן תתרוצנה משפט: כי אין אמת ואין צדק בארץ, אין איש טוב, אין גם אחד! — מרוב יגון נתקו מורשי לב שרה, וזכרונה רפה, עד כי בשגעון נהגה ותמרר את חיי אנשי ביתה. רגע תחפש מפתחות אסמיה בנרות ותרשם מידי המשרת ברעש וצוחה, ובאמת הלא המה בחיקה; ורגע תצעק על אמתה וְאָלָה פיה מלא על עזבה בית-המבשלים ותצא לשוח בשוקים וברחובות, אם כי היא לבדה שלחה אותה. זה לא כביר, לקנות מכלית לארוחת הצהרים. כל דבר לא היה לה לרצון, גם חלות לחם ומאפה תנור, מעשה ידי האמה להתפאר, לא עוד ישרו בעיניה ולא ערבו לחכה כקדם. הן תנואות תמצא תמיד, פעם כי מלח רב בסיר, ופעם תאמר, כי המרק תָּפֵל מבלי מלח, כי הדגים חָרוּ מני אֵש, כי הקִנמן בושם לא הודק היטב ואין די שמן ונופת ברקיקים. לעתות ישבה לה בדד בחדר שמעון ותבקר את בגדיו — את המתלצות והסדינים והמעטפות והמרבדים החרשים, אשר הכינו לו ליום חתונתו; או כי יהיה שְׁלֻחָה במחט לתקן מַדָּיו, כֻּתָּנתו ומכנסיו הַבָּלִים, אבל אך תגע בם דָמוֹע תדמע בת עינה, ואגלי דמעה יזלו כטל על הבגדים אשר בכפה. מבערת רוחה ועצבונה תרפינה ידיה ולא תוכל לעשות מאומה: והנה תנשק את בגדי בנה התמורות ותניחם במלתחה, והיא

תעלה על ערש יצועה ולמעצבה תשכב. עד כי אמתה תבוא אליה החררה לשאל את פיה בדבר הליכות-הבית, אז תקום ותצא לפעלה וסביבה נשערה מאד.

גם אפרים נעצב מאד על בנו ותכל נפשו לצאת אל שמעון, כי ראה, אשר יעברו הימים וְעוֹרֶנוּ לא ישוב, כאשר אמר בתחלה. ושמעון הלא הוא בנו יחידו, כחו וראשית אונו, ואיך אפוא יקפוץ באף רחמיו ולא יהמו מעיו לו? – נפשו הנענה הְכאה גם היא בחלומות ועורקיו לא שכבו ממראות הלילה. בחלומו והנה הוא מַכה את שמעון בעברה, הַכה וּפָצוֹע, ובאחזו פאת ראשו נמרטו כל שערותיה השחורות והיפות ונשארו בכפו. והוא נפל ארצה בלי כח. לא צעק ולא נשא קולו, כרחל לפני גוזזיה נאלמה, רק עיניו שפכו דמעות כמים ונפשו בכתה במסתרים. וכאשר החליף מעט כח התנער מעפר, ויקם וילך קְדֹרַנִית בראש מְקְרֶת ומקרבו התמלטו אֲנָחוֹת-תַּמְרוּרִים. כחִצים ירדו האנחות האלה בנפש אפרים ויבקש לִבְכּוֹת, כי נהפך לבו בקרבו, יחד נכמרו נחומיו, וכצאתו החוצה להשיב אליו את בנו הַמֻּכֶּה וְהַמְעֻנֶּה וּלְשַׁלֵּם נחומים לו, לא מצאהו עוד. אז השתפכה עליו נפשו, כי זכר את בנו ואת אשר עשה ואת אשר הכהו; זכר את פאת ראשו היפה, אשר היתה לו לוית-חן ואיך נמרטה ונשארה בידו והוד שמעון נהפך עליו למשחית; זכר חכלילות עיניו מדמעות ולבן להיוו מֻעֲנִי; זכר גם אנחותיו, עניו ומרזדו, בהתחננו אליו במבטי עיניו ויתן שכמו לסבול הַמַּהֲלֻמּוֹת והמכות יחיל ודומם. – זכרונות כאלה מָרִים כלענה לאב, החומל על בנו. אחרי הרבה פְּצָעָיו; כְּמְצָרֵי שאול יכאיבו את נפשו. אשר תְּכַלֶּה לצאת מחמלה רַבָּה. קול דמיונו ורגשותיו צועקים אליו אז מקרב לבבו ויתנו לו רחמים רבים לענותו ולמרר את רוחו עוד יותר. אך אב לבנים ירגיש זאת, אך הוא יודע מה נוראים ואיומים זכרונות כאלה. – את כל זאת זכר אפרים לפצעו ולחבורתו, בעוד הוא מתעצב ומתנודד ושמעון בא. וישב אצלו על הַמִּטָּה. ויבקש לְהַבְּקוֹ והנה פתאם חשכו עיניו, וכמוץ גְּנֻבָתוּ סופה ותשערהו ממקומו אל ארץ חשך וצלמות!...

„שרה למה תבכי ולמה תהגי ריק?" דבר אפרים לאשתו בלילה אחד. „עורי, עורי שרה וראי, כי אין פה לא דֻבִּים ולא עִזִּים, לא מַגְרֵפָה ולא מַטְאֲטֵא!... גם בתנוכות עלי משכב היא צופיה הליכות ביתה ורוחה מתהלך בבית-המבשלים". –

„ה' אלהי ישראל עמך, אפרים!" דברה שרה גם היא לאישה, אשר צעק פעם אחת בלילה בקול פחדים וַיִּבְטַא בַּלָּהוֹת בתנומתו. „חלילה, לא נפל

משערת ראשך ארצה! ולא נשאך. חלילה. הרוח! ... הנך פה בביתך ופה תהיה בשובה ונחת עם אשתך ובניך עד מאה ועשרים שנה! — "

— התדעי שרה? אמר אפרים בקומו בבקר אחד משמים ועצב, התדעי את העולה על רוחי?

— האם תתאוה לאכול גם היום רקיקי מצות עם מרק, או אם אולי ריפות אותה נפשך? השיבה שרה על דברי אישה.

— שמעי שרה, אמר אפרים, שאלה אחת אנכי שואל מאתך, ואת השבעי לי כיום, כי לא תשיבי פני.

— שאל אפרים, שאל! ענתה שרה בנפש גרסה לתאבה.

— השבעי לי, שרה, השבעי! אמר אפרים.

— כמו שאני יהדיה! נשבעה שרה.

— השבעי לי עוד הפעם! אמר אפרים.

— כמו שאני יהדיה! נשבעה שרה שנית.

— דעי אפוא שרה, אמר אפרים, כי אנכי אשים אשם נפש דוד המורה...

— החפץ תחפוץ, כי אלכה לנבל את הנבל הזה? צעקה שרה מבלי תת את אפרים לכלה דבריו. אשבע בשלישית, כי אעשה רצונך. עוד היום אלך הלוך לקלל את העני והנודד הזה ולהרוש את בני מידו. — אלכה אפרים, אלכה, כמו שאני יהדיה!

— לא זאת חפצי, השיב אפרים, ונהפוך הוא, אני רוצה, כי דוד יבוא אלינו.

— הזה יבוא אל ביתי? צעקה שרה.

— יבוא! ענה אפרים, אני אומר לך שרה, כי יבוא, ונחוץ הוא מאד כי יבוא.

— ומה זה אפוא תשאל מאתי? אמרה שרה בכעס, התשאל, כי אעזבה את ביתי וארחיק נדוד?...

— הסירי כעס מלבך! ענה אפרים, הרפי מאף ושמעי את אשר אדבר. מדעתי כי שמעון התרועע עם דוד; לכן אחשבה למשפט, כי לא עשה שמעון דבר בלתי גלה סודו למתטיאו הזה, ולא אפונה כי בעצתו ברח, ואך ידו היתה אתו בכל זאת.

— יסח מארץ הבוגד הזה, ואת נפשו יקלענה ה׳ בתוך כף הקלע! קללה שרה את דוד קללה נמרצת.

— לכן שרה, הוסיף אפרים לדבר, לכן, הבה ונתחכמה לדוד. אין טוב לנו כי אם לקרוא לו ולשמוח לקראת בואו, ואני אתן לו מהלכים בביתי, כי יבוא יום יום לכתוב לי אגרות ואבקש לו איזה ענין לענות בו. והיה בשבתו עמדי אחקרהו לאט לאט, עד אשר יצלה לי לדעת כל בלבבו.

העצה הזאת ישרה בעיני שרה, ובכל-זאת לא עזבה חמה.

– ומה זה אפוא תשאל מאתי? קראה ברוגז קולה.

– אחת שאלתי מאתך השיב אפרים, כי לא תביטי אל דוד בחרפה ולא תכלימי אותו בגערת פניך, פן תפירי את מחשבתי ותקלקלי עצתי. כי אנשים כדוד לא יסבלו כלמות, ויקר להם כבוד מכל כלי חמדה. התחפשי שרה והשתנית כמו אין בלבך רע, ורעי נא, כי אנחנו מקרבים אותו רק לטובתנו.

– נשבעתי ואקימה, אמרה שרה בשממון, אף אמנם רע עלי המעשה להביט צר ואויב בביתי ולהעניקהו עוד מטובי.

יג

שֶׁבֶת אַחִים גַּם-יָחַד.

– מה תאמר אתה רעי? שאל דוד את יונתן, בשבתם יחד בַּעֲלִיָּתוֹ, אשר נוספו שמה עוד שני כסאות, גם שֻׁלְחָן עָגֹל אחד בירכתים ועליו דברים שונים בלי סדרים: רְאִי-מוּצָק, מַשְׁרֵק נשבר; שֶׁמֶן-שָׂשׂוֹן ובֹרִית; פתותי לחם ועוגה אחת; ספר פתוח וצְלֹחִית; נרות ומְסָפְרַיִם ומלקחים; חותמת וחומר-חותם; מעט עֲלֵי-הַקְּטֹרֶת עם גליון מגולל; קסת הסופרים עם המון עֵטִים מבוקעים, לא יצלחו למלאכה. ועוד כלים מכלים שונים. -- מה תאמר הפעם יקירי, האם אפיק זממי, אחרי הֵרִים אותי פְּלָאִים גלגל-עתותי וינחני אל מחוז חפצי? מי מלל לי לפני שני ירחים, בשבתנו פה יחד בליל הושענא-רבה כי אסתופף בבית אפרים והוא לבדו עוד יביאנו בצל קֹרָתוֹ לחזות בנועם רחל יְפָתִי הנעימה לי מאד!.. לא ארע יונתן מה תשפוט אתה ומה יחשוב לבך, ואני אקוה ולבי נכון בטוח, כי חבלים נפלו לי בנעימים, לראות חיים עם רחל; והיא חֲבֶרְתִּי ומְנָת חלקי בחלד. ולו לא חפץ ה׳ להוכיח אותה לי, לא עשה כל הנפלאות האלה וכעת לא הראני כזאת! אין זה יקירי. כי מה׳ יצא הדבר, על כן אוחיל.

יונתן ישב דומם וְשִׁכֵּל את רגליו. עָצַם עין אחת ובעינו השנית לטש לדוד.

– הסב עינך מנגדי, אמר דוד בתלונה. הסב עינך מנגדי, שהיא

הדקרני! עד מה לא תעזוב דרכך הרע לחשות בעת ירמו למו עצתך ולעצור במלין כאשר יחלו להם כמטר? לא אוכל נשוא איש קר רוח, אשר לשונו סגורה תמיד על מסגר וְהַדִּבֵּר אין בו. מנשמת אנוש כזה יתן־קרה ומשליך קרחו על כל אשר לפניו. והיה כעץ אשר בְּשַׁלֶּכֶת, אין עָלֶה נחמד למראה ואין ציץ תאוה לעינים, אך מַצֶּבֶת בו. כן הַשֵּׂכֶל לבד מַצַּבְתּוֹ, פְּשֻׁטָה וְעֶרְוָה מכל רגש נעים ומכל אמרי־חן ויופי, העולים על שפת לשון, אך לשמח לבב אנוש ולהצהיל פנים. כשחוק בעיניו לבלע תקות איש הרוח וחמודיו. ישלח דברו וַיְמַסֵּם, יַשֵּׁב רוחו יהיו כאין. וכאשר שנאתי את האיש, אשר אין נסתר מחמתו, ככה שנאתי גם את זה, אשר לפני קָרָתוֹ לא יעמדו; שניהם כאחד לא יגיעו לתור האדם המעלה ותדלי אישים המה. האדם הלא הוא בן תערובות הַשֵּׂכֶל והתרגשה, המה הנותנים לו יקר תפארת גדולתו וְחִין עֶרְכּוֹ... קור וחום, שני חרשי הבריאה אשר מעולם, הם יְתַכְּנוּ את רוח האדם: חום הרגש ילהטהו בפתע פתאם ואל על יקראהו, והשכל בחשבונותיו מתאמץ לעשות לרוח משקל, מלמדהו להועיל, מדריכהו בדרך ילך; חום הרגש מֵעִיר את הרוח ומוציא אותו לפעלו, והשכל יְפַלֵּס אחרי כן נתיב לרגלו ויכלכל מעשהו במשפט. — הטיבה נא עמדי יונתן, ופתח פיך בעת כזאת, אשר רגשות לבי פרצו מאד ונפשי גחלים תלהט; בעת כזאת, אשר רוחי בקרבי יִשְׁתַּר אהב ומודע, להריק אל תוכו מעט מרגשותיו ולשמחהו בשמחתו; כי שֶׁפַע רגשי־גיל יִלְאוּ נפש איש כרגשי־יגון אם בל יעברו על דל שפתיו ואין להם מְסִלּוֹת בלבב רעהו. ואם החרש תחריש בעת הזאת, הנה אחליט כי רע עין אתה ושמחתי לך לחגא.

— חי נפשי! השיב יונתן בשחוק, כי הוצאת משפט מְעֻקָּל. ואולם אני מחשה מאשר באמת אתפלא איך הֵאִיר פתאם המקרה פניו אליך וַיְחֻנֶּךָּ!

— מה תאמר יונתן? שאל דוד שנית, האם יחילו דרכי?

— אני כְּפִיךָ לָאֵל, כי יהיה בְּצָרֶיךָ ותצליח. אבל...

— הנה הוא שב על דרכו, אמר דוד, אין אומר ואין דברים, רק אֲבָל אֲבָלִים!

— טרם אענה, השיב יונתן, אבקשך לבלתי תטפול עלי שקר אם אולי יעציבו אמרי את רוחך, הן יוכל להיות, כי אני שוגג, ולולא העתרת עלי דבריך צפנתי אמרי בלבי. — דע אפוא, כי גם אחרי רואי כל אלה לבי הַשְׁקֵט בל יוכל, ואלי רגש יְגֻנַּב, כי לא יד ה׳ עשתה זאת, כאשר תאמר, ואך דבר הוא.

— האם לא תתמה על החפץ ולא יהיה לך לאות ולמופת? שאל דוד.

— כן דרך כל המיחלים, ענה יונתן, אשר התקוה תוליכם שולל, לשום אותותם אותות ולראות בכל דבר נעלם מהם מופת על הפציהם, מבלי הִתְחַקּוֹת על שֹׁרֶשׁ דבר מַה־נִּרְדָּף־לו, ומבלי השיב אל לבם, כי כל פעל ה׳

לַמְעַנֵהוּ... אנכי אם כי אתמה על החפץ. בכל–זאת לא אראה פה אצבע אלהים, ואחשבה כי אך דבר הוא.

– ומה זה אפוא? שאל דוד בלב נגרש מעט.

– זאת לא ידעתי, השיב יונתן. דברים רבים נעלמים ממנו בארצות החיים. אשר טוב לנו יותר כי לא נֵדָעֵם מאשר ניגע לפתור אותם כלבבנו ללא אמת... ואמנם אם דברי מָרוּ וְעִצְּבוּ את רוחך, הנה לעומת זה אשלם נחומים לך: תִּתְבַּשֵּׂר נא, כי רחל אֲהֵבַתְךָ מאד!

– מי יתן, קרא דוד בשמחה. וכאשר פתחת פיך תְּדַבֵּר ולא תֵאָלֵם עוד. השמיעני נא את קולך, מְבַשֵּׂר טוב!

– בבואי אתמול ללמד את רָחֵל כפעם בפעם דִּבֵּר יונתן. היא ישבה בדד תפושה במחשבותיה, מבלתי הרגיש את קול רגלי. ובלכתי הלוך וְקָרֵב אליה ראיתי, והנה היא מַבֶּטֶת באגרת פתוחה ותרעיף עליה דמעות כאגלי טל. והמכתב מִכְתַּב ידך הוא. — למה תבכי? שאלתיה לתומי, ולמה ירע לבבך? — ואיך אמנע עיני מדמעה, השיבה במבוכה ותמהר לשום את האגרת בחיקה, אם אחי איננו, ואמי גם היא תשים לדרך פעמיה...

– האח! קרא דוד בשמחה, הנה זה נכון הדבר מֵעִם שרה ללכת מתר בדרך מרחוק.

– ומה אפוא תשמח ככה על הדבר הזה? שאל יונתן.

– ואיך לא יעלוז לבי?! השיב דוד בחַבְּקוֹ את יונתן, הלא מעתה יהיה נקל יותר לבוא אל חדר רחל ולדַבֵּר עמה כטוב וכישר בעיני.

– האח! קרא יונתן אף הוא, עוד לא ארכו לך הימים בבית אפרים והנה זה באת עד הלֹם. לשבת יחד עם בתו בחדרה ולהשתעשע עמה באמרי–אהבים! לא אכחד דוד. רבות עשית ואין כמוך איש מהיר במלאכתו. פאר וכבוד לך!

– האם דמית. היות אהיה כמוך? אשים מחסום לפי ואדום.

– אין ערוך אליך, דוד! השיב יונתן בשחוק. חי אני! לו יצלח בידך לארש לך את רחל, אז יוכל מליץ ואיש הרוח לעשות מכל אלה כפור–אהבים נפלא. הן ימצא לפניו את כל הדברים הדרושים לחפצו: עַלְמָה יפת תואר, בָּרָה כַּחַמָּה; כְּחוּט הַשָּׁנִי שפתותיה, ועיניה וקְוֻצּוֹת ראשה שחורות כעורב; צוארה עֶשֶׁת שֵׁן בְּעֻלֶּפֶת תַּלְתַּלִּים וידיה גלילי–כסף מְמֻלָּאִים; אתת היא לאביה. איש עשיר, מְשֻׁמָּר הבלי שוא ותועה מדרך הַשֵּׂכֶל; ומהעבר מזה בחור נחמד ומשכיל; עני וגר בלא גואל ומודע. לובש מלבוש נכרי והליכותיו לא כדרך המהבילים! — עוד ימצא לפניו אהבה מְסֻתֶּרֶת ומקרה נפלא; תוחלת ותקוה טובה; לבבות שמחים ונאנחים. ועוד דברים כאלה. המפליאים את הקורא הפלא ופלא... שם עולם יתן לך הסופר, יציגך לְמְשׁוֹל רבים ולמופת תהיה להם. את זה תעיר לאהבה ותתן בלבו תקות טובות ונחומות ולנפש

נענה ורצוצה תהוה דעת לאהוב ולבטוח; ואת אזן האבות תגלה למוסר, לבלתי יתעמרו בנפש בנותיהם לְתִתָּן לאנשים כלבבם ... הלא ראשון אתה. אשר תראה הדשות כאלה ביהודים. ועד כה לא נהיתה ולא נראתה כזאת בישׂראל, אשר בארצנו. לְמִצְעָר לא נודע עוד לי, יליד עיר בְּסָלון, כי בחור יתבונן על בתולה ונקבה תסובב גבר ויבאו במסרת הברית רק מאהבה לבד. אם כי רחוקים המה זו מזו במצביהם כרחוק מזרח ממערב. ואם כי לא כמחשבותיהם מחשבות אבותם. — אתה אחי, תְּפַלֵּג לשטף מליצת ישרון תעלה, ודרך חדשה להגיוני הסופרים. אל גנת-הספור ירדו, יראות בלבות בני עמם. להתבונן אל מַאֲוַיֵּהֶם ואל חַיֵּי רוחם והגיגם ומנהגיהם, ורוח העם תְּחַיֶּה אותם ואת שׂיחם. להתהלך בְּעַמָּם באור החיים. — אך על זה דוה לבי, הוסיף יונתן בשׂחוק, אשר יחסר להם שׂיר-האהבה. הנודע בשם בכל לשונות הגוים...

— הסרון זה יוכל להמנות. אמר דוד גם הוא בשׂחוק; את השׂר ההוא ישאלו מאת הגוים. ככל המלאכים הנשארים, השאולים לנו, לפי דברי הכמינו המתוקקים, מבבל ומפרס ומיתר עם לא-בִינות; יתנו בידו קֶשֶׁת וחִצֵּי גבור שנונים כמשפטו. ואולי עוד יתחמץ לב אחד מחובבי שׂפת עבר ויוכיח, כי שׂר-אהבה יצא ממקור ישראל וזכרו בכתבי-הקדש... אבל, קרא דוד בשנותו את טעמו, הנה תעינו עד מאד משׂיחתנו, הבה ונשובה שנית על דברינו, ואתה אל נא תוסיף לסכסך אותי עוד. מה לך יונתן, כי לָצון חמדת היום והתלים עמדך? ואתה הלא מחשה מעולם!

„לוּ ידע דוד" השב יונתן בלבו ונאנח בקול דממה דקה, לוּ ידע, כי זו לעני לא מטוב לב. אך משבר רוח ודאגתי לו!..."

— מה יחשיב לבך? שאל דוד עוד הפעם, בראותו כי יונתן נאלם דומיה, וְעָצַם עין ימינו.

— מה הָגוּת לב רָחֵל? שאל יונתן.

— הָגוּת לִבָּהּ אהבה! השיב דוד.

— ומה לך עוד? שאל יונתן שנית.

— אבל ;...; ענה דוד.

— הפעם תלונתי עליך, דִּבֶּר יונתן בכעס-מדומה. מה לך כי תעצור במלין? מדוע תשמור לפיך בעוד לבך מלא רגשי-גיל? אין זה כי אם רַע לב ותחשבני לאויב לך.

— אבל, הוסיף דוד לְדַבֵּר. פעמים רבות הגידה לי רחל, כי תאהב את אמה ואת אביה כנפשה ולעשות רצונם תחפוץ תמיד בלבב שלם. ורוח מבינתי יענני, כי לא לתומה הגידה כזאת, ואולם דבריה ירזמון לאמר: הן אמנם לבה לא רחוק ממני, אבל הלילה לי, להשוב עליה תועה, כי לי תהיה לאשה לַמְרוֹת עֵינֵי כבוד הוריה.

– ומה זה אפוא תדרוש מאתי ? שאל יונתן.

– מַהֲשַׁבְתְּךָ, עצתך! השיב דוד.

– אין עצה ואין תבונה לאיש, אשר אהבה תְּעַוֵּר עיניו ותשלוט ברוחו.

– אולי נחוץ לי, אמר דוד, כי לא אעשה שפמי ולהחליף שמלותי. כי למען רחל הנני נכון לטבול גם במקוה מים ביום השלג ולהתגלגל על כפור וקרח.

– גם כי תעשה חונף, אמר יונתן בתלונה ולטש עינו לדוד, גם כי שולי בגדיך יסרחו אמתים על הארץ וּגְדִלִים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך, גדילים גדולים וכפולים, הנה לא תזכה בעיני אנשים כאפרים, ויפטירו עליך בשפה, כי בלבך אין הנקודה–הניצוץ–הישראלי!..

– הַאֻזְכֶּה בלכתי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב אל בתי–תפלה ואספר מעשי תעתועים ונפלאות גדולות ? שאל דוד בשחוק–מר.

– גם כי תתחמם כל היום עם הבטלנים בין תנור וכירים, השיב יונתן בשחוק–מר גם הוא, ותפליא לספר ספורים מבהילים: מהיהודים הארמונים, ומהרי–חשך ונהר סמבטיון; מהליכות אלכסנדר–המקדוני, מהעץ אשר דִּבֵּר עמו ומהנשר הנורא, אשר רכב עליו תחת רקיע השמים; מהסם ואשתו ומתולדות גוג ומגוג; מגולמים וגלגולים ומרוחות ומתים, הנודדים בארץ, ועוד דברים כאלה; הנה בכל–זאת תנואות עליך ימצאו, כי אין שד בקרבך הניצוץ–הישראלי!

– רב לנו לרדף אמרים, אמר דוד בפנותו אל יונתן, הודיעני נא באמת הגות לבך ועצתך אלי!

– בגדולות ובנפלאות ממך לא תלך. היא עצתי, השיב יונתן, שמענה ואתה דע לך!

יד

לֹא לְחִנָּם הָלַךְ זַרְזִיר אֵצֶל עֹרֵב.

בבזיב עיר מצער, הרחק עשרים כברת–ארץ מכסלון, שם ישבו שני אנשים בצום העשירי בבית אחד, אשר כל הבא שמה בפעם הראשונה ישום ולא ידע מה הוא, אם בית–תפלה, או בית–היין, או בית–שרי מסים. כי

לפאת קדמה מזרחה, אצל הקיר עומד ארון העדות עם שלחן קטן, ועליו תמונה בעלת ציורים שונים ונפלאים. וְגָר שם שָׁפָן עם אַרְנֶבֶת ונמר עם צבי ירבץ, ושנים אריות עומדים על רגליהם האחרונות, איש לנוכח רעהו, פוערים פיהם לבלי חוק ופניהם אחרנית, איש כַּפּוֹ על קְנֵי המנורה, אשר ביניהם. שם רמש ואין מספר, גם צפור כל כנף למינהו, ועץ החיים בתוך התמונה, אשר גזעו מתחת יפרד לשלשה עשר שרשים עגולים ועליהם כתובים "שלשה עשר עקרים". שם גם אניות נפלאות יהלכון, ולויתן, התנין הגדול, שוכב במעגלה כנחש עקלתון וזנבו בפיו; על גבו תחתו חורתים בצפרניהם, כנפיריו נגאלו ברונג ועין ימינו כָהֲה תכהה, כי להב נר נופל לְהֵט אותה מסביב. ולמערב עומד עוד ארון אחד, ובתוכו בקבוקי יין, גביעות וכוסות, גם רקיקים ומעשה אפה, ביצים ובצלים ושומים. ולפאת צפונה ערש-יצוע ושלחן מכוסה בפרכת, ועליו קסת-הסופר וגליון, גם צִבְרֵי כסף נראו שמה. — אצל השלחן הזה בבית הנפלא ההוא ישבו שני אנשים בעצם יום צום העשירי ונדברו יחד.

— לא פללתי מעולם לוי יקירי, לראותך במקום הזה ועל משמרתך הזאת! קרא האחד בתמהון. זה שני ימים אנכי עמך ועוד לא חדלתי מהתפלא הפלא ופלא, ואדמה כי לא אחדל מהשתאה לך, גם אם אשב פה אלף שנים. אתה לוי! אשר ראשונה החלפת שמלותיך בעיר מולדתנו ולבשת מלבוש נכרי: בגד צמר עם כפתורים משקדים, מַחְשׂף לְבֶן-הַכְּתֹנֶת על החזה ומטפחת לגרגרותיך; אשר קצצת פאה ותשחת פאת זקנך, גדלת פרע שערך ודשנת בשמן ראשך, ויצא לך שם רע בעיר, עד כי אמי, היא דודתך מנוחתה כבוד, בכתה תמיד, אשר במשפחתנו הקדושה התערב טמא-נפש כמוך ותיסרני מהתרועע אתך; אתה לוי, אשר כתבת שטנה על קהל עדת עירנו, כי מעשיהם לא כדת; אתה אשר נתת לפנים ספרי כריתות לשתי נשים ביום אחד, אתה תתחסד היום! בראשך הַגֻּלָּה כובע-שֵׂעָר, ושתי פאות מְסֻלְסָלוֹת עם זקן ארוך יורדים על פי מעילך, הסרוח עד עקבותיך! אתה סוכן הרבי עתה, וכל הצובאים פתח הבית הזה במנחה יחלו פניך!... אפונה לוי, אם בהקיץ אני רואה כל זאת, אולי ישן אנכי וחולם חלום!...

— עד אתה נחום! השיב השני בשתוק קר-הרוח, אני לוי עצמך ובשרך ורעך מנוער! לפניך יושב לוי זה, אשר ספרת זה לא כביר עלילותיו ואשר לא הזכרת הרבה מפעולותיו הישנות ועוד פֹּעַל חדש אחד.

— אם אמרתי לספר עלילותיך כמו, ענה נחום, הנה לא ישפיק לי יום תמים. אבל יקירי, נכספה נפשי לשמוע פעלך החדש.

— דַּבֵּר כֹּה, נחום! כה תדבר: אתה לוי, אשר ישבת בבית ספון, וַאֲרֻחָתְךָ לחם צר ומים לחץ-נתנה לך ימים רבים מגנזי המלך!

— האם ישבת בבית הסוהר? ... תחת מה?

– על נקלה! השיב לוי, תחת נקי, הנמסר לצבא . . .

– ואיך הגעת לכהונתך הזאת? שאל נחום בתמהון לבב.

– כי מבית הסורים יצאתי לִכְהֹן פאר. ענה לוי.

– נפלאות ממני! קרא נחום משתאה ומשתומם, כל אשר אוסיף לשמוע דבריך כן אוסיף להתפלא.

– אם ישמח לבך לראותי על משמרתי הטובה הזאת, אל נא תשכח נחום מחמדי, להודות לצדוק מיטיבי. איש נכבד בצלמונה, כי מידו בא לי כל הכבוד הזה, ומֵעמו היתה נְסִבָּה.

– חידות לי דבריך! קרא נחום.

– במלין לא כבירים אפתור לך החידה. אמר לוי. צדוק זה, אשר מדאגה מדבר פן אגלה תרמיתו בהשפטי, כי גם ידו היתה עמי במעל, הוא הבטיחני להוציאני מבור כלא ולהיטב עמדי. וגם שמר מוצא שפתיו והיטב לי אחרי יצאתי חפשי, כאשר דבר. על ידו נודעתי, בשכבר הימים, לפריץ, איש מזמות ורב כח. הוא הֵרִיחַ כשרונותי וידע חין ערכי, ואחרי אשר נִסָּנִי, בחנני, גם ראה פעלי, כי כזהב אצא ואדע לעשות דבר במעצות ודעת, קרבני מעט מעט לעבדתו, עד כי באחרונה הייתי דרוש לו מאד לכל חֲפָצָיו בעניני העיר, אשר יעשה בה כרצונו וְיִרְוֶה מְדֻשֶּׁן יושביה התמימים . . . . ביום אחד בבקר הביאני חדריו ויאמר לי במתק שפתים, כי בקש לי מנות ומשמרת עבדה, אשר תיטב לי מאד, אם אך אדע להיות מהיר במלאכתי ולשמור מְזִמּוֹת. ובדבריו העיר, כי הרבה להיטב עמדי וַיִּגֶל אזני למוסר, כי על משמרתי החדשה לא אשכח את איש חסדי ואהיה לו מרחוק להועיל, בהיות לאֵל ידי . . . . לא ארכו הימים ונקראתי לשכון כבוד בכזיב, וזה כשנתים ימים אנכי על משמרת עבדתי וטוב לי!

– לבי סחרחר מדבריך! קרא נחום בתמהון.

– הנה דברתי עמך, כאשר ידבר איש אל–רעהו מנוער ואל–שְׁאֵר בשרו, אמר לוי בהביטו אל נחום בידידות.

– אדמך לוי, אמר נחום, אדמך להנער הלוי בבית מיכה . . .

– ואני, אמר לוי, אדמך לשבט הדני הנודד ומבקש לו נחלה . . .

– התדרוש לי בפסלך, כי יצליח את דרכי? שאל נחום בשחוק.

– ובכל–זאת, ענה לוי ואמר בַּהֲתֻלִּים, לוּ נתת לבך להתחקות היטב על שרשי הליכותי, אז השכלת לדמות אותי יותר אל הקוקיאה.

– במה נמשלת עם העוף הזה? שאל נחום.

– הידעת אם לא שמעת את ארחות העוף הנפלא הזה, השיב לֵוִי, הן הוא ישים את ביציו בתוך קִנֵּי צפרים אחרות, והיה אך יגיח הקוקיאה הצעיר מן הביצה, אזי יתמו לִנְוֹעַ במשך הימים כל אפרוחי הצפרים התמימות; כי אחיהם הזולל יוציא את בִּלְעָם מפיהם, וְרַבַּת יעמלו הצפרים, אשר בילד

נברי זה ישפיקו למלאות נפשו, כי ירעב תמיד. – והנה יש מקומות, אשר שם ישאל המון העם את העוף הזה בִּשַׁוְעוֹ דברים צפונים בחוק העתיד...

נחום הביט בתמהון אל לֵוִי.

– אנכי, הוסיף לֵוִי לְדַבֵּר, אנכי הקוקיאה הצעיר, אשר הובאתי הֵנָּה מִקִּרְיוֹת-יְעָרִים מקום מולדתי. פרקתי עול העבדה מעל צוארי, ככל קוּקִיאֵי-אדם ובמוהם השלכתי יהבי על אנשי המקום הזה, על הצפרים התמימים האלה, הנותנים על פינו תמיד. גם העני בהם, אשר בניו עטופים ברעב, ישא מביתו המעט הנמצא אתו, לתתו אל קוקיאתו גאון עוזו... אחריו כל אדם ימשוך ולפניו אין מספר וקֻמָם מבקשים ממנו פתרי תעלומות, הנעלמים מכל חי. ארבה כי יחסל זרע שדה אחד, הלוך ילכו ובכה על מעט חטה ושעורה; וארבה זה כי יבוא, בוא יבוא ברנה לקראתו כל איש עם אלמותיו...

– דמיונך אמת, אמר נחום בשחוק, אכן אם קוקיאה אתה בלבך הלא תתחפש מחוץ בנוצות צפור טהורה. על כן, כמחבר ומושך בשבט סופר, אומר אנכי, כי טוב מאד, אשר בשם עיט צבוע תכנה.

– יען תִּתְיַפֵּר בכבודך ותזכיר כעת מלאכתך, אמר לוי, לכן בך, נחום יקירי, נדבר הפעם. דע אפוא, כאשר תתפלא בי, כן אשוב להתפלא בך. לא פללתי מעולם נחום, לראותך בתור מחבר ומושך בשבט סופר! אתה נחום, אשר פֶּתָה וחסר לב היית בכל נערי עירנו, לא יכולת הָבִין שמועה לשמוע כלמודים; אתה אשר היית לְמִלָּה בכל העיר וקראו לך בשם נחום-החמור, כי מה מַהַשְׂכִּיל לבך וְכִלָּה לעג לך ולהליכותיך הזרות; הנה אתה היום במחברים! ופתאם צלחה עליך רוח הדעת וגם אתה בסופרים!.. אפונה נחום, אם בהקיץ אני רואה כל זאת, אולי ישן אנכי וחולם חלום!..

– אל תזכור ראשונות, אמר נחום בגבה רוח ופניו עם היבלת התאדמו באיש מדברי לוי. מעת ההיא ועד עתה נהפכתי לאיש אחר... שְׁאָר רוח לי, ואינני עוד נחום אשר ידעת בראשונה... לפניך היום נחום אחר...

– ואיה אפוא הוא נחום הראשון, שאר בשרי ומחמד עיני ורעי מנעורי? שאל לוי בלעגו.

– רב לך לוי להתלוצץ, קרא נחום בתלונה. רק מאשר לא טוב להתהלל לבדו לא אשמיע לך כל תהלותי. ואולם אם חפץ אתה אראך חכמות כל גדולים חקרי לב בראש ספרי, המכלכל בתוכו: הגהות והערות במקרא ובסליחות ויוצרות ופיוטים; זעיר דרישה וחקירה, זעיר פלפול וסברא, זעיר חידושים ופירושים. זעיר חקרי קדמוניות, זעיר פזמון ושירה משל ומליצה, וזעיר שם וזעיר שם.

– לא אפונה, התל לוי בנחום, לא אפונה. כי ספרך הוא כחנות הסבל ההוא, אשר שולח בדרך מרחוק לקנות סְחַר ארצות, והוציא את כל כספו רק על דוגמאות דברי חפץ שונים. והיה כל הבא אחרי-כן אל חנותו שהק

עליו לאמר: הוי פותה! למה הוצאת כספך על דבר לא יסכון ודוגמאות לא יועיל בם!..

– הנך רואה בעיניך, השיב נחום. כי עלי לא ישחקו ורבים סמכו את ידיהם עלי ויהללו בשערים ספרי.

– האזותי נחום, תונה בהסכמות רעיך הסופרים? אני ידעתי הסכמותיהם מה הן; אין אלה כי אם נִדְבות–פֶּה ודבר שפתים לבד. את כל התהלות, הנמצאות בכתבי הקדש. יתן לך סופר עברי כגילך, ואמנם הוא ירבה דברים לא למענך, כי אם למענו–להראות כחו במליצה ולהתפאר בכתוב הדר...

– יסכר פיך לוי! קרא נחום. עוד לא עזבת דרכך להתלוצץ ולשנן לשונך כמו נחש; עורך מַלְעִיב ומִתְעַתֵּעַ בכל קדש ופיך תשלח ברעה כקדם. תשב באחיך תדבר, גם בי, שאר בשרך, תתן דופי. – הואילה נא וקרא את שירי „יְכַרְכֵּר הַפַּרְעֹשׁ" וישישו מעיך. או קרא נא את שירי זה:

סְחוֹר סְחוֹר יְסְחוֹר
הַשּׁחוֹר בַּחוֹר;
צִפּוֹר הַצְּפִירָה וַתְּצַפּוֹר
הַדְּרוֹר וְהַשּׁוֹר;
מִפְּתוֹר לִבְנוּ – צִפּוֹר
עֲלֵי הַחֲמוֹר,
רָכַב אָז בְּנוֹ–בְעוֹר.
זְעֵיר אוֹר
הֵאִיר כְּהַר הַמּוֹר
לִפְנֵי הַחֲמוֹר,
חֲמוֹר בְּנוֹ–בְעוֹר!

– מתוק מדבש! קרא לוי בשחוק גדול. יחי החמור! יחי נחום הראשון, מחמד עיני וחביבי מנעורי!

– עוד קרא נא. קרא נא עוד שליש דלתות וארבע! שאג נחום בַּחֲמוֹ ויפצר בלוי: קרא נא עוד מעט ותראה...

„כוס המליצה לאט. הרפי מעט, כי כבר מלאו כְסָלַי ונפשי מְמְרוּרַיִךְ!" קרא לוי. בשנותו מעט דברי המקונן הנודע בקינותיו על ציון.

– קרא עוד מעט! חִנֵּן נחום קולו ברוב חֲמוֹ ותאותו, להפליא את לוי בִשְׁאָר רוחו ורעיוני לבו הנשגבים. קרא עוד מעט, התחנן וישם ספרו כמעט על פני לוי:

„ציון, בך כל ברמה תכמו. עדי כחמור היה לפנים לבן יאיר חֲמוֹרַיִךְ!.." הוסיף לוי לקרוא בדברי המקונן.

– למה אירא מחץ שוט לשונך, קרא נחום בכעס. אם יש לי

הסכמות הרבה מאנשים מבינים ומשוררים יודעים. טובים ונכוחים דברי המשורר, דבש וחלב תחת לשונו:

„מֵלִיץ אֶחָד אֲנִי מִנִּי אֶלֶף,
בִּדְבָרַי אֵין מִשְׁגֶּה וָסֶלֶף.
מִי יִלְעַג לִי אֹמַר לִקְהַל עַם
כִּי סָכָל הוּא וַחֲסַר טָעַם."

– הלא אנשים אחים אנחנו! קרא לוי, בראותו כי נחום מתקצף וימאן להכיר ערכו, הלא אנשים אחים אנחנו, ומה אפוא לנו להתחפש איש לפני רעהו? הבה, נשתה נא מעט יין ונטעם מדרקיקים ומעשה אפה, הנמצאים אתי פה בארון, ויהי בָנו כח לָצום הצום הזה!..

– אנכי, השיב נחום, אנכי אם כי לא לעין יֵחָשב לי לשתות בצום? בכל–זאת לא אשתה.

– האם לבך דוי וחולה אתה? שאל לוי בחמלה.

– חלילה! השיב נחום.

– ומה זה אתה? שאל לוי.

– אנכי מת. ענה נחום כְּהָתֵל בלוי.

– אם מת למתים אתה? אמר לוי, ולמה אתה תועה בעולם כשה אבד?

– תיקון אני מבקש! התלוצץ נחום. זה שנים רבות תַּם כספי ונחשבתי כמת והנני נודד בארץ לבקש מחיתי. אנכי בדרך עם ספרי, נתני ה' הֵנָּה, אשר ראות פניך פה לא פללתי... אויה לי! עזבתי את ביתי, נטשתי אשתי ובָני והנני נודד בארץ זה ימים רבים שְׂבַע עמל ורוגז. הראני נא חסדך לוי ובקש את הַכִּיבִי בעדי, אולי ירחם להתקן את כיסי הריק...

– הֵרָגַע נחום ושתה מעט יין! אמר לוי ברחמים רבים, כי מצוקות נחום ועניו נגעו עד נפשו.

– יין ושכר לא יבא אל פי, ענה נחום, מדאגה מדבר פן ירתיחו את דמי ויעירו את דמיוני החזק וְהַמְּשַׁחֵק בקרבי בכל עז...

– צר לי עליך נחום! אמר לוי בהביטו בעינו התודרת אל נחום. צר לי על אשתך ובניך. הרעבים גם צמאים ונמקים מדמיונך...

– אנכי שלוחה הֵנָּה אל הסוכן, נשמע פתאם בפתח הבית קול אשה אחת, לבושה בגדי תפארת כנשי עשירי עם.

– כמו הגה שִׁנָּה לוי את טעמו ופניו, העביר ידו על מצחו ועל עיניו ופנה למעלה ונאנח מעט. אחרי–כן הניע את ראשו והחזיק בשתים שלש שערות מזקנו ומִלֵּל אותן באצבעותיו.

– אטריח את כבודך לכתוב לי „פיתקא" אל הישיש, אמרה האשה בגשתה אל לוי.

– מה שמך? שאל לוי את האשה מבלי הביט אליה.

– אנכי שרה, השיבה האשה, אנכי אשת אפרים מעיר קַסְלוֹן... משם אנכי... אתמול בערב באתי ואל הכזיבי אני הולכת, לבקש רפואה למכתי, לשפוך לפניו שיחי... להגיד לפניו צרתי, לבכות...

עוד לא כלתה דבריה וזרם דמעות עבר מעיניה;

– מה שם אמך? שאל לוי בקחתו עט וגליון בידו ונאנח עוד הפעם.

– לאה; השיבה האשה והניחה על השלחן שמונה עשר כסף;

– מספר לאה הוא שתי פעמים ח״י, אמר לוי כמו לתומו ובקול זמרה כמעט.

שרה הוציאה מחיקה עוד שמונה עשר כסף ותנה על השלחן.

לוי כתב על הגליון: שרה בת לאה.

ולבלתי הַלְאות הקורא בשאלות לוי ותשובות שרה הארוכות עד מאד, נשימה כה נגד עיניו רק את תוכן הפיתקא לבד, ככתבו ובלשונו, למען לא יסוף זִכְרוּ מזרע היהודים. וזה הוא:

„שרה בת לאה. ה׳ יהזור לה בנה, שיצא לתרבות רעה.
בעלה אפרים בן יוכבד. ה׳ ישלח לו רפואה שלמה מן
השמים על המערידריין וישלח ברכה והצלחה במעשה ידיו.
בנה היחיד שמעון בן שרה; ליראת שמים.
בתה היחידה רחל בת שרה. לזווג טוב.״

– יְקַדֵּךְ אֹפֶל! אמר נחום אל לוי בשחוק ותמהון, אחרי יצאה שרה מן הבית. מה תוכל להתחפש ולְהִתַּמֵּם כאלו היית קרוש מן–הבטן! מרחוק התבוננתי אליך ולהכרת פניך והשתוממתי. חי אני! כי שְׁאָר רוח וכשרון נפלא לך, לְשַׂחֵק על בָּמַת–יִשְׂחָק. לבי נכון בטוח, כי לקחת נפשות.

– פה אקח את הנפש ואת הרכוש, השיב לוי בַּהֲתֻלָּיו.

– אמנם בן! קרא נחום, קוקיאה אתה! הנה צפור טהורה ותמימה באה מקרוב למלאות נפשך הרעבה, עוד מעט וצפור אחרת תבוא וממרחק תביא לך טרף...

– אקוה, אמר לוי אל נחום אחרי התבונן מעט, אקוה כי עתה יהיה לאל ידי לעשות דבר–מה גם לך.

נחום הביט אל לוי בתמהון ובעפעפי עיניו שאלהו להגיד לו פשר דבר.

– אני ידעתי, השיב לוי, כי פרץ הפין במאד מאד להתחתן באפרים, הן משפחתו נכבדה במקום הזה, גם הון ועושר בביתו. לכן אעיר את אזן הישיש, והוא ידע מה לעשות...

– ומה ימריצני כל זאת? שאל נחום.

– אין תבונה בו לראות ולהבין את אשר לפניו ויתפאר כי בעל נפש הוא! לָעַג לוי לנחום. אני אשימך לאיש הבינים נחום! לא יִקָּרֵא שמי לוי! אם לא נאוה לך יותר להיות שרכן מהיות מחבר. כל עורב למינו!...

– מה עמקו מחשבותיך לוי! קרא נחום בשמחה, מי כמוך

ערום וחכם בכל מלאכה!

– תן כבוד למלאכתי! קרא לוי בגאוה-מדומה. בערמתי ומזמתי ימלא כיסך זהב.

– איקין שנית לחיים! קרא נתום, ואל אחיה עד כמת.

– לחיים, לחיים! קרא לוי בקחתו כוס יין בידו. לשנה הבאה בירושלים וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה!...

טו

עמי בעצו ישאל.

בין כל הבאים אל בית הכזיבי באה גם שרה בעוד שלשת ימים לצום העשירי, בבקר. זה כמה פעמים הלכה ובאה שמה ולא יכלה להבקיע בין כל ההמון הרב עד איש אלהים, אם כי נאוו אזניה בעגילים יקרים, צוארה בתרוזי פנינים וידעו, כי היא אשת אפרים הכסלוני... ומי אשר זכה לעלות ולראות את פני אחד קדוש אך פעם אחת בחייו, הוא לא יתפלא על זאת, מדעתו כי יש הממהרים לבוא אל מקום משכן כבודו ימים רבים לפני ראש השנה, לשבוע שמחות את פניו ולספר לו איש את נגעי לבבו, ומאחרים לצאת משם ימים רבים אחרי החג, מבלי הפק זממם, ולעמלם ולהוצאותיהם אין קץ. – וכאשר נביא לבב חכמה להתחקות על שרשי הדבר הזה ולחקור כל זאת היטב בשום שכל, הלא כברק תתנוצץ לעינינו הסבה הנכונה והיא: אשר באמת יכבד מאד על איש אחד, לשאת לבדו טורח ומשא עשרת אלפים או עשרים אלף נפש!... עוד זה מבקש ממנו בנים וזה בא וישאל: הבה לי חיים, ואם אין מת אנכי! – עוד זה מדבר וזה בא ויאמר: הבה לי מזוני! ועוד לא השפיק לקחת מזה עני קרא מעט כספו, והנה יד שלוחה אליו עם צרור הכסף ופיתקא. – שובי לביתך יאמר להיד השלוחה, מבלי ראות את שולחה, ואלהי ישראל יתן את שאלתך, אך תעלם היד ההיא מעינים ויד אחרת שלוחה אליו מבינות כל הנצבים עליו, וקול ברמה נשמע: „שלום עליכם!“ – מי אפוא מכם הקוראים לא יחמול על איש מסכל כזה, אשר לבדו ידאג לרבבות אנשים ויעשה עבודות שונות עד אין

מספר. הוא עולה שמים לעשות שם משפט עמו דבר יום ביומו ; הוא מְשַׁנֶה עתים וְהוֹפֵךְ לטובה פִּתְגָם הרעה, שֶׁיָּצָא מפי עליון, וּמְסַדֵּר את המלאכים במשמרותיהם ברקיע כרצונו ; הוא בא בסוד ה׳. הַנּוֹעָץ עמו בארח משפט והליכות עולם, וְעֻזּוֹ בשחקים ; הוא פוקד עקרה ורופא חולים ומבטיח לעניים הון ועשר מרכוש קֹרַח אשר הָפְקַד אתו ; הוא המקבל מאת כל הפושט יד ונותן, והוא הפושט יד ומוציא מאת כל עני ומקבל וסופר ומונה מכפור פעמים „חי״ בשם כל ישראל... ישראל בני רחמנים! יהמו נא רחמיכם על איש מסבל כזה, הרובץ כחמור תחת משאו! עד מתי תראו את האומלל הזה הולך וסובב במרכבהו מושבות בני ישראל מדי שנה בשנה וְיִעַפֶה בדרך כחו, ואין איש שם על לב, להניח לו מן העבדה הקשה הזאת. כי ינוח בשלום על משכבו בביתו? האם אחד משרי מסים הוא, כי יסובב לאסוף כסף מבני ישראל? ... לא נהיתה ולא נראתה כזאת למיום עלות בני ישראל מארץ מצרים, בלתי היום. כי שאלו נא דור ראשון וכוננו לחקר אבותינו בשנים קדמוניות, הלא הם יאמרו לכם: גם שָׂב גם ישיש בנו. גם נביא גם כהן; כלם ישבו בכבוד איש בביתו, הַרְחֵק משאון תבל וּמַחֲמַדֶּיהָ, יוֹרוּ תורת ה׳ ליעקב, חקיו ומשפטיו לישראל, ולחם הַפָּתָה לא אכלו! בִּינוּ בני עמי, בינו נא זאת ומזקנים התבוננו! ...

כמעט עד צהרים עמדה שרה בבית הכזיבי. בתוך המון אנשים ונשים, אשר התרוצצו שמה למאד וּבְצַר וּבְכָתֵף הדפו איש את אחיו. פתאם מן החדר יצא לוי ונראה בכל כבודו בבית.

כדבורים סבוהו גם סבבוהו אנשים ויהממוהו מהומה גדולה במשאלותיהם ובקשותיהם השונות. מימינו חסיד נלבב, הבא אך מן הרהצה ורועד מקור וצנת שלג, שואל: צדיק מה פעל? ומשמאלו עוד נפש אחד גלוי הגרון והחזה מְמַלֵּל: הגיע זמן לשתות כוס שחרית ומתי נתפלל? ומלפניו יִכַּף לו איש אחד ונותן לידו מתן בסתר, כי יאר פניו אליו; ומאחריו ימשכהו בכנף בגדו אַבְרֵךְ אחד, פנים חדשות, אשר אך יצא מחפתו, והנה זה הצליח לגנוב עֲדִי אשתו וישיש כגבור לרוץ ארח ובא הלום בפעם הראשונה.

— סורו ממני! גער לוי באנשים הסובבים אותו. שעה מעלי עֶצֶב נִבְזֶה, לַח ומרעיד, כעכבר מֵגִיחַ מִכַּד — החלב! ...: הרף גַרְגְרָן לְגָרְגֵר בְּגַרְגְּרוֹתֶיךָ! פַּנּוּ מקום, ותנו לי מהלכים ביניכם!..

לוי שם לו ידים ויבקיע בין ההמון הרב, ועיניו שָׁטוּ בכל עבר.

— לכי אחרי! אמר לוי לשרה. אשר מִהֵר אליה פתאם, כְּמַהֵר החתול אל עכבר.

עיני כל הביטו אל שרה, ויקנאו בה כל הנצבים ותהי בעיניהם כמוצאת שלל רב. ובלכתה עם לוי התהלכו למו אחריה עוד המון אנשים, אשר חשבו להתפרץ אִתָּהּ החדרה גם הם, כנפשות האֹבדות, האוחזות בכנפי

הצדיק, בעברו על התפת וגיא בן־הנם, לבוא אתו אל עדן גן האלהים. אבל כבואם אל הפתח דחהו בחוזקת היד. —

— בואי אשת אפרים! אמר הישיש לשרה, בשמוע את קול רגליה באה בפתח. ידעתי כי אשה קשת רוח את ונפשך מרה לך.

„אך נביא הוא. חשבה שרה בלבה, עוד בטרם הגדתי לו הוא יודע תעלומות לבי ויבין הגיגי. הצוענית היא אך כאין לפניו...״

— אוי לשברי! בכתה שרה ותפרש כפיה. צרות רבות תשבע לה נפשי מבני יחידי, אשר נחבא לברוח, ואני אם שכולה אנה אנכי באה? — ובדברה נתנה בידו הפיתקא עם כסף הפדיון.

— הכי לא הגדתי לך מראש, עוד לפני עשרים שנה, בשאלך ממני בן, כי שני דרכים לפניך: אם היות עקרה או ילוד בן ולשבוע צרות?

— אויה לי! השיבה שרה בבכי ומחתה מיין־אף בכל חמש אצבעותיה. מי האיש התפין ללכת ערירי מבלי השאיר „קדיש״ אחרי מותו?!... ואיך יכולתי אז להתאפק מקחת מידך המתנה הטובה ולשבת עקרה שוממה! ומה גם אשר אמרתי, כי עוד לא אבדה תוחלתי מאתך, הן אם ביכלתך לתת לי בן, הלא גם יכול תוכל להפוך הגזרה הרעה לטובה, כי בני היולד יהיה תם וישר.

— בנך מה פעל? שאל הכזיבי בנשאו מרום עיניו ונאנח בתמים.

— רע לא עשה חלילה! ענתה שרה. רק אישי אומר, כי בננו סר מדרך בתתו את לבו ללמוד ולהשכיל.

— להשכיל! קרא הכזיבי ברוגז קולו, כאיש נבהל ומתקצף, בשמעו את שם אויבו בנפש. הכי יש עוד דבר רע יותר מזה? —

„אמנם כן, אמר לוי בלבו, אין דבר רע ומזיק לנו יותר מההשכלה הארורה, כי מה נעשה באמת אם ימעטו הפתאים, אשר לחמנו הם?... ובכל־זאת לא טוב תעשה מחמדי, אשר תבהל ברוחך לכעוס, כי הכעס בחיק כסילים ינוח.״

— האם נחלה מכתי ואין כהה לשברי? קוננה שרה במר נפשה.

— בנך מה למד? שאל הכזיבי שנית.

— תנ״ך. השיבה שרה בקול רועד.

— אלי. אלי! נאנח הכזיבי.

— האם גדול עון בני מנשוא? צעקה שרה בבכי ואנקה.

— האין יש בכסלון ממשכילי הדור הזה? שאל הכזיבי בשלישית.

— יש, יש! ענתה שרה. מורה בבית הספר, עני ונודד, הוא הדיח את בני מדרך ישרה. „יכנס הרוח באבי אביו!״ — ועתה עוד הוא יושב בביתי, להגדיל שברי ולזרות מלח על פצעי.

— אבוי! צעק הכזיבי ופניו חרו, מה לנבל בבית הכידי?... מתרי

לגרשהו, פן יְטַמֵא טמא–נפש זה את נפשותיכם ולא אוכל עוד לְתַקֵן את אשר עִוְתֶם. – נערי הצנך! כי רוחות טמאות הנני רואה בו ושעירים ירקדו שמה.

– חי אני! נשבעה שרה, אך אשובה לביתי אגרש את הנבל ההוא, וַהֲנִיחֹתִי חמתי בו. אפרים פְּתַנִי וָאֶפָּת לתת להעני והנודד הזה מהלכים בביתי באמרו, אולי ממנו יִוָדַע אנה הלך בננו.

בְּדַבֵּר שרה כזאת נערה לאט לאט שולי בגדיה.

– מתי ברח בנך? שאל הכזיבי, אחרי שוב נפשו למנוחתה.

– באחר לחדש כסלו. השיבה שרה.

– לפני המולד או לאחר המולד? שאל הכזיבי עוד הפעם.

– לא ארע. ענתה שרה, כי איך אפוא תוכל אשה לא מלומדה כמוני לדעת דבר כזה? רק זאת אזכרה, אשר בעת נדד בני ירד שלג וגשם מן השמים.

– אם–כן ברח עוד לפני המולד. נשמעו בנחת דברי לוי, אשר החריש עד כה.

– אם–כן ברח בחדש מ ב ר ח י ם! קרא הכזיבי בנשאו מרום עיניו ויקמוט את מצחו כמתבונן. ברח בחדש „מַהֵר–חָש–וְאֵין"! – רבוני של עולם, מי לא יברח מפני מזלו הע ק ר ב הרע!... עד מתי, רבוני של עולם! עד מתי יגדל כחו להרשיע?...

„חכם אתה להמציא! חשב לוי בקרבו, ובתוכו השתומם לבו. מי מבלעדיך מורי, מחמדי, מְהַפֵּך מִלִים, מְעַוֵת מקלקל מקראות; מוליד מושגים מבהילים מטעם מובן, מהפצך מַלְאוֹת מלתחתך מָעוֹת, ממעות מַהְבִּילִים מקדישיך. אבל אֶשָּׁבַע. כי הפעם הפכת משורש מלה בבלי דעת ושגית להאמין, כי מלת „מרחשון" היא מאותיות „מהרחשואין"!... אף דניאל חשב וטעה! –"

– התזכרי את מראה בגדיו, אשר לבש בנך ביום צאתו מאתכם? הוסיף הכזיבי לשאול.

– אזכור, אזכור! קראה שרה בשמחת לבב, בהאמינה כי הוא דבר נחוץ מאד, מראה שמלתו לעורו היה אדמדם ועליו אדרת מעור וזנבות הַחֹלֶד ובראשו כובע–נַפָּלְיוֹנִי *)

– ולאפרים שמעתיך, אמר הכזיבי בהביטו אל הפיתקא.

---

*) אמר הבחור הזעטצער הוא הכובע נאפאלעאנקע הנודע, הנעשה מעור ביברי. ונקרא כן על שם הקיסר נאפאלעאן הראשון, שהיה נושא אותו תמיד. ואין מגמתנו פה לחקור במופלא ממנו, מפני מה זכה הכובע הזה לעלות בראשי יהודי פולין, אחרי אשר את ממציאו בעצמו מאסו, בבואו

בעלי, דִבּרה שרה תחנונים, יסבול מכאובות מְעֻפָּלים–מְסֻתָּרים, עוד מיום חתנתנו. וכעת הציקוהו מאד, עד כי, במחילת כבודכם, לא יוכל לצאת חוץ בבקר לפני התפלה. ומכאב גדול יכבד לו לשבת וילך הלוך במעט כל היום בחדרו אתת הֵנָּה ואתת הֵנָּה. והוא הדבר, אשר לא בא לבדו הֵנָּה.

„לפי דעי. אמר לוי בלבו, השכיל אפרים לעשות, לו דרש ברופאים."

אלי! קרא פתאם הכוזבי ברגש, לטש עיניו ועשה פָּנים, אלי! עלית למרום ותשקוט במכונך מבלי עשות דבר, ואת הארץ עזבת בידינו, לשאת כל טרחה ומשאה!.. הנה זה נלאיתי נשוא!.. כל עוד אשר סמאל עומד על ימיני לְשִׂטְנִי, לא אוכל לעשות מאומה למען השכינה העלובה... אנכי או סמאל, סמאל או אנכי... ארדבה! קח לְךָ את תורתך... יהללוך הגוים ישבחוך לאומים... יתקעו לך המה שופר. יעשו המה לך סֻכּות... יהי רצונך! קרא פתאם, אחרי אשר החריש מעט בפנים נזעמים, אתה אדוני, ואני עבדך, אתה השולח ואני השליח, יהי רצונך!

בדברו העיף עינו בשרה, הנצבת משתאה ומשתוממת, ויאמר אליה בחדוה:

– מזל טוב לך אשת אפרים!

שרה עמדה בלי נוע ותשתומם למראה עיניה ולמשמע אזניה. מאחרי הדלת נשמע שאון אנשים, המציצים מן החרכים ואשר אזנם לקחה שמץ מדברי הכוזבי הנפלאים. כזבובים המו ושרקו וְדִבֵּר חַד את אחד, איש את אחיו לאמר: באו נא ושמעו מה הדבר היוצא מאת הישיש!..

– בשמים זווגו כעת את רחל בתך!.. בשר הכוזבי את שרה.

„אין כמוך אמן נפלא במלאכתו! אמר לוי בלבו. ידעת מהמרי לשלוט ברוח האדם. נער הייתי גם זקנתי ובאתי בחברת אנשים שונים, ואיש מהיר במלאכתו כמוך עוד לא ראיתי. אנכי לוי תלמידך, תלמידך אנכי לעולם!"

– מי הוא המְחֻתָּן? שאלה שרה, אחרי נאלמה דומיה רגעים אחדים מרוב מבוכתה.

– פרץ, מעיר צלמונה. ענה הכוזבי, אקוה כי אפרים אישך ישמע בקולי.

– מזל טוב לך אשת אפרים, בת לאה! אמר לוי אל שרה בחסידות ובמתק שפתים כאיש תם.

– ברוך טועה (ברוך תהיה)! השיבה שרה. כמו נבא לי לבי לרקוח מגדים בטרם נסעי מביתי ולהביא אליך מנחה, הוסיפה שרה לדבר, בפנותה אל הכוזבי. ולך, אמרה עוד בפנותה אל לוי, הנה אתן עשרה זהב לקנות יין

לארצם בשנת 1812 ולהצותו אז מאד. אבל כל חפצנו פה להגיד, כי מעת שקע בפולין שמשו של השטרייטל וזרח שמשו של הנאפאלעאנקע ונקדש מאד אצל היהודים התמימים, עד שהם נושאים אותו בשבתות וימים טובים.

ורקיקים להאנשים. אשר ישנם פה.

– לוי, אמר הכזיבי, הנח את הפיתקא הזה בסדורי למשמרת, למען יהיה לפני בעת תפלתי, ותן אותו שמה אצל „והחזירנו בתשובה".

לוי לקח את הפיתקא וישימהו בסדור–תפלה גדול אצל „וכרות"...

שרה נשקה מזוזת בית הכזיבי ותצא שמחה וטובת לב.

יו

קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד.

יום יום בקש לו דוד תחבולות לבוא אל רחל החדרה לשיח אִתָּה באין מפריע, בכל העת אשר שרה לא היתה בביתה ומיום ליום גדלה אהבתו. הן רחל היתה אחת מאלה, המפיקים רָצוֹן כל אשר יַכִּירוּ אותם יותר. הטבע חָלַק לה נפש עדינה וְ דַ עַ ת–אדם ישרה, להרגיש טוב ורע גם כי לא היתה למודה מאד. ב ל ב ב ה הבינה מה טוב כאיש מבין זאת ב ב י נ ת ו; כי הרגש, או הדעת, הלא היא ראשית בינה לא–ברורה, הצרורה עֲדֶנָה בְּפֶּרִי בְּחֶבְיוֹן הזרע; והבינה היא הרגש והדעת הברורה, אשר התפתחה גָלוּי לַכֹּל, לפי מְלֹאת סִפְּקָה ומחסור כל מְנוּתֶיהָ, הראויות לתת–לה. ואם אין דעת אין בינה, אם אין בינה. אין דעת... ובעת ההיא אמנם הגיעה רחל, על ידי שיחות דוד ויונתן הַמְּחֻכָּמוֹת ולמודיה המעטים, אל הַמַּדְרֵגָה ההיא בְּסֻלָּם השלמות, אשר שם תוסר ההרגשה מגבירה ודבריה לא עוד נשמעים. כדבר מלך שִׁלְטוֹן; אשר שם יתיצב הַשֶּׁפֶק, המלאך הרע, לשטן לה ויתגרה בה מלחמה; אשר שם כְּהִתּוּךְ כסף תְּתַךְ בתוך כור הַשֵּׂכֶל, להתברר וּלְהִתְלַבֵּן, לְהִתְוַדַּע ולהגלות אחרי–כן בַּאֲמִתָּהּ. – לאט לאט הנה זה החל הַשֶּׁפֶק לשרוט שרטת בנפש רחל ולהביט אל תוכה מן החרכים, ובעצם תומה, יעלו לפעמים דברים על לבבה וחשבה מחשבות... כעננֵי בקר החלו המחשבות לעלות על לבבה, ונראה הקמט הראשון על מצחה. וכרוב שרעפיה בקרבה, התענגה יותר בחברת דוד. להוציא לפניו הגות לבה ושאלותיה ולדעת מִלִּים יְעַנְּנָה, ובזאת התקשרו נפשותיהם יותר וַאֲגֻדָּתָם חזקה מאד. כשרונותיה היקרות שוּו הוד והדר על יפעת תארה, המה כללו יפיה והגדילו חין ערכה. – נפש

דוד התנערה מעפר העצבים ותשכח כל רגז ודאגה, לעדן נהפכה לו הארץ ועיר כסלון כגן ה׳, מרוח האהבה, אשר נשבה בו. הלא היא תתן מהודה על הארץ ומלואה, להפיק רצון מאת האדם, כי תפארת עזמו היא, וברצונה יופיעו לעיני איש בהדר גאונם עם כל צבי חמדתם, תסתיר פניה ימאסו והוד פני התבל כלה יהפך למשחית; הלא היא אביב האדם בחיים, המעוררת בחמה רגשי נפשי הנרדמים ותוציאם לפעלם, כי אך בכחה יגבר איש לעשות תפקידו ולעמול תחת השמש בשמחה ובטוב לבב. — אי-לו לאיש, שאהבה זרה לו, הטורף נפשו עם רגשות לבו בהגיוני-תהו ומזמות-מדוחים! האיש הזה לא ישבע נעימות ורגשי קדש. הנעלים מכל תענוגי-בשרים והמנשאים את הרוח למעלה למשכיל; האיש הזה לא ישמח במעשיו ולא ידע נחת בכל מה שנעשה תחת השמש, כי אין תכלית ואין חפץ בחייו ובכל העולם אשר הוא חי שמה, והיה כערער בערבות החיים; חורף-עולמים ישתרר בנפשו השוממה מני קור וקפאון לא תצמיח כל רגש נעים ולא תלד הגיגי-ידידות נחמדים, וכל זכרון טוב לא יהיה לו לנשהו עמלו לעתות בצרה ולכלכל את שיבתו... עת האביב הגיע לדוד! עצמותיו כדשא פרחו ואור בהיר בנפשו. הן רוח האהבה עברה ותטהרה מעגני היגון. וירכב על כרוב דמיונו ויעף, וידא על כנפי התקוה שמח וטוב לב. כרמש הזוחל ומגיח מתתולתו בימי האביב ויגביה עוף תחת שמי ה׳! — סוף דבר, דוד היה מאושר וצלח!

אפס לא כן היו שמחים ומאושרים שני אנשים אחרים, אהבי דוד. הן אמנם בכל לבה אהבה רחל את דוד ותתענג עליו ועל שיחו, וכאשר בושש לבוא כמעט יצאה נפשה מכליון עינים: אבל בשמחת גילה התערב תמיד רעיון מכאיב, אשר הקדיר שמי אהבתה בעבי תוגה. כי בזכרה את אבותיה השונאים תכלית שנאה את איש כדוד והחושבים עליה מחשבות אחרות, אז ערבה לה כל שמחה. — שכל טוב בקרבה למד אותה מאוס בדרכי המהבילים ושטי כזב ולשנוא הנערים הנבערים, אשר אך בחמה המה להם, ולב-רגש הבינה בחור בטוב ולהוקיר תכונות נפש דוד העדינות והליכותיו היפות; ומה התעצבה אל לבה בראותה מראש. כי אך תהו כל הרגשותיה, והיא תנתן, למורת רוחה, אל נער אחר פותה וחסר לב, אשר ייטב בעיני אביה!.. אבל עוד יותר רבו עצבותיה בשומה על לב אחרית דוד המרה כלענה, כי יבוש פתאם ממבטו, תקותו הנעימה כמק תהיה ופרחה כאבק יעלה, והוא יפול משמי אהבתו כרמש בעל כנפי-פז, ברדת עליו הברד ביום סער. — מהמון רגשי גיל ועצב אלה התפתחה מעת לעת נפש רחל, ויותר אשר התפתחה, הנה יותר הרגישה כל ההרגשות ההם, ויותר שהרגישה יותר דלפה נפשה מתוגה... פעמים רבות גמרה אומר, לשמור לפיה מחסום בעוד דוד לנגדה, לבלתי תת לו כל תקוה, לשגות באהבתה; אבל אך ראתהו חם לבה בקרבה ובהגיגה בערה אש; אך שמעה קול אהובה מדבר אליה לא יכלה לעשות

בנפשה שקר. לעצור במלין ולהכאות לבו. גם החמלה נלותה אז עם האהבה, להגדיל המרורה עד מאד. סוף דבר, רחל היתה אומללה וּקְשַׁת רוּחַ!

אף יונתן במסתרים בכתה נפשו על דוד, כי ראה, אשר האהבה שמורה אליו לרעתו ואין לאל ידו להושיע. כל עומת שהיה דוד שמח היה יונתן עָצֵב וּמַשְׁמִים, וּבְסַפֵּר לו דוד את רוב אָשְׁרוֹ, הביט עליו ברחמים גדולים, כמו על איש אבד ואומלל. צר לי עליך דוד! הגה יונתן ברוחו הקשה, בְּזָכְרוֹ את דוד ואת דברי אהבתו. צר לי על איש כמוך, אשר יאבד ויכלה בתקוה דמיה! רוחך הנשאה היא תשיאך ללכת בגדולות ובנפלאות, למרות עיני כל שטן ופגע, והיא תָעוֹז לך לעצור בעד גלגל־שַׁדַּי, המתהפך בתבל ארצה לְחַלֵּק הבלים לבני חֲלוֹף. ולקרות חלקך בחזקה; רוחך הנשאה היא תְרוֹמְמֶךָּ מעל כל גַבְהוּת האדם ורום אנשים: מעל אלילי כַסְפָּם ומעל אלילי יהוסם, אשר עשו להם הַיִּן, להבדיל בין איש לרעהו. כעת במרום תַּמְרִיא תשחק לעשיר ולעשרו, לְיַחַשׂ וּלְהַמִּתְיַחֲשִׂים. איש הרוח אתה, ורוחך אֵשׁ, אשר בצאתה אך רגע מידי בינתך הָרַבָּה, השומרת אותה תמיד, תרקיע לשחקים וּמֻטּוֹת כנפיה מְלֹא רֹחַב הארץ! הוס האהבה הפריד מאד בין הַדְבֵקִים־ בין השכל והרגש, הנצמדים בקרבך, עד כי כעת אין מעצר לרוחך. אך לשוא צעוק תצעק כעת אליך התבונה, כי רם אתה וקולה לא יגיע עדיך, אך לשוא תתן קולה בתחנונים, לְהשיבך אליה בטרם אידך כסופה יֶאֱתֶה, כי ספתה ברמיון לך מעבור תפלתה. רוחך הנשגבה תשא כנפי שחר ועלית עתה לְמְרוֹם שמחת גילך; אבל עלית אך למען תרד פלאים!... על מְרוֹם אהבתך האומללה תתענג כעת בחזיונות נעימים ולא תראה, כי ערוך לך מתחת מזבח ואתה השה לעולה! — נעמת לי אחי דוד, לכן צר לי עליך מאד!

בשמחת כל לבב שב דוד יום אחד מבית־הספר וימהר לקרות את הדברים הדרושים להפצו ללכת אל בית אפרים, לעשות מלאכתו כפעם בפעם. שם קִוָּה להשתעשע עם רחל ולתת לה לֶקַח בלשון עם הארץ, אשר יונתן חָלַק לה בשפה הזאת בסתר, זה כחמשה חדשים, ואביה ואמה לא ידעו דבר. שם קִוָּה לבלות יום זה בנעימים, כאשר ישכב אפרים את משכב הצהרים, כדרכו תמיד ומה גם עתה, אשר הוכה במכאוב עֲפָלִים. זהַר הרקיע שת נוספת על שמחת לב דוד, הֵעִיר את נפשו וַיְשַׁקְקֶהָ עוד יותר לתענוגות ונעימות. השמש יצא בבקר אָדוֹם כדם ויהי אור יקרות וְקִפָּאוֹן ביום ההוא. נקהלו העורבים על גגות הבתים הגבוהים ויצפצפו ויהגו בגרונם, ואחרי־כן נעלו פתאם משם ברעש וצווחה ויעופו וינועו במעגלה על פני רקיע השמים, כִּמְחֹלַת המחנים, כאלו זבח משפחה להם, כאלו דודם או בן־דודם הכין זבח. הקדיש קְרֻאָיו ביום חֲתֻנָּתוֹ וביום שמחת לבו... קָמוּ פָּרוֹת בְּסָלוֹן, הִתְמוֹדְדוּ כמה פעמים וְטִלְטְלוּ השלג וְהַכְּפוֹר מעל עבי גַבֵּיהֶן, גם העזים שכחו רִבְצָם וְכֻלָּם סובבים בעיר, בשוקים וברחבות ללקוט מאשר ימצאו: אלה העיזו פנים לשית פיהם

בילקוט ולאבול ממספוא סוס־אֹרַחַ, אשר הביא היום לעיר מטוב אדניו הָאִכָּר: מעט דגן ושעורים. מעט כֻּסֶּמֶת ופִשְׁתָּה, גם שנים שלשה אווים ושבוי זקן. הנמכר בעון, אשר ריב לו עם שבוי בחור יפה תואר. ההומר את נשיו וירוה אִתָּן דודים; ואלה התגנבו למלאות פיהם מחציר יבש, אשר בתוך העגלה, כי אין הָאִכָּר שמה, הלך לשתות כוס יין עם רֵעִים אהובים. — חֶמְדַּת ימי החורף היה היום ההוא, כל המתענג מזיו כבוד התולדה קרא לו עונג ויצא לשוט על פני השלג, אשר קרן להפליא והוציא רשף לרגליו. חמדת הימים קרא חוד היום ההוא בימי היו נָקֵן לשבוע ולהתענג מטובו. והנה אך יָצֹא יצא מביתו, ואיש אחד בא ויתן לו ספר חתום וימהר ללכת מעמו, מבלי הגיד לו דבר.

לב דוד נע פתאֹם כנוע עצי יער מפני רוח. דמו התנהל רגע בעצלתים ורגע אין לעשות תקופתו בעורקיו ופניו הלבינו והאדימו חליפות, נפשו הרגישה ולא ידעה מה. —

עב קטנה ככף איש עלתה מִיָּם על חוג שמים.

בידים רועדות פתח דוד את האגרת ויקרא בדברים האלה:

„אל תוסיף לבוא אלי עוד. כי אין לי בך חֵפֶץ“

ברכי דוד כשלו מהדברים האלה. עיניו חשכו ואותיות האגרת התאבכו ורחפו לנגדו בגלגל־תהו אחד. עד כי לא יכול עוד קרא. ועד ארגיעה הבליג ויוסף לקרוא:

„באגרת הזאת רצוף עשרים ככף בעבדה, אשר עבדת עמדי כחדש ימים. אפרים.“

נפעם ונדעם עמד דוד על עמדו, כאיש אבדו עשתנותיו, אחר־כן הרגיש בנפשו זְוָעָה וָרֶטֶט, כמו נפל משמים לבור תחתיות. כל תקותיו התמידות היו כחלום מהקיץ ופתאם יצא מיום טוב לאבל ומשמחה ליגון. גָּלָה מְשׂוֹשׂ הארץ וכבודה לא עוד עליה יֵרָאֶה; כי בפנות שְׂשׂוֹן לבו פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה!.. אכן אהבתו העזה התאזרה אחרי נפלו פלאים ותפח בקרבו זיק התקוה. אשר עוממה כרגע לפתע פתאם. גמר אומר להתראה פנים עם אפרים, לדעת מה זה ועל מה זה, על מה עשה ככה לו? אולי הביאו את דִּבָּתוֹ רעה אליו, ויצטדק לפניו בדברים עד אשר יֵעָתֵר לו והשיבהו על כנו, להיות בביתו כמשפט הראשון, או אולי אין יש את נפשו לתת לו מַשְׂכֻּרְתּ גדולה, הנה יקדמנו בדבריו, כי רצונו לעבדהו מספר ירחים גם חנם אין כסף, רק למען ילמד לדעת הליכות המסחר. ומדוע אפוא לא יֵאוֹת לו אפרים. לעשות כדבר הזה. הטוב והמועיל לשניהם גם יחד? — במחשבות כאלה מִהֵר דוד אל בית אפרים רצוץ השפק והתקוה. ונפשו הנבהלה רחפה בין תהום רבה ובין עדן נחמד ונעים. ובהגיעו עד הבית ההיא. אשר שם יוטל גורלו הָפְתָה תוחלתו לרסיסים. כאניה סְעָרָה מְנֻפֶּצֶת על סלע כבד בים נגרש!

– צֵא, צֵא איש הבליעל! נתנה שרה בקולה על דוד, כראותה אותו בחוץ, אל תרהיב רמוס הצרי, אתה העני והנודד. אתה המסית והמדיח את בני מדרךְ ישרה! קרב אליךָ אל תגש. פן תצא כאש המתי ואשימךָ סחי ומאוס! צא, צא טמא-הנפש, אל תקרב הלום.

יז

תּוֹךְ וּמִרְמָה.

בְּעַשְׁתֵּי-עָשָׂר חדש, הוא חדש שְׁבָט. ביום קָרָה אחד, צָעַד שְׁמַעְיָה-הַנֶּעְלָמִי, שמש קְהִלַּת כִּסְלוֹן, ברחוב העיר וגליון גדול בידו.

ולהפיק רצון הקוראים, החפצים לדעת מדוע שמעיה בשם „נֶעְלָמִי" יכנה, נספר זאת במלין לא כבירים.

מנהג ישן נושן הוא בעיר כסלון, אשר בליל הושענא-רבה יובילו בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלֹת אל בית-הרחצה את כל איש, אשר בראשו צרעת, יחד עשיר ואביון אין נקי! אבל אם אין עם המנהג הזה מַשֹּׂא פנים. הנה בחסד אלהים יש עמו מִקַּח שוחד, כי מי אשר יתן כופר פדיון ראשו, יין או כסף, כפי אשר יערכו את כיסו וערךְ צרעתו, ונקה. ורבים מהמצורעים מתחבאים ונוסעים לפני יום הדין הזה, כי יפול פחדו עליהם. – והנה שמעיה, אשר לְשְׂאֵתוֹ הַטְּרִיָּה היה יתר שאת. ובראשו פרח הנגע מראשית השנה עד אחרית שנה, ואשר לזאת כבדוהו כערכו ויבוקש לראשונה. הוא בְּעַנְוַת רוחו ברח תמיד מפני הכבוד הזה, ויום או יומים לפני הושענא רבה נעלם מעינים ולא נודע מקומו איו. אשר על כן זה שמו, גם כי נקרא לפנים בשם שְׁמַעְיָה אֶרֶךְ הָרַגְלַיִם, וזה זִכְרוֹ לעולם גם אחרי נרפא ראשו והצליח ללכת מחיל אל חיל. עד כי התרומם והתגדל מאד מאד. להיות שמש עדת כסלון! ובאמת לא אגזם באמרי. כי שמעיה התרומם להפליא ועוד התנשא כמעט לכל לראש, הן בעיני בני כסלון אין עוד גבוה מעל שמש העדה, הלא ידו בכל ואין דבר אשר לא יתערב בו. כי יעשה איש משתה ביום חֲתֻנָּתוֹ או בהִמּלוֹ בשׂר ערלת בנו, אז בשמחתו ישמח גם השמש. אוכל ושותה וקובץ גם על יד מאת הקרואים; ובהתאסף ראשי העיר יחד לא יפקד מקומו, ובאשר

ישתו וישכרו הרודים האלה שם הוא ; כאשר יִבְחֲרוּ אנשים לִפְקֻדּוֹת הָעִיר בעתים מְזֻמָּנוֹת, יתנופפו בחלקות מְבַקְשֵׁי הַכְּהֻנּוֹת ויתלכו על ידו להבוחרים מִדַּלַּת העם, מכל עשי מלאכה, למקטנם ועד גדולם, לאיש אֶשְׁפָּר אחד וְאֲשִׁישָׁה אתת ; לעת יֵאָסֵף כסף הַגֻּלְגֹּלֶת, אז ירום ונשא וגבה מאד. הן הוא חולש בעת ההיא על עניים ורודה באף אביוני אדם. עושק דלים ויחבול שַׂלמתם לעורם ; מטה הוא בידי נאמן הקהלה, יחד יבערו העיר וגזלת העני בבתיהם ; אבל נורא ואיום הוא הרבה יתר מאד בעת ימסרו אנשים לצבא מתוך העדה. דמיונו אז כאריה יכסוף לטרוף, לבו יצוק כמו אבן ומעיניו יתמלטו מבטי-איבה, כאלו היה כפיר וילמד לטרף-טרף ולאכול אדם. בצאתו שער עלי-קרת יראהו נערים ונחבאו, ונשים רחמניות תמהרנה להחביא את פרים עוללי טפחים ומפני שמו נִחַת כל גבר! – הנה אלה עשירים ושלוי עולם לא ידעו את הנוגש הזה ועזוז נוראותיו. לכן לא יבינו קושט אמרי פי ; אולם אנכי לאביוני אדם אנכי אדברה, אדבר לדלת העם, אשר כצאן מאכל המה לבני עולה, המתיצבים בראשם, כדורשי טובתם, ואשר חמת נוגש כשמעיה שותה רוחם. והם הלא ירגישו וידעו, כי אמנם לא שקר מלי!..

והנה לא לשפת יתר יחשב לתאר פה לעיני הקורא מעמד בית-הספר ומצב ההשכלה בעיר כסלון בטרם יְסֻפַּר לו כל הכתוב בגליון ההוא, אשר נשא שמעיה בידו.

בהשמע דבר המלכות, ליסד בתי-ספר, ללמד בני ישראל ספר ולשון עם הארץ, אז בכו אנשי כסלון הרבה בבי. קדשו צום ויתאבלו מאד. ומלאכים שלחו אל הכזיבי וחבריו, כי יתפללו אל ה׳, אולי ירחם שארית יוסף. אומרים אָמוֹר, כי לא בחבוק ידים עמדו אז רועי אבן ישראל האלה ומְתֵי סודם, אשר הגזרה ההיא נגעה עד נפשם. מדעתם כי לא תהיה להם תְּקוּמָה אם עם ה׳ יהיה עם חכם ונבון. הן מפני אור ההשכלה ינוסו הצללים וִישָּׁבֵר מטה להמם! ומי אפוא לא ישית עצות בנפשו להרחיק הרעה, בטרם תבוא להכרית אוכל מפיו? ומי אפוא ישב בשפלות ידים בְּהֵלָּקַח ממנו להם חקו?.. כי עברו איי אמעריקי וראו, וארצות-הברית שלחו והתבוננו מאד וראו, ההתרישו שמה בני הנגב, כאשר הִשְׁתָּעֵר עליהם נְשִׂיא הצפון בְּחַיִל רב, לקרוא הדרור לעבדיהם הרצוצים? ואיך אפוא ישקטו חַתְּשָׁבִים בחדריהם, כי ליהודים היתה אורה, ובא לציון גואל, להשכיל תועי רוח, אשר להמם המה זה טימים רבים?! מה המה, מה חייהם, מה צדקתם, מה כחם, ומה גבורתם, אם אור חדש על בני ציון יאיר ומשמרים הבלי-שוא אותם יעזובו?.. עת נִתַּן הַסֵּבֶל במרומים הנה יפרח בימיו צדיק ורוב שלום לו. וְיֵרֶד מִמֶּלֶךְ עד מֶּלֶךְ ומעיר הבירה מכון שבתו עד אפסי ארץ מולדתו. לפניו יכרעו אוילים ומכבדיו עפר ילחכו. עשירי גי-הצבעים וצלמונה מנחה ישיבו, עשירי כְּזִיב וְאַכְזִיב אֶשְׁכָּר יקריבו, כסא-כסף גדול מאד, וישתחוו

לו כל־פתאים, כל מהבילים יעבדוהו. יפקוד עקרה לא ילדה ונפשות אומללות יושיע. ויחי, ויקח לו מזהב איש ויתפלל בעדו תמיד, כל היום יברכנהו. יש סוסים אבירים בְּאֻרְוֹתָיו, מֶרְכָּבוֹת יקרות בחצרותיו ויציצו צאצאיו כעשב הארץ! ומה יעשה הַפֶּתָה הזה אם רבים מִיְּשֵׁנֵי האולת יקיצו לחיי עולם והבוערים יבינו?! העל אלה יתאפק ויחשה?!.. נמנו וגמרו רועי צאן אדם לעשות אזנים להבערות, להחזיק בה בחזקה ולהריע בחצצרות על ההשכלה ודורשיה. קראו נדבות ואספו כסף רב בתחבולות נפלאות ויתאמצו, על ידי מלאכיהם גבורי כח עושי דברם, להיות לאבן נגף ולצור מכשול לבתי־ספר ישראל, לפח ולמוקש לכל דבר טוב ומועיל לבית יהודה. — רבת צררוני מנעורי, תאמר נא השכלת ישראל, רבת צררוני מנעורי גם יכלו לי! — קימו וקבלו יהודי כסלון עליהם ועל זרעם ולא יעבור, להיות חוסים בצל קרושיהם ולבלתי לַמֵּד את בניהם ספר. ולהסיר מעליהם תלונות הפקידים, הבאים לעתות מזומנים, לְבַקֵּר את בתי־הספר, הערימו סוד, הפליאו עצה. אשר מדי בא מבקר שאלו נערים מחדרי המלמדים ומבית תלמוד־תורה וימלא בית הספר פה לפה. והפקיד שמח למראה עיניו התלמידים הרבים, אם כי לא השכילו להשיב נכונה על שאלותיו, באמרו, כי ענין בתי־הספר חדש עֶדְנָה בישראל. ואם ראשיתו מצער, אחריתו ישגה מאד. אנו אין לנו להביט בעת הזאת רק למספר התלמידים לבד, כי מהם נדע, האם לב היהודים אל ההשכלה אם אין. ופה בכסלון שוקדים תלמידים הרבה על דלתות בית־הספר, אם־כן אנשיה אהבי חכמה והולכים לרוח הזמן, וברבות הימים ישונה לטוב גם מצב בתי־הספר פנימה, והתלמידים יחלו לאט לאט לקנות להם מדע והשכל. דבר גדול כזה לא יצא לפעולות אדם עד מהרה, כִּקִיקָיוֹן שֶׁבִּן־לילה היה. אשרי המחכה למעשה הזמן ולבו אל ימהר לבקש פרי בעת הנצנים! כה חשב הפקיד ומקירות לבו הודה לראשי העיר ויבטח אותם לאמונה, להכין בקרב עוד בית־ספר אחד בעירם, כי בית אחד צר מהכיל את הנערים הרבים. גם שר הגליל שלח תודה בכתב לנכבדי כסלון ואת אפרים הֵרים בחור מעם ויכבדהו ברביד־זהב על צוארו, חלף עמלו להגדיל ההשכלה ולהאדיר. — בעת ההיא הגיע רביד־כסף לירחמאל בְּגֵי־הַצְּבֹעִים, לַעֲזְרִיאֵל וְלִפַּלְטִיאֵל באכזיבה, ופרץ היה אזרח נכבד לדורותיו בעיר צלמונה!.. והנה משגיח בית־הספר בכסלון, אשר לא מזרע היהודים, בראותו ערמת בני עיר מגורו, ומדעתו היטב כי לא יוכל להושיע, גם כי יגלה על עונם ויבא בריב אתם, ועוד דאג לנפשו, פן יתחכמו לו, להבאיש את ריחו בעיני השרים, ועלה מן כסלון; על־כן לא חָשַׂךְ אותם מקחת מידם שוחד וידום. החדרים מלאו נערים, שָׁלוּ כל עושי מלאכת החנוך רמיה, ובית־הספר עם המורים שפלו עד שאול תחתיה. ובשתים הצטדק המשגיח בלבו: האחת, כי לו גם דבר משפטים עם בני עירו, לא הועיל מאומה. הן אחרי רבים להטות חוק הוא מִנִּי קֶדֶם ודברי

יהיו אינם נשמעים. כאשר יאמר מְשַׁל-הקדמוני: אם שנים אומרים שְׁכּור אתה לך שְׁכַב; והשנית הלא הוא איננו בן בריתם, לא מהם ולא מֶהֱמֶהֶם, ומה לו לדרוש את טובתם ולהקריב נפשו לקרבן בעד השכלת בני ישראל?! כי מה לו לחוש ולדאוג לאנשים, אשר אין לו בם כל חפץ, אחת היא לו המלמדים והמורים, החדרים ובתי-הספר, בעיניו כלם כאחד לא טובים! הבעבור זה ראה לבו הרבה חכמה ודעת בלשכה השנית מבית-מִדְרַשׁ הדתי, להשכיל את היהודים?.. גם בלעדי זאת, אמר בלבו, ערומים הם היהודים ויונו אותנו בערמתם. הן אמת שחדוני מכספם, אבל הכסף הזה הכי לא ישוב אליהם שנית? אתמול עשק אותי היוכל משה. היום הונה אותי שמואל, ומחר יעט אל מעט ככפי הנשאר יהודי אחד... היהודים נתנו והיהודים לקחו, יִקָּחְמוּ אפל! – בדברים כאלה הצטדק תמיד המשגיח בלבו וַיָּהֶם את רוחו. קרא כמה פעמים לעזאזל! לעזאזל! ווישט ידו לקחת מתן בסתר.

אתה עתה ברוך ה׳, קְרָא את פתשגן כתב-הבקשה, אשר נכתב, בדבר אפרים, בשם כל העדה, אם כי לא ידעו ולא האזינו שמץ דבר מכל הכתוב שם.

"כאשר נודע לארננו זה מכבר, כי בנפש חפצה אנחנו שולחים את בנינו לבתי-הספר, הנוסדים מטעם הממשלה וכאשר זכינו פעמים רבות לקבל מאתך תודות בעד חפצנו להשכלה; לכן התהבנו, אנחנו הבאים על החתום, להפיל תחנתנו לפניך, אדון רם ונשא, ולשאל מאתך שאלה קטנה אחת, אשר בתתך אותה לנו, כגודל חסדך, עוד תרב תשוקתנו להשכיל לבנינו, וגם נדע כי מצאנו חן בעיניך ונכון אתה להפיק רצוננו. כאשר הבטחתנו לא פעם ולא פעמים. שאלתנו ובקשתנו, כי תסיר את המורה דוד בן אלקנה ממקומו מאשר הוא הולך בדרך חטאים וכל הליכותיו לא כדת. ונוסף על זאת הוא איש נרגן ומתחר ריב, ונירא לבנינו פן יאלפו ארחותיו. ובצפיתנו וכו׳."

כתב-הבקשה הזה נתן ביד שמעיה-הנעלמי, וברגליו הארוכות, כרגלי החסידה, יצעד כעת קוממיות בחוצות כסלון, לבקש אנשים על החתום.

ויהי בלכתו וימצא איש חיל זקן, השב מעבדת הצבא עם רבידים רבים, קטנים עם גדולים, על הזהו... ויתבונן שמעיה ויקרוץ עין לו, כי אמר זה יועיל לי היום. ועל ידו אֲכַבֵּד יותר על פני העדה. ויעזוב איש החיל את המטאטא אשר היה בידו וירץ אחרי שמעיה, ויפער פיהו וישם עליו אגרופו ויאמר: הַשְׁקֵנִי נא את מֵי-הַמָּרִים. וידום לו שמעיה אף הוא, בשומו כפו על פיו, כי ישקהו כוס יין לרויה, וילכו שניהם יחדו:

— הוי. ממזר! קרא שמעיה מרחוק לאיש אחר, אשר נשא כל גדול על ראשו עם מעשה אֹפֶה.

— אבדתי! אבדתי! נאנח האיש הנבהל מאד, בראותו את שמעיה הקורא

אליו ואת איש החיל, ההולך עמו ברעש, וישלך סלו מעל ראשו וינס!

— הנה זה ירד העיט להמום גוזלינו! קוננה במשל ומליצה חנה המובלת, אשר עברה שם בעת ההיא לתומה ותרא את כל הנהיה. הנה זה יצא המלאך המשחית לגזול ילדינו!... בנות ישראל בְּכֶינָה! בְּכֶינָה נשים, בְּכֶינָה!... קוֹנֶנָּה נשים, אל דֳמִי לנו! נעורר המתים בקבריהם ואל תִּתֵּן דֳמִי להם!...

— אוי ואבוי! צעקו להקות נשים, בשמען מרחוק קול חנה, מבלי דעת מה;

— שרפה, שרפה! נשמע פתאם קול צעקה מפיות נשים ואנשים, דחופים ומבהלים מזעקת הנשים, הבאה אליהם.

— תפשו את הגנב, תפשוהו! צעקו עוד אנשים נבהלים ונחפזים מקול הצעקה;

— מהר, קח בקבוקי-יין, המובאים חֶרֶש וְטָמְנֵם בעפר יחד! אמרה אשת ראובן מוכר-יין לאישה בקול פחדים. מבקרים באים!...

— מְבַקֵּר בא! צעקה בחרדה אשת מלמד אחד לבעלה, אשר בידו לא היתה תעודה. גרש את הילדים!

— איה הילדים? קראו בבהלה נשים רחמניות, סוס דוהר שמה ומֶרְכָּבָה מְרַקֵּדָה!

עד מהרה אמנם קמה המולה לדממה ויחדלו הקולות ומהומה לא היתה עוד; אלה לאלה שואלים מה היה הדבר? ועל מה ככה הרדו את כל התרדה הזאת? ואין עונה ואין משיב; כל אחד אומר: לא ידעתי, והולך לדרכו.

ושמעיה זה כבר המק עבר עם איש החיל, ויהלך ברגש ברחוב מוֹשַׁב אביוני אדם, עם מרעיתו וצאן ידו. שמה עמד אצל בית שפל אחד, ויתדפק על הדלת, אשר פתח אותה איש דכא ושפל רוח מעוצר רעה ויגון.

— שמעיה?!... קרא האיש נבהל ומרעיד ויאנח במרירות.

— פְּתַח ממזר דְּלָתֶיךָ ויבא אֹרֵחַ בביתך! קרא שמעיה, בהביטו רגע על האיש הנאנח ורגע אל איש החיל.

בזעם אף רקע איש-החיל ברגלו ויקלל את האיש בְּאָמוֹ, כאלו חטא לו חטאה גדולה.

— שמעיה! דבר האיש תחנונים, הנה אין עוד קָנִים במנורה, כי לאחד אחד הוצאתם, ועתה הֵא לך זהב ואַל תשכֵּן באהלי את איש החיל! ראה, אשתי האומללה תתהפך בחליה על ערש דוי, ועוד מעט תשיב אל-אֵל רוחָה, דָבֵק לשון יונק אל חכו בצמא ובני נאנחים מבקשים לחם ואין להם כסות בַּקָּרָה לְהָחֵם. ועוד לא עבר חד"ש ימים, אשר באת אל ביתי לַעֲבֹט הַכַּר האחרון, ומאין לי להם לתת עוד לאיש החיל הזה?

— ממזר! ענה שמעיה עזות, נלאיתי שמוע תמיד תחנוניך. ראה

אך הפעם הזאת אשא פניך: הבה זהבך ממזר, תנה גם אגורת כסף לאיש החיל וֵלֵךְ לַעֲזָאזֵל!

באנחה נתן האיש לשמעיה את זהבו יחידו, אשר אמר לקנות בו לחם לַאֲרֻחַת הערב.

– התום על הגליון הזה! דבר שמעיה להאיש, בהורידו הזהב אל כיסו.

– אתתום. אתתום! השיב האיש בשמחה, אשר הצליח להפיק רצון משמעיה, לבלתי הַשְׁכֵּן בביתו את איש החיל, ובעת רצון זאת מצא את לבו וישאל את שמעיה לאמר: הגידה נא לי מה כתוב בגליון ועל מה אתתום?

– עז פנים! ענהו שמעיה עזות. איך הרהבת עז לדרוש ולדעת את אשר כתבו פה ראשי העיר! שים ידך על פיך ממזר ותתום! הלא לאיש כמוך יֵחָשב לכבור, להנח אביך השכור על הגליון *) הנכתב מטעם העשירים גדולי הערה! ...

– אתתום. אתתום, דבר האיש תתנונים, כמצטדק על אשר הרחיב בנפשו עז, לדרוש ולדעת את אשר כתבו בגליון נשיאי עדה קריאי מועד.

– בן נעות המרדות! גער עד כה ועד כה איש החיל, בראותו כי שמעיה מתקצף והאיש מתחנן, ודברי שניהם אך זרו ממנו. רום ידהו נשא ויקלל את האיש קללות נמרצות לבשתו וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמּוֹ...

– אתתום, דבר האיש עוד הפעם תתנונים, להתרצות אל שמעיה ארגו הקשה ולהשיב חמתו ממנו. הלא ידעת שמעיה, כי אנכי חותם תמיד מבלי דעת מה ועל מה. רק הפעם הזאת לבד נכספה נפשי לשאלך, ואתה שמעיה אל תקצוף, אם טוב בעיניך הודיעני וארע.

– התום ממזר! כי אין דעתך נוחה... כי אין דעתך נוחה ממכם-היין הגדול, השיב שמעיה, אשר הפעם לא ידע גם הוא מה כתוב בגליון...

– אנכי צעקתי עוד בתחלה, כי לא טוב המכס הזה. אמר האיש ויכתוב ידו על הגליון בגודל לבב, אשר בכל עניו ושפלותו, דעתו עוד נחשבת מעט.

שמעיה הלך הלאה לדרכו ביד רמה. ובכל המקום, אשר הוא ואיש החיל מגיע נמוג לב אדני הבית, ויתן לו כסף ויכתוב ידו בגליון, עד כי אסף תתומים וכסף הרבה מעניים מרודים.

– כתב-הבקשה מאת שלשים תושבי עיר כסלון, הבאים על החתום מבלי דעת מה, נשלח לשר הגליל, אשר על בתי-הספר!...

---

*) ר"ל להתום.

יח

הוֹדִעֵנִי נָא אֶת־דְּרָכֶךָ׃

ברחוב עֵין–גַנִים· הַמִשְׂתָּרֵעַ בקצה עיר צלמונה, מנגב לִרְחוֹב–הרקחים· שם עומד בית נאוה בתוך גן נרחב, מקורה בתבן· לפני חלונותיו הקטנים והמשוחים בששר ירקרק, יתנשא התפוח מבין עצי מאכל שונים, אשר ישאו בקיץ פרי למכביר· מתחת הגג עשוי מעקה, מָכוֹן לשבת היונים, הבאים להתיצב שמה, בעופם מארבותיהם· כל העובר על הבית הזה וגנו הנחמד, יעמוד ויתבונן בו· ישכח המון העיר וּשְׁאוֹנָהּ וְעָלַז בה ואך אחת ישאל מאת ה׳, שִׁבְתּוֹ בִּנְוֵה שאנן כזה כל ימי חייו· לחזות בנועם התולדה וּלְבַקֵּר בהיכלה; יעמוד ויתבונן לְשַׁלְוַת הַשֶּׁקֶט· השוררת שמה, ונפשו שוקקה לחמדת החיים במנוחות שַׁאֲנַנּוֹת! – בחדש האביב, עת תדשא הארץ דשא עשב והעצים יציצו ציץ, אז מגלותו ישוב שמה הזמיר, לשכון כבוד בְּעֵצוֹ, אשר חמד אותו לשבתו, זה שנים אחדות· וּנְעִים זְמִרוֹת בעלי כנף זה, ישיר אז שירת–דודים לרעיתו האהובה, הרורשת צמר ופשתים ותעשה אז אפריון בחפץ כפיה· ישיר ירנן נעימות אהבה בתענוגים וְיַרְנִין לב כל שומעיו· שמה קִנְּנָה גם החסידה על אופן עֲגָלָה בראש אמיר, ובעמדה על רגל אחת תסתיר לעתות פניה תחת הכנף, לנוח מעט מעמל היום, או כי תדפוק בחרטומה כבכשיל וכילפות, להוציא הגות רוחה ותאות לבה; והולם הרטום גם הוא יְשַׂמַּח לבב אנוש ויערב לו כשירה וזמרה . . . ; ומתוך מֵי בְרֵכָה קטנה יצוחו אז הצפרדעים למקהלותם, כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו· גם המה ישימו להאביב כבוד ויגדילו הודו על ארץ בקהל רִבוֹתַיִם אלפי משורריו, היורעים תרועה· – בחרבוני קיץ, עת בהיר הוא בשחקים ועל חוג שמים יתהלך השמש בגבורתו· הרוח לא נושב, העצים לא יתנועעו, העלים לא יזדעזעו, עוף לא פורח, שור לא גֹעֶה, רובץ על מרעיתו ומעלה גֵרָה, הצפרים לא ישירו וכל העולם שותק ומחריש; אז מִבֵּין חציר יצא קול

הַצְלָצַל, הנעים לאזן כצלצלי תרועה, וקולו כצליל היוצא מחיק הארץ...;
אז ישרוק הזבוב, והדבורה תרחף בתשאות קולה סביב שפת-כוס פרח שושן;
לִרְקָמוֹת מֻעָף הרמש, בְּתוּלוֹת *) אחריו, מְמֻשְׁבָּצוֹת זהב לְבוּשָׁן ואברותיהן
בירקרק חרוץ; מפזזות ומְשַׁתַּקְשְׁקוֹת בשמחות וגיל; והנפש השומעת תְּמָּלֵא
נעימות-קדש ותערוג להשתפך אל ים הבריאה הגדול, ולחיות בְּחֵי הָעוֹלָם! —
גם בתורף יהי נועם התולדה על נְוֵה שלום ההוא, גם אז לא גלה כבוד ממנו
ויש שריד להמורותיו. באשמרת הבקר יַשְׁקִף שמה השמש אל השלג-הצח
בעמוד אש, ויתעלף הגן כלו עם עציו בספירים, ובלילה ירח יקר הולך
שם באין מעצור, ורבבות כוכבים עומדים עליו מימינו ומשמאלו, כתלמידים
מקשיבים לקול דברו, כאלו יאזינו השמים מִדַּבְּרוֹתָיו ותשמע הארץ אמרי פיו.
לעתות יבוא שמה תֹּרְפִּי-הַתּוֹהִי **) משוט בארץ ומתהלך בה עם חֶבֶר צִפֳּרֵי-
הדורף, יעמוד להרגיע מעט על חוטר דק, יפצח רנה בחפזון ויתעופף הלאה
לדרכו; ולעתות יתיצב שם על ראש עץ גבוה הָעֹרֵב-הַלִּבְנִי ***) ומצפצף ומהגה
שעות אחדות, ואין אתנו יודע, אם מרוב שיחו וכעסו הגה עד הֵנָּה ברוחו
הקשה; או אולי יספר לנו ספור-אהבים נפלא, כי הוא או רעדו חמדו בלבבם
עורבתא יפה כלבנה, ומה הגיע אליהם; או אולי אויל זה אך שפתים יִלָּבֵט
ולשונו תהגה הבל הבלים; רק בראותו כי אין שומע לו וכמעט נחר גרונו,
יקוד וישתחוה בהדרת הגן ויעוף! — בבית הנאוה ההוא ישבו שני אנשים
ונדברו איש אל רעהו. אחד היה כבן ארבעים שנה, והשני כבן שמנה עשרה
עד תשע עשרה שנה, טוב תואר ויפי מראה.

יום העשירי לחדש אדר רפה לערוב. השמש הציצה עוד מעט מבין
יריעות ארגמן וערפלי טוהר, שבקצה פאת ימה, ותשלח קַוֵי-פָּז האחרונים
על הַגֻּלָּה המוזהבה בראש בית-התפלה רם הקומה, והצי אגן הסהר החל
להתנוצץ לאט לאט, כפי התעלמה השמש, ויעש לו קרנים והלך ביקרו
בין כוכבי שַׁחַק, כאשר יעדה גאון וגובה בעיר מצער אחד הפקידים הצעירים,
אחרי חלף הלך מעם אדנו, לאמר: אני אמשול!... רוח צח וקר עבר ויטהר
את כל פני הרקיע מענן קל ויהי בהיר בשחקים. קפאו נטפי המים בקצה
הגגות, נצבו כמו נֵד, ופלג קטן מלא מים. הַמְּפַכִּים ונוזלים מתחת שִׂכְבַת
השלג נדמה ולא הֵשִׁיק עוד מימיו; בעצם מרוצתו נדמה פתאם ועמד בכל
עקלקלותיו ונפתוליו השונים, כרעיון המשתרע על מצח החוקר, בישנו
פתאם מרוב יגיעת נפש!...

— אל נא יקירי, אמר האיש הזקן, אל נא תמהר להדליק נר. אֹהֵב
אנכי לשבת בצלמון נשף כזה, אשר אז יְשַׁחֵק לפני דמיוני באין מפריע,

---

*) נימפהען, מיני שמעטטערלינגע. **) שטיגליטץ. — ***) עלסטער.

בקרני הירח האלה, המכרכרים על הקיר. ותמונות שונות לנגד עיני תתהלופנה, ואף אמנם כי תעצבנה את רוחי, בכל–זאת נעימה לי התוגה מאד, עד כי התענגתי לו לא תרפני לעולם. מה נפלאת היא רוח בני האדם!

– אריה, אמר האיש הצעיר. בצלמון נשף כזה הואילה נא לְהַגִּיהַ לי אור על דרכיך וְאֵדָעֲךָ. מעת ראיתיך בפעם הראשונה קָנִיתָ כליותי באמרי נועם, מְשַׁכְתַּנִי חסד ונעתרתי לשבת אִתְּךָ, כי בטחתי בדברך... ואתה אַל נא תוסיף עוד להבטיחני מיום ליום על שקר. ותעלומה הוצא לאור. ואם אַיִן, אקרא שלום לך ואעזבה את ביתך!

– אבל, התבונן נא שמעון! קרא אריה, היכול תוכל אפוא לעבור אֹרַח בצוק הָעִתִּים ההם, אשר כנמר על דרך ישורו מְצוֹדְדֵי נפשות בני ישראל, שאין בידם מכתב–תעודה, ילכדום כצפרים עָפוֹת בִּדְבַר מַלְכוּת, ויתנו אותם כָּפְרָם לעבדת הצבא. ומבלעדי זאת הלא מכשולים לפניך בדרך מאביך, אשר עוד לא חדל, לבטח, לְבַקֶּשְׁךָ. התזכור איך שַׁנּוֹתָ אז פתאֹם טעמך לפני דוב ונבהלת באמרו, כי לקח את צקלונך במשפט?.. הֶאֱזַנְתָּ אלי עד כה, הַאֲזִינָה אפוא נא אלי גם עתה וְשְׁבָה עִמָּדִי!

– יהי מה! השיב שמעון, לא אוכל האזין אליך עוד, ואשים לדרך פעמי.

– אִם גָּמַרְתָּ אֹמֶר וכן הָרָצְתָּ, אמר אריה, לא אעצרך עוד, ואתה תוכל ללכת ולבקש לך מָנוֹחַ באחד בָּתֵּי–הַסֵּפֶר כטוב בעיניך, אף אמנם אפונה אם יְקַבְּלוּךָ שמה בלי תעודה, ומה גם עתה... אנכי מִשְׁעָן לך, ומחסורך עלי.

– לא אוכל לשאת פניך גם לדבר הזה, השיב שמעון; לא אקח מחוט ועד שרוך נעל מאיש, אשר דרכו נכתרה.

– אבל, קרא אריה, אם יֵשׁ סִבָּה אתי להושיע בידך ולהפוץ קִרְבָתְךָ...

– הדברים עתיקים! אמר שמעון. זה ימים רבים תשמיעני דברים כאלה ואתה באחד. ומעשיך אמנם נפלאים ממני. אם חפץ אתה בי, אל תַּסְתֵּר עוד לפני, אריה, במסתרים. הוֹדַע אלי כעת, הָוַדַע אלי, ואז אַאֲזִין אליך, ואשב אתך פה עד עת מועד, כי אויתיך בלבי גם אני!

אריה התבונן רגעים אחדים, אחרי–כן הוציא מכתב מחיקו, ובתתו אתו לשמעון, דבר אליו בנפש סוערה:

– לֵךְ שמעון, בוא בחדרך וּקְרָא את המכתב הזה לראשונה, כי בתוכו רשום מעט מארחות חיי בימי נעורי ובימים האלה. ואחר אשית עליו נוספות באמרי פי ומלאתי את דבריו.

יט
הַמִּכְתָּב.

בעוד רגעים מעטים הנה זה ישב שמעון לבד בחדרו, ובנפש גרסה להאבה קרא לאור הנר את דברי המכתב הזה:

„מיטיבי. המסתתר!“

„על פי פנחס מאהבי, אשר הגיד לי, כי יד איש אחד טובה עלי וטוב להודות לו; על פיו הנני כותב היום לך איש חסדי, אשר מעולם לא ראיתי פניך ולא ידעתיך בשם: רב לי לעת כזאת, אשר ידעתי כי אוזן מֵטִיבִי שומעת לקול דברי ואוכל להודות לו על כל תגמולוהי עלי, ובימים הבאים אולי עוד אשבעה שמחות את פניו. – אם ידך תושיע לי ואתה תומך גורלי, הנה לבטח ידעת בצרות נפשי; ובכל–זאת לא אוכל להתאפק מִשַּׂוּת נגדך ימי נעורי הרעים וכל עתותי, אשר אולי לא ידעת, למען תדע היטב את האיש אשר החזקת בו.

„אחרי ילדה אמי תשעה בנים והוסיפה על מספר תושבי עיר חֲסִדְיָה תשע נפשות, ותהר ותלד לאישה העני עוד בן עשירי, ולחסדיה עוד נפש אחר. אנכי הוא הנפש הזה הבן העשירי . . . בהחילי להבדיל בין דבר לדבר ולהבין את אשר לפני, הנה מצאתי אותי בחדר קטן וצר, יכיל בתוכו תשעה ילדים זולתי, ילדים קטנים עם גדולים, ואשה שחה לעפר וְרַקַּת בשר עם פנים נזעמים, אשר הליכות עולם לה מִפִּנָּה לְפִנָּה וסביב התנור, ואשר לפעמים החזיקו שבעה ילדים בכנף בגדה ובַחֲגֹרָתָהּ, ואני בתוכם, ובבינו בקול גדול! ועוד ראיתי שמה איש רז אחד וגבה הקומה, קְצַר–הרואות וְאֶרֶךְ–הַחוֹטֶם עם אבעבעות ארוממות ורטובות תמיד מִזֵּעַת אפים. כמעט כל היום לא היה האיש בבית ובא אך בלילה, ולעתות לא בא גם אז. פעם בא שָׂמֵחַ ושחק מטוב לב ופניו פני להבים, ויצהל אז אל אשת חיקו, אל אמי הנוגה ועצובת רוח, אשר עמדה על מקומה אצל פי התנור, ותגרשהו מפניה בכף עין גדולה,

והומה עליו כדוב מנהמת לבה; ופעם בא סר וזעף ויאכל וישת מבלי הביט לאשת בריתו השוממה ומבלי פְּנוֹת אלי ולהילדים, אשר עמדנו לפניו ועינינו רָצוֹא וָשׁוֹב אחרי כַּפּוֹ. המובלה לרגעים מהקערה אלפיהו ומפיו להקערה. ואשר בְּבַלְעוֹ את בִּלְעוֹ בלענו רְקֵינוּ ונאנחנו יחדו בדממה דקה וגם טלטלנו שְׁכֶם לְהִתְגָּרֵר בְּכָתְנוֹתֵינוּ. פעם אחת נאנחתי עד מאד בבלוע אבי את מאכלו–לא ידעתי מה היה אז לי– ויך אותי בחרפה על הלחי ויסחבני בשערת ראשי סָחוֹב וְהַשְׁלֵךְ עד התנור, ושם קִדְמָה אִמִּי פָּנַי במהלומות ידה. התגלגלתי במר נפשי על עפר ארץ ובכיתי עד כי יָשַׁנְתִּי... בעת ההיא הייתי מֻכֶּה ונגוע, אךְ עָשׁוּק ורָצוּץ כל היום ומבקר עד ערב חָלוּ בי ידים. רגע שתו עלי הילדים הגדולים ממני וְדָחֹה דחוני לנפול, ורגע נפלתי לבדי ופצעתי את ראשי. ורגע הלמה אותי אמי וַתִּשַּׁבֵר כל עצמותי, ואחרי כל אלה יד אבי היתה בי לרעה וְהִכָּה בשבט גֵוִי הרזה והיבש כעץ, ותמיד יָשַׁנְתִּי בדמעה– טַל–יַלְדוּתִי, כשושנה סוגרת לעת ערב פרחיה, הרטובים מטל שמים. וּבִשְׁנָתִי נסו יגון ואנחה והתענגתי, בתם לבבי ובנקיון נפשי, מזיו חזיונות נפלאים ומלאכי שלום, כחזיונות הילדות והשחרות, הנחמדים והנעימים; התענגתי והחלפתי כח לסבול מכאובות ומהלומות חדשות ביום מחר. — עתה ידעתי, כי גם להוריו יְשָׁנֵא ילד מְסֻכָּן, מִקוצר רוח ומרוב עֹנִי. ומי יודע, אולי שָׂנוּא הייתי לְהוֹרַי, על אשר נולדתי לעניים מרודים כמוהם, בעת בנים הרבה היו להם גם בלעדי. ולמה לא מרחם מֵתִּי, או כנפל טמון לא הייתי... לב אדם יְחַשֵּׁב לפעמים בסתר מחשבות בלהות ואיומות, אשר יִבָּהֵל מפניהן וגם לא ירהיב להתבונן בהן, ובכל–זאת יְחַשֵּׁב אותן בסתר, כאלו עבד הוא ללב אחר, ללב נעלם אחד מלךְ כל הלבבות, המהפך אותם בתחבולותיו לפעלם, מבלי ישמעו קול נוגש ומבלי ירגישו מִתְגוֹ בשפתיהם וידמו, כי חפשים המה. — — בלחץ ובמצוק גודלתי בחדר הורתי הצר, עד כי נער הייתי ואז שולחתי מִקִּנִּי ערום ויחף, ללמוד בבית „תלמוד תורה", אשר לא אוכל להזכיר אותו בלי גועל נפש. מלמדי היה איש אין בדבריו ויורד רירו אל זקנו, אשר התאחד עם פאת ראשו וּשְׂפָמוֹ ליער צומח שערות עם רמש וחיות קטנות, אין מספר. בצאתי מִקִּנִּי ארחתי עד מהרה לחברה עם נערי חסדיה, נערים שובבים ומשולחים, כאשר יתחברו אפרוחי הצפרים, בעופם מקן מולדתם, לאגודה אחת וישוטו בארץ. בית–התפלה היה לנו למקלט ושמה כלינו ימינו בקיץ ובחורף. לולא „השמש" שהיה לנו לשטן, לולא הוא שמשל בנו בחזקת היד ובמוראים גדולים, אזי התענגנו על רוב שלום. האמת אגיד, כי הנוגש הזה אַכְפּוֹ עלי לא הכביד, כמו על יתר הנערים, וישנה אותי לטוב בעבור אבי, איש נכבד ונשוא פנים בבית–התפלה ההוא. כאשר נִבַלְתִּי עם חברי: לגנוב השופר מתוך הארון ולתקוע במסתרים בעזרת נשים; לגנוב פְּתוּתֵי דונג מהנר, אשר הדליק איש אחד ביום מות אבותיו; לעשות מגדל מִשֻּׁלְחֲנוֹת בית–הַתפלה הקטנים

ולעלות בו אל התנור ; או להתגרה באחד הבטלנים, השוכב כל היום בחבוק ידים בבית ה׳, זה כשלשים שנה, ויקום פעמים שלש ביום אך לצור ציר פריוש ולעשות מלאכתו, אשר לא תוכל להעשות על ידי אחרים... אז התמרמר אלינו השמש באש עברתו, את הנערים הכה לחי ואותי הוכיח בדברים נמרצים כאלה: הגם אתה בן אברהם בבני נבל?! הגם בן אברהם יארח לחברה לבנת?! לא נאוה לבן אברהם עשות נבלה! לא נאוה לבן אברהם... לא נאוה! — רם לבי מתוכחות כאלה ובגאה וגאון החלותי להתבונן אל כבוד אבי הגדול בבית התפלה. אם התוכחו שמה שני אנשים והכחישו זה את זה, בא אבי כבתוב השלישי והכריע ביניהם; מי אשר חלם חלום עמד לפניו, והיטב לו חלומו; על לוח לבו היה שמור, כמו על לוח השנה, יום מות אבות כל בני עירו, ויבשר ימי שתית יין-תיקון עוד שבועות אחדים לפני בואם, מבלתי ישנה תלילה כחזון הרוחות והגשמים; הוא היה קרוא על כל משתה ושמחה: היה מגיד תהלים למולת וגראה בכבודו תחת חפה ויברך את התתן והכלה ויקדש אותם והיה גם עד על כל ספר כריתות; למד "משניות" והתפלל בעד המתים ויהי גם נבון לחש-עין-הרע וקדחת, ועוד דברים כאלה. בלילות התורף פנה לו כל איש מקום אצל התנור בבית ה׳ וישב שם בהדר, כמלך בגדוד וסביביו אנשים, מקשיבים לספוריו הנפלאים ממפעלות אנשי מופת; ממתהלות צבי האוסטרופולי ושמריתו השניטקובי, שהיו לדבריו מעולם הלצון; ממעשי אלכסנדר תרכב, הנודע בשם אליקסע-שלרבי, אשר ישב עורף ולא פנים לסוסי עגלתו הקרושים, שהיו רצים מאת אלף פרסאות ברגע אחד! — בספרו נפלאות כאלה הביטו אליו שומעיו ונהרו, ויאמרו פה אחד, כי טוב ונכון הוא לשתות כוס-יין אחרי כל הגדולות והנפלאות, אשר לקחה אזנם... אבי היה מלמד ומדריך אברך אחד בעירי. האברך הזה, רך ויחיד לאביו העשיר, היה צלו על יד ימינו תמיד. עודנו באבו קרא עליו אבי מועד לשבור בחוריו, בת עשיר אחד נתן לו לאשה. מהעת ההיא ישב אבי בבית אבי תלמידו ואכל לחם על שלחנו תמיד. פותה וחסר לב היה אז תלמידו, לא ידע את אשתו ויבוש לדבר עמה בפני אנשים, ובפגשו אותה ברחוב, נס מפניה אל אחד החוצות הצרים, כנוס מפני דוב שכול. לא אחת ולא שתים התקלסו בו הנערים השובבים, בראותם את אשתו הולכת אל בית ה׳, ויאמרו לו: עלה וראה, הנה אשתך הולכת!.. כל מעיניו היו אך באבי, אשר אצל עליו מרוחו והכניסהו בחברת מרעיו, להתענג בתענוג אכול ושתה. גם לו פנו מקום אצל התנור ויכבדוהו בעבור רוחו הנדיבה, לשמח לבב רעים ביין ולהחיות נפש הבטלנים. ידעו כי אהב הוא לשמוע ספורים מבהילים, על-כן התאמץ כל איש לספר את כל העולה על רוחו. אמנם ביותר ערבו לו ספורי אבי; כי הוא ידע לכלכל דבריו בחלק שפתים ולהמתיקם בלשונו, עד כי נסך על שומעיו רוח עצלות נעימה, ויער את דמיונם להתאוה תאוה,

לשתות ולהתחמם אצל התנור בתענוגים! – חיים נעימים ראה אבי שנים רבות עם תלמידו הנאמן, והימים ההם טובים היו גם לנו בני ביתו, לא חסרנו אז לחם ומים, ולעתות אכלנו עוד לְמַעֲדַנִּים וּמַטְעַמִּים. אשר הביא לנו אבינו בְּכֵלָיו מטוב אדנו. ככה אכלנו בטובה. עד אשר הגיעו ימי הרעה וכשל עוזר ונפל עזור, כי פתאם מת אבי האברך, ועליו היה לעשות לביתו ולנהל עסקיו. אמנם מרוב מִשְׁתָּיו בחברת רֵעִים, השואפים הונו, ומחוסר ידיעתו במסחר והליכות עולם, לא הצליח בכל דרכיו ואבד מעט מעט עשרו בענין רע. אז סבוהו כדבורים נושיו ויעשו בו בנקם. כל רעיו הראשונים רחקו ממנו ומיודעיו אך זרו לו, כי לא היה להם עוד בו כל חפץ. ואבי הנכבד נלחץ בעניו לבקש לעת זקנה תלמידים אחרים, לחנכם פפי דרכו ולמלאות נפשו מהם. כי איש חסיד היה בלי מזון ומחיה, מבורך באשה הרה וגם בבנים עשרה!"

„ויהי היום ויבא אבי הביתה עם איש אורח אחד. עב–הַכֶּרֶשׂ וּגְדָל–הַזָּקָן וְאֶרֶךְ–הפאות, לבוש בגדי משי תלבושת, ובראשו כובע עגול מעור הַחֹלֶד, ואני אז עוד צעיר לימים, נער משולח ונעזב כבתחלה. בבואם מצאוני נלחם עם אחי הילדים מלחמת תנופה, אחד מהם ישופני ראש ואני אשופנו עקב, עוד אחד יאחז בפאותי ואני בחוטמו וברגלי בעטתי כה וכה בחפזון נמרץ, ואמי עמדה ודשה את בשרי בכף עץ גדולה, אשר בידה תמיד. ועל מה הֻכֵּיתִי? חי נפשי, לא ידעתי. אולי הוא מאשר הייתי בן עשירי... מגערת אבי נעלו הלוחמים איש מאחרי אחיו, וכל אחד ישב על מקומו והביט בנפש גרסה לתאבה בפני האורח, הפנים החדשות. – הנער הזה, אמר אבי להאורח, בגשתם אלי. הנער הזה יכשר עד מאד להפצך, כי הוא מְחֻכָּם ומהיר להפליא. ובעת התבונן בי הארח, שאל אותי אבי לאמר: התלך עם האיש הזה? וָאֹמַר אֵלֵךְ, מבלי דעת פשר דבר. בערב ראיתי את אבי יושב עם הארח אצל התנור בבית–התפלה, מְדַבְּרִים באהבה וידידות. ויהי ממחרת ויבא שנית אבי עם הארח אל ביתו, ויוצא האיש כובע יפה מחיקו וישימהו על ראשי, ויאמר אלי: ראה, הלבשתיך כובע ועוד אלבישך מהלצות, אם אך תשמע בקולי והאזנת למצותי ושמרת כל פקודותי. – אם פקודותיך יְחַלֵּל ומצותיך לא ישמור, הוסיף אבי על דבריו, ופקדת בשבט פשעו ובמכות לחי עונו. בְּדַבֵּר אבי כזאת הבטתי לאמי, האוחזת, אצל התנור, את כפה הגדולה בידה ועיניה מקור דמעה. קום נא, אמר אלי האיש, קום ונלכה, כי אץ אנכי לדרכי. – הֵא לךָ. אמרה אמי בקול בוכים, הֵא לךָ בְּנִי– בשם הנחמד הזה נקראתי בפעם הראשונה–הֵא לךָ עוגה וביצה מבושלת וְלֵךְ לשלום!... לֵךְ לשלום בני! קראה עוד הפעם וַתִּסֹּב מעלי ותבך. ואני יצאתי קל מהרה מִקֵּן מולדתי עם העוגה והביצה בידי והלכתי בחפזון אחרי הארח."

„ימים רבים התהלכתי בארץ עם האיש הזה והייתי נער משרתו ושומר

את בֵּלָיו. כאשר עברנו על מלון אחד בדרך, היה משפטי ללכת להגיד לבעל המלון, כי נֶכֶד שְׁבוּרֵי אֶפְרַיִם*) נוסע ומבקש מאתו, כי יתן לו את אשר תמצא ידו ולחם למשרתו. כמשפט הזה עשיתי בכל מלון, ובזאת השגתי לחם חוקי. ואם מֵאֵן אֲדֹנֵי בית המלון לתת מאומה, אז צַמְתִּי וְרָעַבְתִּי, כי הנכד לא נתן לי אכל ועיד הבני בלי חמלה. כאשר פגעו אותו בדרך עניים ועיפים וישתחוו לו לַאֲגוֹרַת כסף וככר לחם לאמר: הבה לנו לחם ולמה נמות נגדך, כי אָפֵס כתנו! לא שעה אליהם. והייתי אני לו לפה והגדתי להם׳ כי נכד שבורי אפרים הוא ויתפלל בעדם. — התבוננתי להליכות קדושי בכל הימים, אשר יצקתי מים על ידיו וראיתי, כי לעולם לא היה ירא שמים בסתר כבגלוי. — בַּ סֵ תֶ ר: פָּרַק מעליו עול תפלה ומִצְוֹת, והלך לשיטתו בדיני בשר וחלב ובהלכות טרפות. היה מַקְטִיר לפני ולפנים את מקטרתו ביום השבת ומעלה עשן אל פי הָאֲרֻבָּה. צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי היו לו לימי משתה ואבילה. לעתות הפליא לעשות ופקרזעקרה... היה לועג לעדת מבקשי פניו והמכבדים אותו מהונם. „לעולם תקח אמר בשחוק „הפתי נותן והחכם לוקח“ ומי יתן כל עם ה׳ פתאים, כי יתן ה׳ רוח שטות בתוכם ואקבוץ כסף עשרה חמרים!... בלעגו האריך לשון והתאמץ לְהַקְּוֹת בַּקּוֹף הליכות כל חסיד ומְדַבְּרוֹ. ברגע אחד פשט צורה ולבש צורת כל איש בכשרון נפלא. ובכלותו הֲתָלָיו עמד ויברך את חסידיו הפתאים ויאמר: אַחַי, אתם היו לאלפי רבבה כצמח השדה! — בְּ גָ ל וּ י: התפלל ועשה בֻּנְיִם, התנועע לארבע רוחותיו ומחא כפים. רגע צעק בקולות מקולות שׁוֹנים וזרים, רָקַע ברגל ורץ כמשתגע; ורגע השמיע בנחת קולו ופניו צהלו. כאלו שיח ושיג לו עם השכינה, כאלו יאמר אליה בחשק לבב: שכינה אהובה, מַה יָּפוּ דוֹדַיִךְ! אִתִּי משמים כַּלָּה, אִתִּי משמים תבואי! — ובעת שתק מעט נרדמה, כאלו הוא שומע אמרי השכינה אליו: הִנְּךָ יפה נכד שבורי אפרים אף נעים! משכני דודי, אחריך ארוצה!... וכרגע כפיו פרושות השמימה ורוקד על ראשי אצבעות רגליו, כאלו באמת הוא מאמץ כח, למשוך אליו השכינה ממכון שבתה. — התמרמר אל המשכילים בני הדור החדש ויתן אותם לפני בני בליעל. אשר בפשעיהם י א ר י כ ו את ה ג ל ו ת ובמעשיהם הרעים היהורים נ ב ז י ם ו ש פ ל י ם לכל עמי הארץ בעבודותם. עם חסיד התחסד, עם שולל הִשְׁתּוֹלֵל, עם הולל התהולל ועם משוגע הִשְׁתַּגֵּעַ. כבואנו אל אחת הערים, לבש טהרה בגדי-נֶכֶד החמורות וכובע-שֵׂעָר גדול בראשו. והקול נשמע בעיר לאמר: בא נכד שבורי אפרים! ויתלקטו אליו חסידים מלגיונות שונים וישתו וישכרו עמו.

---

*) דעם שְׁבוּרֵי-אֶפְרַיִם׳ס איין איניקיל. ר״ל נכד הרב בעל המחבר כפר „שבורי אפרים“.

ביום מחר גלוה אליו מלמד או שמש ויסובבו בעיר, בַּשְּׁוָקִים וברחובות ויקראו לפניו נֶגֶד! ונתון לו כסף. גם שמה לא נתן לי כסף לִשְׁבֹּר אֹכֶל וקבצתי על יד מאת מוקיריו. רבים מעשי הנכד, אגידה ואדברה עָצְמוּ מִסַּפֵּר, אך אחת מעלילותיו הנשחתות אשים כה נגדך ובזאת תבוא עד תבונתו והדעהו היטב. מעשה בנכד שכורי אפרים, שהלך לעיר אחת, ויצא לקראתו איש אחד, אשר התאמץ להדוף שוחט העיר ההיא ממצבו ולמלאות מקומו. ויתן האיש להנכד שוחד כסף, להיות ידיו אתו, להחזיק המשמרת הזאת בידו; ויהי כי באנו אל המלון בעיר, וישימו לפני הנכד תרנגלת צלויה לאכול. וכהחזיקו בה לנתח אותה לנתחיה צעק פתאם בקול: אבוי, זאת אומרת, טרפה אני ולא נשחטתי כדת ודין! .. ויבהילו להביא אליו את השוחט, איש זקן ומהיר במלאכתו. עם כל הַמַּחֲלָפִים. בבואו ראה אנשים רבים עוטרים את הנכד והוא לוחש ומדבר באזני התרנגלת. וכהתימו ללחש, דבר אל השוחט בגערת פניו: התרנגלת הזאת תענה בך, כי שחטת אותה לא כתורה! כל האנשים הנצבים עליו השתוממו למשמע אזנם נפלאות כאלה. תעה לבב השוחט הזקן פלצות בעתתהו, כי ראה כי כלתה אליו הרעה מאת הנכד, אשר הֶעָרִים לְהָעֵד בו עֵד – בעל כנף מת; עַד כזה, אשר אין להכחישו גם בחיים חיתו, כי לא ידע שיחות העופות. ומה גם אחרי מותו!... והנכד קם בחמתו ויקח את המחלפים מיד השוחט האומלל, להיות אצלו עד מחר ואז יבדקם. ויהי באמרם אליו, מי יאכיל עד מחר בשר את היולדות ואת החולים בעיר, ויען בענות רוחו, כי הוא לבדו ימלא ידיו לשחוט היום תחת השוחט הנבל, אשר האכיל טרפות לבני ישראל ימים רבים. יום טִבְחָה והרגה היה היום ההוא לתרנגולים, כערב יום–הכפורים המר; היום ההוא יִכָּתֵב בדם בספר תולדות העופות! מי להי ולקרושיו הביא עוף בידו, והנכד עמד וטבח, לְזַכּוֹת הרבים בשחיטתו! – בהיותו לבדד בחדרו קִלְקֵל פני הַמַּחֲלָפִים, השנונים כמשפט. ממחרת נקהלו אל ביתו אנשי העיר. והשוחט התמים בתוכם. וילך הנכד שֶׁפִי אל מקוה מים. לשאוב ממעין נרפש זה שפע קדש. ובשובו שם ידו על מזוזת ביתו ויעמוד דומם וּשְׁתֻם העין, כְּשׁוֹמֵעַ אִמְרֵי אֵל ומחזה שדי יחזה, ויפתח אחרי–כן פיו ויאמר: הגישו הַמַּחֲלָפִים! ויגישו. ויעבר ראש אצבעו על להט המחלפים וימצא שם פְּצִירָה–פִים, בעמדו עדנה בעינים עצומות, אחריו בחנו אותם יתר האנשים וימצאו בם שמין דופי. ויראו בני העיר את המופת הגדול, אשר עשה הנכד להם ויאמינו בו, ויכבדוהו בכסף ומתנות יקרות, ואת השוחט הישיש והתמים, בעל אשה ובנים הרבה העבירו ממשמרתו בחרפה וגדופים, ופקודתו לקח איש ריבו הנוכל, השוחט ההוא, אשר נתן לנכד שוחד בסתר! – שנים רבות הייתי נודד בארץ עם הנכד, איש המופת הזה, עד אשר באנו לעיר צַלְמֻנָה ונפרד איש מעל אחיו.

. בבוא הנכד לעיר צלמונה סר לבית פנחס בעל המלון. צלמונה היא עיר גדולה, אשר יש בה הרבה משתים עשרה רִבּו אדם, אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו, ובהמה רַבָּה. לכן כמשלש חדשים ישב שמה הנכד. כל היום סָבַב בעיר לצוד צַיִד פתאים, אשר יִדְּגו לרוב בקרבה ולהריק את כיסיהם. ויקבץ כסף ויאכל וישת וישתעשע בקהל הסידים, ואני הייתי כלוא בבית לשמור את כליו. – פעם אחת שב בלילה לביתו שמח וטוב לב מרוב הַשְׁתִּיָּה, ואני הייתי אז רעב ללחם ולא אכלתי כמעט כל היום. – שים את כל כֵּלַי באמתחתי, אמר אלי בשמחה ובצהלה, כי מחר אנחנו נוסעים מזה. בהיותי עושה את מלאכתי, הלך אתת הֵנָּה ואתת הֵנָּה בחדר, ולרגעים האריך לשון עד בטנו; עִוָּה פניו וַיְהַקֶּה הליכות פתאים שונים ומדברותיהם. נפתולי גַיִם בתפלתם ובשמחת גילם, ויברך אותם אחרי-כן, כדרכו תמיד, ויאמר: פרו ורבו ומלאו את הארץ!... צור בגדי החמודות ושים כל כלי באמתחת, דִּבֶּר אלי שנית, ויכרע להוציא מתחת המטה את ארגזו מְצֻפֶּה ברזל, וכאשר כרע נפל ארצה ויצעק בקול נורא.

„הרדו כל אנשי הבית מצעקת הנכד הנורא ויבאו דחופים ומבהלים החדרה, לדעת מה זה ועל מה זה. – מה לך? ישאלהו כל אחד, והוא צעוק יצעק באין אומר ודברים. מה היה הדבר? ומה קראהו? שאלו אותי. ואני עומד משתאה ונדהם ואין מלה בלשוני. אחרי-כן השמיע הנכד ברעש קולו: הוי, ארגזי איננו! הוי, ארגזי, כספי, צרור כספי איננו!... אנשי הבית יתמהו מגערתו: זה יכרע להביט תחת הַמִּטָּה ולְמַשֵּׁשׁ שם בידיו, אם אמנם בעיניו יראה, כי אין שם מאומה, וזה שואל כמה כסף היה בארגז? זה יזכור ראשונות, כי לפני שנים אחדות אבד בחדר זה כובע איש אורח אחד, ונמצא; וזה עצתו אמונה. לטמון מהיום הזה ומעלה ארגז עם כסף במסתרים, והנכד מר צורח וצועק לכספו. פתאם השתער עלי כנמר ויהלמני באבזריות חמה ויתן עלי בקולו: תן תודה בן בליעל, תן הודה, כי גנבת את כספי! – בשמים עדי, קראתי בנפש מרה, כי זך אני בלי פשע. והוא אמנם לא כן ידמה. – הָשֵׁיב לי כספי! דִּבֶּר אלי בנחת ובקול רועד, בהביטו אלי בעינים מזרות פחד. ובשמעו עוד הפעם את תשובתי, כי תם אנכי, התנפל עלי ככלב אָלֵם בחמה שפוכה וימחצני באגרוף רשע, עד כי התפרץ דמי כנחל שוטף מפי ומאפי ואבדו עשתונותי."

. כאשר פקחתי עיני ראיתי את פנחס בעל המלון יושב אצלי על מִטָּה, ויאמר בשמחה: אכן סר מר המות! ויספר לי, כי שמונת ימים אש הקדחת קדחה בעורקי מבהלות הנכד האכזרי והיי לשאול הגיעו, וכי בהליי עורקי לא שכבו ממהוות בלדות והתרתים ודברתי דברי רוח ולהג הרבה. הִתְעַשַּׁקְתִּי עם נערי הבדיה על חוטם אחד מלא אבעבועות ועל נאד יין לאמר: אבי הוא! גם בכיתי והתחננתי לאמי, כי תחוס על עצמותי היבשות ולא תַכֵּנִי בכף עין גדולה.

ולהנכד במו פי קראתי, כי לא ישׂרוּף עצמותי לַשִׂיד בכבשן, ואני נְקִי כפים ובר לבב, לא גליתי את שקר תרמיתו, לא בלעתי את כובעתו עם זנבותיו ולא צחקתי בעת שחט לשוחט... ובשאלי את פנחס על הנכד הנורא, הגיד לי, כי חמק עבר, בעת הייתי מתגולל בדמי, וימלט על נפשו מפחד המשפט. בחמלת פנחס עלי, לסעדני על ערש דוי, נרפאתי מהרה והייתי בריא אולם. אז רַבּוּ עצבותי בהעלותי על לב רוֹעַ גורלי, כי עת לנוד מבית מיטיבי, ואנה אלךְ לבדי בעניי, ואני נער מְסֻכָּן משולח ונעזב, ועוד פחדתי פחד, פן ימצאני הנכד האכזרי, האורב לי, ויכלה חמתו בי. ובחשבי מחשבות כאלה ונפשי עלי תשתוחח, שאל אותי פנחס ביום אחד: היש את נפשי להיות בבירתו, והוא ידאג לי. מרוב שׂמחת גילי לא הודיתי לו אז על רב טובו ואקרא, כי טוב ונעים לי שבת אִתּוֹ... מהעת ההיא לחמי נִתַּן ומימי נאמנים, הובאתי לבית הספר ומכל מלמדי השׂכלתי שמה, והלכתי מחיל אל חיל ובאתי עד הלום!

„ומי הביאני עד הלום? הלא אתה מיטיבי המסתתר! אתה איש טוב וצנוע, אשר בדבר פנחס הנני כותב אליךָ היום, להודות לךָ על כל תגמוליךָ עלי. והנה זה לא כביר הוקמתי למורה בבית-הספר, בעיר כְּסָלוֹן, על מקום מורה אחר, הנדחה מעבדתו, לזאת אפוא אבטיחךָ בלב תמים, כי זכר רב טובךָ יעוררני תמיד להיות מורה נאמן ולעשׂות מלאכת ה׳ באמונה, והיא תודתךָ! — היה בשלום וקוה, כי בלבב שלם ובנפש חפצה ישלם חובתו אנכי ...; יצחק.״

רעיוני שמעון התאבכו עד מאד מדברי המכתב. בראשונה שָׁקַל במאזני משפט כל מִלָּה אחת לאחת, וכמו שָׁעַר בנפשו והאמין למצוא דברי חפץ; אבל אחרי-כן נתקו פתאֹם מזמותיו מבלי אשר מצא את המעשׂה, הכתוב במכתב, מתאים עם אריה מראש ועד סוף. כל זאת עוד הגדילו חשק לבו, לדעת פשר דבר; לכן עד מהרה קם ממקומו ויבא אל חדר אריה.

כ

מִפִּי אַרְיֵה.

אריה שׁבב על ערשׂ יצועו תפוש עדנה במחשבותיו. הירח השׂגיח מן

החלון ויערוף כמטר קרני אורו על ירכתי הבית לעומת פני אריה, אשר הָוְרוּ מֵעֲרִיפָיו הלבנים ככסף.

— כספר החתום מכתבך, אמר שמעון בבואו החדרה. בתוכי ישתומם לבי עוד יותר ולדעת דרכיך הפצתי במאד מאד. גַּל עֵינַי בְּאִמְרָתֶךָ ואביטה תעלומות לבך.

— הן, לו יהיה כדברך! השיב אריה, שב נא שמעון, והקשיבה אמרי פי.

שמעון ישב על הכסא אצל אריה והטה אזנו לשמוע.

— הנה לפניך הָאַבְרֵךְ ההוא, אשר במכתב מְדֻבָּר בו, פָּתַח אריה את פיהו ויספר, בהביטו לשמעון, המשתאה עד מאד למשמע אזניו. לפניך תלמיד אברהם, אשר זה לא כביר קראת על ארותיו, כי בהתחברו עם רוֹעֵי רוח וְשָׂטֵי כזב ויבלה אתם ימיו בתהו, היה גבר לא יצלח לכל מלאכת עבודה וּמָטָה ידו. ואני אמנם אספר את אשר קְרָאַנִי באחרית הימים, מעת רְשַׁשְׁתִּי. — בצר לי הייתי הולך אל קרושי, לשפוך לפניו שיחו. באמרי, אם מאהבי כֻּלָּם רִמּוּנִי ורחקו ממני, הנה הוא יזכור כל מגדותי, אשר נתתי לו סלה בידי המלאה והפתוחה, וישלח עזרי מקדש ויסעדני. אבל גם עליו הייתי מתרה למשא. כי אחרי אשר נחמני הבל פְּעָמַיִם שלש ראה אותי אחרי כן בְּרֶגַע לאמר: כי למאד העתרתי עליו דְּבָרַי, ומה יוכל לעשות לאיש כמוני, אשר לבדי הייתי בעוכרי? !... ולמקץ הימים לא נתנני עוד הַסּוֹכֵן לבוא אל קרושי החדרה ויגער בי בחרפה ובוז. אז קץ כל הסידותי בא לְפָנַי וכרונג נמסה מלפני בינת אדם ומחשבות אמת, המתעוררות בקרב לבבי, לשפוט אותי בצדק ולהוכיחני בתוכחות על עון, אשר נואלתי ואשר חטאתי, להשחית את דרכי על הארץ ולבלות ימי בתעתועים. אז הראתי לדעת, מה נסכלתי, כי הלכתי אחרי ההבל וְהָבַלְתִּי; ולולא הייתי נתעה בשוא, כי עתה לא מצאוני כל אלה, ורק בַּעֲוֹנִי ובאשמתי אנכי ואשתי וּבָנַי ברעה גדולה.... אבן הָעֹנִי לא היה עוד מַכָּתִי האחרונה, ועוד נצפנו לי מספר רעות וצרות ומרעה אל רעה יצאתי, כי עלה מות בחלוני להכרית בתי יחידתי, שאהבה נפשי, הן לא נסתה לסבול חֶסֶר וְכַפָּן. אחרי–כן נלחצתי להפרד גם מבני הבכור מחמד עיני. כי בעת פקודה, לקחת מהחורים אנשי חיל לצבא, עשרה למאה, בְּשָׁנָה בשנה, יראתי אז לבני, נער בן עשתי עשרה שנה, פן יתפשוהו תושבי עירי, אם אמנם לא נפל עליו הגורל. לקחתיו בחורף ביום קרה ונפץ וזרם שלג ושלחתיו חוצה לארץ, אל ארץ נכריה, אשר אין לו שם גואל ומודע. לא נתתי לו כסף לשבר אכל וכל מחסוריו ולא הפקדתיו בידי איש, כי ישית עינו עליו, רק הצגתיו שם על האדמה ואמרתי: אלהים יחנך בני! ה׳ הנותן לחם לבני עורב הוא יכלכלך ושומר גרים ישמרך! — בדברים כאלה עזבתיו גלמוד, כערער בערבה ואמרר בבכי.... אבוי, לבנה מת שמה

בצר ובמצוק.

אנחות סערו מקרב לב אריה ויאנק דום רגעים אחדים. הירח צלל מעט קט בעב קל, ועד ארגיעה יצא ממחבאו. להאיר שנית אורו.

— מיום ליום. הוסיף אריה לְדַבֵּר, רבו צרותי, אף לבבי בקרבי חרפני תמיד, כי אנכי סִבּוֹתִי ברעת בָּנַי האומללים ואשתי הרכה והענוגה. זכור אזכור כעת ימי עניי ומרודי ותשוח עלי נפשי! אזכרה בהשתפך נפש אשתי הערינה, בְּשַׁלְּחִי את בני. — בני, בני! אמרה בבכי ומספד, אַל אבכה לבתי המתה ואַל אנוד לה. בכה אבכה אך עליך נודד. אך עליך מהמרי, אשר כצפור מִקִּנָּה תנוד אל ארץ אחרת בעודך רך וצעיר לימים! שמה תשבע נדודים מאין יחמול עליך, ערום תהלך מבלי לבוש, משולח ונעזב תהיה כשה אבד. מי יכלכל צפור נודדת? מי יכין לך צֵידך פרי בטני? אהה, בני, בני!... כל אומר וכל נִיב שפתיה לִהט את נפשי כאֵש צרבת. ובהגיע העת להפרד ממחמד נפשה, פרשה כפיה ותילל תמרורים. עד אשר נדמה, כי אבן מקיר תצעק וכפים מעץ יעננה....; מהעת ההיא נהפכה לאשה אחרת, שמרה מחסום לפיה ולא שתה לבה לכל אשר בבית; צפד עורה על עצמה ולחייה קֻמְּטוּ כלחיי אשה זקנה. ארמו עיניה מדמעות. אשר שפכה במסתרים ועל פניה שוררה תוגה — חֲרִישִׁית. לא נאנחה ולא השמיעה קולה. ותשב שוממה כל היום. — אזכרה, עת שכבו שני ילדי הצעירים על ערש דוי, הקריבה אליהם טרם מותם ותחבקם בזרועותיה ותאמר בשחוק נורא. בשחוק, אשר פלח כחץ כבדי וקרע את לבי לקרעים. בָּנַי, עוד מעט ואתם מאושרים, תשכחו כל יגונכם ובחיק הַמָּוְתָה תנוחו בשלום. לא תסבלו עוד מחסור, ורעב לא תשאו עוד. לכו בָנַי! לכו בדרך כל הארץ ואני אבוא אחריכם. אקוה, כי לא תְחַכּוּ לי שם הרבה. הגידו לאחותכם. כי בוא אבוא אליה מהרה. אולי נפגשה גם אותו שמה.... בְּדַבְּרָהּ צהלו פניה בצהלה — איומה, מְפַחֶדֶת עצמות ונפש, וַתְּנַשֵּׁק את הילדים על הַמִּטָּה, והם היו מתים זה כבר... הה! תסמר שערת בשרי בזכרי כל זאת.

אריה נאלם דומיה בפעם שנית, ויכסה פניו בידים, ושמעון ישב נפעם ונדהם. — צללי עצי הגן השתרעו על רצפת הבית עד קירות הַסִּפּוּן, כרוחות העולות מעמק רפאים. ויפזזו וירקדו כה וכה לנוגה בְּרַק הירח. מרחוק נשמע יְלל כלב מר צורח, כאלו הריח עקבות בכור מות בעיר!...

— לא שקר דִּברה, הוסיף אריה לְסַפֵּר בהבליגו מעט, ולא לשוא הבטיחה את ילדיה. כי עוד לא עבר חדש ימים וגם היא נפלה על ערש דוי, אשר לא ירדה ממנה עוד. כל ימי חליה היתה שמחה ונכסף נכספה למות כהולך אל בית אבותיו ואל משפחתו. רק לעתות הֶעְיפָה בי עיניה הלוהטות ותאנח בדממה דקה. בטרם נפחה נפשה החזיקה בידי ושפתיה נעו, ואך בעמל רב הקשבתי באמרה כמה פעמים: בני, בני, ותמת....

כמשתגע נפלתי מלא קומתי ארצה ואגוז את ראשי ואצעק בקול גדול, אבל מעינות דמעותי נסכרו ולא יכולתי להוריד גם דמעה אחת. מעתה בל אוכל סַפֵּר לך עוד כמו. כי אבדו עשתנותי אז ולא אזכור מאומה מכל הנהיה בעת ההיא. — ביום השני הקיצותי וראיתי כי אשתי איננה!.. אפפוני רעיוני בלהות ומצרי שאול ואחז בשרי פלצות לשבת גלמוד בבית. וזכרונות־עֲצָבִים וגוראים יחדו יָּתוּ עלי ויענוני ויעצבוני. אף כליותי יסרוני, עד כי בחפזון נסתי החוצה ויצאתי מהרה את פני העיר, מאין דעת אנה אני הולך ומה חפצי.

כשלש כִּבְרות ארץ הלכתי בחפזה, אמנם בִּרְכַּי כשלו מִצוֹם, כי לא אכלתי מאומה שני ימים, וישבתי לנוח מעט תחת העץ, אשר בדרך. רוח צח נשב בשדה, והימים ימי האביב. הסתיו עבר, הגשם חלף הלך לו, ולרוח צח נפזרו מעט רעיוני אפל ועננֵי הגיוני צלמות. אז נפתחו אֲרֻבּוֹת עיני ונטפו דמעה כגשם נדבות. נפשי הנלאה החליפה כח וְרֻוַח לי. הבאתי כל רעיוני במשפט והשבתי מה לעשות: עודני יושב תפוש במחשבותי ואשמע אחרי קול רעש מצעדי סוסים ועגלה נוסעת ופתאם שמעה אזני קול לא מוזר לי, הקורא אותי בשמי. כישן הקיצותי ואפן ואראה את אברהם יושב בעגלה על אמתחת גדולה, ואנשים צעירים יושבים אצלו ומעל לו. — מה לך פה? שאלני מרחוק משתאה ומשתומם, מה לך פה בימי אבלך? — ואנה תלך? שאלתיהו גם אני במבוכתי. — אל קרושי, אנכי הולך! ענני בקול וחלף ועבר מהרה. וראיתי מרחוק רק פאות דקות מרחפות, וקול שחוק ושיחת רֵעִים בא לאזני על כנפי הרוח. אז נבקעו כל מעינות תהום העבר וַאֲרֻבּוֹת זכרוני נפתחו, ואומר: אוי לי! כי את המלאך המשחית ראו עיני. הלא הוא המסית והמדיח, אשר כצאן לטבח הובילני מימים ימימה בעת הזאת אל קדוש ישראל! הלא היא השטן, אשר השחית נפשי ודעתי עודנו בְּאִבִּי; אשר נתן בי רוח שקר, לשנוא הדעת ולשגות באולתי; אשר הוליכני שולל מנעורי ויתעני בתהו לא דרך! המלאך הרע הזה, המביא אותי בכל רע, הוא לכד ברשתו את הנערים האלה. אשר כלהקת אוזים ינהלם בעת לְטִבְחָה ולמאכל ותהי אחריתם כמוני!... במזמות זו השבתי התחזקתי פתאם וגמרתי בלבי להרחיק נְדוד.

אריה החריש ויתבונן רגעים אחדים בפני שמעון. הַכָּרַת פניו ענתה בו. כי מוֹקְשֵׁי לבו יְחִגּוּ ינועו והוא פוסח על שתי הסעיפים, האם יוסיף לספר דרכיו או יחדל.

אחת הבטחתי לגלות את לבי ואקימה, הרץ אחרי־כן משפט ויוסף לספר:

— אחות לי, גדולה ממני, והיא בת אמי אך לא בת אבי. אחותי זאת הפכה לבה לשנוא את אֵם הורתה, מעת היתה לאבי לאשה ולא יכלה דַּבְּרָה לשלום, לכן עזבה אותה עוד בנעוריה ותשב בבית דודָתָה, אחות אביה.

אשר היתה אשת מְדָנִים וכעס. היא אָצלה מרוחה על אחותי, הצעירה עוד לימים, וַתִּגְדַּל בקרבה הַמַּשְׂטֵמָה לאמי. בהיותי ילד קטן ראיתיה פעם אחת בבית אבי, ואני זוכר, כי בשובי לפנות ערב מן החדר מצאתי בביתי עלמה טובת מראה, ואמי עמדה אצלה ודמעתה על לחיה. ותחזק אמי בידי ותציגני לפני העלמה, המוזרה לי. ותאמר: הנה אחותך! — אז ראיתי כי העלמה הביטה אלי בחרפה ובוז. ומבטי עיניה הפחידו רוב עצמותי ואבקש לבכות. ממחרת בכתה אמה כל היום והעלמה לא היתה עוד בבית ולא יספתי עוד לראותה. זולתי בחזיונות לילה רחפה תמונתה לנגד עיני ותבט עלי בכעס, לְהַכְאוֹת את רוחי. וכאשר נגשתי אליה ואמרתי לחבק אותה באהבה, כאח את אחותו, דחתה אותי מפניה באיבה ותגער בי, ולא אחת הקיצותי משנתי בבכי... והנה כעזבי את עיר מולדתי ביום רעה, הלכתי לְכִסְלוֹן עיר מושב אחותי.

— לאחותך בכסלון! קרא שמעון בתמהון. מה שְׁמָהּ? הגידה. אולי ידעתי אותה.

— כי שמעתי, הוסיף אריה לספר מבלי השיב על דברי שמעון, כי שמעתי. אשר אחותי היא אשת עשיר וביתה מלא ברכת ה׳, ואמר, אלכה נא אליה בצרתה לי, אולי יהמו מעיה על אחיה האבד, אשר אין לו בארץ גואל ומודע זולתה; אולי תרחם אותי בעניי ומבשרה לא תתעלם; אולי גם שנאתה גם אֵיבָתָהּ כבר אבדה ותקדם עתה פני אחיה בשמחת לבב. אבל הה! גם תקותי האחרונה הזאת נשארה מָעַל. — בהגידי צרתי לפני אחותי, שחתה באף רחמיה ותאמר, כי אין לאל ידה להושיעני; גם לה יש בנים, ובעלה הוא איש מבאובות ובנפשו יביא לחמו; ותפקוד עלי עון אמי, כי לקחה את כל אשר לאביה ותתן לבעלה השני; ותטפול עוד על עוני כי אנכי לבדי ירשתי את כל הנשאר מאמי, אחרי מותה, ולה לא נתתי מחוט ועד שרוך נעל.

— אחותך אכזריה, כיענים במדבר! קרא שמעון בנפש סוערה.

— באמך אל תתן דופי!.. אמר אריה בנחת ויושט ידו לשמעון.

נבוך ומשתומם עמד שמעון רגעים אחדים על עמדתו והביט אל אריה יחיל ודומם. אחרי—כן נפל על צואריו וישקהו.

— הוי דודי!.. אֶרְחָמְךָ דודי! קרא שמעון בשפתים דולקים.

— המודות אתה לי, שמעון יקירי! השיב אריה ברגש. נעמת לי מאד ואראה פניך כראות פני בני מחמדי.

— איוב חדש אתה לי דודי! אמר שמעון בשממון. כמוהו אבדת הונך ובניך; גם אשת נעוריך מתה ונשארת גלמוד ובדד; כמוך תעבוך מְתֵי—סודך וכל רעיך רחקו ממך וכמוהו מצאו גם אותך רעות ובית וְצָרוֹת!

— ומי אפוא היה השטן, אשר הביא עלי כל הרעה הזאת אם לא

הבערות. לכן, הוסיף אריה לְסַפֵּר. לכן בצר לי, כאשר שבעתי נדודים ורגז והסרתי כל דבר, התלקחו בקרבי רגשי נקם, לנקום נקמת נפשי וימי נעורי, אשר כלו בתהו ונקמת הוני ורכושי, שאבד בענין רע. תְּלָאוֹתַי הרבות שִׁנּוּ את תבונתי והקשיחו לבי, אז הרגשתי בתוכי שְׁאָר רוח, עד כי אני לבדי הייתי לפלא בעיני. אז ראיתי ונוכחתי, כי כשרון רב היה במוט עמדי, תתום בנפשי, ולוּ למדתי בנעורי, כי עתה הייתי גבר יצלה לכל מלאכה ורבות פעלתי בחיי הבלי! ומי יודע כמה אנשים בעלי כשרון נאספים בקרבנו ותם לריק כֹּחם, אשר לולא השטן המשחית, יגדל כח לבם בתבונה ובדעת ובכל מלאכה, לכבוד ולתפארת לעמנו, כאיזה חכמים ידועים ומהוללים, אשר נמלטו מפח הבערות, והם מתנוססים היום כאבני נזר בספר תולדות האדם! — ימים רבים הייתי נע ונד בארץ בחסר ובכפן גלמוד, שתיתי כמים עַוְלַת אנשים ונפשי כעפר לכל היתה. וּבְשִׁפְלִי שפלו גם בני האדם בעיני והחלותי לְקַצּוֹת בהם מעת לעת, שנאתי מאסתי גם חיי ואהיה עלי לטשא מרוב צרה ויגון ומרוב עמל ורעות רוח. ככה התהלכתי קודר בצוק העתים עד אשר באתי אל צלמונה.

אריה נאנק דום במעט רגע, ואתרי־בן הוסיף לספר:

— כשה אבד תעיתי בצלמונה בְּעֵירוֹם ובחֹסֶר כל מבלי מֵשִׂים; כי בעיר גדולה כל איש לבצעו, ונפש עָמֵל עמלה לו; וברוב ענין איש לדרכו הולך וְרֵחֵם לא יזכיר. כתי, אשר בָּעַל בעניי זה מאז, הנה עתה עזבני, עד כי לא יכולתי לעשות מאומה, וגם מצאתי איזו מלאכת עבודה. ובעת צרתי ההיא נִקְרָה לפני איש חונן, אשר שם לי רחמים והחזיק בידי. ושם האיש ההוא נֹחַ הַשָּׁחוֹר. — והנה לבטח לא נכחד ממך וידעת, כי לחברי־גנבים והבוקקים, הנמצאים בצלמונה מיום הִוָּסְדָהּ, יש ראש אחד, אשר פי כל יִקְּבֶנּוּ בשם „נביא". הנביא הזה הוא לבדו גֹזֵלָה לא יגזול ולא יעשוק לרוב; ונהפוך הוא, אשר ידין לַחֲקֹר משפט ויציל גָּזוּל מיד עושק: הן אליו ידרשו העשוקים והעשוקים והוא יעצה אתם חוזה, להשיב הגנבה במחיר כסף. ונח השחור נביא להבוקקים בעת ההיא. נח היה איש טוב בלבו וּבְסַפְּרוֹ לי את דרכיו היה אומר: כי לא ימצא בו עון אשר חטא, ראשית, באין נביא יִפְרְעוּ הבוקקים יותר, כי אין עצה ואין תבונה להכחידם מן העיר, ואם עשקו גבר וביתו, לא היתה עוד להעשוק האומלל כל תקוה, להשיב רכושו; והשנית, הלא גם בלעדו היה להם נביא, ומי יודע, אם לא קם למטה רשע והתעיב עָוֶל; והוא אמנם, לְמִצְעָר יצלה לו, להוס על דל ואביון וּמִתּוֹךְ ומחמס יגאל נפשם לעתות, וגם יבצור לפעמים רוח פועלי און בתחבולותיו. כי בתחבולות יחדל הרע מקרב הארץ, והמבערו ירדוש אחרי מקורו; יען אשר פעמים רבות יש לו מוצא מפשע החברה וְרֹעַ מנהגיה.... ונודע הוא, כי בימי נח אמרו העשוקים, להשיב ידם מֵעָוֶל ולהרגיע את העיר אם אך ישימו

לב, לתת להם מחיה מעט ולהשׂביע האביונים לחם במשטר וּסְדָרִים טובים. — ראיתי את כל המעשים, שנעשׂו בצלמונה וּדִבַּרְתִּי אז עם לבי לאמר: הלא ביד הנביא לעשות גדולות ונצורות, לוּ יהיה איש טוב ודרכיו יכּונו למטרה נאמנה. התְחַמֵּץ לבבי, ובקרבי התעוררו רגשי נקם; קול דמי בָּנַי הנעימים ואשתי הענוגה צעקו אלי אז מן האדמה; זכרתי את עוכרי נפשי, זכרתי גם עניי ומרורי ברעב ובעירום וחסר כל וחרפתי מִנִּי אַבִּירֵי—לֵב כל היום; זכרתי את מַסְוֵה—עֲנְוַת צדק והמסכה הנסוכה על אישים פועלי און; הָגִיתִי בכל זאת ואמרתי, אחרי מות נח, אנסה נא, אולי אוכל אנכי להיות הנביא ההוא...

— כעת נודע לי הכל, אמר שמעון בראותו, כי לא ינעם לאריה להוסיף ספר את דבריו. הואילה נא והבינני רק זאת, מה ראית להיטב עם יצחק, הכותב אליך את המכתב הזה?

— בצדק התאבל אז הַנֶּכֶד על אֲבֵדָתו, השיב אריה, כי בתוך ארגזו, אשר גזלו הבוקקים, נמצא חמשת אלפי כסף, אשר קבץ האומלל ההוא בימי חיי הבלו; כי שְׁלַל צבועים להבוקקים, אִתָּם יחלקו שלל ועל קדקדם חמסם ירד... ומשלל צבוע זה נתנו, לְפִי דְבָרִי, ברכה ליצחק, הַמֻּכֶּה על לא חמס בכפו. בעזרת הנכד השכיל בן מלמדי, והנהו כעת מורה בכסלון! — בכל— זאת, לא אכחד מלפניך, כי לבבי יחרפני ואנכי כרשע בעיני. הַנּוֹחַם יהלמני ויוכיחני, אף כליותי יסרוני ולא אדע שָׁלֵו בבטני מֵרְגְּשַׁת רגשותי המבהילים אותי וְיִסֹּלוּ עלי ארחות אידם. רגש נקם החזק יַטֵּנִי בעים רוחו, לְכַלּוֹת חמתי בְּמַדִּיחַי, אִמְרֵי פי נחַ ורגש שמירת נפשי מחסר וכפן, אף הם לו לישועה; ורגש יושר ומשפט בל ינח ידו וימשכני אליו בכחו. אוי לי! מלחמה נוראה בקרבי כל היום, ורוחי כים נגרש הַשְׁקֵט לא יוכל. אוי לי! אכלה ביגון חיי ושנותי באנחה, נפשי כאניה סְעָרָה ואין שלום בעצמותי!..

אריה נאלם דומיה והתלכד בחבלי התוגה. גם שמעון נאנק דום, ויצלול במחשבות—יגון, אשר מָסַךְ בקרבו ספור אריה, ומורשי לבו נעו, כְּנוֹעַ עֲרִיפֵי הירח על קיר הבית. —

כא

חֲזוֹן פִּתְאֹם.

בעת התודע אריה לשמעון, הנה תחזינה עיני הקורא מחזה אחר. בתוך העיר צלמונה.

במלון אחד. אשר בִּפְרוָר־התרשיש, ישב בערב יום איש ארח, וברוב שרעפיו בקרבו דפק על השלחן באצבעותיו. והאמין, לבטח, להאזין בזאת שירה או קינה מסודרת במערכי לב; יען אשר באצבעותיו השמיע קולות נפשו והוציא התוצה את סערת רוחו ומזמותיו, המתרוצצות בקרבו. אבל איש אחר הקשיב רק קול דופק ומהלומות בודדות לבד. וזה האות, כי הנער המשרת בא אל הארח התרדה שתי פעמים. בפעם הראשונה חשב, כי הוא קורא אליו, ובפעם השנית בא דחוף ומבהל. כי הארח דפק בכח ועצם ידו־ויאבה לבטח לְגַלות רגש חזק מאד – עד כי נבהלו אנשי הבית ויאמרו, כי נשברה הקורה ונפלה ארצה. ואחרי אשר חדל האורח מדפוק הוציא מחיקו אגרת פתוחה ויקרא שמה ככל הדברים האלה:

„אלה דברי האחרונים אליך דוד! לֵךְ לשלום וְהִכָּנַע תחת יד אֵל שַׁדַּי, שבח את הרעה, אשר עשה לך אבי ושבח נא גם אותי; כי כל עוד אשר זכרוני חי בלבבך, לא תצלח על האדמה. ואנכי הלא חפצה הצלחתך! הנך רואה, כי קיר ברזל מפריד בינינו, ואבדה לנו כל תקוה, להפיל הקיר החזק הזה. אנכי לא ארהיב עֹז תמיד למרות עיני כבוד אבי, לריב עמו על אודות נפשי לאמר: כי לי היא ולמי אשר אחפוץ אתננה, וגם אתה לא תדרוש מידי – אם באמת אתה אהב אותי – לעשות כדבר הזה, אשר ישפילני לעיני כל בני עמי וכבוד בית אבי לעפר יַשְׁכֵּן סלה. לא, דוד! אנכי יְהוּדִיָּה, אשר גם באהבתה מוסר תזכור. מבליגיתי עלי אהבה, וככל בתולות יהודה אכנע גם אני תחת יד אבי, כי יעשה עמדי כטוב בעיניו. רק אנכי לה' אנכי אצוק לַחַשׁ, כי יֵעָרֶה עליו רוח ממרום. לבלתי יִתְעַמֶּר בי, להסגירני אל עֲוִיל עֲוִיל ימים, אך לאיש כלבבי, ובתפלתי זאת אזכירה שמך דוד!.. לֵךְ לשלום וחזק! אל תאמר נואש בצר לך, כי עודך צעיר לימים ואלהים נתן לך חכמה ותבונה הרבה מאד ורחב לב; ומי יודע מה ילד ביומים הבאים. אולי תעלה

מעלה מעלה ואני... אבל אשים קנצי למלין. כי הנה זה הרביתי לְדַבֵּר לְמַדַּי. ברוך אתה בצאתך דוד! לֵךְ וצלח, ויהי ה׳ עמך כאות נפש... רחל."

פני הארח נהרו מדברי האגרת האחרונים, אשר קרא אותם זה רבות פעמים, ושמש התקוה נשקפה בנפשו מבין עבי התוגה, ויקם ממושבו ויצעד בהפזון ארחת הֵנָה ואחת הֵנָּה.

— האין פה העגלון הַכְּסָלוֹנִי? שאל פתאם איש אחד, בעמדו בפתח החדר;

— נחום?! קרא הארח בתמהון בהקריבו מעט אל הפתח.

— שלום עליכם, דוד! קרא נחום, אחרי עמד רגעים אחדים ויתבונן בפני דוד; סלח נא, אשר לא הכרתיך בראשונה, כי נפלו פניך מאד, וכמעט נהפכת לאיש אחר! מה לך? האם חָלִיתָ?

— ברוך הבא! אמר דוד, בהחזיקו ביד נחום ויביאהו החדרה. שב פה כמעט קט עד בוא העגלון לקחת שברו מידי, כי עוד לא שלמתי לו. לא אפונה, כי הולך אתה כְּסָלוֹנָה, לְחַלֵּק שמה ספרך, אשר הוצאת לאור.

— לא; ענה נחום. ספרי עודנו בכתובים;

— מדוע? שאל דוד;

— כי אין לי לכסף מוצא. השיב נחום.

— הלא קבצת על יד מאת הבאים על החתום?

— את אשר קבצתי בזעת אפי, השיב נחום, אכלתי בדרך. לא נשאר לי גם קשיטה אחת... צר לי מאד, אשר ספרי יהיה כנפל אשת בל חזה שמש; לו ראית את ההסכמות הרבות, הכתובות עליו מאת גדולים חקרי לב. זה בא בחכמתו, וזה במליצתו וכל בעלי השיר יצאו בשיר, ולי הכל יכתירו ויתנו כבוד לשמי. האמת אגיד לך, כי אני דואג יותר להסכמות האלה, הבלתי נדפסות, מאשר אדאג לספרי. ולו היה בידי מעט כסף, כי עתה הדפסתי אותן, ואת ספרי טמנתי עד עת מועד.

— מה הסכמות בלי ספר? שאל דוד בתמהון.

— התדמה בנפשך, ענה נחום, כי ההסכמות הדם תִּתְיַחֲשְׁנָה לספרי? לא! אינך יודע עוד דרכינו, דרכי המחברים. יש המוציאים לאור אך מכתבים והסכמות, ויש המדפיסים במחברת לבד רק ההקדמות; כי באמת הן דברים בפני עצמם והספר דבר בפני עצמו, ובכל אלה ימצא הקורא משל ומליצה... האמין לי, כי יש אשר כתבו עלי שיר ושבחה, הַלֵּל וְזִמְרָה, מבלי קרוא את ספרי, ואך משמעם את שמי.

— הפעם אבינה, אמר דוד בשחוק, מדוע נחל ספרך כל הכבוד הזה... אבל, הגידה נא לי נחום, במה תחיה עתה נפשך ונפש ביתך?

— כעת, השיב נחום, תפשתי עבדה ששית.

— מה העבדה הזאת לך?

— אנכי שרכן!

– ולמה אתה הולך לכסלון?

– כי שמה ארבר נכבדות בבת איש עשיר אחד עם בן פרין, אחד מעשירי העיר הזאת. ואם מהי יצא הדבר אשיג שכר טוב בעמלי, ואז ארפים ההסכמות עם ספרי גם יחד.

– בת מי היא, אשר נכבדות תדבר בה? שאל דוד בחפזו.

– היא בת אפרים.

כחצים נחתו דברי נחום בלב דוד וילפת, ויפער פיהו מרוב מבוכתו.

– מדוע יפלא בעיניך הדבר הזה? אמר נחום, אשר חשב בלבו, כי דוד ישתומם ולא יאמין לדבריו. האינך מאמין לי? – דע אפוא, הן לפניך לא אכחד מאומה, דע אפוא, כי פרין הנה זה נסע לעיר כסלון היום בבקר, ובמעט כל דבר, אדות מוהר ומתן ומזונות להזוג, הנה זה דבור על אפניו.

כמתלהמים היו דברי נחום וירדו חדרי בטן דוד, ויבקש לבכות משמועה רעה. וימהר ללכת בזעם אפו כה וכה. מבבות עיניו התמלטו מבטי–אש וכל עצמותיו רחפו מכעס.

– עיף אתה מעמל הדרך, אמר נחום בהביטו אל דוד. הנה אכלך הקרה, כי תחיל ותרעד ופניך פני להבים. לך שכב, ואני אצא, לבלתי אשבית מנוחתך.

נחום יצא מן החדר, ודוד הניע אחריו ראש וישלחהו בעינים מפיקות בו וחמה.

כב

הַגֶּבֶר רָאָה עֳנִי.

כל הלילה התהפך דוד על משכבו במלון, אחרי שמעו מנחום את השמועה הרעה. רגע שכב נדהם, כאיש נואש מבלתי השיב מאומה; ורגע התרוצצו בקרבו מחשבות רבות וראה, כי איש אבד הוא. הן אמנם עד כה שבעה ברעות נפשו: גר ונכרי הוא בארץ מולדתו הנחמדה, אמו מתה ואביו איננו, והוא גם הוא נרדף על צוארו ונדח מעבדתו, מבלי היות לו משען ומשענה; הנה בכל–אלה עוד לא נבקה רוחו ועוד התעודד לעמוד נגד צר ומצוק. כי

מכתב רחל נתן תקוה בלבו, ובכל הפגעים, אשר התיצבו לשטן לו, עוד לא חדל מיחל לארש לו את סגולתו ברבות הימים. הלא חזק הוא כח התקוה, אשר במתק שפתיה תְּפַתֶּה גם חכמים ונבונים לָקוּת למעלה למשכיל, ובמקום אשר יפגשו חשך, ובינת אדם תִּסְתַּתָּר, גם שם ירדה תְּנַחֵם ותגיה חָשְׁכָּם; כי יראו חכמים יקוו, יחד כופר וחוקר ככסיל ובער יאמינו במשכיות לבבם, כי לא יאבדו ויהי עִתָּם לעולם!.. הלא היא תהיה את דכא ושפל רוח, להחיות לבו; היא תנחם עני בעניו ותבטיחהו אלפי זהב וכסף; היא תאשר חמוץ ותדבר על לב אומלל דברים טובים ונחומים, ולרל המחבק אשפתות תבטיח, להקימו מעפר, להושיבו עם נדיבים בהיכלי חמד ועליות כְּרֻוָחִים. התקוה, אשר בחסד ה׳ תלוה את האדם בדרך חיי הַבְלוֹ ותעזרהו לשאת עמל וכעס; הנה היא היתה עד כה גם עם דוד האומלל, לנחמהו מיגונו וּלְחַבֵּשׁ לעצבותיו. קַוֵּה קִוְּתָה נפשו, אולי ינחם אפרים על הרעה, אשר עשה לו, בְּהִוָּדְעוֹ כי נקי הוא מפשע וחשב עליו מחשבה טובה; אולי תגלה לו רחל את לבה ויחמול עליה חמלה, כי יחידה היא לו: אולי יַעֲשִׁיר וימצא שלל רב; או אולי—כלמה כסתה פנינו להגיד: את אשר כאדם חשב עוד—אולי עד כה ועד כה ימות אפרים ואז..: כאלה וכאלה חשב דוד בלבו ואמר, לא אבדה עוד תוחלתו. אבל עתה מה נבהלה נפשו מאד, אם גם התקוה עזבתהו! לב אחד היה בארץ, אשר רחש לו אהבה, ואשר אמר בצלו יחיה וישכח עמל, והנה גם הוא נגזל ממנו! – נורא ואיום היה מצבו בעת ההיא. ראשו נמלא רעיוני—בלהות, אזניו צללו כמו מקול רעם אדיר וחזק, ולנגד עיניו רחפו נְקֻדּוֹת וכדורי—אש בהירים, המתאחדים והמתפרדים חליפות לתמונות מתמונות שונות, אם כי הסתיר פניו בְּבַר משכבו ויתעלף בִּשְׂמִיכָה. לו יש מַפֵּץ מלאך המשחית בירו בעת ההיא, וְנִפֵּץ בו כל חֻקּוֹת הבל וכל קיר מבדיל בני אדם; וְנִפֵּץ בו רְהָבִים וְרָהְבָּם; וְנִפֵּץ בו כל רום אנשים, או באֵש עברתו בא וְהִכָּה את הארץ חֵרֶם!.. ככה התהפך מִצִּדּוֹ אל צִדּוֹ עד אשמורה התיכונה, ועוד מעט התפוצץ ראשו מרוב שרעפיו הנוראים; אבל בחמלת ה׳ עליו זרמו דמעות עיניו ושב וְרֻוַח לו. כי הדמעה מַתַּת אלהים היא, אשר נִתְּנָה לאדם אחרי גֹרש מעדן להתנודד בארץ, ויאמר לו: את הַמַּתָּת הזאת הנני נותן לך בדרך חייך, המלא תתחתים. בצר לך ומצאוך צרות רבות ורעות, אז דָמוֹע תדמע בת עינך וְהֵקֵל מעליך. והיתה הדמעה הזאת למתנה לך ולזרעיך אחריך! – כחצי השעה בכה דוד, אשר כראשון אדם גֹרַשׁ גם הוא ממקום תענוגיו; בכה עד כי צררה אותו הַשֵּׁנָה בכנפיה ויישן.

בהקיצו הנה זה כבר יצא השמש וישש כגִבור לרוץ אורח על פני שחקים בהירים, אשר הִטָּהרו אמש מעבים והתאדמו בקצותם כתולעת שני וארגמן. מקהלות הצפרים שרו שיר חדש, אחרי נאלמו דומיה כל החורף.

ומתחת רקיע השמים נשמע צִוְחַת העֹרבים וקול בעלי כנף, השבים, כמלאכי שלום, מארץ צלצל כנפים לפני אחיהם, לְקַדֵּם בתרועה את פני האביב הבא. בעיר יָשְׁקוּ זרמי מים קרים ונוזלים משכבת השלג, אשר קפאו אתמול בין הערבים, ובתוכם יתנוצצו קרני השמש כבדולח ואבן הַשֹּׁהַם. יצא הִלֵּל הזקן ממעונתו, אשר התחבא שמה כל החרף, והוא יושב פתח האהל עם מִשְׁעַנְתּוֹ בידו מרוב ימים ומקרני השמש יתחמם. כל העובר אצלו יברכהו בשחוק־ידידות לאמר: ברוך אתה בצאתך! אות הוא, כי הנה הסתיו עבר, החורף חלף הלך לו; והוא ישיב לכל איש מענה אחד: מתוק האור וטוב לעינים לראות את השמש, כי אם שנים הרבה יחיה האדם, בְּכֻלָּם ישמח לקראת האביב! — ורחובות העיר ימלאו ילדים וילדות מְשַׂחֲקִים, זה בונה רַחַיִם בְּעָרוּץ מֵימֵי־שֶׁלֶג, וזה יְשַׁלַּח אֳנִי שַׁיִט־גִּלְיוֹנִי על פני המים, והנה צְרוֹר קטן מתהפך בזרם שוטף זה ויבוא עד האני ויכהו ויפול ויהפכהו למעלה. שם הוציא האופה תופיני נופת צופים וכל מגדים, הערוכים והשמורים לְמִשְׁלוֹחַ מנות; ופה הולך נער המלמד ובידו רועשים וכלי־געש, אחריו ירוץ יחף נער משולח ושובב, דופק ומרעיש בבלי מַשְׂחֵיתוֹ, והמון ילדים קטנים מביטים אליו בתמהון וישלחוהו במבטי־קנאה עד למרחוק. שם בחצר מתהלך שכוי־הודי יפה מראה; בגאוה ובגדל לבב ימתח כקשת את נוצתו רַבַּת החן, בהכותו על הארץ באברותיו; ראשו יתאדם כדם מהול בצבע תכלת וחוטמו סרוח מעל הרטומו; סובב סובב ילך בהדר ויפנה זנבו המתוח אל מול רואיו, כי יראו יביטו בו, ומעת לעת ישמיע את הוד קולו, הערב מאד אל אזן יהודי בימים ההם: ופה עוגב הַתּוֹר על יוֹנָתוֹ ונושקים הַד את אחד באהבה, בעת אשר יתר היונים יְשׁוֹטְטוּ לבקש שנים שלשה גרגרי דגן, או כי ישאו את כנפיהם הנחפות בכסף ובירקרק חרוץ וְיִשְׁתַּקְשְׁקוּן ברחובות. כל המחזות האלה חִברו יחד לשמח לבב בני צלמונה ולעורר בקרבם רגשות נעימים ונחומים; כמו נאמו נְאֻם לכל איש, לבלתי יְפַחֵד מפני חמת הַמֵּצִיק ולבלתי יאמר נואש בצרתה, כי הרעות גם הצרות כאשר יהגו כן יסעו וכמו שלג וּכְפוֹר תָּמָם יהלכו; כמו קראו לכל איש, לשמוח את התולדה ולשיש אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ בהגיע עִתָּהּ, עת דודים!..

הוד ישב אצל חלון ביתו נָגֵף וְנִגָּף ממראות הלילה והוד פניו נהפך עליו למשחית. מבטי עיניו תעו למרחוק בשמים ובארץ, כמבקש למצוא דבר־מה. רוחו הסוער עמד מזעפו ואך לרגעים עלו על לבו עוד הרגשות, כרשפי אֵשׁ העולים לאחד אחד. גם אחרי תשקע תתבערה. אבל ההרגשות ההם לא הבאיבו לב ולא התגעשו בשאון ורעש, כי התנהלו לְאִטָּן בשובה ונחת וְרַחֲשֵׁי בלחש כְּנִיב מֵי הַשִּׁלֹחַ, אשר לא יעלה על שפת כל לשון. הלא הֵנָּה צאצאי תוגה־חֲרִישִׁית, הנודעת אך לאיש מצוק ומר נפש. גם היא מתת אלהים, אשר פקד להאיר כסהר בנפש שוממה, אחרי עֲזָבָהּ שׂשׂ התקוה,

המאור הגדול!.. בשעה אחת ישב דוד בלי–נוע ונשקף בעד החלון, עד אשר החל השמש לצלול מעט לעת בעבים, העולים לאט לאט מפוזרים ומפורדים על חוג שמים, ולפיהם החשיך והאיר גם בנפשו, ואז קם ממושבו ויצער ברעש ורוגז, ולעתות דפק על השלחן באצבעותיו בחזקה, עד כי משרת בית–המלון בא אל חדרו בבהלה וישאלהו מה חפצו;

– צא לך! גער דוד בהנער המשרת, אין לי בך חפץ. אבל....; הוסיף לְדַבֵּר אל המשרת, אשר פתח את הדלת לצאת, שוב נא והגידה, האם נסע העגלון – הַכְּסָלוֹנִי?

– עוד אתמול כרגע אחרי שלמת לו, השיב המשרת, עוד אמש בלילה נסע מזה עם האיש הַצָּהֹב, אשר היה בחדרך. היש לך עוד מה להגיד לי?

– צא, צא! קרא דוד, בהביטו אל המשרת התמים בכעס וַתָּרוֹק שִׁנָּיִם.

אך משוגע הוא האורח הזה, הרץ המשרת משפטו בלבו ויפן שכמו לצאת ולבלתי שוב אליו כל היום.

– שוב נא! קרא דוד שנית אל המשרת, אשר עוד לא יצא החוצה, הגידה לי, הידעת את פרץ?

– את פרץ העשיר? שאל המשרת.

– כן! השיב דוד;

– מי לא ידע את פרץ העשיר?! אמר בתמהון המשרת, אשר חשב, כי צלמונה היא על טַבּוּר הארץ ופרץ מהולל ממזרח שמש עד מבואו.

– הידעת איה מקום משכנו? שאל דוד עוד הפעם.

– הוא יושב בביתו הגדול בין ההומות, אשר ברחוב זמזומים. השיב המשרת, אשר שאלת דוד הזאת הֵעִירָה רעיוני לבו לחשוב, כי האורח הוא לא מִקְּטַנֵּי אֶרֶץ, אך אחד מעשירי עם, העושה עם פרץ מקנה וקנין; לכן יענה עַזּוֹת, לכן יִשְׁתַּגֵּעַ ברוב עשרו, לכן בְּשִׁגָּעוֹן ינהג, לכן הוא הפכפך ונהפך בלשונו, לכן מוצא שפתיו יְשַׁנֶּה ברגע אחד... לכן נשא המשרת ידו להסיר המצנפת מראשו ועמד הָכֵן ביראת–הכבוד לשמוע מה יוסיף האורח לְדַבֵּר אליו.

– הביא לי מים לרחצה! אמר דוד.

– המשרת יצא לעשות פקודת דוד ודִבּר לנפשו: הן אמנם משוגע הוא, אבל יש כסף לאדון זה. לא אפונה כי שיח ושיג לו עם פרץ, ואולי אֶשְׁתַּבֵּר גם אני. הֵמָּה אין לי עוד, אשר כמשתגע יגער בי ויחליף דבריו אלי עשרת מונים. לעשירים נאוה שׁ ִ ג ָ ע ו ן!...

דוד גמר בלבו, לראות את בן פרץ המאושר, הנצב לשטן לו. מה הוא ומה תארו, מה טובו ומה יָפְיוֹ; לראות פנים אל פנים את איש חֶרְמוֹ, אשר יגזול ממנו חמדת נפשו ומְשׂוֹשׂ לבו. ומדעתו כי אין פרץ בביתו,

הלך לכסלון, כאשר ספר לו אמש נחום לתומו; על כן בתר דרך ערומים, ללכת ולשאול על פרץ, כאלו דבר לו אליו, עד כה וכה יראה את בנו, הנשאר בביתו, כדת אנשי המקום ההוא, לבלתי בוא לִרְאוֹת את פני העלמה, בטרם יְמַהֲרֶנָּה לאשה. אמנם כבוא דוד לבית פרץ, לא מצא שמה את בנו, ונודע לו, אשר הוא יושב בַּשֶּׁבֶת תַּחְכְּמֹנִי, בחדר המלמד בָּרוּך כְּבַד־הַפֶּה*) אצל האלמנה בת שבע מוכרת יין, ברחוב היהודים.

על נקלה מצא דוד את חדר ברוך כְּבַד־הַפֶּה, כי בהיותו עוד רחוק ממנו כחמשים צעדים נשמע קול זעקה וּצְוָחָה נוראה ולולא תארו לו מראש את הבית ההוא בכל אותותיו, כי עתה חשבהו לבית מושב משוגעים. — בבואו אל אולם־הבית היו שני פתחים, אחד לימינו ואחר לשמאלו. מחדר הימני נשמע קול עב מבין עוד קולות דקים, הצועקים כלם כאחד:

פשטא! וַחֲסֵרוֹתִי. זקף קטן, את־כַּפִּי.

— את כַּפִּי! צעק פתאם הקול העב בחמה שפוכה כנואש. הֵא לך את כַּפִּי על להיך!...

בבין הקולות השונים והבלולים נשמע כרגע קול נער בוכה, הַמֻּכֶּה בעון אשר לא יכין להטעים כן זקף־קטן בנגינותיו; וְכֻלָּם הוסיפו לצעוק בקול עֹז כנואשים ונרדפים על צוארם:

טִפְּחָא, אֶתְנַחְתָּא: וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֹרָי.

— עורך בוכה! צעק הקול העב. עלה, עלה והשתרע על השלחן, וראיתי את אחוריך!...

הקולות הדקים נדמו פתאם, רק קול ענות חלושה נשמע!

— לא אבכה רבי! אוי לי. לא אבכה! בכה הילד ויתחנן בקול, אשר קרע לב דוד ולא יכול עוד להתאפק ויפתח הדלת ויבוא החדרה.

כעשרה ילדים קטנים ישבו צפופים ומרעידים אצל שלחן ארוך, אָחוּז סביב בחבלים עֲבֹתִים, וקנה רָצוּץ, הַתָּקוּעַ בינותם, נשען בראשו האחד מתחת לְמִסְגֶּרֶת השלחן, לבלתי יִתְפָּרְקוּ רגליו. בתוך הילדים עמד איש אחד נורא, כזאב משחית בתוך עדר הצאן; והוא חָרוּם, ארמוני וְאֶרֶךְ־הַגָּרוֹן, לבוש מכנסי־בר מגֹאלים, ובגד ארבע כנפות עד בִּרְכָּיו, וְאַבְנֵט נגעל מִיְזַע חָגוּר במתניו, ובידו מקל חובלים, ועל השלחן שוכב ילד חָשׂוּף שֵׁת ובוכה.

המחזה הזה יבין יותר בלבבו האיש ההוא, אשר קרה פעם אחת מִקְרֵהוּ לבוא פתאם אל כְּלוּב מלא עוף בעת הַחֹלֶד האכזרי עומד שמה ולפניו ברבור אחד, מוכן להיות טרף לְשִׁנָּיו. וּבְהִגָּלוֹתוֹ לפתע פתאם נִבְעַת המשחית מפניו ולא מצא ידים לנוס מרוב מבוכתו. מה ישמחו אז הברבורים האומללים בראותם את מושיעם ומה יביטו אליו בתשואות תודה, אשר מנע

*) ברוך זאאיקעוואטע

את הַמַרְצֵהַ מבוא בדמים. ולעומת זה מה ילטוש החולד עיניו לו ומה יחרוק שִׁנָיו השנונות במבוכה, ומה יתגנב להביט כה וכה, להתרמק ולהמלט אל חוֹרִיו!....

הִתְאַבֵּךְ מאד המלמד כבוא דוד פתאם החדרה ויקרוץ עַיִן להילד. כי ירד מעל השלחן;

– איה פה חדר ברוך כְּבַד־הַפֶּה? שאל דוד את רב החובל והמחנך יַלְדֵי העברים, מבלי הרבות שיחה עמו, כי היה בעיניו פרא אדם.

– אנכי, השיב המלמד, אנכי שֶׁבַח־הֶחָרוּב*) וברוך כבד־הפה יושב ממולי, לֵךְ למישרים ותמצא דלת חדרו.

נאנחו הילדים התמימים כצאת דוד מן החדר; נאנחו ויסלדו בחילה כאשר נשארו לבדם עם מלמדם חֹלד־אדם!...

אך עבר דוד הַבְּרֵכָה הקְטנה בתוך אולם הבית מְמֵי־שֶׁלג, הרולפים מבדקי הגג, ובא בשלום למחוז חפצו. חשב מְזִמָּה, מה אפוא יגיד לברוך בבואו. ואחרי התבונן מעט אחז בכַפַּת המנעול – ביתד תקועה בדלת; ובטרם פתח את הדלת נשמעו לאזניו מתוך הבית הדברים האלה:

– הַפִּי־פִּי־פילו גורל, מי יקנה היום! – דממה–מי אשר יעלה הַקֶּ־קֶּ־קֶשר בידו הוא יקנה. – דממה – יְחִי־תִי־תִיאֵל, תן כסף לְכָ־כָבוד חדש אדר! – דממה – חַ־חַ־חַוָּה, הבי נא יין! – דממה – לְחַ־חַ־חַיִּים!

מה שונים המה החדרים האלה! אמר דוד בלבו. שם אוי ואבוי, מַכּוֹת ופצעים ומְרוט שֵׂעָר, ופה ששון ושמחה, אָכוֹל רקיקים ושָׁתֹה יין; שם מהלומות, בכי ואנקה, ופה עונג ושעשועים; שם המלמד דוב אורב לתלמידיו. יַכֵּם וִיכַּתֵּם עד חרמה, ופה המלמד שה בן־תַּרְבּוּת, לא ירע ולא ישחית!

– איה מְעוֹן ברוך? שאל דוד בבואו הביתה.

– אנכי בָּ־בָּ־בָרוּךְ, השיב איש אחד דק הבשר ורז, קְצַר־הָאַף וְאֶרֶךְ–השפתים, בָּ־ברוך הבא!

על השלחן עמד בקבוק יין וכוסות ואצלו ישבו ארבעה נערים. דוד הביט אל ברוך, אחרי־כן אל הבקבוק ואל הנערים ויאמר בלבו:

מה טובו חדריך יעקב, מלמדיך ישראל!....

– שְׂ־שִׂמְחַת מצוה לנו, אמר ברוך, בהרגישו תמהון לבב דוד, היום סִ־סִ־סִיַּמְנוּ פרק.

דוד הביט אליו בחרפה והניע ראשו, כאלו שאל: איה אפוא הגמרא?

– יְחִי־תִיאֵל! אמר ברוך במבוכתו, מדוע מהרת לְהָסִ־סִי־סִיר הספרים מעל השלחן?

---

*) שבח–בֶּעזנאָסע.

דוד הביט אל יחיאל וירגז תחתיו.

— היא בן פֶּרְפֶּרֶץ, אמר ברוך, בראותו, כי עוני דוד ביחיאל.

יחיאל כבן חמש עשרה שנה. מצחו צר ואזניו כלביבות גדולות שְׂעָרֹת; שערו רך, כְּעֵין הַפִּשְׁתִּים; עור פניו לבן עם נקודות צהובות; מראה שִׁנָּיו הַמְעֻקָּלוֹת חום ופרץ נבעה בין הַשִּׁנַּיִם־הקדומות, משם נשקף ראש לשונו ויז רִירוֹ בְּדַבְּרוֹ. במלבושיו והליכותיו הִתְנַכֵּר, כי פותה הוא וחסר לב, לא ידע בין ימינו לשמאלו, ככל בני גילו, הָאֳמֻנִים כמוהו.

דוד הרד וולפת בשמעו, כי זה הנער הנאלח בן פרץ הוא ולו תהיה רחל לאשה! . . . הציקתהו רוח בטנו, אבל לשונו לְחִכּוֹ דבקה.

— סְלִיחָה נא, אמר ברוך לדוד, מה הפצך בביתי?

— מדעתי, השיב דוד, אשר הקיץ כישן ממזמותיו, מדעתי, כי מלמדי צלמונה מוכרים את כתבי־הקדש עם תרגום אשכנזי ובאור, הנתונים להם מאת הממשלה הנדיבה, אשר נעתרה להדפיסם בכסף מלא לטובת נערי בני ישראל; לכן באתי אליך ואשאלך, אולי תמכרם אלי?

— על דִּבְ־דִבְרָתִי! ענה ברוך, כי מכרתי את הספרים ההם לך וגם לא הרביתי במחירם, יען אשר אין לי בהם הַ־הֵ־הַפֶּץ . . . אֶפֶ־פֶס כי אינם עוד אצלי.

— הַאֵלֵךְ ואפדם מבת שבע? אמרה תַּוָּה אשת ברוך, אשר עמדה מרחוק בין שתי מטות, חובקת ילד בימינה וכף ידה השמאלית על לחיה.

ברוך קרץ עין לה, כי תדום ותשים יד לפה.

בנפש סוערה מִהֵר דוד לצאת החוצה. אוי לי על שברי! אמר בלכתו, אוי לי, אשר אבדה לי כל תקוה להשיגך רחל תַּמָּתִי; אבל אוי גם לך רחל! כי נחלה מכתך מאד. יעלת חן וטובת שכל כמוך, איכה תנשא לנער פתי וחסר לב? ! מְדֵי זָכְרִי רגש־מוסרך העצום ויכלתך, לכבוש רגשי נפשך וְלְהִכָּנַע תחת יד הוריך וְאַכְזְרִיּוּת־עוֹלָם הַמֵּצִיק, אז מִשְׁנֶה אהבך. — אהבך על כי נוראות נִפְלֵיתִי, נפלאים מעשיך! . . . וכל אשר אוסיף לאהבך, כן אוסיף לרחמך: ולכן אני כמוך להי אתפלל! אתפלל, כי יתנך אביך למי יתן, יתנך לאיש אחר, רק לאיש נבון, אשר ידע חין ערכך; אך לא לנער פותה ונבער מדעת. — וְאַתְּ רחל, קומי וחלי פני אל בעד הוריך, לבלתי יוכיחם באפו בגלל רעתם! הן אַל יחרש וְאַל ישקוט אֵל להאבות האלה, השולטים ברוח בניהם בחזקה והמוכרים אותם במקנה אל כל הטוב והישר בעיניהם, וכבר מלא כוס הוגונים מדמעת העשוקים האלה, הבוכים איש בחדרי משכיתו! עליו בשמים יַרְעֵם ה׳: רב לכם עמי להשתחות לעגל הזהב ולהקריב לו את בניכם! איש תפוש כסף וזהב וכל רוח אין בקרבו, הלא ע גל הוא! . . . גם כי מכהן הוא, חוטר מגזע אצילים. הנה בזוי הוא מאד. אל יתהלל עשיר חסר לב בעשרו ואל יתהלל הנכלה במשפחתו

ואל יתהלל הבער בחכמת אבותיו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל, הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ לבדו; אשר לו לֵב רַגָּשׁ ורוח דעת להיטב להועיל, כי אךְ באלה תפארת אדם! . . .

נפעם ונדהם הלךְ דוד ובראותו עגלה רתומה לארבעה סוסים ברחֹב־הָרַקָּחִים, הקריב אליה כמעט בבלי־דעת, ויצוה להעגלון, מבלי הרבות עמו שיחה, כי ינהג אחריו אל מלונו בַּפַּרְוָר־החדש. כרגע צרר את בגדיו באמתחתו וישב בעגלה ויסע.

– דפוק, דפוק סוסיךְ! קרא מעת לעת דוד. הדואה ברוב שרעפיו על כנפי דמיונו, עד אשר נדמה לו, כי תחתיה תעמוד העגלה, אם כי הסוסים רצו כברקים ושְׁלַבֵּי האופנים נראו כִּמְשֻׁלָּבִים ומוצקים יחד מתקופתם הנמרצת.

* * *

שלום לךְ דוד מחמדי! מרחוק אקרא שלום לךְ בחירי ואהובי! אני ידעתי את שאונךְ, ורגשי נפשךְ לא נכחדו ממני. בצר לי, אז גם אנכי אנשא באברת הגיוני ואשאפה למרחקים. להרחיק מהלאה לחוג שמים, הסובב אותי. שם אקוה למצוא נוחם ולשכוח כל יגוני, שם אקוה להיות מאושר ושמח. קֶסֶם על שפתי הַמֶּרְחָק הנעים למשכני אליו ביפעת מראהו, שם לא אראה עוד האדמה ובני אדם, רק מראה תכלת תאוה לעינים, המעורר בקרבי רגשות נעימים ונעלמים, ונפשי נכספה לדבר–מה, הבלתי נודע היטב גם אלי. למרחוק ישוטטו מבטי עיני ורוחי בקרבי יְשַׁחֵר, ישאף לרוץ אחריהם ולצלול אִתם יחד בנבכי ים–התכלת ההוא. אבל, אהה! אךְ לשוא ארוץ כאיל, אךְ לשוא אָרִיץ הסוסים ואדפקם, לְמַהֵר למחוז חפצי, והוא רחוק, רחוק ממני! . . . אל כל אשר אבוא, שם יעטרני חוג שמים, ואני הנקודה במעגל–קסם זה, מבלתי אוכל לצאת הלאה ממנו כמלא השערה. אל כל אשר אבוא, שם סערת רוחי, שם משאלותי הנעלמות ושם תַּאֲוַת נפשי, כִּלְיוֹן עיני וּמַאֲוַיֵּי לבלי–קֵץ . . . הנני רואה ומרגיש במשכיות לבב כל המורות המרחק ויקר תפארתו ולבוא שמה לא אוכל. אחרוק שן מכעס, ורעיון מכאיב עוד יכעיסני גם כעס בעבור הרעימי: אךְ תולעת זוחלת אתה בן–אדם! רגליךְ לאדמה אסורות, לא תוכל לעזבה כמעט רגע; אךְ טַנְטָלוּס הצמא אתה, אשר כמוהו עיניךְ כָּלוֹת ונפשךְ השוקקה לא תמלא תמיד; לכן אַל תפרוץ עליךְ פרץ, לצאת לַמֶּרְחָב יָהּ והיא לא תצלה! –

כג

אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד.

במגלת ספר הנה באתי קורא יקר! זה ספר תולדות השתלמות רחל, אשר היא לבדה כתבה בו מחשבות לבה והגיגה. דבר יום ביומו. בספר הזה אקרא נא באזניך דברים מעטים פָּסוּחַ וְדָלוּג, זְעֵיר שם, זְעֵיר שָׁם; למען תדע, כי רוח דעת היא בכל אנוש, גם נשים תְּתְחַכַּמְנָה ובתולות יהודה מבינות משפט; גם להן לֵבָב לדעת טוב ורע וגם מהן לא נצפנו עִתִּים. כי לא דבר רק הוא ממך ונחוץ לך במאד מאד לדעת את הדבר הזה...

אלול...

„יונתן ספר לתומו, כי יש הכותבים זִכָּרוֹן בספר מה ילד יום. ואלי מה יקר הדבר הזה. הן בימים האלה יעלו דברים על לבבי ורבות מחשבות בקרבי. מבלי אוכל להוציאם החוצה. ואני ידעתי נאמנה, כי לוּ זַמּוֹתִי יעבר־פי וְרָוַח לי. הספר הזה יהיה מעתה איש סודי ואליו אגלה את כל לבי בשפת-יהודית, אשר ידעתי.

לא לחנם שאלני היום יונתן, האם אכיר אותו... יונתן הוא, לְפִי דֵעִי, איש תבונות; עפעפיו יבחנו בני אדם, ודבר אחד לא יצא מפיו לתהו. — מה אקצוף עלי, אשר לא יכולתי לשלוט ברוחי ופני התאדמו משאלתו ההיא. לא אפונה, כי יונתן הרגיש זאת, ומה אפוא יחשוב לבו עלי?... אבל מה אפוא יחשוב לבי גם אני, אשר לְשְׁמוֹ וּלְזִכְרוֹ ינוע לבבי בקרבי וְהַשְׁקֵט בל יוכל?... מחר אלך עוד הפעם אל דינה רעותי. אבל מה לי, כי הרביתי לְשַׁחֵר פני דינה? — "

אלול...

הייתי היום אצל דינה שם ראיתי את פָּנָיו. רגשות נפלאים יעיר

בקרבי, רגשות נעלמים, אשר לא ידעתי אכנה. – יונתן שמר הבטחתו והביא לי ספר טוב ויפה מאד בלשון רוסיא, אשר ילמדני בסתר. האח! בימים האלה אוכל ללמוד ככל אַוַת נפשי! באין מפריע ופגע רע. אבי ואמי משכימים ומעריבים ערב ובקר והולכים ברגש בבית אלהים לשפוך שיחם. יומם ינוהו ויתנו לעפעפיהם תנומה."

תִּשְׁרֵי...

"דבר נפל בעירנו. חתן בנימין, האברך היקר, גנב עֲדִי אשתו ויברח אל קדושו! ... צר לי מאד על מרים אשתו, אשר זה לא כביר היתה עלמה יפת תואר ותבלה ימיה בנעימים ושעשועים, ועתה חשך משחור תארה ותלך בלא חמדה! לאביה נאוה אחרית המשל, אשר קראתי היום במשלי קְרִילוב לאמר: "שגם זה לא תמים בו צדקתו, המפקיד חמורו על גַּנָּתוֹ."

חֶשְׁוָן...

"בבית דינה רעותי דִבּר עמי היום. הוא הגבר הראשון, אשר יחשבני לאדם וידבר עמי בכבוד והדר, ויתר הגברים מאהבי אבי ובעלי בריתו, אשר ידעתי עד כה, המה לא ישיתו לב אלי וישפילו כבודי וכבוד כל הנשים במנהגיהם הזרים. אך המה אדם המה להם, בְּחִירֵי יָהּ וְרֵאשִׁית כל מעשה ידיו, ואנחנו נחשבנו כבהמה נִטְמֵינוּ בעיניהם. – בתולה, בתולה, יאמר אלי אחד מבלי הביט בפני, הָבִי לי מעט מים. – הֵא לך את מעילי, יאמר שני, ומפני לא יחשוך רק, הֵא לך מעילי והניחיהו שמה! – היכול תוכלי לכתוב? יאמר שלישי, הראיני נא את מכתב-ידך ואתנה לך חתן יפה. – גשי לי בתולה! אמר אלי ביום עצרת איש אחר, גשי לי ואשבה על כסאך, הן אנכי זקן ממך לימים ואַתְּ צעירה ותוכלי עמוד. וּבְדַבְּרוֹ נדחפתי מכסאי! ... הפעם בחלה נפשי בהם. לא יוכל היות, כי דרכיהם טובים ורצוים. לא יוכל היות, כי באלה יחפוץ ה׳! ..."

חשון...

"גם בן שמואל חתן!! היום בא מחותנו והנה זה הבהילו להביא את אבי ואמי אל המשתה. אני אמרתי, כי נער נאלח וחסר לב כבן שמואל לא ייטב בעיני כל ויהיה בחור עד מותו, אבל מה שגיתי! עתה ידעתי כי על פשעים והבלים יכסה הכסף, והבל מֵהון ימעט; עתה ידעתי כי שקר החן והבל הדעת, איש אשר לו כסף הוא יתהלל! ... לבי, לבי להעלמה האומללה, הַנִּתָּנָה לנער אויל וגבר לא יצלח כבן שמואל; מֵעַי, מֵעַי על הַכַּלָּה השוממה הזאת, אשר, לפי השמועה, היא יפת מראה וטובת שכל! – אהה! מה יַמְרִיצֻנוּ נשים כי נשכיל, אם כצאן טבחה נִמְכַּר לבוערים על אַפֵּנוּ ועל חמתנו, ותעלולים ימשלו בנו! – כמעט הייתי בכל רע להִנָּתֵן לבן

שמואל תועבת נפשי, לולא אבי שהרבה במחירי; לולא דרש משמואל, להוסיף על בכסף הנדה עוד אלף כסף, ולהרבות עוד מוהר ומתן! —"

חֶשְׁוָן . . .

"הפעם ידעתי מה לי! לבי יחיל בקרבי להוציא מפי דבר זה, אשר חרפה היא ליהודים. אבל ברית כָּרַתִי עם ספרי לגלות לו כל מצפוני. אגלה, ויהי מה! אגלה וירוח לי! אנכי אהבת . . . אני אהבת אותו . . . ומדוע לא תאהב נפשי איש כמוהו? ומדוע תֵּחָשֵׁב לי זאת לעון? אני אהבתיו למען יקר תפארת נפשו העדינה, למען יתרונו הגדול מכל בני עירי, למען אשר ארגיש . . . למען אשר רחש לו לבי . . . ולמה יהיו רחשי לבי והגיגי לי לחרפה?"

כִּסְלֵו . . .

"אוי לי. שמעון אחי הלך ואיננו! אבי הכביד עליו אַכְפּוֹ עד למאד. אתמול הִכָּהוּ באכזריות חֵמָה וכמעט דִכָּא לארץ חיתו, יען אשר מלמדו הפתי הֵעִיד עליו: כי בחיקו נמצא ספר אחד מספרי חכמי הדור החדש; כי הוא מַלְעִיב בקדושים ובוזה דבריהם ומִתַּעְתֵּעַ במכבדיהם; כי יאמר, לא לֵב עִבְרִי בפַלְמוֹנִי, הַמְדַבֵּר בספרו: כי הִשָּׁה אֱלוֹהַּ את בני ישראל חכמה ולא חָלַק להם בבינה וחיי עולם, להביט אל פועל ה׳ ומעשה ידיו ולעשות בכל מלאכה; כי לָעַג להדברים האלה בקהל עם בבית-התפלה ואמר: ה׳ אשר נתן לנו תורת אמת, נטע בתוכנו גם חיי עולם ואם אין חכמה אין תורה; כי לפעמים ישאל שאלות שונות, אשר אין ליהודי לשמוע אותן ולהשיב עליהן; כאלה וכאלה העיד המלמד על שמעון לא אחת ולא שתים והביא את דבתו רעה אל אבי. יונתן הגיה אור לי על דברי המלמד וְהֵעִיר את רוחי ולבי על דברים הרבה . . . שמעתי אומרים, כי שמעון ברח אל אחד בתי הספר. מה יקנא לבי בעת בשמעון. אשר הוא חפשי ללכת בדרך יבחר ויחכם באחריתו! לו נער הייתי, כי עתה ברחתי גם אני . . . ."

כִּסְלֵו . . .

"הרופא אמר, כי מעתה שלום יהיה לי, ולולא הקדים רפואה, כי עתה נפלתי למשכב מתגרת יד הקדחת. הנני שותה בנפש חפצה את המרקחת, אשר לדבריו תפיל עלי תרדמה בלילה, כי לילות הרבה שֵׁנָה בעיני לא ראיתי. — זה ימים אחרים לא ראיתי פניו. אתאמץ להיות בריאה ואוסיף לְשַׁחֵר את פני דינה רעותי."

כִּסְלֵו . . .

"איה לי! אנכי בת כִּסְלֵו אהבת! . . ועוד אהבת אותו — אותו, אשר נבזה ונמאס הוא בעיני כל בני עירי ובעיני אבי! ידעתי כי ייטב בעיני

אבי הַמּוּתָה לי מִתִּתּוֹ אותי לאיש כזה, ואיך אפוא אֹהב איש, אשר לא אוכל להיות אשתו?! — לא אלכה עוד אל דינה, לא אלכה! או אֲאַשֵּׁר פניה רק פעם אחת בשבוע."

כִּסְלֵו...

"ארבע פעמים הייתי בבית דינה בשבוע הזה! דינה הודה לי מקירות לבה על אהבתי הנאמנה, אשר הרבה ארבה לְשַׁחֵר פניה בימים האלה! — יהי מה, אנכי אוסיף ללכת אליה ולראות פָּנָיו..."

כִּסְלֵו...

"נעויתי משמוע! מרים בת בנימין ילדה היום תאומים! עוד לא מלאו לה תשע עשרה שנה והנה היא חובקת ארבעה בנים! ובעלה, האברך היקר, איננו, נדד הלך עם צפרי—הקיץ ויתחמם כעת אצל התנור במושב חבריו... הה, זה חלק בנות ישראל!"

כִּסְלֵו...

בָּא גָד! הנה הוא בצל קֹרָתִי! — פליאה דעת ממני. איך איש כאבי אסף אותו אל ביתו! — כמעט כל היום ישב בחדר, לעומת חדרי, וכתב; בראי—מוצק, אשר על קיר הדרי, יכולתי לראות ולהתבונן בו, מבלתי הֵרָאוֹת... ברוך הגבר, אשר הפליא להמציא ראי—מוצק!"

כִּסְלֵו...

"היום דבר עמי בפתח חדרי. אמי הלכה לה עם חנה הטובלת, אשר זה מימים אחדים תבוא ותלך עם אמי אל אחד המקומות. ואבי הנה הוא שוכב לרוב על מִטָּתוֹ, בחדר משכבו. לו ידעו אבי ואמי את מי אספו הביתה!.. מאֹד מאֹד אשקד לקרוא בספר, אשר הוא הביא לי. הספר הזה טוב ויפה עד מאֹד."

כִּסְלֵו...

"היום ישב אצלי בחדרי! ברוכה חנה—הטובלת, אשר גם היום הלכה לה עם אמי; ואבי הנה הוא כלוא כמעט בחדרו. לא אפונה, כי מעולם לא עלתה על לבו, אשר אנכי בִּתּוֹ, בת איש עשיר ומִתְיַחֵש, אחמדה בלבי איש מִסְכֵּן, בן בלי—שֵׁם. לו גם ימצאהו אצלי בחדר, הנה לבו לא יהגה כל רע הלילה, כאשר לא יפלא בעיניו לראות פה את הנער המשרת...

טֵבֵת...

"אך מאושרה אנכי! מאת ה׳ היתה זאת, כי בא בצל קֹרָתִי; על—כן לא אבד נצחי ותוחלתי ויש תקוה טובה. בבואו אלי היום, עברה על חלון ביתי נערה עם כד מים על שכמה... השמש הגיח ממפלשי עבים והופיע אורו ונוגנים הובילו בשמחות וגיל כַּלָּה לְחֻפָּתָהּ... באשמורות הבקר הלמתי, והנה אנכי דואה כיונה ואעופה מעל הרי בֶתֶר ותהום רבה, עד

אשר באתי לגנת ערנים... כל אלה יתנו תקוה בלבי והיו לאותות, למועדים וימים טובים."

טֵבֵת...

"אך אומללה אנכי! הן ייטב לאבי לתת אותי לבכור מות מִתִּתּוֹ אותי לאיש כמוהו. ולמה אפוא יפלא בעיני, אשר אבי נתן לו מהלכים בביתו, הלא אך מקרה הוא. לאבי היה נחוץ בעת איש, לכתוב אגרותיו ולהשוב השבונות, ויבחר בו. – בבקר ההלפתי נְעָלַי והלבשתי ברגלי השמאלית את נעל הרגל הימנית... בחלומי היתי מתרפקת על צלע הר זקוף, סָמַר מפחד בשרי וצעקתי בחמת רוחי;.. לא טוב אנכי עושה, אשר אשגה מאד באהבתו. הסכלתי עָשׂוֹ כי אתן אותו לבוא אלי החדרה ולהרבות עמי שיחה. אתאמץ לשמור לפי מחסום בְּדַבְּרוֹ אלי."

טֵבֵת...

"לא יכולתי להתאפק. נפשי יצאה בדברו, יחד נכמרו נחומי עליו. הן אנכי ידעתי את עניו, כי גר הוא ורבו צריו, ואיך אפוא יכולתי לעשות בנפשי שקר. להכלים אותו וְלַאֲדִיב את נפשו הנענה. רגשי חמלה עצים המה לאֵש האהבה... יהי מה, אנכי אֹהַב אותו, אולי יש תקוה. – דינה באה אלי היום לְשַׁחֵר פני ותלן עלי, אשר חדלתי מבוא אליה כפעם בפעם."

טֵבֵת...

"מה טוב ומה נעים שבת אתו גם יחד ולשמוע מדברותיו; בטוב טעם ודעת פתר לי תעלומות ושאלות הרבה על נפש האדם. מַלְּפֵנִי מהליכות הטבע בארץ וּמִצְרוֹר החיים יְחַכְּמֵנִי. כי כל היקום, אשר על פני האדמה צרורים יחדו בצרור-חיים נפלא, עד כי כל אחד הוא למחיה לרעהו, ובעוד הַחַי יִינַק מן צמח השדה, הנה הצמח גם הוא שֶׁפַע החי יינק... אם-כן אפוא הלא כל צאצאי ארץ, מגדולם ועד קטנם, נִשְׁתָּוּוּ, מבלי יתנשא אחד מהם לאמר: אך תכלית ולא אמצעי אנכי; ובכל ארצות החיים רַב יעבוד צעיר, בצעיר יעבוד רב!.. אם כן אפוא... מתר אשאלהו, לבאר לי הדבר הזה בָּאֵר היטב, ושפתיו ברור יְמַלֵּלוּ; אבקשהו עוד להבינני, איך ילכו בני אמעריקי מתחת הארץ לנוכח כפות רגלינו ולא יפלו! על דעתי, כי אך לנו נִתנה הארץ ללכת עליה רוֹמָה, והוא אמנם יאמר, כי גם האמעריקנים עם-סגולה והולכים קוממיות כמונו."

טֵבֵת;..

"באין מפריע נִבְלָה הימים בנעימים. מיום ליום ירבה לאלפני דעת ובאמרי פיהו יאיר לי אור חדש על דברים שונים. דבש וחלב תחת לשונו וְאִמְרָתוֹ צרופה מאד! מי יתן ותתמהמה אמי עוד ימים מספר בכזיב. – בעת יקרא באזני כפר "נתן החכם". מה נמלצו לְחִכִּי דבריו הנעימים!

מְשָׁלו עם שלשת הטבעות מְלַמֵּד אדם דעת: כי אב אחד לְכֻלָּנוּ, כי אֵל אחד בראנו ומדוע נבגד איש באחיו לְחַלֵּל דת אבותיו?.. בהגידי המשל הנמרץ הזה לפני יונתן הַמְּתֻכָּם ובבקשי גם מפיהו תורה בדבר הליכות בני אמעריקי; ענני דברים מעטים ונמרצים, כדרכו תמיד: נמשל בעלי הדתות כשוכני כדור הארץ נדמו; זה דרכם כֶּסֶל למו להאמין, כי אף המה בני עליה ונפשם תדרוך עז, בעת אשר מהעבר מזה יאמינו לְהֶפֶךְ...״

טֵבֵת...

„שָׁבַת משוש לבי! אמי, הה, שפכה עליו זעמה ותגרשהו בחרפה! רבות אנחותי ולבי דוי. הן תוחלתי נכזבה ונפשי נבהלה מאד. אוי נא לנו בתולות יהודה, כי רע ומַר חלקנו!..״

כד

גַּם עָלֶיהָ תַּעֲבָר־כּוֹס.

עד שנים עשׂר לחדש אֲדָר לא ידעה רחל מאומה מכל אשר נחתך עליה בבית הַכְּזִיבִי; הן אפרים ואשתו חשבו למותר להגיד לה, כי נכבדות מְדֻבָּר בה, ועוד אמרו בלבבם, כי יכלימוה, בְּסַפְּרָם לה כדבר הזה. אולם ביום השנים עשר לחדש ההוא נודע לה הכל. כי אמה באה אליה החדרה בעת צהרים, ונחום מַכָּרֵנוּ הלך אחריה.

– היא סחָרָתִי! אמרה שרה בגאוה ובגדל לבב, בהחזיקה ביד נחום ותראהו את רחל בִּתָּה. האף אין זאת, כי טובה סחרָתִי ואל אֲכַלֵּם בה?

כִּלְמָה כסתה פני רחל מדברי אמה ותהי בעיניה כשה יובל להמכר בשוק.

– כַּלָּה נאה! קרא נחום בשחוק ומנוד ראש, כדרך השדכנים, הלוקחים להם רִשְׁיוֹן, לְהָתֵל בבתולה מְאֹרָשָׂה ולהתעתע בה, באין פוצה פה ומצפצף.

רחל התנודדה וַתִּסֹּג אחור בפנים זועפים.

–לא תבושי ולא תִכָּלְמִי! אמר נחום אל רחל בשחוק נעים. מה תסוגי ומה תתאדמי? בֹּאִי כַלָּה, בֹּאִי כַלָּה!

בלב רַגָּז הפנתה רחל שכמה ותלך ותשב לה בפנה, אצל החלון.—

אז היתה כיונה נמלטת לירכתי הָאֲרֻבָּה מפני פחד החתול.

– אל תיראי בתי! אמרה שרה אף היא בשחוק, בקרצה עין לנחום. שובי שובי ונחזה בך! כי האיש הזה שדכן הוא.

רחל נשקפה בעד חלון ביתה ברוח נכאה.

– מהולל שם ה׳! לחשה שרה באזני נחום, אַל אִבְּלֵם בְּסִתְרָתִי. התראה איך תבוש להביט בפני איש מזר... רחל, חַיֵי רוחִי! נשאה אחרי־כן קולה, רחל, עֲטֶרֶת ראשי, כַּסְפִּי וּזְהָבִי! גשי נא הנה, גשי נא ואל תסתירי פניך מהשדכן, החפץ לראותך! —

– כלה נאה והכורה! קרא נחום, בגשתו אל רחל ונגע בידו אל שכמה. הראיני נא את כתב־ידך ואראה, אם אתְּ שָׁוָה וראויה לקחת חתן טוב ויפה!..

נאמנו מאד דברי לוי: כי נאוה לנחום להיות שדכן מהיות מְחַבֵּר! –

רחל התנודדה ותפן אחריה ומבלי דַבֵּר דבר לטשה עין לנחום, כאומרת: לֵךְ מעלי כלב־צָהב! אל תרהיב לגשת פן...

נחום התאבק ממבטי עיני רחל, אשר הבינוהו לדעת, כי יש לו דבר לא עם נערה נבערה מדעת, כאחת מבנות כְּסָלון, אבל עם עלמה מלומדה, יודעת רגשי־כבוד כאחת מבנות האצילים. רגעים אחדים עמד נבוך ומשתומם ואחרי־כן נסוג אחור לאט לאט עד גשתו אל שרה.

תְּנַת לפעמים גערת פנים וּמַבָּט אחד באיש מַהֲפוֹת אותו מאה!

– הנה זה ראיתי הכל. אמר נחום לשרה. את הכל ראיתי ובעת אלכה ואשובה אל הַמְּחֻתָּנִים, הַמְחַכִּים לי בביתם.

וּבְדַבְּרוֹ פתח את הדלת, ודודי חמק עבר. כאשר יִתְגַּנֵּב כלב זר, הנמצא אצל סיר הבשר, לְהִתְחַמֵּק פתאם בעד פתח בית־המבשלים, אחרי התמהמה וְהִתְרַפֵּס מעט קט אצל המזוזה, מדאגה מדבר פן ילחצו אותו בדלת.

– רחל! אמרה שרה, בצאת נחום מן הבית, הידעת רחל, כי זה האיש, אשר היה פה לא כביר, שדכן הוא ובא לראותך? ואַתְּ, הטעט אשר לא התאמצת להפיק רצון ממנו, כי עוד מלאת פניו קלון ותבט עליו בחרפה! התדמי בנפשך, כי לא ראיתי כל זאת? — ראיתי, ראיתי. מהולל שם ה׳, עוד לא הֻכֵּיתִי בעורון!

– אמי, אמי! קראה רחל ברגש ומעיניה התפרצו דמעות כמים.

– מה לך? דברה שרה בתמהון ובכעס, מה לך, כי תזעפי ותבכי בבקר הזה? „אבן קמת היום על צדך השמאלי"!*) הלא טוב עשית לו תיטבי ראשך ותעדי עֶדְיֵךְ, אולי יבואו מְחֻתָּנַיִךְ, כי הנה זה באו עוד אתמול בין הערבים.

---

*) אויפגעשטאנען אויף דער לינקע זייט. כזאת אומרים לאיש, שר פניו זועפים בבקר.

רחל נאנחה ותשם ידה על לבה.

– חידות לי אַתְּ היום, רחל! קראה שרה בזעם: הביטי נא בְרְאִי־מוצק ולא תכירי עוד את תמונתך. פניך הָוָרוּ והוטמך אדום מדמעה. הבזאת תמצאי חן בעיני מְחֻתָּנַיִךְ?

– אחת לי, השיבה רחל, אם לא אמצא חן בעיניהם.

– פלאים דבריך! קראה שרה בתמהון לבב.

– אמי! דברה רחל תחנונים. מה חרדת כל החרדה הזאת, לָתֵת אותי לאיש? הכי היות אהיה עליך למשא?

– אויה לי! קראה שרה בבכי, הזה שכרי מכל עמלי, אשר הֲרִיתִיךְ, טִפַּחְתִּיךְ וְרִבִּיתִיךְ, ועתה תשימי לי עלילת דברים, כי כמשא כבד תכבדי עלי?! הלא גם אחרי חֲתֻנָּתֵךְ תאכלי להם על שֻׁלְחָנִי, את וְאִישֵׁךְ! שֵׁשֶׁת שָׁנים הלא תאכלו לחם על שֻׁלְחָנִי! אִישֵׁךְ ישב עולם לפני אלהים בבית־תפלה, אצרנהו כאישון עיני; אשית ילדיך בחיקי ואהיה להם לאֹמנת... אויה לי! אַתְּ אַתְּ לְאִמֵּךְ השוממה, אחת ליולדתך. — לוּ שמעת מה ידברו בעיר. יִסָּכֵר פי שונאי וּלְשׁוֹנָם תִּמַּק נא בפיהם.

– מה יְדַבֵּרוּ? שאלה רחל בלב הרד.

– מה יְדַבֵּרוּ? אמרה שרה, ידברו, כי יש לי בתולה גדולה, בת שבע עשרה שנה לא נִתנה לאיש, בעת אשר בְּנוֹת כְּגִילֵךְ הנה זה ילדו שני ילדים!.. אנה אוליך את חרפתי?

– השכחת אמי, השיבה רחל, השכחת, כי שמעון כביר ממני ימים, ואני צעירה?

– אללי לי! קראה שרה, אוי ואבוי לְאֵם שַׁכֻּלָה ושוממה כמוני! ידעתי זאת היטב ולא שכחתי. גם בתנומות עלי משכב לא אשכח זאת. אבל פִּתְגָם הכזיבי הוא, והוא לבדו מְדַבֵּר בך נכבדות! הנקלה זאת בעיניך?

רחל קרצה שפתיה ועיניה, כאומרת: בעיני אין הכבור הזה נחשב למאומה; בעיני גם הכזיבי לבדו לא נחשב למאומה... אחרי־כן מצאה את לבה ותאמר:

– אמי! לו גם עשרה כ ז י ב י ם ידברו בי נכבדות, אנכי לא אבה ולא אשמע אליהם, עד אם בעיני אראה את החתן וארע מה הוא.

– אין זאת כי אבדו עשתנותיך! קראה שרה בשממון. התבונני רחל, התבונני מה תדברי! הנאוה לבת ישראל לדבר כדברים האלה?.. הנהיה כדבר הזה, או הנשמע כמוהו? אוי ואבוי לי!

– שרה, אמר אפרים, הַבָּא בחפזון החרדה, לכי נא שרה, מַהֲרִי והכיני הכל אל המשתה, כי היום בערב נעשה למזל טוב את התנאים. הנני הולך בעת מהמחֻתָּנִים. כל דבר הנה זה דָבוּר על אָפְנָיו.

– בִּתֵּךְ לא כן תחשוב, אמרה שרה במרירות.

– מה היא ? מה היא ? שאל אפרים, בהביטו חליפות אל אשתו ואל בתו.

– היא אומרת, השיבה שרה, בתך אומרת, כי לא תאבה לבוא במסרת הברית, עד אם לבדה תראה את החתן בראשונה. כן רחל אומרת! –

– מי אפוא ישאל את פיה. התאבה אם אין? דבר אפרים אל אשתו מבלי הבט לרחל. תשב לה רחל בחדרה ואנחנו נ ע ש ה התנאים.

– כן אתה דובר, אפרים. אמרה שרה והניעה ראש באנחה.

– בושי וְהִכָּלְמִי! דבר אפרים לבתו בתוכחת חמה וַיָרק ירק בפניה, בושי והכלמי לדבר כדברים האלה... לא נאוה לבתולה, לא נאוה לבתולה להתערב בדבר כזה!.. בושי והכלמי!.. לא נאוה, לא נאוה לבתולה!.. מה לך ולהחתן?.. בושי והכלמי!.. הוי עתים! מה נשתנו העתים! אהה לעתים האלה!..

מי יודע עד מה קרא אפרים את מוסרו, אשר שב על כל מְדַבְּרוֹתָיו וַיָרק ירק לרגעים; מי יודע עד מה היה שונה בתוכחתו הנמרצה, לולא שרה אשתו, שפתחה פיה גם היא בִּמְדַבְּרָה הנאוה הזה:

– אפרים! הן אנכי, אפרים, לא ראיתיך לפני תתונתנו, ובן גם אתה. לא ראיתיך, אם כי יתומה הייתי באין אב. עוד היום אזכרה, כי שְׁנָתַיִם ימים אחרי חתונתנו בושנו וגם נכלמנו לְדַבֵּר זה אל זה, ובכל-זאת ילדתי בנים ונחיה בשלום יחדו עד מאה ועשרים שנה!.. ומה יעשו גם אלה, השונאים זה את זה, הכי לא ישימו בנים?.. מי לא ידע את דבורה היפה בנשים, אשר בעלה לא יִרְצֶה לה וצלמו תבזה, ובכל-זאת תלד ילדים יפים ונחמדים!..

– לכה שרה! אמר אפרים לרעיתו, כהתימה תוכחתה לשמחת לבבו. אַל נְבַלֶּה העת בהבלים כאלה. תשב לה רחל פה ואנחנו נלך, כי עוד יש לי דברים אליך. התאמצי נא להבין משתה, כי היום קצר.

– אויה לי. המלאכה מְרֻבָּה! קראה שרה. בלעדי לא ירים איש את ידו לעשות ואת רגלו לצעוד שנים שלשה צעדים. אויה לי! כל הנשים יושבות בכבוד בבית בעליהן, כבנות מלכים. את כל אשר האמרנה יִתְּנֵן להן; יַלְבִּישׁוּן שָׁנִי עם עֲדָנִים ויעלו עֲדִי זהב על לבושן, ואני אשתך כשור מְסֻבָּל בעולו הקשה אנכי תמיד, ומה תתן לי? – לו הייתי לך רק שִׁפְחָה, היה עליך המשפט לתת לי מַתַּת לעת מְצֹא כזאת. – למצער, שית נא על כ ת ו ב ת י נוֹסָפוֹת והנחילני הַחֱצִי מחלקך לעולם הבא!..

כצאת אפרים ושרה אשתו, עלתה רחל על ערש יצועה ותמרר בבכי, מדעתה היטב, כי החתן, אשר בחר לה אביה בְּמִצְוַת הכזיבי, הוא מר ממות. ולהגדיל שברה העביר לפניה הדמיון בני כסלון ובתוכם חתן בנימין, האברך היקר, גם בן שמואל ועוד נערים כערכם, אשר לא ידעו ולא יבינו כאימה ואולתם היא תהלתם. ולעומתם ראתה את הוד בכל כשרונות נפשו

המסולאים ותבן לה, שיש יתרון לו מן הסכלים ההם, כיתרון האור מן החשך. מאד עגמה נפשה בזכרה את דוד ובראותה כי אך לשוא אהבתה וכחומר ביד היוצר היא ביד אביה, ככל בנות ישראל האומללות, אשר יתעמרו בהן בחזקה. מאד הרגישה, כי אין עצה ואין תחבולה לה, לעמוד על נפשה בפני הוריה, לה חטאת קסם מֶרִי ואון ותרפים הַפְּצַר, את כל זאת ראתה ותמרר בבכי, עד אשר לעת מנחת הערב באה אליה שרה לבושה בגדי–חג עם לִוְיַת–חֵן לראשה וַעֲנָקִים לְגַרְגְרֹתֶיהָ.

– בתי! אמרה שרה. מנעי עיניך מדמעה ביום שמחת לבנו. קומי לבשי בגדי תפארתך, בתי! כי עוד מעט יבואו המחתנים עם הקרואים.

רחל נאנחה ונכנעה תחת אמה. בשה תחת מאכלת הטבח!–

כשעה תמימה היתה שרה בחדר בתה ותעזור לה להיטב ראשה וללבוש בגדי רקמתה. ולתת לה תמרוקיה ועדיה.

– מהרי נא שרה לשמוע „קדושה"! קרא שמעיה–הנעלמי. בבואו פתאם דחוף ומבהל ההדרה, מהרי נא, כי נאספו הקרואים ולא יכתבו התנאים, עד אם יתפללו בראשונה.

שרה הבהילה להביא אִתָּה הביתה את רחל, אשר בְּלִבְנַת פניה ותארה נדמה בעת ההיא כְּכַלָּה מתה תחת חֻפָּתָה בחצר מות!..

„קָדוֹשׁ, קָדוֹשׁ, קָדוֹשׁ ה' צבאות"! קרא המתפלל בקול, כְּבוֹאָנָה הבית.

„ה' צבאות, אֵל רַחוּם וְחַנּוּן"! צללו שפתי רחל בנשאה מרום עיניה...

כה

הַמְּבוּכָה.

ימים עברו וחדשים חלפו מעת היינו בבית אפרים. ביום הביאו אֶת בִּתּוֹ במסורת הברית עם בן פרץ. וחדשות בל נעשו שמה. אפרים שָׁקַט על שמריו כל העת ההיא: יָשֵׁן והקיץ מִשְׁנָתוֹ לעתים מזומנים, וַאֲרֻחָתוֹ, אֲרֻחַת ערב ובקר וצהרים, נִתְּנָה לו דבר יום ביומו; פְּעָמִים בשבוע היה כותב כדרכו אגרות לאליעזר בן מֶשֶׁק בית מַסחרו; הן מעט היה איש

מכאבות ויסבול עד מאד ממחלה מָעָיו, לא יצא עוד ממקומו ללכת אל עירהבולתו בפעם בפעם. ויעזב כל אשר לו ביד אליעזר, וישָׂמו אדון לביתו ומושל בכל קִנְיָנו. ואליעזר, איש מהיר וערום מאד, ידע לתפיש את ארניו בלבו ולהתחבר עמו, עד כי בטח בו ולא ידע אתו עוד מאומה, כי אם הכסף, אשר לקח ממנו בעתים מזומנות ללחם ביתו ולכל מחסוריו. ככה שָׁכַן אפרים תחתיו ושָׁקַט אל־שמריו בביתו ימים רבים, עד אשר פתאם שבת שלומו מדברי מכתב אחד, שָׁלוח לו מאת בן משק ביתו. וכעת נראתו הולך בזעם אחת הֵנָּה ואחת הֵנָּה בחדרו ומְדַבֵּר עם אשתו, היושבת בפנים נזעמים.

– אלו השמיעני רק זאת, דבר אפרים בנפש מרה, כי פלוני אלמוני לוה ולא יְשַׁלֵּם עוד התרשתי; הן לא בכל עת יהילו דרכי איש סוחר. ועת ופגע יקרה גם את המצליח דרכו; אם במקום אחד חפצו בידו לא יצלח, רוח והצלה יעמד לו ממקום אחר; וזאת תורת המסחר, הַשְׂכֵּל וְיָרוֹעַ להוציא הכסף על ענינים שונים במשפט וחשבון: אלו רק זאת השמיעני אליעזר במכתבו התרשתי, אם כי מרה נפשי על כספי. אבל הוא. . .

– הכי יש עוד צרה ויגון במכתב אליעזר? שאלה שרה בבהלה, מבלי תֵת את אישה לְכַלּוֹת דבריו.

– יֵשׁ וָיֵשׁ! השיב אפרים בהניעו את ידו והביט בשממון אל אשתו. עוד לא הגדתי לך הכל.

– סַפֵּר לי אפרים, אמרה שרה, סַפֵּר מהרה, כי לא אוכל להתמהמה פה מרוב עבדה ובלעדי הנה לא ירים איש את ידו לעשות מאומה.

– במכתבו זה, הוסיף אפרים לְדַבֵּר, בהורותו באצבעו על מכתב אחד, במכתבו זה יציע אליעזר לפני לשית ידי עם רוזן אחד ולהגדיל מעשי בענין רב מאד: לכלכל בלחם גדודי צבא המלחמה במחוז סַבְּרִיָא. ואני מעודי ועד היום הזה לא נסיתי בענינים כאלה, כי טוב לי תמיד מעט בהַשְׁקֵט ובטחה מרוב תבואות בעמל ורעות רוח; על־כן, בחסד ה׳ עלי, רַבָּה אמונתי עד כה בקהל הסוחרים. המעט אשר מר לי מר לעשות סְטִים פתאם ללכת בגדולות ובנפלאות ממני, כי גם רע עלי המעשה להוציא כל כספי והוני על ענין אחד לא ארע שַׁחרו. הן אמנם אליעזר איש מצליח ויבטיחני נאמנה, כי טוב ענינו החדש ויש תקוה לאחריתו, כי יתן פרי למכביר; אבל אל יתהלל איש ביום מחר ומי יודע איך יפול דבר? אולי חפצו בידו לא יצלח הפעם והייתי אני וביתי אביונים!

– ומה אפוא ימריצך, שאלה שרה, כי תְאות לבוא בענין כזה? הלא אליעזר בידך הוא ואתה ארונו!

– אני ארונו! שנה אפרים דברי אשתו בהניעו שנית ידו. מְשַׁלִּיךְ יְהָבוֹ על עבדו אחריתו יהיה מָנוֹן. אוי לי! מפני מחלתי, אשר הכבד עלי

בימים האלה לא אוכל עוד לשאת טרחי ומשאי כבתחלה. נלחצתי להשליך יהבי על אליעזר והוא יכלכלני. ואליעזר זה, אשר בידו עתותי וכל כבוד ביתי, הנה הוא יודיעני היום במכתבו, כי מיראתו פן יבואו אחרים עד כה ועד כה ווציאו בִּלְעו מפיו, על-כן מִהֵר מעשהו ונתן ידו להרוזן, כי יארח עמו לחברה בענינו ויבטיחהו מראש. כי אחרי דברו לא אֲשַׁנֶּה, ואמהר למלאות ידו בַאֲמָנָה חדשה כרצונו וכרצון הרוזן. ועתה — כה נְאֻם אליעזר — אם אבישהו מִשִּׁבְרוֹ ופועל ידו לא ירצה בעיני, אז יביאהו הרוזן במשפט ויתן עליו עוגש כסף על אשר הבטיחהו לשקר בעת רבים פתחו לפניו את אוצרם בתחלה, לתת דֵי זהב לִשְׁבָּר אוכל ורוב תבואות, אשר מחירם ירבה מיום ליום. ומלבד אשר ישא עונש ויסבול כְּלִמּוּת יאבד בתהו עוד אלפי כסף, אשר עד כה וכה לקח הרוזן מידו מעט מעט.

— אויה לי, מה נעשה? אמרה שרה באנחה.

אפרים עמד ויסלסל פאת זקנו בחזקה מבלי דַבֵּר דבר, כאיש מתנודד, אשר יגון בלבבו.

— כעת אלכה לי, אמרה שרה בקומה, כי רבות עבדתי בבית, עוד חזון למועד ונשית עצות בנפשנו מה לעשות.

— אבל, קרא אפרים. אליעזר יאיץ בי מאד להשיבהו חיש מהרה. למען יוכל להכין בָּר למכביר ולהובילם בעגלות אל המחנה. בעוד לא התקלקלו הדרכים וחדלו ארחות.

— חמסי ושארי וצרות לבבי על אליעזר! קללה שרה בחמת רוחה, המעט לי צרותי הישנות, כי בא זה, אוי נא לי, וְיָסַף יגון על מכאובי!

— הלא זה אליעזר האיש שאר בשרך הוא! ענה אפרים ואמר בשחוק מר.

— בבל — זאת, השיבה שרה, יכנס הרוח באבי אביו, על אשר מִלָּא כְרֵשׂוֹ מעדני, וכעת הטביע בבוץ רגלנו!

— ומה לעשות? קרא אפרים. בשומו ידו על ראשו ויסלסל שערו בחזקה. עוצי נא שרה. עוצי וְדַבֵּרִי!

— מה אֹמר ומה אדבר? השיבה שרה, אמת אשר נאמר, כי לא טוב הַדֶּבֶק בין בִּתֵּנוּ ובן פריץ. וּמָסֹרֶת בריתם לא צָלֵחָה. פעם רחל חוֹלָה ותלך בלא חמדה; ופעם תוכח אתה במכאוב; גם אני, אויה לי, יגעתי באנחתי, ויגון בלבבי יומם; זה לא כביר מתה פרתנו הטובה, אשר דַּדֶּיהָ הֵרִיקוּ הלב הרבה, שלש פעמים ביום, ומרוב עשות חלב אכלנו חמאה; וכעת בָאַתְנוּ צרה חדשה. חמת רוחי וצרות לבבי על אליעזר!

— מה הֹוֶה לך, דִּבֶּר אפרים ברוחו הקשה, מה הָיָה לך לְמַלֵּל דבר לא יכבון ומלים לא יועיל בם. התבונני שרה ושימי לבך כעת על המכתב הזה. עוצי וַדַּבֵּרִי!

— אך אם אתה לו שמעני, ענתה שרה אחרי התבוננה מעט, הגדתי

עצתי. הנה אשה קוסמת פה בעירנו, נדרשה בה ונבקשנה להפיל פור, הוא הגורל, וכל אשר תאמר אלינו נעשה. רבים יבקשו קסם מפיה ויקראוה ביום צרה...

אפרים עמד מהריש ויסלסל פאת זקנו.

– הנני רואה, הוסיפה שרה לְדַבֵּר, כי לא תאבה לעצתי זאת, לכן איעצךָ נא עצה אחרת, אם מָאֵן אתה לדרוש באשה הקוסמת, אשר בקסמיה יאמינו כל בני כסלון, ואשר גם מרחוק ומקרוב ינהרו אליה רבים, קום אפוא ולֵךְ לדרוש את הכזיבי, ובהיותךָ אצלו תשאל ממנו גם רְפאות למכאובך, ישלח דברו וירפאךָ ותמלט מכל מדוה. אל תבטח ברופאי עירנו, שאין להם תשועה, יכנס הרוח באבי אביהם!...

בָּשְׁנָה אפרים לקח ויבוש מעצת אשתו ומדבריה–התמימים, המשפילים כבוד הַכְּבָלוֹנִים וכבוד הכזיבי צבי תפארתם. עמד ויתבונן ויסלסל שְׂפָמוֹ ופאת זקנו מבלי דַּבֵּר דבר.

– אתרי חויתי לך דעי ועצתי, הנה זה אוכל לצאת לפעלי, אמרה שרה לאישה ותצא.

כו

נוֹגֵי מִמּוֹעֵד.

הימים, אשר בהם החל סִפּוּרֵנוּ לְהִתְפַּתֵּחַ אחרי נעלם זמן רב מעינינו, הם ימי האביב; ימי הַתְּחִיָּה וְהַהִתְפַּתְּחוּת בכל תתולדה; ימי חפץ ודרור לרבבות כחות הטבע, המתעוררים לצאת לפעלם; ימים אשר השמש יָאֵר פניו אל ארצנו ובנשיקות דודים החמות יצמיח זֵרוּעֶיהָ וְיַזִּיל הַלְּשַׁד בעצים ובשיח השדה; ימים אשר הַתּוֹלָדָה, אשת החיל, תשלח ידיה בַּכִּישׁוֹר וְתִמֶּוֶה מרבבות חלקי הצמח הדקים פתילי דשא וציצי–חן להלביש את האדמה; ימים אשר כל בעלי–החיים, הַיְשֵׁנִים שְׁנַת–הַחוֹרֶף במחלות עפר יקיצו ומְנִיחִים מחוריהם למשפחותם, מהרמש הקטן, הרומש על הארץ, עד הַשִּׁיחַק, החיה ההולכת על ארבע; סוף דבר, ימים, אשר כל צאצאי

הטבע יוצאים מאפלה לאורה ובהיכלו כלו אומר כבוד!

האח, מה נחמד נוה — שאנן בתוך הגן ההוא, אשר ברחוב עין־גנים! העצים יפרחו ויחבקו איש את אחיו בענפיהם הרעננים, רוח קל כי יניעם יזלו בשמיהם. גם התפוח לפני חלון הבית עומד בהדרת קדש, לבוש בגד־פרחיו היפה, אשר יכהן בו פאר בכל אביב וריח לו כלבנון; אשר שם צפרים יקננו ומוצאי בקר וערב ירננו. — האח, מה התענגו השוכנים במקום ההוא לחזות בנועם השחר וכבוד בקר חג השבועות, תפארת גאון היהודים וצבי עדים! אך הלבינו מעט שולי השמים הקיץ כל דרור בקנו והשמיע בנחת קולו. ישב תחתיו רגעים אחדים ויצפצף שירת־בקר, כיד בת השירה עליו, מבלי השלים אותה שם עד תמה, כי בשפתי רננות התעופף פתאם לפעלו קל מהרה, להביא טרף לאשת בריתו. הרובצת על הביצים; כרגע התעוררו העורבים על ראשי העצים וקרא זה אל זה בקול צוהה ויפרשו כנפיהם לשוט בים — האויר, אשר ממעל לראשם מראהו כבדולח וכעצם השמים לטהר, ולמטה הוא מקטר מאדים, העולים מן־הארץ כתימרות עשן עם אבקת פרחי חמד וריח כל נטעי נעמנים. — עד כה ועד כה הבקר אור יותר ונסו צללי ליל, ויקיצו משנתם כל צפרי הגן לצבאותם. כלם אהובים, כלם מתנוצצים בשלל צבעים וכלם פתחו את פיהם בשירה ובזמרה, אלה בין עפאים ואלה בין ירק עשב ואלה ידדון ידדון ומראש הגג יצוחו. קול דודי החסידה דופק על יצועו, אצל רעיתו האהובה, והיה כמתופף במקהלות הנוגנים בעלי הכנפים. חיש לקח כל תור את יונתו ועזב קן־תענוגיו, ובאחזו בחרטום תמרו יצא עמה במחול משחקים על המעקה מתחת הגג — כי מי אפוא יתאפק ולא ישמח במחול עם יפתו, ידידות נפשו, בעת ירנן ויריע? . . . הגדיל השחר לעשות עם אלה! הגדיל השחר לעשות עם צאצאי הטבע! עוד הוא מפליא לעשות וחצי גלגל השמש מקדים יבוא, כסה שמים הודו וקרנים מידו לו, המצהירים כרשפי אש ברסיסי טל אורות והמכסים כל דבר בעריפי אור יקרות. חצי־גלגל השמש נדמה אז כגלגל רכב אלהים, כאלו כבוד אלהי ישראל יבוא על הכרובים, להביט משמים על עם קדשו ולפקדו באהבה ביום החג הזה, ביום הגלותו לפנים על הר סיני ברבותים אלפי שנאן, לארש לו בתולת בת יהודה בתורת חיים, לתקן בה העולם במלכות שדי; ביום הופיע מהר פארן ואתה כחתן מרבבות קדש, לארש לו סגולתו בצדק ובמשפט; כאלו זכר לסגולתו העזובה אהבת כלולותיה ואת יקר תפארת גדולתה באדמת הקדש, על־כן המו מעיו לה ומשמי קדם ישא עתה שלום לה בארצות הגוים. — —

— דוד יקר! אמר שמעון לאריה, אשר ישב מוטה ונשקף בחלון ביתו, הפתוח אל הגן, מה לך דודי, שככה נעצבת פתאם ואחרית שמחתך תוגה? סביבותיך גלת ורנן ובכל אשר תביט, תראה כבוד התולדה, הדר

אלהינו, ואתה תתעצב ותשכח גם כבוד החג, שמחת גילנו!

– הלא אתה בפיך, השיב אריה, קראת באזני דברי הספר: „כי הארץ אוכלת צאצאיה ומקרב עצמותיהם תכהול עיניה לשאת חן וחסד. אביב כזה היה לעולמים שנה בשנה, לא ארכו הימים עבר אביב, כלה קיץ ואשר טפחו ורבו התורף כלם!‟ – הלא אמרת עם הספר: אל תשמח בנך אדם אל גיל בחלד, כי אחרית שמחה תוגה. . . וכבוד הדר חגנו זה אף הוא יפסוך בקרבי רוחי עצבים בזכרי את כל התלאה, אשר מצאתנו בגללו. אהה! רבת כבלו בני עמנו על יום שמחת לבם זה; למען כבודו כבודם בקלון המירו; בעבור תורתנו, אשר היתה לאור עמים ולמקור חיים לכל אפסי ארץ, בעבורה, אהה, היינו לעג וקלס בגוים! הן כפי אשר קראת באזני מעל ספר דברי הימים, הנה אך בעבורה נחשבנו בדורות־הבינים כצאן לטבח יובל להרוג ולאבד, למכה ולחרפה; בעבור משוש תפארתנו זו השליכו לארץ תפארת ישראל, ובעבורה מעינות המחיה נסתמו לפנינו, אין לנו חלק בארץ ולא נחלה בחברת אדם, ואנחנו בשפל המדרגה. . . העל אלה יתאפק היהודי מבלתי התעצב למצער, אם לא נכון לבכות במועד שמחת גילו זה?! –

– לא אוסיף עוד דוד יקר, אמר שמעון, לא אוסיף עוד לקרוא באזניך; גם כי תרבה בקשתך אנני שומע, כי בעצים לאש דברי הספרים ליגון רוחך.

– לא, יקירי, ענה אריה ואמר. לא דברי ספריך עצבו היום את רוחי. בעיניך הלא ראית, כי כמוך התענגתי לראשונה גם אני על נעימות הבקר; ואולם רגש־מר, לא ארע שחרו, פתאם אלי יגונב. רוחי חבלה ובל ידעה מה.

– ובבל־זאת, קרא שמעון, לא אוסיף עוד לקרוא באזניך.

– אם תמאן לפזר עצבותי לעתים מזמנים באמרי נועם. הנה אשכב לי כקדם על ערש יצועי בצלמון נשף ואוסיף להשתעשע עם ילדי דמיוני. הלא ידעת, כי התוגה נעימה לי מאד, אם כי תשבר עצמותי בזכרונות־עצבים ומחזיונות תבעתני. ולו הואלת יקירי, ועזבתני כעת לשבת בדד ביגון נפשי, כי לבי חלל בקרבי מדאגה לא ארע שחרה.

– ואנכי, אמר שמעון, אשר מאן לעזוב את אריה בעניו, אנכי אמנם אתפרץ כעת להתרועע ולבי שמח מרגש־גיל נעלמים, כאלו יבשרו לי, כי בא מועד לצאת לפעלי, שקויתיו זה שלש שנים; כי הנה ישעי בא.

– הנה ישעך הוד חדש בא! קרא אריה בפנותו אל שמעון, על מלכנו החדש ישעך וכבודך! רוח חדשה נשבה כעת בארצנו, רוח חן ותחנונים, רוח משפט ודעת. זה הדור יקח להיות טובים ולשלום ואנחנו. . .

– דודי! קרא שמעון ברב חמה, בראותו כי אריה שבע רוגז ויגון, ומרוב שרעפיו בקרבי החל בהתלהבות־רוח להוציא ישן מפני חדש. דודי!

הנני נכון לקרוא בעת באזניך, לקרוא כעת ולהשקיט רוחך . . . מה אקרא?

– קְרָא אל דורך האומלל, הנספה וְהַגֹּוֵעַ עם כל בני דורו, אשר כגילו, קְרָא אליו בטרם ילך ויעבור, את "הַמְעֻבָּר יַבֹּק" ! . . .

– אקרא אליך דודי, קרא שמעון ברוח נבאה, אקרא אליך מספר דברי הימים לישראל, אשר אהבת תמיד לשמוע! אקרא אליך מגדולת עמנו, מִטובו וְאָשרו בארצו המבורכת, מהסד מְלָכָיו ושריו, מגבורת גִבּוֹרָיו ומכבוד כֹּהֲנָיו ומהוקקיו . . . אקרא אליך מִגְאוֹן גְאוֹנֵי יעקב. מחכמת חכמיו ומבינת נבוניו, ממליצות מליציו ומשורריו. אשר בבבל ובפרס וגם בספרד ובאטליא . . . אקרא אליך מאמונת שְׁלֻמֵי אֱמוּנֵי ישראל, מִתּוֹם תמימיו ומישרת ישריו, שמסרו נפשם על דתם ועלו ברצון על מזבח קנאת הכהנים המהבילים . . . אקרא אליך מצאן טִבְחָה, מעמנו, אשר הערה למות נפשו ואת פושעים נמנה בארצות אויביו על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו . . . אקרא אליך מלחץ . . .

– דום! קרא אריה מבלתי תת את שמעון לכלות דבריו, לא עת קרוא היא . . . בך שמעון נדבר כעת. באמת הנה בא מועד, כי תצא לפעלך. ללמוד ולהשכיל בעת הזאת, אשר הורמו מכשולים הרבה. הן אמנם חברתך נעימה לי מאד, ובכל הימים, אשר ישבת עמדי, זה כשלש שנים, שעשועים היית לי כבן יקיר; אבל למענך יקירי, למענך לא אוכל לעצור אותך עוד בביתי. בבואך הֵנָּה היית איש אבד, נעור מדעת וריק מכל דבר הכמה, רק תשוקתך להשכיל היא לבד היתה מעוזך, אולם לא יכלת למצוא בה חפץ ולעשות אז דרכך אל אחד מבתי–הספר, מפחד אביך, אשר לבטח שלח אז לבקשך, ומפחד השודדים בדרך את בני ישראל, שאין בידם תעודה. מחמלתי עליך ומאהבתי שאהבתיך אספתיך אל ביתי, אף אמנם רע היה עלי המעשה הזה בתחלה . . . ידעתי אמנם כי בזאת הצלתיך מאסון ופגע רע. לא חסרת עמי דבר ושכרתי לך מורה להורותך דעת ולשון עם הארץ בעתים מְזֻמָּנוֹת. ברוך ה', ליהודים היתה אורה באור פני מלכנו ואין עוד חַתְחַתִּים בדרך; גם לא בער אתה היום מאיש ובינת אדם לך. עתה יקירי, לא אוכל עוד לעצרך בביתי, אם כי נעמת לי מאד. צא לפעלך יקירי! רכב וצלח על דבר אמת ולמענך תשכח את דורך האומלל, את דורך הֶחָבוּר תהפוכות והרגשות מתנגדות; אשר הוא תְבוּאַת רֹעַ הַחִנּוּךְ ותהפוכות בני דורו; אשר רוחו הקשה ועלילותיו יוצאים מרוח בני דורו וּמֵעִקְשׁוּת ארחותיהם, שהמה גם המה ילידי רוח השקר ועלילות עם הארץ בימים ראשונים, ילידי רוח הַמְשֻׁמָּמָה ושנאת הדת, ילידי הלחץ וְהַמּוּעָקָה! . . קראת אלי מעל ספר דברי הימים, כי בִשְׁכּוֹן ישראל בטח בממלכות הערביאים ויתר הגוים וטוב הארץ אכל באין מכלים דבר, אז התעורה כאזרח רענן. גדל גם הצליח ועשה פרי בכל דבר חכמת בינה והיה

פריו להועיל ועלהו לתרופה; אמנם כאשר היה למרמס בימי חשך אפלה ורוח שנאת הדת שֵרֵש את איש יהודה, נטע שעשועים, מארץ החיים ומשקה יונקותָיו החסיר, אז גם לֵחה. נהפך לְשַדו ויעש באושים. חדלו ידיעות-העולם בישראל חדלו. בִּיבוש מקורו נָבֵלו כשרונותיו היקרות, עד כי בתרוצת הימים קמו תַּרְבּוּת אנשים נבערים מקוצר רוח וּמַרְפִּיון ידים, ויכלו בהבל ימיהם ובספם בתהו ונתיבותיהם עִקְשוּ להם. זאת פעולת אנשים החם וזה פְּרִי הטאתם – הוא דורך האומלל. אשר כגבר לא יצלח בימי הרעה וכאיש מכאובות, מְהוֹלָל מפשעי דורו, מֻדְכָּא מתעתעיו. גם נָגוּעַ וּמְעֻנֶּה מזכרונות-בלהות ביום אֵידוֹ ומרגשי נקם ונחם, הנה הוא עתה חֲבוּר התהפוכות ומַעֲקַשִּים, חֲבוּר מזמות עמל ורעות רוח... שכח נא את דורך זה למענך! שְׁכַח אותו ואת תהפוכותיו וצֵא לפעלך בעקבי ההשכלה עם יתר נערי בני ישראל! כי הנה ישעכם בא ואור זרוע לכם בני הדור החדש! הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב, יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל. כי עת רצון הגיע וקול הַדְּרוֹר נשמע בארצנו! — —

– אהה דודי! אהה דור יקר! קרא שמעון מחמלתו על אריה.

– אהה דודי! אהה דור אומלל! שנה אריה את דברי שמעון. הנני רואה, כי בְדַבְּרִי על אֹרותי הדאבתי נפשך. ואם אמנם ידעת כי לא שקר כלי ואין תנחומות לי, בכל-זאת תְּאַיֵּץ לנחמני ולהוכח מלים תחשוב: כי עד מאד יחרפני לבבי, ומשבר רוח אנכי מבקש חשבונות רבים; כי לא נכון לאדם להרשיע עד מאד את נפשו ואת עצמו ובשרו... כי אדם אין צדיק בארץ, אשר לא יחטא; כי יש לי תקוה... ועוד תנחומות כאלה; אבל נצור לשונך שמעון! כי תנחמני הבל ותשובתך תשאר מָעַל.

– דודי! קרא שמעון.

– אל תנוד לי! השיב אריה באנחתו. העת לדבר בך יקירי. אנכי הנה זה איש אֹבד, יָמַי כצל נָטוּי ואין לתקן עוד אשר עֻוְּתוּנִי. ואתה עודך צעיר לימים ומלא כח עלומים. עוד תוכל להיות איש מאושר בארץ ועוד תוכל להשכיל להיטב ולהתענג על כל הטוב והחסד, השמורים בארצנו לדור יבא. הַנִּצָּנִים הנה זה נראו בארץ ויש תקוה לִתְנוּבָה טובה. — מורך איש נאמן רוח הגיד לי, כי במשך שתי השנים עשית חיל בלמודיך ותצלח לתלמיד המדרגה הרביעית.

– אבל מה יחשוב אבי?

– לא אפונה, ענה אריה בשחוק קל, כי אביך יחשב עליך, כי כבר נתפשת בידי שודד, אשר נִתְנַךְ כָּפְרוֹ לחיל הצבא. כאיש התחיל הלכת ביום נשק, להלחם על חומות מבצר סֶבַסְטַפּוֹל, ובמלחמה נפלת שדוד בין הרוגים מִטַּעֲנֵי חרב, או הלכת שבי לפני צר עד קצוי ארץ ויומים רחוקים. — ואמנם עוד חזון למועד לשית עצות ולהתבונן במה תוכל ללכת לבטח דרכך ולהיות שאנן מפחד.

כז

יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ.

השמש יצא על הארץ והוציא בְנוֹגַהּ זַרְחוֹ את יהודי צלמונה החוגגים מתוך בתיהם. הנה רבים קדמו תפלתם בבקר הַשְׁכֵּם, ואחרי סערו לבם בהמאה ותלב כמשפט, שָׁטוּ כה וכה לשאוף רוח צח ולשוח בתענוגים: אלה יוצאים לראות בתבואות השדה · איך הארץ תוציא צִמְחָה וְגַנָּה זֵרוּעֶיהָ תצמיח, ואלה סובבים ברחובות וּבְמִגְרְשֵׁי העיר, כֻּלָּם שָׂשִׂים ושמחים, לְבֻשֵׁי בגדי תפארת, כאלו הם עוברים בַּסָּךְ עד בית אלהים עם ראשית בִּכּוּרֵי ארמתם לֵרָאוֹת אל פני האדון ה׳ בירושלים; כאלו שמחת–עולם על ראשם ולא רָאֲבוּ כל ימיהם. — חִידוֹת אתה עמי, עם עני, לגוים אשר לא ידעוך! חידות אתה להם בתוגת נפשך, בכל עִצְּבוֹן ידיך בששת ימי המעשה, ובשמחת גילך בְּשַׁבָּתוֹת ומועדים, אשר תקרא להם עונג וכבדתם מעשות דרכיך וְדַבֵּר דבר! חידות אתה להם בבגדיך הַצֹּאִים, בבלואי הַסְּחָבוֹת בחול, ובבגדי תפארתך, מֶשִׁי עם עֲדָנִים, במַעֲדנוֹת! חידות אתה להם בְּמִחְיָתְךָ, במאכליך המעטים והרעים בימי החול, ובלחמך, לחם חמודות, בשר ודגים ומטעמים עם זֵרְעֹנִים ותופינים ביום שַׁבָּתוֹן, יום מחמדים! הידות אתה להם בִּכְסְחֵי משכנך, בגועל ואי–נִקָּיוֹן בימי העבדה, ובטהר נְוֵהָ במועד ושבת: הדלקת נרותיך, הצעת מטתך· בניך כשתילי זיתים סביב לְשֻׁלְחָנְךָ ואשתך כשגל יושבת אצלך במלבושי כבוד, עם צניף טהור על ראשה! — אתה עבד וָמֶלֶךְ! אתה רָשׁ ועשיר! אתה עֵרֹם וְלָבוּשׁ מִכְלוֹל! אתה רָעֵב וְשָׂבֵעַ! אתה נמאס וְגָאוֶה, כאהלי קֵדָר כיריעות שלמה! הידות אתה עמי לגוים, אשר לא ידעוך! אבל מי חכם ומבין תֹּכֶן לבך, ימצא פֵּשֶׁר החידות ההם ברוחך הַנֶּאֱמָנָה את אֵל ועדותיו. אך ממעין הישועה הזה ישתה היהודי וישכח רִישׁוֹ; אך נחל–עֲדָנִים זה יְנַשֵּׁהוּ יגון ועוני, ועמלו לא יזכר עוד; אך

בְּתֹם היתו יתנער לעתות מזומנים מעפר, ונפשו הנענה, הנוגה והשוממה, תתעורר להרגיש נעימות החיים בְּשַׁלְוֵי עולם וּרְגָעֵי ארץ. כל עמל יהודי בימי המעשה הוא אך לְשַׁבַּתּוֹ, וכל יגיעו אך לְחַגּוֹ ומועדיו המובים, הם מטרת חייו ומחוז חפצו, אשר אליו ישאף בכל נפשו ובכל מאדו. ושמה יקוה להרגיע ולשאוב תנחומות-אֵל לנפשו השפלה וְהַנִּדְכָּאָה. בימי החול, היהודי תולעת ולא איש, תולעת מְעֻלֶּפֶת במעטה-עור, ובכל ערב יום הששי תִּבָּקַע חֲלָלְתָהּ והולעת יעקב תתהפך פתאם לאיש עם נשמה חדשה והרגשות חדשות וּשְׁאָר רוח לו. אז ישיר לְכַלָּתוֹ שירת „לְכָה דודי" לשבת אהובתו; אז חלף רוח כֵּהָה ויעבור, זו כתו לֵאלהיו! — שמחים וטובי לב יצאו בני צלמונה לשוח ביום חגם, וברחוב עין-גנים, נְוֵה אִכָּרִים-נוצרים, נראה המון חוגג. שם הולכים שלשה אנשים מְעֻדָּנוֹת ופעמיהם יפו בנעלים, כֻּלָּם דוברים בהמולה, יפטירו בשפה, יניעו ראש, זה מולל ברגליו וקורץ בעיניו, וזה מורה באצבעותיו וקורץ שפתיו, וכל אחד יָעַר כחו ולבבו להרים קול; לעתות יאחז איש בפאת זקנו או בְּזְקַן רעהו וּמְדַבֵּר בקול זמרה. מכל מעשיהם נראה כי המה למודי ה'. כי שיח וכי שיג להם באחת מהליכות התלמוד וכל מעיניהם בה. פתאם מחצר אחד נשמע קול כלב קטן נובח וינועו כל מלומדי מלחמת ה' האלה ויעמדו מרחוק מרעידים ומתבוננים, האם יתרפו נפשם ללכת הלאה, או ישובו אחור... ופה מתהלך לְאִטּוֹ איש אחד וישיר בקול דממה דקה משירי בית ה', רגע יפצח רִנַּת „אַקְדָמוּת" ברגש, ועיניו כעפעפי שחר מרהשי-גיל, ורגע ישנה טעמו ובקול בוכים יצפצף זִמְרַת „מִמְּקוֹמְךָ" המלאה רגשי כליון עינים וצמאון-נפש לְאֵל חי, וְיַמְתִּיק אחריתה בנגינת בת רוסיה, מעוררת עֹז וּבִטְחָה; על זרועו ישא ילד רך וּלְבֶן-הַפָּנִים וביתנו יְנַהֵל יַלְדָּה בְּרָה כחמה ושְׁחוֹרַת עֵינַיִם, אצלו תצעד בשובה ונחת אשת בריתו, אשר לפנים היתה עלמה יפה כתרצה, ואחריו ינהרו בחורים ובתולות יחדו, הַנֶּהְדָּרִים בכל אשר יעבור עליהם בדרך: בכלבים עזי נפש; בעגלים רַבִּים השולחים זנבם ורצים ומרקדים דחופים ומבהלים; בשכוים הַמִּתְעַפְּרִים בעפר ובאווזים המנהלים את אפרוחיהם עֲלֵי-דשא והרודפים בגרון נטוי, בְּשַׁמּוֹת וְשָׁאוֹף אחרי מְזַעֲזְעֵיהֶם. אין זה כי אם תופר-בגדים, המתהלך ברחבה לשוח בחברת כל בני ביתו ונעריו, אחרי העביד את נפשו בפרך לפני המועד. — מרחוק הולכים למו עוד שני אנשים, אחד צָהוֹב ובא בשנים ואחד צעיר ממנו לימים.

— אבטיחך לאמונה עוד הפעם, דבר הצהוב, כי ראיתי פניך כראות פני אלהים. יקר אתה בעיני מאז הכרתיך. אם אמנם השפלת מעט את כבודי באמרי פיך ובמשפטך החרוץ; הן ידעתי כי עשית זאת לא מֵרֹעַ לב ולא מקנאה. זה דרכי מעולם לשקול בני אדם במאזני צדק. ומה גם הצעירים לימים, אשר דמם תַּם מאד בקרבם. רבים שבו אלי, אחרי אשר בתנוי

גם ראו פעלי, ולאהבים היו לי, יגידו את כבודי וירוממוני בקהל עם... ארמה, כי זה כשלש שנים, אשר לא ראיתיך.

– כן הוא. השיב הצעיר וירום.

– אנה הובילוך רגליך? שאל הצהוב בידידות.

– למרחוק. השיב הצעיר.

– אי מזה באת? שאל הצהוב שנית.

– מרחוק. השיב הצעיר.

– ואנה תלך? שאל הצהוב בשלישית.

– היום הנני פה. השיב הצעיר.

– האם אתענג לשבוע שמחות את פניך ימים רבים? שאל עוד הפעם האיש הצהוב, אשר התאמץ לקנות לב הצעיר בשפת חלקות ובפה חָנֵף, כי יתן מעתה כבוד לשמו; לַמְצָעָר לא ישים כבודו לִכְלִמָה.

– לא ידעתי עוד אל נכון. ענה הצעיר.

– לא בידך עתותיך?

– לא.

– היש לך דבר פה?

– יש.

– הנה ספרתי לך את כל החדשות גם הישנות, הוסיף הצהוב לדבר לרעהו. אחרי לֶכְתָּם מספר צעדים בדומיה. הכל הגדתי לך ולא כחדתי מאתך כל הקורות אותי, כי אני אהבי אֶהָב ואגיד להם את כל לבי... הנה ספרתי לך הכל, ומה אפוא אספר לך עוד?

– את אשר ידעת. השיב הצעיר.

– מה נחמד היום הזה! קרא הצהוב, אשר הואיל מאד לְדַבֵּר ויהי מה. האח, שמש נעים, רסיסי טל, ירק עשב, שושני חמד! האח, צפרים עפות, אוזים יפים, אפרוחים רַבִּים! האח ה׳, האח טבע נחמד!...

על שפתי הצעיר עבר שחוק קל וַיְפַהֵק בכל פה.

– האם לא תשמח למראה עיניך כל כבוד הטבע ורוב עשרו? שאל הצהוב בתמהון לבב.

– אשמח. ענה הצעיר וַיְפַהֵק עוד הפעם.

– כַּתַּר־לי זְעֵיר, אמר הצהוב, הנה אשירה לך שיר משורר נפלא, מליץ אחד מני אלף ומאד נעלה, ותגל נפשך, כַּתַּר נא, כַּתַּר זְעֵיר... כעת הטה אזניך ושמע, הוסיף הצהוב, אחרי אשר החריש מעט, האזינה ואשירה:

נָאווּ כִּירוּשָׁלַם הַחַיִּים
עֵת יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם;
בָּא פֶּרֶץ לְקֶרֶץ וְקֶרֶץ לְפֶרֶץ
עֵת תָּגֵל הָאָרֶץ.

הָאֶח ה׳! הֶאָח, הֶאָח!
מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ!

בְּאָבִיב הִנֵּה אֵין שֶׁלֶג אֵין קֶרַח,
בְּאָבִיב יֵשׁ צִיץ יֵשׁ פֶּרַח!
בָּא קֶרֶץ לְפֶרֶץ וּפֶרֶץ לְקֶרֶץ
יִשְׂמְחוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ.
הֶאָח ה׳: הֶאָח הֶאָח!
מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ!

בְּאָבִיב גֶּפֶן סֹרַחַת פּוֹרַחַת
בְּצִלָּהּ יֶחֱסֶה מִתַּחַת
אֹרֵחַ, יִשְׁתֶּה מִמְּקוֹר חַיִּים
וִיוֹדֶה לֵאלֹהֵי שָׁמַיִם.
הֶאָח ה׳! הֶאָח, הֶאָח!
מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ!

— מודה אני לך, אמר הצעיר בשחוק קל להצהוב, אשר הביט לו בשמחה.

— התיטב, התיטב השירה הנשגבה ההיא בעיניך? שאל הצהוב כמנצח.

— אין כמוה!... השיב הצעיר.

— היא שירתי! קרא הצהוב בהדוה. היא פרי עטי ותבואת רוחי, אנכי יצרתיה אף עשיתיה. מה משפטך עליה?

— היא נאה למחברה ומחברה נאה לה! ענה הצעיר בהֲתֻלִּים. איש בער לא ידע וכסיל לא יבין, כי ההרגשה הנשגבה תנתק בה מוסרות ההגיון והמציאות; אין מעצור ואין חוק לרוח המשורר בעת כנשר יעוף השמים. את כל אשר חפץ יעשה בתבל, מפליא לעשות גפן כארז בלבנון יפה ענף וחֹרֶשׁ מֵצַל וגבה קומה, שרשה אל מים רבים ובְצִלָּהּ ישבו עוברי אורח!... מה למשורר ולהליכות עולם ומִשְׁטַר הטבע בארץ? הן הוא יַשְׂגִּיב ברוחו, מי יפקוד עליו דרכו ומי יאמר פעלת שקר ותהו?....

— הפעם יקרת בעיני נכבדת, אמר הצהוב, אשר האמין בלבו, כי שירתו טובה היא להפליא מאין כמוה. וכי באמת ישרה מאד בעיני הצעיר. מי כמוך מבין ויודע?! קרא בְּחֶלְקַת שפתיו. מי כמוך שופט צדק ומבקר מישרים?! ראו משוררים שירתי וַיְאַשְּׁרוּהָ, חכמים וַיְהַלְלוּהָ, אבל מה המה נגדך. אתה יודע לחדור בחדרי בתי נפשי ולהבין הגיגי, אתה עמדת בסוד שיח שרעפי וקלעת אל השערה... האח, מה יָגֵל לבי בחברתך!

— מודה אני לך! השיב הצעיר וישתחוה מעט להצהוב, בְּהִתֵּל בו.

— מה משפטך על צלמונה? שאל הצהוב את רעהו, אחרי הלכו דומם

רגעים מספר.

– צלמונה היא עיר גדולה, השיב הצעיר.

–אמנם ידעתי כי כן, אמר הצהוב. אבל איחל למשפטך על יושביה היהודים.

–חוק שמתי לי, ענה הצעיר, לבלתי חַוֺּת דֵעִי על יהודים, ומה גם על יהודי צלמונה.

– איש אחד, סוכן הרבי, חרץ על אנשי צלמונה משפטו במלים מעטות לאמר: כי להם נאוה השם „פָּרַת משֶׁה רַבֵּינוּ" כשם אחד משרץ העוף.

– יען מה?

– יען אשר רַבָּם זה יחלוב אותם תמיד... ועל משכילי צלמונה הוא אומר: כי המה כהעמודים, אשר בדרך; הן בהביטנו אליהם נדע כמה רחוקים אנחנו ממחוז חפצנו......

אף גם שמעון לא ישב בביתו. תחת צֶאֱלִים ישכב בסתר דשא ועלים, יְסֻכֵּהוּ עַרְבֵי־נַחַל בִּיתֵרוֹת נטועים בגדר הגן. פעמים רבות יתאמץ לשום מעיניו בספר כתיבת גלילות הארץ לְאַבִּידָבְסְקִי, הפתוח לפניו, ורעיוני לבו אמנם כצפרים עפות ישוטטו. עשרת מונים שפתים יִלְבֵּטוּ: „בהרבה מקומות אירופה מפוזרים עברים וְצוֹעֲנִים" ולא יַאֲזִין לקול מִלָּיו. הן אמנם עמד פתאם ויתבונן למלין: „עברים וצוענים" אבל עד מהרה ישוטטו רעיוניו ולשונו תמהר לקרוא בבלי דעת עוד הפעם מעל הספר. – לא יוכל שמעון ללמוד היום, חם לבו בקרבו ורוחו הולך וסוער מעת לעת, יניח ספרו ויקרא דרור לשרעפיו. דברי דודו בבקר הזה נקראים לפניו במחשבתו ויהגה בכל טלה. ויותר שיהגה, יותר יבין אותה לאשורה ויחמול על דודו חמלה. כן הוא, יאמר בלבו, דודי הוא תבואת תהפוכות דורו, הוא מְחוֹלָל מפשעיו, מְדֻכָּא מתעתועיו... ואנכי?... מה אנכי! מה הם עוד אלפי אנשים?... אני את נפשי הצלתי, ישיב אמריו לו. ורוח הדמיון נשאתהו הלאה ותביאהו במראה אל בית–הספר, ומשם הוליכתהו אל בית הוריו, אחרי כלה חוק למודו, לשמח מיגונם ולהראותם, כי ישרים דרכי ההשכלה, אין בהם נפתל וְעִקֵּשׁ; כי איש תבונה יְיַשֶּׁר־לָכֶת ושוא תשואות הַמַּהְבִּילִים; להראותם כל זאת ולברכם בשלום בטרם יצא לעבדתו. ומה העבדה הזאת לו? ישאלהו לבו, אף הוא ישיבהו דבר: הלא כל הארץ תהיה אז לפניו, הבאים ישרש יעקב בארצנו הרחבה ופועל ידיו יֵרָצֶה, כי עת רצון הגיע... וכמו הגה אור פניו יִשְׁנֶא, כי זכר „העברים והצוענים" לפניו יבוא, בתוכו ישתומם לבו וישים לְאַל תוחלתו. ישלח ידו ויפתח את הספר, לראות מָתַי נדפס, ולמורת רוחו לא ימצא עָלֵהוּ העליון, אבד ואיננו; יניח שנית הספר ויצלול בנבכי עשתונותיו. כה שכב שמעון תפוש ברוב שרעפיו, עד אשר הקיץ מדברי שני אנשים, הנדברים בחוץ, אצל גדר הגן.

— מי ישקני מים, אמר אחד, כי צָמֵתִי.

מקול האיש הדובר נע לבב שמעון, עמד ויתבונן כמתאמץ להכיר את הקול.

— דרך הגן נלך אל החצר, ענה השני, ונשתה שמה מֵמֵי הבאר.

— בגן אחרים לא אבוא, אמר הראשון.

— הקול קול ... קול ... עוד מעט. עוד מעט ... דִּבֶּר שמעון על לבו וְהֵעִיר כח זכרונו.

— אם־כן אפוא, אמר השני, נלך הלאה, כי אני רואה מרחוק עלמה הולכת וכדה על שכמה.

— נלך. קרא הראשון.

— דום. אמר השני. הנה איש פותח את דלת הגן.

כמשטרות נטועים עמדו שני האנשים בפתח הגן לקראת שמעון המשתומם, אשר פתח לפניהם הדלת. רגעים אחדים העתיקו מהם מלין, כי גדלה מבוכתם מאד.

— שמעון! קרא אחרי־כן האחד הצעיר לימים.

— דוד! קרא שמעון בתמהון ובבושת הפנים.

— האותי תכיר? שאל הצהוב בשחוק. בעמדו לפני שמעון.

— נחום הקמחי! קרא שמעון.

כח

חָזוּת קָשָׁה.

„חנוני, חנוני אַתֶּם בָּנַי!“ צעק אריה מנהמת לבו על משכבו בליל חג השבעות השני, וייקץ משנתו: —

רגעים אחדים שכב בְּדַקְדְקֵן אָחוּז בחבלי חלומו הנורא. עוד החזיון כרוח על פניו והלוף ועוד תקה אזנו שמץ מֶנְהוּ, אבל אך קול דברים לא ברורים הוא שומע ותמונה איננו רואה, זולתי להג וקנצי מלין. בעננים בקר נעלו ראש לאט ילדי הרמון הֶחֱשֻׁכִּים מלפני אור בינתו הַשֻּׁבָּה לִגְבוּלָהּ. ובאשר

הִטְהֲרוּ רעיוני לבו התאמין לאסוף נפוצות דמיונו . וברגע זֵכֶר כל חזיונותיו לפניו בא. בחלומו : והנה הוא בבית איש לָבוּש בַּדִּים ואנשים הרבה ממושבות בני ישראל שמה, כלם חובקים את ידיהם ופני להבים פניהם. כִּיסֵי האנשים נאספים יחדו והולכים כנחלים אל כים אחד גדול, אשר ינשקם מנשיקות פיהו, ומנשיקות דודים יָרְזוּ מעט לעת הכיסים ויתמו לִגְוֹעַ. והיה אשר כיסו לא יעצור עוד כח לעלות, להשתחות למלך הכיסים יגֹרש מן הבית בבוז וחרפה. בגורל לבב ראה שם את כיסו היפה והנכבד. כלם מְגַדְּלִים אותו וַיְהַלְלוּ כמטר לו, ומלך הכיסים יתאו יפיו, כי הוא אדונו, וישקהו בשפתים דולקים. פתאם בא רזון בכיסו ויחלש מיום ליום, עד כי נכחד מארץ החיים. ויהי קול רעש גדול, קול שחוק וחרוק־שִׁנַּיִם ולבו יחרד וְיִתַּר ממקומו, כנצר נתעב וככלי אין חפץ בו הושלך החוצה. שם חשך ישופהו מבלתי יוכל למצוא דרך נתיבה. יבעתוהו צר ומצוקה, ומגור מסביב: יְיֵלִיל הינשוף, יָרִיד כּוֹס חֳרָבוֹת וכל מורדי אור יֶהֱימוּ. מה נסכלתי. יאמר בלבו, אשר באשרי ורוב עשרי לא הכינותי לי מנורה, ולוּ היתה בידי. כי עתה לא הִכַּרְתִּי בַּלָּהוֹת צלמות וזרח בחשך אורי. ובעוד יחרפהו לבו הקריב אליו איש עם מנורה. אני ידעתי, אמר לו האיש, כי אומלל אתה מאד ותמשש כְּעִוֵּר באפלה, כמוך נבהלה גם נפשי לפנים, בְּמוֹת כיסי בבית ההוא מות ישרים. מנשיקות פי כים הכיסים, נעו אז מעגלותי ותעיתי כשה אבד. עד כי ברוב הימים השגתי מנורתי זאת ולאורה אלך ואוליך את כל יושבי חשך וצלמות ואת כל אוילים מדרך פשעם, אשר מעונותיהם יתענו פה כמוך. רבים המה הנכשלים וְהַנַּעֲנִים במקום הזה, במקום אפל וצלמות. לא אתה הראשון, אף לא אתה האחרון ... לֵךְ אחרי! אמר לו האיש, מַהֵר, מַהֵר ללכת, כאשר תוכל. אוציאך ממקום אופל זה ולברך תבקש לך אחרי־כן דרך, כי כל ישעי רק להאיר עיני הַחֲשֻׁכִּים התועים ולהביאם עד תכלית אור עם חשך. אך יבאו עד הלום, אשר יוכלו להבדיל בין האור ובין החשך, אלכה ואשובה לי להוציא מצרה עוד נפשות אובדות הרבה... וכבוא אריה לעיר מולדתו לא מצא עוד את ביתו ועל מקומו עמד אהל קטן ושפל. באהל חצר־מות. על מִטָּה אחת שוכבים שמה אשתו ובניו יחדו, ובגשתו אליהם ראה. והנה עַיִן גדולה אחת, עַיִן נוראה ואיומה צופיה לו. זלעפה אחזתהו ממבטי העין, השנונים כחצים. וימהר לצאת מן האהל וינס; אבל אל כל אשר ילך, שם העין נגד פניו. אין חשך ואין צלמות לְהִסָּתֵר ממנה. ככה הלך מר בחמת רוחו ושבע נדודים, עד באו אל מלון אורחים גדול ורחב ידים. שם שלחנות ערוכים ועליהם מטעמים שונים עם כל מגדים, סביבם אנשים, בחורי חמד כלם, בריאים וטובי מראה, אוכלים ושותים בלב טוב, ועיניו ראות וְכָלוֹת. הבו לי לחם, יצעק מכאב לב, ולמה אמות נגדכם, כי אפס כהו! — רום! נתן עליו הַמֶּלְצַר

בקולו. אַל לחובקי ידים אכול מִשמנים ולעצלים אִיטוב הארץ. זה הבית לחרוצים, בני ציון היקרים ההולכים בחוקות החיים. להשכיל להיטב, ככל עם מדינות המלך, הם יבאו בו ופרי מעלליהם יאכלו. ברח דודי! ובא אל חדר הבית השני. — בחדר ההוא מצא המון אנשים, רֻבָּם זקנים וְרָעֵי תואר, בהם עִוְרִים ופִסְחִים, כִּבְדֵי פה ונלעגי לשון וּמְלֻבָּשִׁים בִּגְדֵי עִדִּים. אלה עושים קְנָיִם ותורת חסד על לשונם, וידם אוחזת בסתר בכים שומעיהם, ואלה עוטים מעיל צדקה, דוברי שלום עם רעיהם ורעה בלבבם; אלה יושבים בשפלות ידים ואלה רצים דהופים ומבהלים וסובבים כגלגל לפני רוח, וכל אחד צופה לרעהו כמבקש להמיתו. מעת לעת ישליך תבנית יד עצם ויתנפלו עליה המונים המונים ברעש וצוחה, ואיש זרוע לו העצם. וישמע קול מְדַבֵּר: „חֲטוף וֶאֱכֹל, חֲטוף וֶאֱכֹל!" וכרגע שות שתו כלם כַּשְּׁבָוִים על מאכלם ויתעשקו יחדו ויוציאו איש בלעו מפי רעהו, ובהתאמצו לחטוף אוכל גם הוא להשיב נפשו, נרחף בחזקת היד... בנפש מרה ושוקקה הלך לו לִמְקְצֻעוֹת הבית בירכתים, ופתאֹם עיניו למרחוק יביטו, והנה כיסים עוברים בִּסָף מקצה ארץ, כיסים קטנים עם גדולים, חדשים גם ישנים, וערב רב יעלה אתם: נאדות יין ובקבוקים, פיות רהבים, גַּרְגְּרוֹת וְצַוְּרֹנִים נטוים עם חוטמים ארוכים למינהם, גם רקיקים בצלים ושומים ותנורים חמים נִלְוּו עִמָּם והולכים בקול רנה ותודה. בעינים להטות הביט אליהם מרחוק ומחשבות עלו על לבו. זכר את כיסו שהלך לעולמו וצרור בצרור הצרורות, ואת הכיסים האלה, ההולכים למות, ויאמר: אשחר את פניהם! ואז נגלתה עליו העין האיומה וגם מטרחק. הוא בדרך עיף ויגע. והנה אשתו ובניו רובצים לנגדו בנאות דשא, ישאל לשלומם ברגש ואין עונה לו דבר, כלם מחרישים ומשתאים ומביטים אליו בחרפה וגדופה. ויהי כאשר נכמרו רחמיו עליהם ויבקש לְהִתְאַבֵּק באהבתו, וינוסו מפניו, כנוס מפני דוב שַׁכּוּל, והעין הביטה אליו בעזוז נוראותיה ויחרד חרדה גדולה, ומכאב לב צעק: הנוני הנוני אתם בָּנַי! וייקץ. —

ברעם וברקים ירד גשם מן השמים. מבין עבי שחקים השקיף השחר לא באור יְקָרוֹת וְהִכְלִילוֹת כביום אתמול, אך באור אמוץ כָּאֵפֶר. עת הזמיר הגיע לכנף־רננים, עת לעוף לפעלם ואין נודד כנף ופוצה פה ומצפצף, כלם יושבים כפונים בקִנֵּיהם, זה יִרְוֶה דודים עם רעיתו העדינה וישיש עליה בשמחה, כמשוש חתן על כלה, וזה באמרי שפר ינחם את אשתו בבוא לה חבלי יולדה ותמלט; זה משכיל אל אשתו הרובצת ויסעדנה על ערשה, וזה יעכור בְּמִשְׁבַּר בנים, המגיהים מן הביצים; ישמח הדרור ביוצא חלציו ותגל הצפור בפרי בטנה. אמנם האפרוחים פוערים פיהם ומבקשים לחם, גם הזקנים ירעבו ויהיו כמתאוננים, יזכרו את הרמש, אשר אכלו במצרים ובארצות אפריקי בכל פה, את הזבובים ואת התולעים ואת החציר ואת

ההרצנים, ובעוד התאוו תאוה ראו אור בהיר בשחקים, רוח עברה ותטהרם; חיש חמק עבר כל בעל כנף, לעוף מתחת שמי ה׳.

ירד אריה מעל משכבו, ירד חיש מהרה ובירכתי חדרו ישב תפוש בִּשְׂעִפִּים מחזיונות לילה; כי בא החלום ברוב ענין וקורותיו, ותהי לו חָזוּת הכל כספר דברי ימי חייו, ובמחזה־שוא מצא גם קֹשֶׁט אמרי אמת הרבה וחזה עתידות לו. עוד בהקיץ יאחזהו שַׂעַר מהעין הנוראה, עוד יַהֲלך עליו אֵמִים מבלהות צלמות ונפשו תתמוגג מחזיונו, כי תְעבוהו בניו ובני בטנו הביטו לו בחרפה. פתאם קם מכסאו כמוצא פֵּשֶׁר דבר וכמו נודע לו נצורות: לא אפונה! קרא בגרון, ועל פניו נאבקו גיל ויגון. היום עוד אבין לו. מי יתן תבֹא תקותי! אבל, ויואל אלוה וירכאני...

כט

שׁוּבָה!

— עת לְדַבֵּר היום, אמר דוד בבואו אל חדר שמעון ממחרת היום ההוא, אשר נפגשו יחדו, אתמול היו דברי מעטים ובלי סדרים; ועתה באתי אליך, כהבטחתי, ונִשְׁתָּעָה ונדבר יחדו ברחבה.

— רַבַּת צְרָרוּךָ בגללי, אמר שמעון כמתנודד, רַבַּת צְרָרוּךָ בגללי, עד כי בושתי ונכלמתי להרים פני אליך. על דְּבָרָתִי! לו ידעתי את אשר הגיע לך בגללי, כי אז לא נַהֲבֵאתִי לברוח מבית אבי.

— ולו ידעת, כי בשובך עתה אל בית אביך הטיבות עמדי עד מאד, האם שַׁבְתָּ למעני? שאל דוד, בהביטו אל שמעון בעינים בוחנות כליות ולב.

שמעון התאבך מדברי דוד ולא מצא מענה:

„האח, לא אפונה!... אהה, לא אפונה!..״ דִבֵּר אריה עם לבו, בעמדו אחרי הכותל, המבדיל את חדרו מחדר שמעון, והציץ מן החרכים.

— אנכי, אמר דוד בראותו מבוכת שמעון, אנכי בשפתים דולקים נשקתי את האיש ההוא, אשר אמר להביאני אל אבי, אל אלקנה אבי מחמדי.

אריה התפלץ פתאם וַיִּלָּפֵת, אש שמחה זרה התלקחה בעיניו ומוֹרָשֵׁי

לבבו התאבכו; כמעט רגע התנועע על מקומו בידים פשוטות, כפוסח על שעיפיו, האם יצער מספר צעדים לפתוח את הדלת ולבוא אל חדר שמעון, או להפיל את הקיר נגדו.

— כצאתי מאתך אתמול, דבר דוד בפנים נזעמים, בראותו כי שמעון עוד מחריש משתאה, הנה שאלתי ודרשתי וחקרתי היטב על ארות מעונך זה. אהה, שמעון! מה לך פה?... מה לך פה במשכן עָוֶל?...

פני אריה התעותו מאד וכל עצמותיו רחפו. הפעם אבדה לי כל תקוה, אמר בנפש סוערה והכה באגרוף חזהו. הפעם לא אוכל עוד... אהה, יודע עָוֶל בושת!... לא אוכל להעטות עליו בושה... בברכים כושלות נפל על הכסא בירכתי ההדר ויאנק משבר רוח ולנגדו רחפה העין הנוראה והאיומה, אשר הביטה אליו אמש בחלום הלילה.

— שוב אל בית אביך! קרא דוד בהחזיקו ביד שמעון, אשר התאבך עוד יותר מדברי דוד האחרונים.

— לא אוכל. השיב שמעון.

— שוב למענך! קרא דוד בנערה ובתחנונים.

— תם אנכי... ענה שמעון בהביטו אל דוד בגודל לבב.

— ומה לך פה?

— פה משכן דודי. ענה שמעון.

— דודך?! קרא דוד בתמהון.

— פה משכן דודי הטוב ויקר הרוח! ענה שמעון שנית.

— יקר הרוח?! קרא דוד במנוד ראש. אהה, שמעון, שמעון!... שוב נא לבית אביך, שמעון!...

— לא אוכל!

— שוב נא למעני!

— למענך? שאל שמעון בהביטו אל דוד בתמהון.

— כן הוא, השיב דוד. שוב נא למעני. ראשית תרגיע בזאת את לבבי, אשר מעתה יחרפני תמיד בזכרי. כי לולא אנכי, שהעירותיך משנת הבערות, כי עתה לא עזבת בית הוריך, למורת רוחם.

— הקולך זה דוד? קרא שמעון בתלונה ובתמהון לבב, האתה דוד תְּמַלֵּל אלה? זכור נא עת התאוננתי באזניך על הלחץ הנורא, אשר אבי לוחץ אותי מיום נתתי את לבי ללכת בדרך הַשֵּׂכֶל, אז אִמַּצְתַּנִי בְּמוֹ פיך לאמר: חזק יקירי, וְלֵךְ הלאה הלאה בדרך תבונות, כי זה כל האדם, אשר מיום היותו ילך מחיל אל חיל באורח חיים ואין לו מעמד; לכן מלחמה להאבות בבנים מדור דור; לכן מלחמה לדור הולך בדור בא תמיד; לכן לשיא דור לדור יקרא. כי אַל ישליכהו לעת זקנה ואל ירחק ממנו; לכן, אמר; לי. לכן עצה וגבורה למלחמה; אשריך וטוב לך, אם תשחק לשטן

ופגע בדרך הַשֵׂכֶל ולא תשוב מפני כל לחץ! הלא כה רבריך דוד, ואיך אפוא תשנה היום טעמך?!

— כי עתה, שב דוד על דבריו, בהביטו בפני שמעון, כי עתה לא עזבת בית הוריך ולא מצאתיך פה...

— והשנית מה היא? שאל שמעון מבלי תֵת את דוד לְדַבֵּר דבריו, אשר היו למורת רוחו, הגידה נא יתר דבריך ואשמע.

— דברים רבים לי אליך, השיב דוד. לכה ונצא אל הגן, שם נדבר ונלך לשוח לרוח היום.

הָלוֹךְ וָשׁוֹב הלכו דוד ושמעון במשעול צר בין עצי הגן ונדברו יחדו, פעם הרימו בכח קולם כְּמִתְוכְּחִים ופעם השפילו קולם ויתמהו איש אל אחיו; פעם התנהלו לְאִטָּם ופעם צָעֲדוּ בחפזון נמרץ; פעם הרחיקו מעט איש מרעהו ופעם תקעו כף ויחבקו זה את זה באהבה. כה הלכו למו זמן רב, עד כי מבין העפאים הִגִּיהַּ השמש שביב אִשּׁוֹ וַיַּמְטֵר עלימו בִּלְחוּמוֹ. וישבו תחת התפוח, לחסות בצֵל דָלִיּוֹתָיו.

אריה ישב עוד נפעם ונדהם על הכסא בירכתי החדר, מצד החלון הפתוח, אשר משם יוכל לראות את היושבים תחת העץ ולהקשיב דבריהם.

— חדשות רבות השמעתני היום! קרא שמעון בלב נגרש מכל אשר סֻפַּר לו. נפשך דוד, נפשך תדבק באחותי!.. לו השׂכילו הורי ולא מנעו אותה ממך, כי עתה היה לי אח יקר כמוך וגם אתה לא היית אומלל מאד!

דוד ישב מוטה והביט על נמלה אחת, המתרפקת על גזע חציר דק, העומד לה לשטן בדרך, עם משׂא על שכמה, וכאשר תגיע קרוב למחוז חפצה, תפול אחורנית מעת לעת.

— ואחותי אהה! הוסיף שמעון לְדַבֵּר באנחה, הנה היא מאורשה לבן פרץ!

דוד החריש והשת גזע החציר לפני הנמלה האומללה.

אריה הביט אליו ממקום שִׁבְתּוֹ בחמלה ודבר על לבו באנחה:

— הה, הוא אוהב!.. הוא אומלל מאד!..

— אבל, קרא שמעון בפנותו אל דוד, הוסיפה נא לְדַבֵּר דבריך!

— הַזְכִּירֵנִי, אמר דוד, במה עמדתי לראשונה בשיחי.

— עמדת על הפרק, בצאתך את העיר צלמונה במר נפש.

— כעזבי את צלמונה, שב דוד על דבריו, אז סערו מורשי לבבי, נְהַג וָלֵךְ, קראתי להעגלון, אשר הובילני אל קרית שְׂטוּם-אור. שמה ארחתי לחברה עם אנשים סוחרים והלכתי אתם אל מחוז טַבְרִיָא, מקום מלחמת אחינו הרוסים עם שלשת מלכי הברית העצומים. וה׳ נתן חִנִּי בעיני שר צבא אחד ויקרבני לעבודתו וָאֶהְיֶה אצלו סופר ומזכיר. כתבתי לו אגרותיו בלשון צרפת ואנגליה. גם הייתי מליץ בינו ובין שבויי חרב ועשיתי מלאכתי באמונה. אף הוא גמלני כצדקי, ובִדְבָרוֹ נִתַּן לִי מאת הַמַּלְכוּת שכר טוב

ודביד זהב על צוארי חֶלֶף יגיעי וישרת לבבי. — באשר שָׁבתה המלחמה שלחני אל מאסקויא, לרעהו הנאמן, הנודע לשם ברוב עשרו וברוב רְכֻלָּתוֹ ויהלל אותי אליו במכתבו ובקשתו, כי לטובתו יאספני אל בית מסחרו. באהבה ובשמחת לבב קִבְּלַנִי הסוחר וְנָקַב לי שכר רב בעבדה. אשר אעבוד עמו. — בהיותי בבית-רְכֻלָּתוֹ נודע לי, כי אביך ירד פלאים ממצבו, ועשרו אבד בענין רע; נושיו הרבים אמרו להגיש שטרותיו אל בית המשפט ולתתו בפלילים. השמועה הזאת עִצְּבָה מאד את רוחי והלכתי קדורנית בשומי על לבי מצוקות רחל, אשר זכור אזכרנה עוד ואש אהבתה עוד תוקד בקרבי בשלהבת־יה. חשבתי דרכי וראיתי כי טוב לגלות את לבי לפני ארני הישר באדם, אשר כֶּרַע כאח התהלך עמדי, עם כי דָתֵינוּ שונות, ואשר בתם לבבו ובטובו שש לעשות צדק ואהב כל אדם, כדרך הרוסים בני עמו, המצוינים בתבונתם הטובה הזאת. בעצת אדני ובחסדו עלי קניתי את שְׁטָרֵי אביך מיד נושיו במאסקויא ולא הרביתי במחירם. וכעת בבואי הֵנָּה בְּמַלְאֲכוּת ארני לעשות פה חפצו, אלך כמו-כן למסור השטרות לאביך, אם יֵעָתֵר אלי לתת לי את רחל בתו לאשה, אז אחדש מסחרו כבקדם ובית אבנה לו בחסד ארני. אשר הבטיחני להחזיק במעוזי; ואם אין, אשובה לי שנית לעבדתי בבית ארני הנתמר, שאהבה נפשי.

— סמוך לבי במוה, קרא שמעון ופניו נהרו, כי אבי לא ימנע את אחותי ממך, הלא אתה כעת מרים ראשו וכבודו!

— אבל, השיב דוד באנחה, שתים לי לצורי מכשול בדרך: האחת היא הַמַּשְׂטֵמָה הגדולה, השמורה בלב כל האנשים כאביך לבני הדור החדש; והשנית היא מסרת הברית עם בן פרץ!

— לפי דעי, אמר שמעון, ישמח פרץ בלבו אם תופר הברית הזאת, אחרי אשר מטה יד אבי ולא יוכל לתת שלוחים לבתו.

— למורת רוחי אמנם נודע לי, ענה דוד, כי פרץ לא כן יחשוב. מדעתו אולת בנו הנתעב והנאלח, כי הוא גבר לא יצלח. לא תואר לו ולא הדר, ומְאָנוּ לְהִתְיַחֵשׂ ולהתחתן במשפחת אביך הנכבדה. לכן יאמר לַדֶּבֶק טוב. ועוד בקיץ הזה יקוה לראות את רחל כלתו בביתו!

— אנכי אבכה באזני הורי, קרא שמעון ברגש ונפשו גחלים תלהט, אתחנן אליהם, כי לא ישיבו פני איש טוב וישר כמוך, ואקוה כי ישמעו בקול תחנוני.

— אורך מקירות לבי! קרא דוד בְּחַבְּקוֹ את שמעון. עתה יקירי, היה נכון לדרך, כי בעוד שני ימים נסע מזה ונלכה לעיר מולדתך.

בעת נדברו דוד ושמעון איש אל רעהו, הקשיב אריה בחרדו ויתבונן; וככלותם לְדַבֵּר ישב עוד נעצב ומשתומם עם עינים עצומות והגה ברוחו הקשה; אחרי-כן קם מעל מושבו ויאמר: האח, מצאתי כופר!..

ל

נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו.

ממהרת חג השבעות בלילה, בנפול תרדמה על אנשי רחוב זמזומים ולא היה עור אור במושבותם; הנה לא כבה אז נר פרץ ובחדרו ישב אצל השלחן ותתם מכתבים ואחרי–כן סָפר בשום לב את הכסף הרב, אשר לפניו.

לראשונה שָׂם פרץ את הכסף שני צִבֻרים, ובשומו את כפו על אחד מהם הגדול יותר, נהרו פניו; ומרוב שׂמחת גילו, שפתיו כמעט בבלי דעת מללו: מי אפוא יבקש השבנות רבים, אם חלקתי את כסף הַקֳּדָשִׁים והנדבות, אשר הָפְקַד אתי, לעני וליתום ולאלמנה... הֶאָח נִבְנוֹתִי! אמר בשׂחוק וַיִּתוֹפֵף באצבעו הימנית על מצחו. — אבל, דבר על לבו ונאנח מעט, בהביטו אל הכסף הצבור לבד בקצה השֻׁלחן השני, הכסף ההוא יָרֵשׁ מידי, כי שני אנשים מִתְחַתְּנִים הפקידוהו היום אצלי לפקדון עד עת מועד... אין דבר, אין דבר, השיב אמריו לו ופניו נהרו שנית. עד המועד ההוא הלא יפקידו אצלי עוד כסף רב מאד, הכי תמו מתחתנים מן הארץ ופתאים עוד אינם? את אשר אקח מכים איש אחד אשלם מכים רעהו, והיה כזה תמיד... בְּדַבְּרוֹ, בָּלַל שני הַצִּבֻרים יחדו ויוצא מַפְתֵּחַ מחיקו, ויקם וילך לפתוח את הארגז, אשר בירכתי הבית.

בעת ההיא נפתחה הדלת ואיש אחד בא בלאט אל הבית.

מחריש ודומם עמד האיש והביט מרחוק ירגע על פרץ, אשר לא הרגיש את באו ורגע על הכסף וְעַל המכתבים.

שׂמח וטוב לב שב פרץ אל השלחן עם אמתחת בידו, וישׂם שמה את הכסף וְאֵת המכתבים בשחוק נעים.

"אשרי אדם נזהר תמיד", אמר פרץ בשׂומו את המכתבים באמתחת, "לו חכמתי אז וטמנתי את מכתבי ההוא, אשר אבד לי בביתי, כי עתה לא עלו לפעמים על רוחי מהשבות פחד..."

בישן הקיץ האיש ממזמותיו, כאלו גמר אומר בלבו, אחרי נאבק עם

שרעפיו בקרבו . ובאומץ רוח הקריב אל השלחן .

תעה לבב פרין ונבהל מראות את האיש לנגדו, אבל כרגע הבליג וישכיל פיהו לבטא כמדקרות חרב.

– באך לשלום, אריה! מה זה כי באת לשחר פני בעת אנשי עירנו הישרים יושבים בבתיהם?

– אם בעיניך יפלא. הכה אריה גם הוא את פרין בשבט פיו, כי באתי אליך בעת אנשי העיר הישרים יושבים בבתיהם; הנה בעיני לא יפלא אשר אתה ער בעת אנשי עירנו הישרים ישנים.

– מדוע? שאל פרין, אשר ברוב גאונו התחפש כתם לא ידע, כי אריה יכהו בלשון.

שפתי אריה קמטו וכמעט התמלט מעליהן מענה, אפס כי התאפק, ותחת השיב אמרים לקח כסא וישב עליו.

פרין הביט בגאוה ובתמהון על אריה, אשר הרהיב לענות עזות ולשבת אצלו על כסא. אחרי–כן שאל אותו בפנים נזעמים:

– מה חפצך בעת בביתי?

– אל תירא, השיב אריה, אשר מבטי פרין ודבריו ירדו חדרי בטנו, אל תירא, הן לא אגזול משוד יתום ומכסף אלמנות ועניים לא אקח אף קשיטה אחת; ולא אפונה כי אין לך כסף אחר זולתו בזה...

פני פרין נהפכו לירקון ומסערת רוחו עמד ונאנק דום.

– שב נא, אמר אריה אל פרין במהתל. שב נא, כי דבר לי אליך;

– דבר במלין מעטים, ענה פרין בזעם לשונו, כי אנכי לא הסכנתי להיות ער בלילה...

– באתי לדבר עמך, אמר אריה, בהביטו אל פרין בחרפה, באתי לדבר עמך על אדות מכתב–התום אחד, אשר נמצא זה כבר בין כלי ביתך האובדים.

פרין נעוה משמוע וצירים אחזוהו. אפס כי התאמץ למשול ברוחו עד מהרה ויאמר בלשון ערומים:

– אם מצאת את מכתבי התום השיבהו אפוא אלי, ומה לך עוד?

– אבל, קרא אריה והעיף עינו בפרין, מכתבך לא עוד התום הוא.

– הטוב לקרוא ספר התום? הוכיח פרין את אריה.

– הטוב לכותב עמל ואון בספר התום להיות מוכיח? שמעני, קרא אריה. חדל נא להתחפש לפני וסתר פנים אל תשים. כי אנשים אחים אנחנו.

– אנשים אחים אנחנו! קרא פרין מתקצף ומשתומם.

– שניתי. השיב אריה. איש אשר על פניו ישים מסוה–הצדק, להיות אלמנות שללו ואת יתומים יבוז; איש אשר יטעה את המון העם להאמין, כי חפץ חסד הוא ומתנשא לכל לראש. ולבו יעשה און, להריק נפש רעב

ומאכל עניים יחסיר ויוליכם בדרכי חשך; איש אשר יינק חֲלֵב בני עירו, יוציא בלעם מפיהם ומבשרם רטפש בשרו; איש כזה חבר הוא לזאב משחית...

– אריה! קרא פרץ בקצף גדול.

– פרץ! קרא אריה ויקם על רגליו.

רגעים אחרים הביטו איש אל רעהו בעינים להטות ואין דובר דבר.

– הלא הגדתי לך, פתח אחרי–כן פרץ את פיהו ויאמר, הלא הגדתי לך, כי לא הסכנתי להיות עֵר בלילה.

– הלא הגדתי לך, ענה אריה אף הוא, כי דבר לי אליך.

– השמיעני רק שֹרש דבר, דבר פרץ, כי שׂפת יתר שנאתי.

– במכתבך לְלֵוִי, אמר אריה בלטשו עיניו לפרץ. שם יִזָכֵר על דבר כסף הנדבות, המופקדות בידך... על דבר הכסף הַנִּתָּן לאנשי עצתכם. המתאמצים להכרית כל פועל טוב ולהניא מחשבות אנשים ישרים, ההושבים לפקוח עיני העם... על דבר נאמן הקהל, אשר הוא צֶמַח בלי יעשׂה קמח, המוליך בני העיר שולל, אשר גורלו יפיל בתוככם וכיס אחד לכלכם... על דבר אֲמָנָה אחת, אשר אחרי באו שמה על החתומים רבים מהעדה, המירו את העלה הראשון בעלה אחר וכתבו שם במרמה דברי חפץ כטוב בעיניכם... על דבר... אבל אך למותר להגיד לך את כל הכתוב במכתבך ולגזול שֵׁנָה מאיש כמוך, אשר לא הסכין להיות ער בלילה.

כדונג נמס לב פרץ למשמע אזניו ויסב את פניו ויעמוד מרעיד ודומם עד בוש.

– לא אפונה, התאמץ פרץ להשבית שאון רוחו ויאמר במרמה, לא אפונה, כי באת להשיב לי את המכתב המזויף ההוא.

– המכתב מכתב ידך הוא, השיב אריה בהביטו אל פרץ.

– הראני נא אפוא את המכתב ואתבונן אליו. אמר פרץ בערמה.

– לא טוב לעינים לראות ולקרוא הרבה בלילה, ענה אריה בשחוק.

– ומה זה אפוא הפצך? שאל פרץ במתק שפתים.

אריה התנודד מעט והַכָּרַת פניו ענתה בו, כי שרעפיו יֵאָבקו בקרבו.

– עוד חזון למועד... השיב אריה בשומו אל הפתח פניו, ומבלעדי זאת, הוסיף לְדַבֵּר במר נפש, בפנותו אל פרץ, הלא עיף אתה כעת, מאשר לא הסכנת להיות עֵר בלילה.

– כעת הנה זה עברה הַשֵּׁנָה מעל עיני, אמר פרץ בהחזיקו ביד אריה, כעת אוכל לשבת ולְדַבֵּר אתך גם עד אור הבֹּקר. ואם חפץ אתה נשתה נא מעט יין טוב. השמור אתי פה, היין הזה טוב מאד וישמח לבב אנוש. אותו הכינותי ליום חתונת בני.

– ליום חתונת בנך! קרא אריה בעצבון. תודות לך, לא אשתה.

– מדוע פניך יהורו? שאל פרץ את אריה, אשר פתאם רחפו עצמותיו

והודו נהפך עליו למשחית. לא אפונה, הוסיף לדבר בפה חנף. כי איש מחסור אתה בעת, ובצר לך באת לבקש עזר מידי. האף אין זאת?

– שגית, השיב אריה במנוד ראש. שגית עד מאד.

– ומה זה אפוא? שאל פרץ, דבר אתה ואשמע.

– מכתבך הוא, השיב אריה אחרי החריש מעט, היה שמור אתי למועד, לגלות בו רוע מעלליך; לפקוח עיני אנשים רבים, הנתעים בשוא, למען יכירו וידעו כי מאשריהם מתעים ואך אל הונם ישאו נפשם; למען יראו, כי לא כל המרבה להתחסד הוא הקדוש; למען ישימו מעתה לב לכסף קדשיהם ולנדבותיהם ולכסף העדה, למען יתבוננו מעתה לאלה, אשר יבחרו אותם אלופים לראש. . . אפס להצלחתך נלחצתי הפעם לעזוב מחשבתי ולהשיב המכתב לידך, אם אך תעשה את חפצי.

פרץ התאבך מדברי אריה והביט אליו בלב חרד ובנפש גרסה לתאבה לשמוע מה ידרוש ממנו.

– אם תפיר ברית־התחתנות עם אפרים, יצא אחרי־כן דבר מפי אריה.

– אם אפיר ברית־ההתחתנות! צעק פרץ מנהמת לבו.

– כן הוא, השיב אריה. רבות נאבקו שרעפי בקרבי עד עזבי מחשבתי הראשונה מפני הדבר הזה, אשר אנכי דורש ממך היום. אל תתחתן עם אפרים! כי זה חפצי ורצוני.

– העבד אנכי? נתן פרץ בקולו על אריה, אשר השפיל עד מאד גאותו. העבד אנכי, כי תפקוד עלי בקול נגיד מצוה לעשות רצונך? האם באמת תאמר, כי יצלח לך ליראני ולבהלני בדברי בלע ובמוראים גדולים? אל יצא עוד עתק מפיך פן . . .

– לחנם תצעק, השיב אריה בנחת, טוב לך כי תתבונן ותשיבני דבר כי אך אנכי לביתי.

– נוכל! גער פרץ בגובה אפו, הבה לי כרגע את מכתבי, ואם אין ארים קולי ואקרא: כי גנב בביתי, ויבאו השומרים, הסובבים בעיר ותתפש בידם. – ובדברו מהר אל חלון הבית.

– לא טובה העצה! אמר אריה ברוח קר, הן גם אתה תתפש עמי במזמות זו השבת, כי מכתבך הכמוס עמדי יגלה על עונך.

רוח פרץ רפתה מעליו בדבר אריה הדבר הזה. ובלשון רכה שאל לאמר:

– מה אפוא ימריצך אם אפיר ברית־ההתחתנות עם אפרים?

– הדבר הזה סודי הוא, ענה אריה.

– מה ימריצך כל זאת, אריה? אמר פרץ עוד הפעם, שמעני וקח ממני מתנת־כסף, אשר יועיל לך בעניך והלצך מחבלי־עוני.

– אקוה, אמר אריה מבלי משים לדברי פרץ, כי כאשר אשוב אליך בעוד שנים שלשה ימים יהיה מכתבך לאפרים עם ברית־ההתחתנות נכונים

בידך לחתם לי. ועתה לך שכב! גמר אומר ויצא מהרה מן הבית.

כעמוד ברזל עמד פרץ רגעים אחרים בלי־נוע, נבהל ומשתומם מכל אשר קרהו. אחרי־כן רקע ברגלו ומרט שער ראשו מכאב לב.

לא

עָשׁוּק אֶפְרַיִם.

בְּסָלוֹן העיר, אשר שמה אנהגך כעת קורא יקר, אחרי יצאנו ממנה זה ימים רבים. הנה היא שֹׁקֶטֶת וּשְׁלֵוָה בחסד ה׳! לא הִשְׁתַּנָּה בְּשַׁנּוֹת הזמן את הערים סביבותיה, ובהפרידו חסידים ונלחמו איש באחיו, עיר בעיר. עד אשר הציבו גבולות קדושים למספר בני ישראל, לא המירו יושביה כבוד הַכְּזִיבִי ועד היום הזה יהיו לו למס ויעבדוהו. — כל דבר עומד עתה בכסלון על מכונו כבתחלה. הפרות שוכבות בראש כל חוצות כקדם והעזים כאז כעתה ילחכו כתלי בית־התפלה ויתעלסו באהבים עם התיש הנכבד בעזרת נשים. גם שְׁמַעְיָה־הַנֶּעְלָמִי עוד חי וכקדם יעשה און, יסובב מעת לעת ברחובות עם גליון בידו וילחץ בני דַלַּת העם לחתום אֲמָנָה מבלי דעת מה, ועל מה. וזה לא כביר עוד הפליא עצה. אשר יקבץ לו התומים למאות ולאלפים, להיות נכונים בידו לעת־מצא, לספחם אל כל אשר יכתבו ראשי העיר בספר לטובתם... אין כל חרש בכסלון, שלום בְּחֵילָה, שלוה בבתיה; רק בבית אחד נעשו הליפות רבות ונוראות ויצא ממנו כל הדרו וכבודו מימי קדם, הוא בית אפרים. אשר לְשַׁמָּה היה פתאם וירד פלאים! אל הבית הזה בוא נא אתי קורא יקר ותתגודד למראה עיניך. ריש ומחסור תחת עושר ועונג, ותחת שמחה וגיל אבל ורוח כֵּהָה! —

אבל בטרם אפתח לך הדלת, עמוד נא עמדי רגעים אחדים, ואספר לך את כל התלאה, אשר מצא את אפרים.

שמע אפרים לעצת אשתו בעת נבוכו מורשי לבבו ממכתב בן משק ביתו, אשר נתן שם לפניו ענין חדש, וילך לדרוש את הכזיבי. ויהי דבר הכזיבי לו למנוחה, לשמוע בקול עברו. יבטח בשם ה׳ וישען גם בו, מלמדו להועיל ויצליח. ועוד מכזיב השיב אפרים לאליעזר. כי נכון הוא לְקַבֵּל

עָליו את הענין ההוא, אשר הציע לפניו במכתבו, והעתיר עליו דברי בקשתו, לשום עיניו ולבו על הענין הגדול הזה, הַנִּתָּן על ידו, ויזכירהו באמרי-נועם חובת בן משק בית, ויורהו גם בלשון רַכָּה איךְ יכלכל מעשהו, וישׂם אחרי-כן קְטוּהה באפיו, כי הוא איש אמונים ונבון דבר, וְכִלָּה את מכתבו בזאת, כי בהשענו על בינתו וישרת לבבו ישכן בטח ושאנן מפחד רעה. — שמח אליעזר על מכתב אפרים, אשר כלו עיניו מיחל לו. ובקראו את הכתוב בו שבה נפשו למנוחתה, אחרי כל עֲגוּתָה, ויצא לפעלו שמח וטוב לב. כבב ערים וכפרים לקנות בר ולשכור עגלות ולהכין את כל הדברים הדרושים לחפצו. לא היו ימים טובים לאליעזר כימים ההם, כי אז עד צואר הגיע בים המסחר, אשר אהב, ופרש ידיו לשחות ברחבה. עד עתה לא נראתה עוד גֻלְגֹּלֶת, שצפה כמותו על פני מי הים הסוער הזה. מַשְׂכֹּרֶת לא נתן לאדניו ובכסף אמר לו תמיד שְׁלַח, והנה אדניו מֵרִיק כיסו וְלֹוֶה עוד כבסף וְשׁוֹלֵחַ. והיה לו דבר אליעזר צַו לָצָו, צַו לָצָו: שלח כסף, שלח כסף! וְקַו לָקָו, קַו לָקָו: כְּתַר זְעֵיר, כְּתַר זְעֵיר ומפרי מעשיך תשבע! — ויהי כי ארכו לאפרים הימים בתוחלת ממושכה ובתקות רמיה, הגיע לו מכתב מאת אליעזר, אשר יבטיחהו לאמונה, כי עוד מעט מזער יעשרנו עושר רב, וכי כל לוקחי החטים יקנאו אותו, אשר הצליח לצבור בר הרבה בעת נכונה. ובתתו לו הבשורה הטובה ההיא, בִּשֵּׂר לו עוד זאת, כי זה לא כביר הקרה ה׳ לפניו ענין טוב מאד, אשר פריו יתן בקרוב, והוא: לנהל בלחם את חֵיל עַם-נדבות, העוברים הלוצים לְטַבְרְיָא דרך כְּסָלוֹן, משך ירחים אחדים. יען את אפרים להערים סוד ולנוע בסביבות מקום משכנו, להכין מראש אוכל בערים ובכפרים, אשר דרך שם יעברו החלוצים, וכן יעשה גם הוא בסביבותיו ויכינו מַכֹּלֶת ורב תבואות מבלי תַּרְבּוּת עד מאד במחירן. — מעת צרר רוח עִנְיַן טַבְרְיָא את אפרים בכנפיה, היה כיונה פותה אין לב, כי הואיל הלךְ אחרי צו אליעזר, אשר תִּרְגֵּל אותו בדברי עמל ורעיון רוח. אפרים מה לו עוד למכאובים, שכח את חליו ואת מְזוֹרוֹ, והיה כעוף נודד לעתות מבית, להביא עצה לעשות פלילה ולהשיג כסף, הדרוש לחפצו. ומה מאד שמח אפרים אל השמועה במכתב אליעזר, כי טוב סחרו וכי כביר תמצא ידו. נחם את שרה אשתו ושִׂמַּח אותה מיגונה: כי עוד מעט ובכסף תועפות לו ומצהרים יקום לה הלד. בתנחומות כאלה לקח צרור הכסף בידו, הלךְ בדרךְ מרחוק לנוע על כל גרנות דגן. אמנם עד שאפרים מְסַבֵּל ומכ׳ ן מזון, והנה מכנף הארץ זמרות שמענו:

„נָחָה שָׁקְטָה הָאָרֶץ מִמִּלְחֶמֶת
וַתָּשָׁב אֶל תַּעְרָהּ חֶרֶב נֹקֶמֶת
הִפְלִיא הָאֵל חַסְדוֹ, הִגְדִּיל תּוּשִׁיָּה
צַהֲלִי וָרֹנִּי יֹשֶׁבֶת רַפִּיָּה!“

צָהֲלוּ מַיִם כל יושבי הארץ ושמחו בישועת ה׳ ׳ אשר השבית מלחמות, לבלתי ישא גוי אל גוי חרב, להרוג ולאַבֵּד רבבות בני אדם. רק לאפרים היה הַשֵּׁאת והשבר, כי חלפו הלכו למו כל גדודי צבא המלחמה, ונותרה בַּת־טַבְרִיָא כסֻכָּה בכרם, כמלונה במקשה, ובוש אפרים מתבואותיו, אשר אסף שמה לְקָמָצִים וַיְאַבֵּד הון עָתֵק. גם חלוצי הצבא חדלו בדבר מלכות ללכת למסעיהם דרך הערים, אשר הכין שמה מאכלם, ויחנו ימים רבים במקום אחד, והוא נלחץ לכלכלם ירחי מספר, כפי החוזה, אשר עשה עמם, וברבות האוכלים במקום תחנותם רבה מחיר כל מאכל. וידל אפרים מאד!

אז מצאו את אפרים רעות רבות וצרות, וְהֹוָה על הֹוָה באו מרחוק ומקרוב, וַיָסֹלּוּ עליו ארחותם כַּסֵּדֶר. לראשונה השביעוהו ממרורים הנושים הקרובים, אשר סביב שתו עליו ביום אידו, וַיְנַקְשׁוּ לכל אשר לו, ואחרי בְּצַע מעשהו אתם, החרידוהו נושיו הרחוקים והיו מיראים אותו: אם חֲבֹלָתוֹ חוב לא ישיב, יגרשוהו מביתו, הנשאר לו מכל מחמודיו ויתנוהו אל בית הסוהר, כמשפט ללוה ולא ישלם. — בכה אפרים ויתחנן להם, לבלתי יעשו אתו כָלָה, כי לא בְחֶטְאוֹ אבד עשרו ואך יצאה בו יד ה׳, וַיִבְטַח אותם נאמנה, כי ברצות ה׳ דרכו, והאנשים אשר לוו ממנו לפנים, בהיות עוד גדול כבוד ביתו, ישלמו לו את נִשְׁיָם, אז יחלק הכסף להם; אבל תוחלתו נכזבה, כי האנשים ההם, אשר נשה בהם התחכמו לו, לקנות במחיר מצער את שטרותיו מאת הנושים בו, ולשלם לו בהם. — ואם מחוץ מררו את חייו, הנה בבית עוד היה מר לו ממות. הן ידו לא השיגה להכין כל צרכו, וכלי כסף וכלי זהב היו הלוך ותסור מעת לעת, ושרה זה כבר פרקה נזמי הזהב אשר באזניה, ולא שתה עדיה עליה. מעט מעט היו מְחַסְּרִים נפשם מטובה ותענוגות בני האדם, עד כי באחרונה הסרו כל. דלפה נפש אפרים מתוגה בהביטו אל רחל בתו יחידתו, אשר חשך משחור תארה. הגיעה עִתָּה עת דודים ותבוא עד שנותיה, והיא עוד לא נִתְּנָה לאיש. עד כה היה בן פרץ חתנו בְחֳלָיִים רבים, ועתה כאשר נרפא ושב לאיתנו, הנה אין ידו מַשֶּׂגֶת לתת שלוחים לבתו; והן אמנם יֵאוֹת פרץ לקחת אותה לבנו בלי מוהר ומתן, מֵאֲנָתוֹ להתחתן במשפחתו ולהתימר בכבודה, וּמִשָׁמְרוֹ את דברי הברית; אבל אוי לאב, אשר ישלח בניו ריקם ואוי לו, עוכר ביתו, אשר הַכְּרֵעַ הכריע את בתו וכבודה מעליה הפשיט וישם אותה שוממה! כל הרעות והצרות הכניעו מאד לב אפרים, עד כי היה כאיש נדהם ופניו חמרמרו. ובצר לו הלך לשפוך את נפשו לפני הכזיבי ולשבת עמו ימים אחדים, אולי ירוח לו; אולם עד מהרה שב לביתו סַר וזעף עוד יותר, ורוחו חֻבְּלָה מאד. היה יושב וקורא פעמים רבות בכל יום מכתב אחד, אשר היה כָּמוּס תמיד עמו, שמור בכיס בגדו, והתאנח תמרורים. אחרי־כן ישב תחתיו מחריש ודומם והביט מבלי הניע עפעפיו, רק לרגעים יָרוֹק ירק וְנָהַם וְרָגַז ושפתיו לא ברור

מִלָּיו. ובאשר הפריעה אותו שׂרה ותגער בו, מדוע הוא עושׂה ככה, בִּקֵּשׁ לו לְהִגָּזֵר מחברת בני אדם, ובמסתרים ישב בדד וידום ונָחֵם וירק מעת לעת כאות נפשו. מיום ליום כבדה אנחתו ותתלכד בחבלי התוגה, עד כי שבה מאבול לחמו, רק יישב תפוש במחשבותיו וְרַעַם פנים. הַבָּרַת פניו הזועפים ענתה בו, כי רבות מחשבות יתרוצצו בקרבו ולבו כים נגרש; אבל לא אחד מאנשי הבית ידע אתו מה בנפשו, ומדוע נהפך לאיש אחר בשובו מכזיב. בתנומות עלי משכב הִתְיַפֵּחַ לעתות. ומבין דברים לא ברורים נשמעו מפורש השמות: כזיבי, אליעזר. דוד, לוי. אין זה, כי המה היו הגות לבו יומם ובא החלום ברוב ענין. התוגה היתה כעש לאפרים ורקב לעצמותיו, אכלה את כחו, גם שֵׂיבָה זרקה בו וְהִכָּה אחרי־כן בְּמַחֲלֵה מֵעָיו על ערשׂ דוי! —

כעת קורא יקר, בוא אל הבית וראה בעיניך את כל הנעשׂה שמה!

רַבָּה העזובה בקרב הבית. חדריו מְרֻוָּחִים וריקים מבלי נראה שם כל כלי חמדה. והוה כעין אשר בִּשְׁלֶמֶת, אין הכסאות והשֻׁלחנות הטובים, מעשׂה ידי אמן; אין יריעות-תוגרמה על הרצפה וחטובות אֵטוּן על החלונות; אין מנורת-הבדולח, ואין הַגִּלְיוֹנִים ומראות הַצְּבָאוֹת החמודות. רַק ונעור הבית מכל כלי תפארתו ויחד קירותיו יִבְכָּיוּן. קול הרוח ישורר בחלון וניע הרואות בַּאֲרֻבּוֹת, אשר התפרד הדבק מעליהם. בבית ישרוק הזבוב וישוטט במרחב, והעכביש בידים יְתַפֵּשׂ ויארוג קוריו לבטח על הַסִּפּוּן, המישוה בַּשָּׁשַׁר וּמֵסַב מִקְלְעוֹת כרובים וּפְטוּרֵי צִיצִים.

בחצר-מות אין המת איום ונורא מאד כמו בין החיים המהלכים, והעוני אף הוא לא נורא באהלי אביוני אדם, כמו במעונות העשירים, אשר דלו- מאד!..

נגוע ומעונה שוכב אפרים בהדרו על ערשׂ דוי; על החלון פָּרוּשׂ בגד ירקרק ומכנו נֶאֱצָל אור – יָרוֹק על לִבְנַת פני החולה, ובזאת תואר פניו יְשֻׁנֶּא עוד יותר. בחדר שורחת דומיה־איומה, אשר יפריעו אותה הולֶם מורה־השעות, המונח על שלחן קטן, אצל סַמֵּי־מרקחת, ואֲנָחוֹת־חֲלוּשָׁה, הסוערות מעת לעת מקרב לב אפרים, השוכב כְּיָשֵׁן וגלוי עינים; גם בְּבִית־הַתִּירִישִׁית ואנקת שרה, היושבת שחוח וקדורנית אצל מטת אישה, לסעדו ולכלכל מההו. עיניה המרטרו מני בכי ומני ניד שנתה בלילות ופניה קומטו בלי עת, עד כי כל רואיה ישרקו ויניעו ראשם עליה לאמר: הזאת שרה?! הזאת היא המאושרה וְהַמְעֻנָּגָה, שיאמרו: כי תאכל בטובה ושוררת בביתה?! אהה, זה כבר חדלה להיות שוררת בביתה, חֲדֵלָה, כי אין לה עוד משרתים עושי רצונה והיא בוסר כל! אין עופות בכלוב ואין מַבֹּלֶת באסמיה, וּמְזָוֶיהָ לא עוד מלאים ומפיקים מזן אל־זן... בפנת החדר יושבת רחל שוממה ועצובת רוח. שפתותיה לפנים כַּשְׁנִי עתה כשלג ילבינו ועיניה אדמו כתולע

מרמעות. כעת אמנם בָּכוֹ לא תבכה, רק יושבת שוממה וְנוּגָה. נאחזות בסבך שרעפיה ואנחות לרגעים מקרבה תתמלטנה. רבות יחשוב לִבָּהּ, תזכור ימי עלומיה, כל מחמודיה, אשר היו לראשונה, בהיות לפניה בחירה רצתה נפשה בו ודגלו עליה: אהבה; תזכור עוזז אהבתו ואמרי פיו הנעימים והצרופים מאד, אשר יחדו המתיקו סוד ועל דבר חכמת בינה דִּבּר לה נכבדות; תזכור עניו ומרודיו, כאשר הֱרָוהוּ לענה על לא חמס בכפו ואביה הרע לו מאד, בשברו לו מטה לחם והדפו ממצבו; תזכור יום מר, עת הובאת במסֹרת הברית עם נער חסר לב, על אפה ועל חמתה, ובזכרה זאת תתנודד ותביט אל אביה המט למות, וכרגע מחשבות חדשות ונוראות התפרצו במשכיות לבבה ולא לרצונה תעמיק שאלה: מה נצפנו לה אחרי מות אביה?... אנה היא באה?... ומי יחוש לה?... ובהגיגה תתנחם בזאת, אשר אז תצא לחפשי, ותראה לפניה פתח תקוה להמלט מבזוי נפשה... תחשוב זאת ותתאושש. לשאת לבדה טרחה ומשאה: ירדה תשלח בכישור, וכפה תתמוך מחט ותאמץ זרועותיה לעבוד, ומפרי כפיה תאכל... ומי יודע אולי תשוב עינה לראות את דודה. ואז... נבהלה ונכלמה מהגיוני לבה תַּסֵּב פניה מאביה האומלל. רוחה תתפעם עד למאד והיא מר לה!

חום־חרישי לִהט עורקי אפרים ודובב שפתיו הנצרבות. יֵהָפֵךְ מצדו אל צדו ולא הונח לו. עיניו יראו זרות ולבו ידבר תהפוכות. „נוסו מַלְּטוּ נפשכם מפני העטלפים האלה! יקרא בְּחֻמּוֹ. — הַצוֹ השנון כמוּם עמדי, בידי ספר־המקנה, בו נמכרתי להשמיד ולאבד. בו נמכרנו כלנו!... שמרי את החץ, את ספר־המקנה הזה! סגרי הדלת בעדי, חבי שרה כמעט רגע עד יעבור העטלף הגדול, עד יעבור ראש לשעלים, מנפש ועד בשר יכלה! בשרי עורנו בין שניו ונפשי בכפו;.. הסירו פאת ראשו. הסירו השערות מנגד עיני, כי ידקרוני כחצים! הם, הם השערות, אשר מרטתי להקריב קרבן לחיות הקדש... הסירו, הסירו השערות מנגד עיני! או נקרו עיני, לבלתי אראה את עיניו, המשוטטות שמה!... תנו לו לחם ומים, כי נשבר מטה לחמו, לא אכל ולא שתה זה ימים רבים!... הה, מה ילטוש עיניו לי שם, שם בפנה!... קראו נא את הכתוב שמה באש על המשקוף: „נפש תחת נפש, חסר לחם תחת חסר לחם!" — כאלה וכאלה הגה אפרים ברוחו הקשה, עד כי בחמלת ה' עליו ועל אשתו ובתו, הנבהלות משיחו ומחזיונותיו, רֻוַּח לו מעט וייקץ משנתו.

לב

מִיגּוֹן לְשִׂמְחָה.

„מים!“ שאל אפרים בהקיצו משנתו.

שרה השקתהו מעט מים ותלחש במועל ידיה.

אפרים עָוָה ורעם פנים כשותה סם מרים. אחרי־כן החזיק בידו כף רחל והביט בדאגה פעם אליה ופעם אל אשתו, אשר ישבה אצל מטתו.

„ה׳ אבי יתומים וְדַיַּן אלמנות.“ נאנח אפרים במרירות.

עיני רחל היו מקור דמעה ולא יכלה למנוע קולה מבכי.

– חזק ויאמץ לבך! נִחֲמָה שרה את אישה בקול בוכים. קַוֵּה אל ה׳ הרופא חולי עמו ישראל, כי יעלה רפואה שלמה לכל מכותיך, ונזכה בקרוב להוביל את בִּתֵּנוּ לְחֻפָּתָהּ.

אפרים הניע ראשו ונאנח.

– הכּוֹבִי, הוסיפה שרה לְדַבֵּר, שלח לך ברכתו מקדש ומכזיב יסעדך ויצוה, להעמיד יוֹנָה על שָׁרְרֶךָ ולהשקותך מִמֵּי גְזִיר־הושענות וּלְלַחֵשׁ שבע פעמים ישר והפוך את הלחש הזה: „ינא ה׳ כאפור, אל הנאת כילא הער. הער כילא הנאת אל, כאפור ה׳ ינא“ *) וְקָרָא לְךָ שם חדש. לא אפרים יֵאָמֵר עוד שמך, כי אם ישעיה־משה **) רא אפונה, כי בהתחבולות

---

*) הוא בהפוך האותיות מהפסוקים „אני ה׳ רופאך. לא תְאֻנֶּה אליך רעה.“ **) גם אצל כת הראַסקָאלים המנהג לשנות שם החולה, בהאמינם להוליך בזאת שולל את שרי מעלה, אשר קנסו מיתה על החולה בשביל חטאיו. כי בהשתנות השם ד״מ מֵאִיוַאן אל סְצִיפְּיַאן, יש לטעון ולימר: אתם היה לכם עסק עם אִיוַאן החוטא, אבל לא עם סציפיאן אשר הוא זך, בלי פשע. –

טובות כאלה תֵרָפא מהרה, רק שמע לקול אשתך, ישעיה־משה, ושתה הרבה ממי נזיד־הושענות.

אפרים נאנח והניע ראשו עוד הפעם.

— מה אתה נאנח ישעיה־משה? אמרה שרה באנחה, זכור, כי בעל אשה ובנים אתה והתאושש. הַבט לבתך, כי הגיע תור כלולותיה והיא יושבת שוממה; התחזק נא ישעיה־משה! התחזק נא והיה אֵיתָן ובריא בקדם ונוכל להוביל את רחל לְחֻפָּתָה עוד באחד לחדש תמוז הבא, כי פרין יָאִיץ בְּנוֹ באגרותיו לאמר: כי כבר הכין את כל דבר הפין; וגם היום הגיע ממנו מכתב גדול וחתום, הנחתיו בצר רוחי ולא אדע כעת מקומו אַיּוֹ, הן לבי סחרחר וראשי עלי ככרמל. לְכִי בִּתִּי. אמרה בפנותה אל רחל. לְכִי נא, בַּקְשִׁי את המכתב והביאי אותו הנה.

רחל הוציאה לאט לאט את כפה מכף אביה ותצא בנפש מרה, לבקש את האגרת, מָרַת רוחה.

תרדמה נעימה נפלה על אפרים ויישן.

„ינא ה' כאפור וכו'" לחשה שרה בתֹם וַעֲנָוָה־צֶדֶק וַתֵּצא בלאט מן החדר עם בִּטָּחוֹן, כי מזאת ירוח לאישה...

— העוד לא מצאת את המכתב, שאלה שרה בראותה את רחל.

— חִפַּשְׂתִּי את כל הבית ולא מצאתי, השיבה רחל.

— לכה, אמרה שרה, ונחפש עוד בְּמֶלְתָּחָה.

שרה ורחל בִּתָּה מִשְׁשׁוּ את כל המלתחה ולא מצאו, וכמעט אמרו לחלוף משם והלאה, והנה נתנה שרה את לבה לְחַפֵּש עוד בכיס מְעִיל אחד, אשר לבש בו אפרים תמיד, בטרם נפל למשכב, וכרגע הוציאה משם מכתב.

נבהלה שרה מראות את המכתב, אשר עליו היה רָשום בכתב לא מוזר לה, שם לוי, סוכן הכזיבי. כל דברי אפרים בתנומתו והזיונותיו הנוראים נזכרו לפניה, ותחרד חרדה גדולה. — ארור כותב המכתב הזה, אמרה בחרון אפה וחשבה להשליך את המכתב ארצה בגועל נפש. אבל פתאם צללו באזניה דִברי אישה: „שמרי את ספר המקנה הזה!"

— מה לך אמי? שאלה רחל ברגזה ובדאגה, למה חרה לך ולמה נפלו פניך?

— בואי אתי החדרה! קראה שרה בנפש סוערה וגרסה לתאבה, בואי רחל אל חדר משכב אביך, כי נשאר לבדו, בואי שמה, אולי תוכלי לקרוא את המכתב הזה, אשר בידי.

אפרים עוד נם שנתו ופניו אל הקיר. רחל עמדה ותתבונן אל המכתב, הנכתב בלשון יהודית בלולה במלות שׂפת עבר מקולקלות וידועות לַכֹּל; אחרי־כן ישבה אצל אִמָּה, בירכתי החדר, ותקרא באזניה את הדברים האלה, הנעתקים פה בשׂפת עבר ברורה.

שלום לאהובי וכו׳ מהור״ד לוי נ״י.

בראשונה אודיעך נאמנה, כי הפנק בידי יצלח, להטות רבים מאנשי עיר מגורי, כי ישימו להכוזבי כבוד ויקראהו לשבת אתם ימים אחרים. ומדי יעבור בכל מקומות ממשלתו, יסור גם אליהם. שמח לוי יקירי, כי תעשיר וכביר המצא ידך בארעסא, העיר הגדולה ורוכלת העמים, אשר עוד לא הדריכוה חברי הכוזבי ולא התנחלו עוד אותה בגורל; אשר עוד לא בקקוה הבוקקים האלה ועוד לא מצצו ולא התענגו מזיז כבודה. רבת תעשרך העיר הזאת, רבתי עם, המאוסף ממקומות רבות. בלי פחד תשליך שם חכה לצודד נפשות, ובאין מכלים דבר תקע תקיף מצודך על בני אדם ותאבזם במכמרתך עם כספם וזהבם. ראה לוי מחמדי, כי לא התרפיתי במלאכתי, התרפסתי, הלכתי לשון והערמתי, לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי עד עשותי ועד הקימי מזמות לבך. — ועתה יקירי, אחרי הודיעי אותך את כל זאת, תהיינה אזניך קשובות לקול תחנוני ושמעה בקולי, כי לך לבד אגלה את לבי ביום צרתי, ובך לבד בטחתי, כי תהלצני למרחב מן המצר. לא אכחד לפניך, כי מאהבתי את המסחר ולבנות כמו רמים מזמותי במקנה וקנין, נפתה לבי בסתר על ענינים לא בטוחים היטב, אם אך יש תקוה לאחריתם, כי יתנו פרים למכביר. ובהמצא לפני לעתות ענין כזה הוצאתי עליו מכסף אדני, אשר טוב לו תמיד מלא כף בהשקט ובטחה מִמלא חפנים בעמל ורעות רוח. ובאשר הצלחתי את דרכי, אז אדני לא היה חסר ואני הייתי משתכר. כזאת וכזאת עשיתי. וכל יגיעי, כי לא ימצאו לי עון, אשר חטא. עד כה הייתי איש מצליח; כעת אמנם נתפשתי במצודה והנני בצרה גדולה. כי הלויתי רוזן אחד כל כספי, גם הרבה הרבה מכסף אדני וקויתי למשכרת שלמה, והנה מתלאה! לא הצליח הרוזן את דרכיו ויאבד הונו ואין בידו לשלם לי. רק ענין אחד נשאר לו: לנהל בלהם גדודי הצבא בסבריא, וממנו יוכל להושע תשועת עולמים, אם אך ישיג די כסף הנחוץ לזה; ולכן באשר יאות אפרים להלותו עוד כסף הרבה ולשית ידו עמו בהענין הנזכר, אשר ישק על פי, אז על נקלה אוכל להציל את הוני עוד ברוב נשך ומרבית; ואם אין, יעלה בתהו כל יגיעי עד כה, ואחריתי עדי אבד. ומדעתי כי לא יעשה אפרים דבר, בלתי ישאל לראשונה את הכוזבי, ומה גם ענין כזה, אשר ירע בעיניו עד למאד, ואשר יבלע את כל הונו; על כן יקירי, אבקש פניך, כי תראני הסדך הפעם לחלץ נפשי מצרה. שים נא דבריך בפי הכוזבי והבינהו ליעץ את אפרים בבואו אליו, כי ישמע בקולי לקבל עליו את הענין הנזכר. ויבטיחהו לאמונה כי יצליח את דרכו. בינה הגיגי לוי ... הנני באהבתך והיה עזר לי! ואני אתן את שכרך ושכר היועץ הכוזבי. הן צדיק כמוהו בארץ ישלם....

שרה התנודדה מדברי המכתב והתאבכה עד מאד. חם לבה בקרבה, בהגיגה בערה אש ובאזניה צללו דברי אישה בחזיונו: „נוסו מלטו נפשכם מפני העטלפים האלה! בידי ספר המקנה, בו נמכרתי להשמיד ולַאֲבֵד, בו נמכרנו כלנו!...“ גם רחל נבהלה משמוע, סמר שער ראשה, התפתחה אחת מִקְוֻצּוֹתֶיהָ ותרד בתלתלים על חלקת צוארה. חדלה לקרוא ומתחת לרגעים רסיסי זעת אפיה, אשר התפרצו מבעד מַפְּלֵי בשרה. אחרי-כן הבליגה מעט ומבלי דַבֵּר דבר לְאִמָּה הוסיפה לקרוא הלאה.

„הנה זה שלחתי אתמול מעיר משכני ארבעה נאדות יין, אֶשְׁכָּר להכזיבי. לא אפונה, כי יגיעו אליו בקרוב. היין עַתִּיק הוא וטוב מאד. ולך יקירי, שלחתי מנחה מעט תאנים ומעט צמוקים, בטנים ושקדים; הן ידעתי כי תחמוד ממתקים ותאכלם למערנים. — ולנחום הקמחי, המביא לי מכתבך, שמעתיך, הנה הצגתיו לפני מַכִּירַי, לבוא על התתום, לקחת ממנו את ספרו, ולא אמנע טוב ממנו, בהיות אך לאֵל ידי לעשות. האמת אגיד לך יקירי, כי כמשא כבד יכבד עלי האיש הזה, הן זר מעשהו, נכריה עבדתו. בעת אנכי מְסֻבָּל ועיף מרוב עבדה, אז יחביר עלי במלים ולהג הרבה, ויספר לי את כבודו ורֹב חכמתו ואת כל אשר גדלוהו הסופרים המליצים בהסכמותיהם. והיום בבקר, בכתבי אליך מכתבי זה, בא אלי שָׂמֵחַ וטוב לב על רעיון לבו החדש בדבר הפלגש בגבעה, ויסכסך אותי בהבל הבלים. אם כמוהו כל הסופרים, הנה כלם אך בהמה המה להם, המבלים ימיהם בתהו... בְּצִפִּיָּתִי לתשועתך ולתשועת הכזיבי, כי תתנו את אפרים כָּפְרִי ותהלצוני מצרה, אשים קנצי למלין ואומר שלום. ידידך ואיש בריתך אליעזר.“

בידים רועדות הניחה רחל את המכתב לפני אמה, אשר עוד נִתְּקוּ מורשי לבבה ותשב שוממה ונבוכה מכל אשר שמעו אזניה. פתאם הלבינו פניה ותפל ארצה ותתעלף...

— אהה, אמי! צעקה רחל בקול פחדים ותצא מן החדר דחופה ומבהלה לקרוא אנשים לעזרה.

— רחל!... אהה, רחל! קראו כאחד שני אנשים, אשר נפגשו אִתָּהּ אצל הפתח ושמעו את קול שועתה.

כעמוד ברזל עמדה רחל כראותה את האנשים לפניה ולא יכלה למוש ממקומה. פיה פתחה לְדַבֵּר, אבל לשונה דבקה לְחִכָּהּ.

וכרגע צללו השפתים ונשמע קול נשיקות וקול ששון: הוי אָחִי והוי אָחוֹת! הוי רַעְיָה והוי רֵעַ!...

— היא מתעלפת, שמעון, היא מתעלפת! קרא האחד, בהחזיקו את רחל, אשר עָזְבָה כחה ופניה חָוְּרוּ.

— חושה לעזרתה דוד! קרא שמעון בבהלה. על כפים נִשְׂאָהּ הביתה.

רבות מחשבות התרוצצו בקרב לב שמעון בפתחו הדלת, לבוא לְרָאות את פני הוריו, אשר נחבא לברוח מפניהם והרבה עצבותם. וכבואו בְסַף הבית עמד כתומר מקשה נפעם ונבהל ממראה עיניו.

על רצפת התדר שכבה שרה מתעלפת, ואצלה אפרים, אשר בְחָלְיו צָפַד עורו על עצמו, להיות שֻׁפּוּ מאד ועיניו העמיקו לשבת בְּחוֹרֵיהֶן הגדולים, עד כי מִשְׁחַת מאיש מראהו ותוארו מבני אדם.

„אכן נודע לה הדבר!״ צפצף אפרים אמרתו, בהביטו בשממון להאגרת הפתוחה אצל אשתו.

„אוי לי, אמי! אבי!״ קרא שמעון בנפש סוערה.

אפרים הביט אל שמעון בעינים לְהֻטּוֹת ויתגודד וַיִּסֹּב פניו, וכרגע הביט אליו שנית ובעיניו התנוצץ נטף–דמע קוֹדֵחַ, כעופרת נִתְּכָה בָאֵשׁ.

אם לא הכרת עצמות פניו היבשות, הנה מַבָּטֵי עיניו עָנוּ בו, כי רגשי תלונה ואהבה, רגשי כעס ורחמים התרוצצו בקרבו, בראותו את בנו.

— מַהֲרָה, חושה אל תעמוד! הֵאִיץ דוד בשמעון, אשר עודנו נצב פתח הבית, והוא אחריו.

„אבי!״ צעק שמעון מנהמת לבו וַיֵּעָתֵק ממקומו.

„אם אָב אני איה כבודי?״ דִּבֵּר אפרים ויסוג אחור בתלונה.

— מים, מים! קרא דוד, כבואו התדרה עם רחל הנשענת על ידו.

אפרים התחלחל למראה עיניו וכאיש נדהם הביט רגע לשמעון ורגע לדוד ורחל, אשר הושכבה על הערש. בְעִתּוּתֵי–אלוה צִמְּתָתוּהוּ ורעיוני לבו נִתְּקוּ מן בַּלָּהוֹת.

„תנו לו לחם ומים!״ קרא אפרים בקול פחדים, בהורותו באצבעו על דוד, „הוא רעב ללחם וצמא למים, לא אכל ולא שתה זה שלש שנים... בעבורו נמנע לנו לחם ומים... תְּנוּ לו, תנו, תנו לו לחם ומים!...״

דוד שרק והניע ראשו על אפרים ועל שיחו.

בבכי ואנקה מִהֵר שמעון לצאת מן התדר להביא מים.

„אל תשליכני לעת זקנה!״ קרא אפרים בקול מר שובר לבבות „השליכו את ספר–המקנה, בו השליכני, אבלני, השליכני לעת זקנה!.. השיבו את הבן יקיר! אהה, כל ראשו מֻקְרָח! אני, אני הרחבתי קרחתו, בדבר הַקֹּרֵחַ, בדבר העטלף באפל פּוֹרֵחַ... שׁוּבָה ילד שעשועים! שובה, שובה בן יקיר!״ קרא מכאב לב ויקם ממקומו בכל מאמצי כח וישא את רגליו לרוץ אחרי שמעון, אבל כרגע עזבהו כחו ויפול באין אונים.

שמעון שב כרגע עם כד מים בידו, ועד מהרה השיב הוא ודוד את רוח רחל ושרה, ואת אפרים השכיבו על מטתו.

מי יְמַלֵּל שמחת שרה ומשושה על בנה יחידה ותוקף רגשי גיל דוד ורחל, בְהֵרָאוֹתָם פתאם אחרי התפרדו ימים רבים! —

לג

לֵב אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם.

לעת רעה כשתפול על בני האדם פתאם, או לעת ישיגום ששון ושמחה גדולה, אז לא יבקשו חשבונות רבים וכל הגיגם וּמַאֲוַיֵּיהֶם יפרצו ויעברו מַשְׂכִּיּוֹת לבב; אמנם כְּשׁוֹךְ מעט סערת רוחם יסתרו כל אלה שנית במסתרים ותחת שׁוֹאָה יתגלגלו. גם הֲלוֹם ראינו כזאת, אשר מרוב שמחת גיל לא עצרה רחל בעד רגשי האהבה, העצורים כאֵש בקרבה, זה ימים רבים, ובראותה את פני דודה ממחרת יום בואו, פָּחַד וְרָחַב לבבה, כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיניה כל הארץ ומלואה, ותאמר: אך הוא וְאַפְסוֹ עוד. אולם אחרי הרבתה לְדַבֵּר עמו ברגש, שבו מורשי לבבה לגבולם והחל להתבונן, לחשוב ולהבין את אשר לפניה. אור פניה חָשַׁךְ לאט לאט וערבה לה כל שמחה, בהעלותה על לבה, כי זה דודה וזה מחמדה הלא אך איש זר הוא!.. ועתה הלא אבדה תקותה ואין עוד תוחלת להיות חברתו ואשת בריתו, אחרי הובאה במסרת הברית עם בן פרץ, ואם־כן אפוא לא טוב ולא נאוה לה לשגות בזר, ואהבתה תהיה לחטאה... כְּלִמָּה כסתה פניה, אשר בְּחָפְזָה חלפה חוק מוסר וַעֲנֻוַּת־צדק, ורסן מפניה שִׁלְּחָה, לקרוא לרגשות נפשה דרור ולשוש מָשׂוֹשׂ עם איש נכרי, ועוד לעיני אִמָּה ואחיה... בבשת פנים התגנבה להביט מרחוק אל אִמָּהּ, אשר היא אמנם מבלי מֵשִׂים השתעשעה לה בשמעון בְּפִנַּת הבית האחרת, וכל מעיניה בו. וכמעט בבלי דעת העיפה אחרי־כן עיניה בדוד ונהפך לבה, יחד התעוררו רגשי אהבתה... שארית אוֹנִים חגרה להבליג על רגשותיה אלה ולהחריש באהבתה, אבל רוח בטנה הֱצִיקָתָה עד מאד וכמעט נפתחו שפתיה וענתה אֲהָבִים, לולא שמעה פתאם את קול אִמָּהּ מְדַבֵּר אליה:

–לְכִי רחל וּשְׁבִי אצל אביך בחדר משכבו, אולי ישאל דבר־מה

בהקיצו משנתו. — אָנוּשׁ הוא מאד. אויה לי! אבדנו כֻּלָּנוּ אבדנו! הוסיפה שרה לְדַבֵּר ברוח כֵהָה ותורידה כנחל דמעה. יכנס הרוח באבי אביהם! כי מכרונו ויאכלו גם־אכול את כספנו. . . .

רחל הביטה לדוד ותצא ברוח נכאה.

יד היגון חזקה מאד על שרה. עד כי לא שתה לבה לדוד בזוי נפשה. אשר, כצאת רחל, ישב מְשׁוֹמֵם בירכתי הבית תפוש ברוב מחשבותיו.

ככה ירבץ נמר עם גדי, ועגל וכפיר וּמְרִיא יחדו במישור מיסיסיפי הגדול, לעת שטף מים רבים אליהם יגיעו. ונפשם ברעה תתמוגג! —

— אוי נא לנו. כי מכרונו! הוסיפה שרה במר נפשה. אין עוד אמת ואמונה בארץ!.. על מי אפוא יבטחו היום, אחרי אשר גם הוא — אל יהשוב לי ה' עון — אחרי אשר גם ה ו א. . . "

— מי אפוא ה ו א? שאל שמעון, אשר לא ידע פשר דברי אמו.

— ה ו א לבדו. . . השיבה שרה במגינת לב מבלי בָאֵר דבריה. ה ו א לבדו. אויה לי! אַל יחשוב לי ה' עון. . . יכנס הרוח בְּאָבִי. . .

— מי ה ו א זה וְאֵי־זה ה ו א? שאל שמעון שנית.

— קְרָא את המכתב הזה ותדע, השיבה שרה, אשר בכל רוב שיחה וכעסה לא הרהיבה לתת תִּפְלָה להאיש. אשר שנים רבות היתה יראתו על פניה ותכבדהו ברעדה.

שמעון קרא את מכתב אליעזר ללוי ויחרד לרגעים ובשרו סָמַר מבעם.

— מה תאמר בני? שאלה שרה.

— מה אומר? השיב שמעון בסערת רוחו מצרה וצוקה. אני תפלה, כי אל יִזָּכֵר עון אבותינו בחור הזה אל ה' וחטאת אִמּוֹתֵינוּ תִּמָּח.

— מָה בְּרִי ומה בַר בִּטְנִי?! מה אתה מְדַבֵּר?. . . קראה שרה בתמהון לבב.

— מי נתן לכם את ה כ ז י ב י? הוסיף שמעון בסערת רוחו. מי אפוא נתן לכם הכזיבי הזה, אשר יְרוֹשֵׁשׁ וימכור אתכם ויאכל גם־אָכוֹל את כספכם? מי שם אותו ואת עדת חבריו ומרעיו ומיודעיו לְמַאַשְׁרֵיכֶם ולשופטים ושוטרים עליכם? — הלֹא אַתֶּם לְמַתֶּם אותם עליכם אלופים לראש; אתם ה שׁ פ ל ת ם את נ פ ש כ ם לאמר: כי לא תערב לה' מנחת יהודי ותפלת ישראל בימי עולם וכשנים קדמוניות, בלתי ה מ ל י צ י ם האלה ביניכם. . . אתם הרחקו ותשביתו מפניכם את אֵל קדוש יושב תהלות ישראל ותבחרו לכם אנשי־הַבֵּינַיִם הדשים מקרוב באו. לא שְׂעָרוּם אבותינו מעולם. וגם את בניכם תלמדון, ליראה את מוראם וְהִתְעוּם מדרך התנוך הטובה. אשר בה הדריכו אבותינו הקדושים את בניהם בימי קדם; כי תחת חוקי ח י י ם ומשפטי ה ל י כ ו ת ע ו ל ם אתם נותנים להם חוקים לא מועילים ומשפטים לא יחיו בהם. ובנים רבים. אהה, הִכְשַׁלְתֶּם בתורה!.. גם את נתיבותי

הה. עָוֹו בנעורי. וכמעט הייתי בכל רע; ואני תפלתי. כי אַל יחשוב ה׳ לכם עון. הורי היקרים! —

— הוי בני. בני! קראה שרה באנחה ומֵנִיד ראש. למה תאמר בני כדברים האלה? אני ואביך הלא חשבנו להורותך את הדרך הישרה, ואתה מחמדי. הקשית את ערפך וְעִצַּבְתָּ את רוחנו.

— אי־זה היא דרך ישרה לפי מחשבתך? שאל שמעון. בהביטו אל אמו:

— אֵי־זה היא דרך ישרה? ! שָׁנְתָה שרה בתמהון דברי שמעון. מי אפוא לא ידע זאת!

— ובכל־זאת. אמר שמעון. אשאלך והודיעני.

— להיות יהודי ככל אבותיך. השיבה שרה מבלתי חשוב מעט רגע, ללכת בדרך יהודים ישרים ולשמור ארחות צדיקים.

— לאמר: להאמין בהבזיבי כאבי וללכת בדרך אליעזר ולוי וכל חבריהם. בֵּאֵר שמעון את דברי אמו בַּהֲתָלִים.

— חלילה, חלילה! קראה שרה במבוכה, יכנס הרוח באבי אביהם. — האמן בני, האמן באַחֵר...

— אולי. אמר שמעון. אולי כֻּלָּם המה כהכזיבי?:.

— הוי, הוי שמעון! שרקה שרה והניעה אצבעה הימנית. הוי, הוי, יְרָא את ה׳ בני!..

— את האלהים אני ירא, השיב שמעון, ולכן אַשְׂכִּיל בַּאֲמִתּוֹ ולא אאמין בשוא.

— אם לא שמעת בני מוסר אביך, אמרה שרה אחרי נאנחה מקירות לבה, אם דברי אביך לא פעלו מאומה, אף כי תורת אמך, מוסר אשה לא מלומדה כמוני. אני רואה. אויה לי! כי באורת אבותיך החסידים לא תבוא ותמנע רגלך מנתיבתם, אף אמנם כי תְנָחֵם על זה ותנהום באחריתך... את כל זאת ידעתי היטב; ידעתי, כי בדברי אשה לא מלומדה כמוני לא תִוָּסֵר, ולכן לא אשחת דברי חנם. הֲלֵךְ שמעון בדרכי לבך; רק זה חסדך, אשר תעשה עמדי, לְמִצְעָר הבטיחני נא בני! הבטיחני נא, כי לא תלך בדרך אשכנזי כסלון, אשר הליכותיהם לא כדת ולמשל ולשנינה המה בכל העיר. אדם אחד בהם לא מצאתי. ואם היות תהיה כאחד מאלה, למה לי חיים? — הבטיחני נא בני! דִּבְּרָה שרה תחנונים ורמעתה על לחיה, הבטיחני, כי לא תלך בדרך אִתָּם! זכור נא את כל העמל, שעמלתי לך: הֲרִיתִיךָ, סִפַּרְתִּי ירחים וילדתיך ומחלב שדי הֵינקתיך, טִפַּחְתִּיךָ וְרִבִּיתִיךָ, ועתה בני, אל נא תְמַלֵּא קלון פני אמך ואל תשימני חרפה לִשְׁכֵנַי!.. חוסה נא עלי, אמך השוממה, בהתחנני אליך במר נפש, ושמעת אל תחנתי ואל תתן אותי לחרפה!..

— הֵרָגְעִי וְדֹמִּי אמי! קרא שמעון, אשר בתמהון לבב הקשיב עד כה

דברי הורתו ואשר תחנוניה, היוצאים מנפש־תַּמָּה ירדו חדרי בטנו. הֵרָגעי אמי! בסוד מתחכמי כְּסָלון, אשר בשם אשכנזים תְּכֻנִּים, הנה בסודם אַל תבוא נפשי. אמנם אם לא טובים המה בעיני וידעתי את תְּנוּאֹתָם; בכל־זאת צלמם לא אבזה כמוך; ונהפוך הוא, אשר עוד אחמול עליהם חמלה, כי המה פרי חטאת אבותם, פרי מוּסַר הֲבָלִים ופרעות סדרי החנוך במושבותיהם. הבנים הפרועים בניכם, וכל נִפְתָּל וְעִקֵּשׁ, אשר תמצאו בהם, לכם המה; מִשְׁחָתָם אך בכם ואתכם תָּלִין משוגתם; אַתֶּם לבדכם הרביתם המכשולים וכשלו בם אבות ובנים יחדו!...

– אַל תַּרְבֶּה תְדַבֵּר גבוהה גבוהה! השיבה שרה, דבריך בני, נשגבו ממני, יהיו לך לבדך או תדברם באזני אביך ובאזני הַגְּבָרִים, ואנחנו נשים, מה אנו, מה היינו ומה דעתנו!.. רב לי בני, אשר הבטחתני, כי לא תארח לחברה עם אשכנזי כסלון. אודך מחמדי בכל לבי. קראה בשמחה והחזיקה בשמעון ונשקה לו.

– תְּנִי תורה להאיש הַלָּזֶה! אמר שמעון לאמו ונטה ידו אל דוד, אשר ישב לו מנגד בירכתי הבית, נאחז בסבך שרעפיו. לולא האיש הלזה, שהיה לי, כי עתה הייתי גם אני אַשְׁכְּנַזִּי־כְּסָלוֹנִי. – לו נאוה תודה!

– לו נאוה תודה? קראה שרה בהביטה אל דוד בכעס ותמהון גם יחד. דוד הֵקִיץ כישן ממזמותיו ולבו נע ממבטי עיני שרה.

– הוא מְפַלְטִי! אמר שמעון שנית.

– הוא? קראה שרה בתמהון והביטה אל דוד עוד הפעם.

– כן הוא, אמי! השיב שמעון. הואילי נא ובואי אתי אל החדר אחר, שמה אספר לך ישנות גם חדשות ואערכה לעיניך כל דבר, אז תדעי ונוכחת אמי, כי להאיש הזה נאוה תודה ותהלה.

שמעון רמז כמרחק להוד, כי ישאר בבית ומקומו אַל יַנַּח, ויצא עם אמו.

* * *

שעות אחדות ישב דוד לבדו בחדר. מְצַפֶּה לראות ולשמוע מה אחרית כל הַמְדֻבָּר בו. ודמיונו מְשַׂחֵק לפניו בכל עז; רגע בטח, כי יש תקוה וה׳ הצליח את דרכו, והתענג בלבו על אהובת נפשו, אשר אחרי כל העמל והתלאות הרבות, הנה יחבקנה בזרועותיו ויראה עמה חיים נעימים; ורגע אמר נוֹאָשׁ, וְטָבְעוּ תקותיו וְשִׁרְשׁוֹ ירד אל עמק־הָעֲצָבִים והעולם חָשַׁךְ בעדו!

היום רפה לערוב, וְהַצְּלָצַל נתן קולו באחד מַיַּרְכְּתֵי הבית, אחריו שלח עוד צלצל אחד ראשו מן־הַחוֹר וַיָּרַע בקול שריקות. אף יֶלֶק־האביב נגלה פתאם בְּזִיו־כבודו, וַיַּעֲבֹט ארחות מעופו, לרדת למטה או הִגְבִּהַּ למעלה

וְתִשְׁאוֹת חֵן חֵן לוֹ בכנפיו החמודות. הזבובים יצאו בפעם האחרונה במחול משַׂחֲקִים על החלונות, שָׁרְקוּ ויניעו ראשם בהדר ויתעופפו לאחר אחד. אחרי הֵטִיבוּ אֶת אֲגַפֵּיהֶם הַשְּׁקֻפִּים בְּטִיח כַּפּוֹת רגליהם האחרונות. בחוץ נשמעו שריקות עדרים. השבים ממרעיתם: קול עזים ובני צאן, הרצים דחופים ומבהלים לפני העדר וענן אֲבַק רגליהם; קול פרות עָלוֹת, ההולכות הָלוֹךְ וְגָעוֹ לבניהן, הכלואים ברפתים, וְהַדֵּיהֶן כגאֹרות; קול שור פר מַקְרִין מַפְרִיס, העוגב על שתי פרות יְפוֹת מראה, מִמשפחת בָּרֵי הוֹלַנְדִּיָּה המהוללים, ומעת לעת יתגנב להתעלם באהבים עם עֶגְלָה יְפֵה-פִיָּה, בתולה, אשר עָרְכָה עֵת דודים, שָׁדַיִם נָכֹנוּ וְעגיל קרניה הראשון צִמֵּחַ, ובקרי כְּבָלוֹן הטובים וְאַלּוּפֶיהָ הידועים הולכים אחריה לְהָרִיחַ בה ולבקש אהבה; והיא אמנם תִּבַּתֵּקִם בחרבות קרניה הישרות; וכטוב לבה תתפוז ונבה ותרוץ כִּבְכָרָה קלה מְשָׂרֶכֶת דרכיה, ועד מהרה ירוצו כל עוֹגְבֶיהָ וירקדו בתוך הבהמות התמימות, המתנהלות לְאִטָּן, מבלי מֶשִּׁים, ומעלות גֵּרָה.

דוד ישב עוד על מקומו ברוב שרעפיו בקרבו ועיניו כלו מיחל לאחרית דבר. ועד שראשו נִמְלָא שְׂעִפִּים מַאֲלִיפִים ושמעון הגיע, ויבהל להביא אותו אל אביו החדרה.

אפרים שכב על צדו כמוך בִּכְּסָתוֹת, אצלו ישבה על כסא רחל, חַכְלִילַת עינים מדמיעות ועל לחייה הצהות קָוָה-לוֹ שְׁבִיל-דֶּמַע כֵּהָה, לא רחוק ממנה ישבה שרה נשענת בידה על שלחן קטן והניעה ראשה. דַּבָּרַת פני כֻלָּם ענתה בם, כי רבות נדברו פה איש אל רעהו. רַבּוֹת דִּבֵּר חַד את אחד זה לא כביר ורבות עוד יהגה לבם.

דוד השתחוה בבואו החדרה וישאל לשלום אפרים.

— מהולל שם ה׳! השיב אפרים בקול דממה, יָשַׁנְתִּי וירוח לי מעט, אבל...

— ה׳ יסעדך על ערש דוי! נִחֵם דוד את אפרים, רק חזק ואמץ.

אפרים נאנק והניע ידו כנואש.

— שב נא פה אצל הַמִּטָּה ממולי, דִּבֶּר אפרים לדוד וְשָׁלַח ידו, לשאל לו לשלום.

שמעון הגיש כסא לדוד.

עתה ידעתי תומתך, דבר אפרים לדוד, אשר ישב יחיל ודומם, הנה הִסְכַּלְתִּי ואשגה הרבה מאד!.. אנא שא נא פשעי, כי רעה גמלתיך!..

— אלהים חֲשָׁבָהּ לטובה, השיב דוד בנפש סוערה מדברי אפרים, אל תֵּעָצֵב ואל יִחַר בעיניך, כי למחיה שולחתי מכסלון...

— אני ידעתי כעת את כל מחשבותיך, איש טוב וחנן, דבר אפרים ברגש, ידעתי את לבבך, והוקד הטובה לא נכחדה ממני. הכל גלוי וידוע לי הפעם.. אבל צר לי מאד, כי לא אוכל להקים מזמות לבך.

פני דוד הפיקו מדברי אפרים וקירות לבו המו לו, על אשר בוש מתוחלתו

ואבדה לו כל תקוה. במבוכתו הביט לשמעון, אשר הוא אמנם גם הוא הביט לאמו ויבקש אותה בעיניו. כי תקום תרחם את דוד, אשר זה לא כביר הביע לה רוחו וערך לפניה כל טובו וישרת לבבו, כי הפליא לעשות ומה הוא מבקש... אבל היא שמרה לפיה מחסום והגיעה ראש כבתחלה, רק עיניה היו מקור דמעה ובלבבה התרוצצו רגשות שונות עד אין חקר.

רחל שלחה ידה להיטב משכבי אביה, ותבט אליו במבט כזה, המעורר חסד ורחמים והמוגג לב ונפש.

– לא אדבר עמך בחידות, הוסיף אפרים לְדַבֵּר, בהביטו בפני דוד. זה לא כביר נדברנו בך וידעתי את אשר תאמר לעשות לכבוד ביתי, המחולל בידי אנשי שלומי, אוכלי לחמי, וידעתי גם כן את הפצך לְהִתְחַתֵּן בי. האומנם הפעם נפקחו עיני לדעת יקר תפארת איש כמוך וחין ערכו; ועל ערש דוי, לקץ ימי חיי, הבאתי לבב חכמה לראות, כי לא ידעתי דרך ה' ותורת האדם בארץ; והיום בלכתי בדרך המות אראה מה שגיתי בדרך החיים. כי לא באתי עד תכלית אנוש באדמה, ובזאת הבאתי עלי ועל ביתי רעות רבות וצרות: האומנם עתה נִסִּיתִי בְּמַסָּה ונוכחתי לדעת כל זאת ממכתב אחר, הַנִּקְרָה לידי בחדר לוי הסיכן, בהיותי בכזיב; והמכתב הזה, אשר למורת רוחי נודע כעת לכל בני ביתי, פקח עיני לראות השקר והתרמית, ובכן ארע היום לחוקיר את איש נבר ובר לבב כמוך, עד כי לכבוד וגם להועיל לי להתחתן בך; אבל למגינת לבי לא איכל לעשות כעת את הדבר הזה, כי את בתי הוכחתי לבן פרץ וְכָרַתִּי עמו הברית, ואיך אפוא אחלל בריתי ומוצא שפתי אֲשַׁנֶּה ביומי האחרון?! היה אתה לְדַיָּן ושפוט שָׁפוט: האוכל היום לעשות בנפשי שקר, להפיר בריתי עם פרץ, אשר כָּלוּ עיניו מיחל להתונת בנו, ולעשות עמו מעשים. אשר לא יעשו?! הַכְּמוֹת נבל אמות?..

– אם לשופט תשימני, ענה דוד, שָׁאֲנִי ואשאלך: האם אין חפץ וחשבון ודעת ורגש בקרב בתך, כי תוכיח אותה לאיש, ועליה ברית חברות, מבלי שאול את פיה?.. הַבְּסִתְרַת-ידך תעשה את בתך, כי תִתְנַנֶּה אל הטוב ואל הישר בעיניך?.. אולי לא תאבה ללכת אחרי האיש. אשר בחרת לה והיית נקי משבועתך ולא יהיה בך כל חטא.

דברי דוד האלה הביאו את אפרים במצורה, ואחרי התבונן והנה ברוחו הקשה, השיב אמריו:

– אם-כן אפוא... אל תאיצו בי... הלא מעט יָמַי פה בארץ החיים... הניחו לי כעת ואחרי-כן תעשה לה רחל כטוב וכישר בעיניה...

דברי אפרים היו לרחל כמתלהמים והם ירדו חדרי בטנה, ותחבק את אביה החולה ותבך על צואריו. ––

„בעלת הבית! בעלת הבית!" קראה בקול רם הָאָמָה, אשר פתחה פתאם את הדלת ושלחה ראשה אל החדר.

– מה לך כי נזעקת? גערה שׂרה באמתה. הלא עוד מעט ונאספו כל העיר לקול צעקתך.

„לא אפונה" אמרה האמה בְּתֻמָּהּ מכתב אל שׂרה גְּבִרְתָּהּ „לא אפונה, כי זה הוא המכתב, אשר הפשת היום. בין ערבי נחל היבשים, המושלכים תחת תנור וכירים. מצאתיהו, כן אמצא כל טוב סלה! שם שכחת את המכתב בעת בִּשַּׁלְתְּ עֱלֵי–הושענות לתרופה, ואני הנה מצאתיהו, כן אמצא את שאהבה נפשי!"

– הנה זה פתחה פיה! גערה שׂרה באמתה, אשר דבריה היו לה לא לרצון. לְכִי לעבדתך וְרַב לְרַבֵּף אמרים ולהג הרבה.

מבלי משים הריקה האמה מיץ אפה ותצא.

מכל אמהות שׂרה, שהיו לה לפנים בימי טובה, נשארה בביתה רק האמה הזאת, אשר הקורא ראה אותה שמה עוד לפני שלש שנים עם הַשֶּׁכְוִי–האדמוני בידה.

– הוא מכתב פרץ, הגידה שרה לאישה בְּתִתָּהּ לו את המכתב.

דומיה שוררה בחדר, אשר בתוכו נָטוּ צללי ערב. אין אומר ואין דברים, רק הלבבות נָעוּ והעלו הרגשות רבות כהעלות הים לְגַלָּיו... בידים רועדות הדליקה שרה נר ותעמד אותו אצל אפרים.

עיני כל הביטו אל אפרים. בפתחו את המכתב לקרוא, הביטו אליו וְהָמוּ גלי הרגשותיהם כמים רבים...

„בעלת הבית! בעלת הבית!" נשמע שנית קול האמה. אשר כרגע שלחה ראשה החדרה וירה אוחזת באפה.

– מה תצעקי היום אלי! נתנה שׂרה בקולה על אמתה. סִגְרִי הדלת ולכי לך!

„חנה הטובלת באה!" קראה האמה בשמחה בִּמְבַשֶּׂרֶת „הנה זה עומדת בבית–המבשלים עם הַקְּדֵר הַלּוֹחֵשׁ, כן אזכה לעמוד בכל טוב סלה!.. הַקְּדֵר מְצַוֶּה לשפוך החוצה נזיד עֱלֵי–הושענות וילעג להתרופה הזאת, והביא אתו עלים אחרים לתרופה... חנה אומרת, כי הרופאת הקדר טובה יותר... חי נפשי! כן חנה אומרת... אומרת חנה, כי לולא שהיה הקדר קדר, כי עתה היה..."

– דומי! גערה שׂרה באמתה, בטרם כלתה דבריה, אשר היו למורת רוחה. הנה זה פערה פיה לבלי חוק... לכי לך ואל תרהיבי עוד לבוא! נתנה עליה בקולה, ותלך ותסגור את הדלת.

אפרים קרא שלש דלתות וארבעה ויוצא גליון גדול, הרצוף בתוך המכתב, וישתומם. אחרי–כן הניח לפניו את המכתב עם הגליון ודבריו בנחת נשמעו:

אך יד ה׳ תעשה כל זאת!..

לבב דוד ורחל נע עד מאד מדברי אפרים האלה.

– אל־דברי התנאים והברית, אשר הפר פרץ! הגיד אפרים, בהורותו באצבעו על הגליון.

הדבר יצא מפי אפרים ופני דוד ורחל הלבינו והאדימו חליפות ויהיו כחולמים. וכמו הנה קם דוד מעל הכסא ויקרב אל המטה ויפרוש כפיו בתחנונים אל אפרים.

– בתי! אמר אפרים, הפעם אשאל את פיך... הפעם אכיר משפט הבנות ואשאל את פיך!..

רחל קמה גם היא ותעמוד אצל אביה ותסתר פניה מבלי דבר דבר.

– שרה! אמר אפרים, גשי הנה ונברך את בנינו. מי יודע אם יחיני ה' לברכם אתך יחד תחת החפה.

אפרים ושרה שמו ידיהם על בניהם ויברכום...

דוד ורחל התנשקו, ויהי נשמע בחדר צליל נשיקת־אהבה הראשונה...

. . . .

בעוד שמונת ימים חזקה מאד מחלת אפרים ויגוע וימת. –

לד

שב למקומו.

עבר קציר, כלה קיץ וקול השופר הנה וזה נשמע בכל מושבות בני ישראל!

יתקעו בחדש שופר, וישפך על בני ציון רוח תפלה ותחנונים; שערי תשובה נפתחים וכל איש הולך ברגש לחונן עפר אבותיו ולחלות פני ה', הבא לשפוט את הארץ, כי ישפוט שלום אל החיים ואל המתים! –

גם בקסקיה, עיר מצער, פתוח שער החצר ההוא. הבקר אור והאנשים נשים וטף נהרו יבאו שמה, וקול שאגם וזעקתם נשמע עד השמים. פה אלמנה מר תבכה על קבר בעל נעוריה וצרתה לפניו תגיד: כי בביתו שבת משוש לבה, הוי בניה שוממים, כי אין אב... כי ימך המקרה ודלף הבית, גם הקיר נטוי והגדר הדחויה... כי הצרה האחת, אשר

מחלבה אכלה ועוד מכרה לאחרים בעד קשיטות אחרות ותקח לחם וטרף ביתה, הנה היא מתה השנה הזאת במגפה! — ושם קול ברמה נשמע, נהי בכי תמרורים, אֵם רַחֲמָנִיָּה מְבַכָּה על בנה, אשר היה דגול מרבבה וְכֻלּוֹ מחמדים, וּבִדְמִי ימיו ירד שאולה. פה יכרעו ויפלו אנשים על קברי אבותם וְיָשִׂיחוּ במר נפשם; תִּזַּל כְּפֶלֶג אמרתם, כנחל-שוטף וכמים מֻגָּרִים בַּמּוֹרָד; ושם תִּיַּבֵּב אשה עצובת רוח, וּשְׂדֵה הקבורה תְמַדֵּד בחבל-בד; תָּרִיד בשיחה ותִתְמַדֵּד על קברות קרוביה, לבקש רחמים על בן בטנה החולה. ובקול הבכי והנהי תֵּחַד אנקת העורבים, הנעלים פתאם בְּשָׁאוֹן והמולה מעל ראש אָמִיר, כי הרעישום כארבה הנערים השובבים, בהתרפקם על עצי לוז ותפוח, לכרות להם מַקְלוֹת-יַד ולקטוף פִּרְיָהֶם, אשר לא טוב למאכל; גם צעקת העניים, העומדים בפתח השער וקוראים נדבות ליוצא ולבא. — על הדרך, המשתרע למישרים כתקות-חוט כֵּהָה אצל שְׂדֵה-הקבורה, ינהרו אֹרחות אִכָּרִים, מובילים העירה עצים ותבואת דגן-חדש ויבול גנים, גם אפרוחים ושְׂכְוִים לבנים וביצים וכל מֶכֶר. אך חלפו למו העגלות האלה, והנה מיער צומח עצי ברושים רעננים, הנשקף מרחוק, עולה בתימרות אבק עוד עגלת-אִכָּר אחת, רתומה לשני סוסים שְׁפְלֵי הקומה, ההוהרים בדהרות דהרות קטנות, ולפניהם מְקַפֵּץ ומדלג עַיִר בן-שנתו רצוא ושוב לרגעים בקול מצהלות. בתוך העגלה ישב על מצע תבן איש עוטה מעיל, מחריש ורומם כפסל. רק אצל הצר-מות, נגע האיש בעורף הָאִכָּר והורה לו בידו, כי יסור שמה.

והאיש נדהם ונפעם מאד ונראה פניו כפני איש מכאובות וידוע חולי, אשר שולה רזון בנפשו: עיניו כלפידים ועל שפתיו כְּאֵשׁ צָרֶבֶת, וּבִבְקֶרֶת הוא מַשִּׁיב הרוח באפיו. ברדתו מעל העגלה, הקריב אליו אחד מהעניים, איש זקן ורע תואר, הוא אברהם-מלמד מַכָּרֵנוּ, ההולך כעת שחות ומשענתו בידו מרֹב ימים, בא והשתחוה לו לַאֲגוֹרַת כסף, ויתן האורח נִדְבַת יָדוֹ לאביון זה וילט פניו באדרתו ויצעד הלאה.

וכמעט קט הוביל המקבר את האורח אל אלון-בכות, ושם קבר אחד גדול עם שלשה קברים קטנים סביבו, הנשכחים מני רגל וכל איש לא הדריכם להוריד עליהם דמעה, וכמעט לא נִכְּרוּ מרוב דשא עשב, הצומח עליהם למכביר. הוא קבר אֵם בתוך שלשת בניה, אשר בחייהם ובמותם לא נפרדו! —

בנפש סוערה נפל הארח על הקברים האלה וישכב דומם זמן רב, ובקומו היו עיניו מקור דמעה וּבִלְבְנַת לחייו התנוצצו שני כתמים ארומים — תָּו המות, אשר על פני מְכֵי-שַׁחֶפֶת. והאורח הוא מְדַבֵּר על לבו, רק במסתרים תבכה נפשו וקולו לא ישמע. ואחרי עָמְדוֹ כבה עוד רגעים אחדים הכה כף אל כף וילט שנית פניו באדרתו ויפן וילך! . . .

לא ארכו הימים ונפתח עוד הפעם שער הצר-מות בחסדיה, והארח

הנזכר הבא בַּמָּה ויקבר תחת הָאַלּוֹן, אצל ארבעה הקְברים הראשונים, ועל קבורתו הקימו מצבת־אבן, היא מַצֶּבֶת קְבֻרַת אלקנה עד היום!...

* * *

בעוד ימים אחדים קבל דוד בבסלון אגרת וכתוב בה לאמר:

"בטרם אלך ואינני נכספה נפשי לְדַבֵּר אתך עוד מעט; כי מעת נִקְרָא נִקְרֵיתָ בביתי, בקיץ התולף, אהגה רק בך, ואך לשמך ולזכרך תאות נפשי; ולכן שארית כח אתאזר בעת אפפוני חבלי־מות, לכתוב הטורים המעטים האלה, נוסף על דברי מכתבי הגדול, הרצוף בזה, אשר כתבתיו והתמתיו בצר רוחי, עודני בצלמונה ואשר בקראך את כל הכתוב בו תבין, כי לא יכולתי להתודע אליך שמה, ותרגיש צרת לבבי, הנלחץ להתאפק ולעצור בעד שטף רגשותיו, בראותי אותך פתאם בכבוד תפארת אדם. אחרי נסתרת מעיני מעת שלחתיך בחֹרֶף אל ארץ נכריה... בני, הנני מת! הנני מת בני בלא עִתִּי. ומתר אני עם אמך, עם אחותך וְאָחִיךָ, אשר זה כשני ירחים התנפלתי בלב דוי על קבריהם! בני, הנני מת באין מוסר ותורת חיים, בעון אבותי, אשר הכשילוני מנעורי בדרכי החנוך וְעִוְּתוּ בִינַת אדם וכשרונותי בקרבי; בעון אבותי. אשר לא למדוני להועיל ולהוציא כשרונות נפשי לפֹעַל, במשפט האדם בארץ; בעונם נכשלתי בְּצוּק הָעִתִּים והייתי גבר לא יצלח בְּיָמָיו; בעונם לא ידעתי לְהִלּוֹךְ נגד החיים והנני מת עתה בנפש מרה! אך זאת נֶחָמָתִי בעניי, אשר אתה בני, מחמדי, תְּיַשֵּׁר דרכך יותר ותישב לָבֶטַח, וְחָיִיתָ וראית בַּטּוֹב גם אם לא ירשת כמוני בית והון ואלפי זהב וכסף... הנני מת. ומי יתן ועמי תמות בערות דור הולך, ודור בא יישיב צעד כמוך! מי יתן ויתמו מַחֲטִיאֵי אדם ויהי שָׁלוֹם ואמת בְּיָמֶיךָ! מי יתן, אשר בנינו יהיו כִנְטִעִים מְגֻדָּלִים ומחונכים בנעוריהם במשפט ונחה עליהם רוח דעת ויראת ה׳, והמטים עקלקלותם יוליכם ה׳ את פועלי האון, שלום על ישראל!.. שלום לך בני! זכור נא את אביך האומלל, ובא לעתות לִבְכּוֹת על קברו ועל קבר אמך ואחיך, אשר מתו מעוצר רעה ויגון... הנה קדמוני מוקשי מות, ובצר לי אקרא לך עוד הפעם שלום!.. סוף דבר. את האלהים יְרָא ואת חֻקּוֹת החיים שמור, כי זה כל האדם! — קרא נא את מכתבי הגדול והחתום, קְרָא בשום לב את ארחות חיי, הכתובים שמה. והתבונן שם לאמרי פי בדבר האנשים הפושעים: איך ישכילו אליהם להורותם בדרך, למען לא יחטאו עוד; ואיך בתחבולות ישיבו אותם מעון; כי רֻבָּם נדחו לעשות רע אך מֵרֹעַ מצבם ומצוק הָעִתִּים; וְאַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אל־חוטא וחושב עליו מחשבה, להשיב איש מדרכו הרעה ולהוציא יקר מִזּוֹלֵל.... לְמִצְעָר, הועלתי מעט מחטאתי. וְאַנְשֵׁי נחלצו

מרחי והשיגו כעת ארחות חיים..... שלום לך בני! ופקוד לשלום את שמעון וברכהו בשם אַרְיֵה, אשר הוא דודו ואביך אֶלְקָנָה!"

לה

מִקֵּץ חָמֵשׁ שָׁנִים.

באחד מִבָּתֵּי־הַחֲצֵרִים, הבנוים בהררת־חֵן בְּשַׁעֲרֵי־יָעַר מקדם לעיר כְּסָלוֹן, התענגו למו בקיץ, לעת מנחת הערב, רֵעִים אהובים וייטיבו את לבם. במקום ההוא שכן דוד וכל ביתו, הלך לְהַרְגִּיעוֹ מטעשׂיו הרבים ומעמל נפשו במקנה וקנין ולההליף כח. – הַזָּמִיר החל לְרַנֵּן מוצאי ערב בנגינותיו הנפלאות וישתקו לאחד אחד צפרי היער ויבושו להשמיע קולם עם נעים זמירות בעלי הכנפים; רק הקוקיאה עַז־הַפָּנִים, נתן מרחוק קולו ויעבור מעץ לעץ ויקרא; גם הַשְּׂלָו השמיע את הוד קְרִיאָתוֹ־הַמְשֻׁלֶּשֶׁת, מבין תבואות השדה, מכון שִׁבְתּוֹ; ולעתות הָעַיִז יַנְשׁוּף־הסלע אף הוא להוליך קול יללתו מתוך העצים הנבובים. השמש בְּבוֹאוֹ צִדָּה יָרָה חִצֵּי אוֹרוֹ על האדמה וַיְּפַזּוּ גִּזְעֵי העצים וְשִׂמְלַת רָחֵל, המתהלכת בגן לרוח היום, נשענת על יד דוד אישה. אחריהם התהלך שמעון הָדוּר בלבושי תַּלְמִיד בֵּית־תַּחְכְּמוֹנִי עם שני חברים מקשיבים חכמת הרפואה, אשר באו אתו, לבלות בתוך משפחתו ימי החפש והדרור בנעימים; הולכים הָלוֹךְ שלובי יד וּמְדַבְּרִים, מה לְהֵיטֵב מצב היהודים ובתי ספריהם, אשר כְּדָבָר בְּעִתּוֹ הֵעִיר בימים ההם את רוח כל משכיל ומודע לבינה. – אצל כִּפַּת הגן הַמְעֻלֶּפֶת פרחי חמר וסוגה בְּנִטְעֵי נעמנים ופול, הַמִּתְפַּתֵּל על מַקְלוֹת, שחקו שני ילדים יְפֵי מראה, אשר ילדה רחל לדוד. שם הבכור אפרים ושם השני אלקנה, כשמות אבותם. פעם החזיק אפרים באזני כלב, המשתרע לרגלו בידידות, ופעם לקח את תתולו הקטן, שאהבה נפשו, ויטמנהו בחול עד צואר, לשמחת לב אחיו הצעיר, הקורץ בעיניו, מולל ברגליו ומורה באצבעותיו מרוב גיל וְהַדִּבֵּר עוד אין בו. אצלם ישבה שרה ותדבר עם אשה כבודה אתת, רעותה מנעוריה, אשר באה מן העיר לְשַׁחֵר פניה ולהתיעץ עמה עד כה ועד כה על אדות מַאֲפֵה תנור, אשר

תאפה ליום חתונת בנה. מעת לעת תחבק שרה את נכדיה הנעימים ותנשקם מנשיקות פיה, ובשמחת לבב תספר באזני רעותה את אשר בתה זאת גורלה הטוב, אשר יאהבנה אישה כנפשו, אף גם אותה, חותנתו, יכבד כאם, וברוך ה' כי טוב לה עמו. מי יתן, תאמר במעגל ידיה, והיו כל האנשים טובים וישרים כחוד חתני, וכל הבעלים יתנו יקר לנשיהם כמוהו!.. אבל— תתאונן פתאם וקמט תרמע עינה — אבל מדוע מת אפרים ועיניו לא תראינה בטוב בניו! הלא רבות עמל האומלל הזה בחיי הבלו ולא ידע נחת... מאד מאד תשתומם האשה הכבודה בשמעה דברי שרה על ארות חתנה, תתבונן ותביט אחרי הוד ותאמר בלבה: מי יודע, אולי באמת יתכן חרבו ויכלו להיות יהודי ישר גם במלבוש קצר... מי יודע, אולי ישנו בקרבנו והחכם לא יתכן... ובאמת הכי על כל פשעיהם יכסה בגד ארוך?! — מן החדר נשמע קול ענות, שמה ישבו בפתח, הפתוח אל הגן, נחום הקמחי ויצחק המורה בבית הספר וביניהם נער אחד ויקותיאל יחדו, לעומתם ישב יונתן מהריש והומם ויקרא במכתבי-העתים העברים, אשר לפניו על השלחן.

לקול המתוכחים בא דוד הביתה עם אחותו מרעהו וישאל, מה היה הדבר.

— בעיני יצחק לא ייטב שירי על ארבע תקופות השנה, הנדפס במכתב-עתי זה, השיב נחום, בהביטו בגאוה ובוז על איש ריבו. הוא מבקר ואומר: כי לא יפה אמרתי: „נאוו כירושלים החיים" — הלא כתוב הדר הוא!.. הוא ישנה להאמין, כי בהיותי עובר כעת על משמרתי במכס-היין שכחתי שפת עבר, האהובה לי... ומבלעדי זאת אב המוצא לאור הדפיס שירי, הנה בטח טוב הוא מאד ואין בו סלף ומי יודע לי הפעם, אשר לבי כי סבר הוא והבר טעם...

דוד שחק והחזיק ביד נחום, להרגיע את רוחו.

— בעיני לא ייטב כל המכתב-העתי הזה וכל הנכתב בשפת עבר, אמר הנער בהביטו קהתלמידים, והאמין למצוא בזה חן בעיניהם. לשון עבר איננה שפה בנוק הרב, אשר תסבב ליהודים. כי אנשים רבים הגדולים באמת ובעלי כשרון, אשר היה ביכלתם להועיל ולפעול הרבה לטובת בני עמנו, יבלו בשפה המתה הזאת את עתם, לא לעזר ולא להועיל. ולו עמלו בלשונות אחרות ובספרות נכרים השפיעו, כי אז אין חקר לחטוב, אשר עשו לבני עמם ולכל האדם באדמה."

יונתן הביט להנער ההוא באחת מעיניו ומבלי השיב דבר הסב ברוגז פניו ממנו, באומר: מה אדבר עם נער נבוב כזה... אולם אחד מהתלמידים, אשר הבין שפת עבר, לא יכול להתאפק והשיב לו דבר:

— לא כן הדבר, כאשר לא ידברו נבונה יעקר אחרים ממנו, כי עשות ספרים בלשון קדשנו לא לעזר ולא להועיל, ונהפוך הוא, אשר דבר מועיל

הוא מאד, כי בזאת יתנו לעמנו מעט דעת ומעט אמרי בינה מחכמות הגוים אשר שפתם זרה להם מבלי יוכלו להבינה. הן שפת עבר ילמדו כל בני ישראל, וכמעט אין נער אחד, אשר לא יבין אותה אם מעט ואם הרבה; ולכן בקראם דברים מועילים וערבים בלשונם הזאת יוסיפו לקח ויקנו תחבולות לבקש אחרי־כן דבר חכמה בינה גם בלשונות הגוים. ועיני ראו הרבה נערים, אשר לא שמעו שפת עמים ובעת הם חכמים מְחֻכָּמִים. אך שפת עבר שפכה עליהם רוח דעת, אך היא נתנה בלבם התשוקה ללשונות העמים ולחכמתם. ואמרי פי אלה, הנה מיוסדים על קורות השכלת היהודים בימינו במאה הזאת, אשר אין מי יכזבם, כי רק בדרך הזאת נלך למעלה להשכיל."

— עוד זאת אמור לו, ענה דוד אף הוא חלקו, צא, צא, תאמר לו. צא ולמד מה נעשה בספרות העברית מעת היותה זה יותר משלשת אלפי שנה! בעת השך הבערות כסה ארץ וערפל הסכלות לאומים, אז הנה זה רבו כמו רבו בקרבנו סופרים אנשי רוח: גם משוררים ומליצים, גם חכמים ונבונים, גם חוקרים ויודעי בינה לעתים היו לנו. הלא המה עם חכמי הערביאים גם יחד, הופיעו אור ההשכלה על אירופה בראשיתה, ומהם למדו צדק ודעת כל יושביה, ככתוב על ספר דברי הימים. — האמין לי, הוסיף דוד לְדַבֵּר, בפנותו אל הנער, כי לא אשים בך חטא, אשר לא דברת נכונה. רק על פרעות החנוך בקרבנו חרה אפי. הנה בקרבנו: או כי אך בצלם יתהלך איש ועד נצח לא יראה אור ההשכלה; או כי פתאם יצא מאפל הבערות לאורה; על כן רחק משפט ממנו. הלא כה דרך כל הטועמים פתאם מעץ הדעת, אשר יבעטו בתחלה וישן מפני חדש יוציאו עד כי יָשׁוּבוּ מעט מורשי לבם ובאחרית הימים יתבוננו בינה. משפט אחד בזה לגוי ואדם יחד... בארצות המערב, אשר שם הביאו היהודים לבב חכמה זה כבר. הנה עתה ילדיהם בקרבם יקדישו יקר־הלאומי ובכבוד הספרות העברית יתימרו! —

— קול קורא היום במכתבי־עִתּים, דִּבֶּר יונתן בהניחו הֶעָלִים על השֻׁלְחן, קול קורא שם היום: "פַּנּוּ דרך הַחִנּוּךְ, יַשְּׁרוּ בקרבנו מְסִלָּה לאלהינו, כל דְּבַר־אֱמֶת יִנָּשֵׂא וכל מכשול וְכִסְלָה יִשְׁפָּלוּ, והיה הֶעָקוֹב למישור והתורה וההכמה יהדו תַּמִּים!.."

— אָמֵן! עָנוּ כל הנצבים, מי יתן, והקול הזה לא יהיה קול קורא בַּמִּדְבָּר!..

— עד כה ועד כה פַּנּוּ הַשֻּׁלְחָן ואשיכה את לַחְמִי עליו, כי משען לחם ראשית דעת... אמרה בְּשֶׂכֶל טוב רחל, אשר באה הביתה בעת נדברו הֵרֵעִים, ונערותיה אחריה נשאו מאכל ומשתה, ובספל אדירים הקריבו המאה וחלב.

— בָּרוּךְ טַעְמֵךְ! קראו כל האנשים בשמחת לבב, וישבו לאכול ולשתות. — המה מיטיבים את לבם והנה איש לבוש בדים, כבני ארץ הקדם. נטה

מני ארח ובא אל הבית וידבר תחנונים.

„הבו לי בני ציון היקרים! הבו נדבת ידכם לאחיכם העני, אשר השתחוה לה' בהר הקדש בירושלים, ועל קבר אִמֵּנוּ רָחֵל שפך שיחו!"

כל היושבים סביב השלחן הביטו לראות באיש ירושלים.

„נָכָר שִׁכּוֹרֵי־אפרים!" קרא יצחק בבהלה ופניו חָוָרוּ.

„יכנס הרוח באבי אביו!" נחמה שרה על הארח ותסב פניה ממנו.

— לוי!.. צעק נחום בתמהון. מה לךָ סוכן קדוש, קוקיאה יקר, מה לךָ ולבגדי החמודות האלה?

— אין עוד מה לעשות בתבל, בְּצוק הָעִתִּים ההם! אמר לוי בשחוק מר. מיום ליום ימעטו הפתאים והבוערים בעם יבינו!..

תוכן

פרק		צד
כב	הַגֶּבֶר רָאָה עֳנִי	98
כג	אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד	106
כד	גַּם עָלַיִךְ תַּעֲבָר־כּוֹס	111
כה	הַמְּבוּכָה	115
כו	נוּגֵי מִמּוֹעֵד	118
כז	יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ	123
כח	חָזוּת קָשָׁה	128
כט	שׁוּבָה!	131
ל	נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו	135
לא	עֲשׁוּק אֶפְרַיִם	139
לב	מִיגוֹן לְשִׂמְחָה	144
לג	לֵב אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם	149
לד	שָׁב לִמְקוֹמוֹ	156
לה	מִקֵּץ חָמֵשׁ שָׁנִים	159